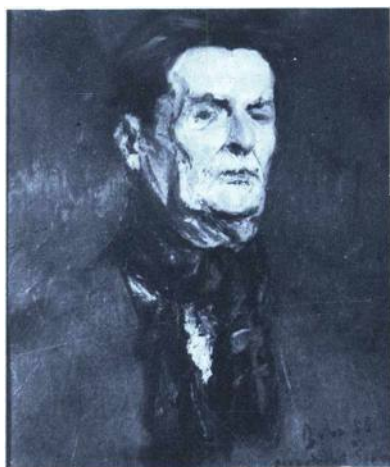

A dark, high-contrast portrait of an elderly man with a mustache, rendered in a style that resembles a heavily shadowed photograph or a dark painting. The man's face is the central focus, with his eyes closed or looking down. The background is almost entirely black, with some lighter, textured areas on the left side.

Mihail SORBUL —
portret în ulei de
Corneliu BABA
(1956) din colecția
Angela SORBUL
(Reversibil color de
Radu BRAUN și
Octavian PLOSCARU — Studioul
foto al Combinatului
poligrafic
„Casa Scintei“).

Coperta și prezentarea artistică: VICTOR MAȘEK

— Bine ai venit, maestre Sorbul, fie-ți pașii ușori și vîrsta neîmpovărătoare. Trăind, te-am fi cinstit astăzi pentru o sută de ani; te cinstim mort, pentru multe sute de gînduri, cioplite cu meșteșug, întruchipînd schimbătoarele fețe ale vremii pe care ai străbătut-o. Ai pătimit de-o patimă alta decît cea roșie: cea a izvodirii letopiseșului timpului tău, și oricît de greu și de zuliar s-ar fi apărat strîmbătățile, cele de cuget sau de rostire, n-ai fost în luptă dezertor, ci te-ai dus trudind pînă la expresia cea mai dreaptă și mai adevărată, — cea mai simplă în același timp. În fața ta pațachinele giumbușlucului intelectual și izmenile n-au avut nici o trecere. Te-ai dus spre firese, și uneori spre surprinzătoarea brutalitate a vieții. Ai avut ingenuitatea de-a spune cîteodată mai mult decît întrevedeau alții despre patimile omenеști. Și-ai făcut-o franc, fără să încarci drumul firescului cu efecte căutate, încît nu o dată lumea a rămas prostită de atîta evidență crudă venind de la un blajin. Ai căutat arcanеle fericirii, contrapunctînd printre cei dinți în teatru pe cei ce au, cu cei ce n-au și aspiră, sau revendică. Ai pus chestiunea socială, dar mai ales pe cea umană, care o cuprinde, în termeni de mare limpiditate. Te-ai monumentalizat rapid, dar ți-ai păstrat simplitatea și-o fermecătoare stîngăcie...

Paul EVERAC

859.0.09

M 30

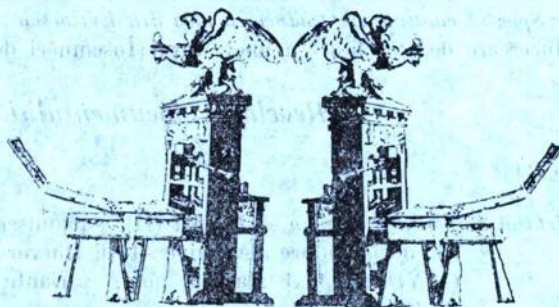
MANUSCRIPTUM

1/1996 (62) ANUL XVII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

STANCIU
BIBLIOTECĂ N. I. Măndruț
SALA DE LECTURĂ

267063

24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
Str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 10376
psfir București, Calea Griviței, nr. 64—66, Sectorul Export—Import

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

267.063

SUMAR

5—6 **Amintirea clasicilor** — editorial („*MANUSCRIPTUM*“)

«... eternii noștri păzitori ai solului veșnic...»

M. EMINESCU

I. Pagini germane

- 7—16 *Despre psihologia popoarelor*, V (Prefață, transliterare și note de D. VATA-MANIUC; traducere de Al. SURDU)
- 12—13 Iconografie eminesciană (Esșu arheologic și fotografii de Răzvan THEODORESCU)
- 17—21 Din poeziile lui Conrad Ferdinand MEYER (Transliterare, traducere și notă introductivă de G. PINTEA)
- 22—23 Probleme ale editării manuscriselor germane ale poetului (Constatări și sugestii de Alexandru SURDU)

II. Addenda

- 24—25 N. IORGA, Sylvia PANKHURST și Comitetul „Pro Eminescu” — noi documente în jurul statuii lui Eminescu de la Constanța (prezentate și adnotate de Petre TURLEA)
- 26—30 «*Sper să continui cu traducerea mea din Eminescu...*» — scrisori
- 31—32 Încercare de reabilitare a unei Muze (Însemnări de Barbu BREZIANU)

Revelația documentului

D. CANTEMIR

- 33—56 *Istoria Imperiului Otoman — Prefață* (II) — manuscris descoperit în fondurile documentare ale Universității Harvard (Comentarii de Virgil CÂNDEA; text stabilit, note, variante și traducere de Dan SLUȘANSCHI)

Centenar

Mihail SORBUL

- 57—59 Cuvînt de pomenire — rostit la „Rotonda Dramaturgilor” de la Podul Dîmbovicioarei (Paul EVERAC)
- 59—97 *Americanca*, piesă în trei acte și un epilog — 1961 (Text ales și preambul de Angela SORBUL)
- 98—100 În corespondență cu Mihail DRAGOMIRESCU
- 100—103 «*Chiar mîine trebuie să plec la Roma*» — scrisori din anii de armată (Prezentare de Pavel ȚUGUI)

G. TOPÎRCEANU

- 104—108 «... scoatem o revistă săptămînală la Iași» — epistole către Petre LOCUSTEANU (transcrise și comentate de Aureliu GOCI)

Chipurile Thaliei

Radu STANCA

- 109—128 *Greva femeilor*, II — comedie în 3 acte (Text îngrijit de Ioana LIPOVANU)

Maioresciana

Epistolarium

- 129—141 «... voi scrie bucuros articolul despre România pentru „Unsere Zeit“...» — scrisori din arhiva M.L.R. (Cuvînt introductiv, texte alese și stabilite, traducere și note de Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU)
- 142—151 *Elemente de Logică pentru gimnazii*, III. *Teoria silogismelor* — urmare din nr. 3(56)/1984 (Transcriere și traducere de S. ALEXANDRU)

Arhivă sentimentală

Nicolae CRISTEA

- 152—157 Scrisorile memorandistului (*Anca SĂRGHIE*)
- 154—161 «Amorul părintesc nu cunoaște nici depărtare, nici lăcate...»

Iosif PERVAIN

- 162—164 Temeiul notorietății (*Ioan CHINDRIȘ*)
- 163—165 *Nicolae Bălcescu și Transilvania* — conferință

File de album

G. BACOVIA

- 166—167 Între mină și frunte (Tabletă de *Romulus VULPESCU*)
- 167—168 Desenele tatălui meu (Precizări documentare de *Gabriel BACOVIA*)

Scriitori români în arhive străine

Pius SERVIEN

- 169—172 « *Mă încint la unele ore cu vechi închipuiri...* » — pagini de *Jurnal*,
III (îngrijite de Artur SILVESTRI)

Scriitori străini în arhive românești

Ramiro ORTIZ

- 173—177 În corespondență cu C. N. NEGOIȚĂ (Documentar de Nicolae SCURTU)

Punct — contrapunct

I. L. CARAGIALE

- 178—179 și „*Bobârnacul*” — II (Noi contribuții istorico-literare de I. CREMER)

Cartea de istorie literară

Mențiuni

- 180—182 Începuturi beletristice de acum 200 de ani
182—183 Mihai BERZA: un « debut » postum (Recenzii de Paul CORNEA)

- 184—187 *Fișier bibliografic ● Iconografie*

- 188—191 Sumar (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

- 192 Pierre EMMANUEL în România (Rememorări de Caliniț ARGATU)

**« Avem răspunderea să facem totul
pentru ca balanța să se încline
continuu și definitiv
în favoarea forțelor rațiunii,
ale păcii și colaborării. »**

NICOLAE CEAUȘESCU

Cuvîntare la Congresul Științei și Învățămîntului
(28-30 noiembrie 1985)

AMINTIREA CLASICILOR

DE CE « CLASICII »? DE CE « AMINTIRE »?

La prima întrebare se poate răspunde relativ ușor: însăși menirea revistei noastre — înțelesă ca atare de conducerea de partid și de stat, grație căreia a și luat ființă o asemenea publicație, la propunerea marelui cărturar Perpessicius — este aceea de a valorifica tot ceea ce a rămas nepublicat din operele lor.

O pagină autografă — inedită — a lui Eminescu sau Caragiale, sau Coșbuc, sau, mai revelator, a lui Hasdeu, a lui Cantemir, a lui Brâncoveanu — valorează, uneori, în perimetrul culturii, dar nu numai al ei, mai mult decît toată opera antumă — publicată, republicată, comentată, tradusă, tălmăcită sau răs-tălmăcită.

Desigur, asemenea revelații nu apar la tot pasul, oriunde și oricînd. Desigur, nu avem pretenția publicării unor capodopere. Desigur, nu ne-au rămas decît anumite așchii mai răzlețite de trunchi.

Dar nu mică ne este bucuria cînd în cine știe ce arhivă, cunoscută sau total ignorată, mai apare cîte o asemenea « așchie » — nu de puține ori deschizătoare de noi drumuri în cunoașterea și cercetarea unei opere, a unei biografii și, în cele din urmă, a destinului culturii românești în contextul mai larg al culturii universale.

Și nu rareori s-a întîmplat să fie descoperite documente fundamentale nu numai în arhive particulare, în cine știe ce ascuns cotlon, ci chiar în mari arhive publice, în mari biblioteci sau muzee, în fondul de aur — dar mai greu penetrabil — al unor instituții de prestigiu. (Cum, bunăoară, s-a întîmplat cu o parte din opera lui Dimitrie Cantemir ajunsă, însă nevalorificată îndeajuns, pînă în America.

Sau cu un *Catastih* al lui Constantin Brâncoveanu, teaurizat la Atena...)

Nu numai oamenii, gândurile și ideile lor circulă, dar și operele. Dealtfel, nici oamenii, și cu atât mai puțin gândurile și ideile lor, nu s-ar putea mișca fără operele lor — operele care înmagazinează, valorifică, cinstesc, codifică și exprimă, în cele din urmă, înseși gândurile și ideile acelor oameni.

Și, dacă acei oameni au fost sau au devenit clasici ai culturii naționale, exponenți primordiali, ambasadori ai ei, se cuvine, cu atât mai mult, să fie prezentați posterității în toată lumina lor.

Dar de ce, totuși, ... « amintire »?

Pentru că « permanența » le este, oricum, asigurată. Cine se mai îndoieste, azi, de « clasicitatea » lui Eminescu, Maiorescu, Caragiale? De valoarea dramaturgiei lui Mihail Sorbul? Sau de rolul memorandiștilor în istoria Transilvaniei? Ori de arta lui Bacovia?

Și, tot vorbind astfel, apare riscul unor abstractizări, al unei vehiculări de lucruri cunoscute (dacă nu chiar truisme!), al unei depărtări de subiect...

Or, « amintirea » ni-i apropie, ni-i actualizează, ni-i face contemporani. « Contemporanii noștri! » — se poate exclama, cu o sintagmă ce s-a aplicat în primul rînd lui Shakespeare.

E bine? E rău? Greu de spus într-un cuvînt. E rău cînd se absolutizează anumite aspecte, mai mult sau mai puțin esențiale, accentuîndu-se pe o singură direcție (știut fiind că polivalența e o valență a oricărui mare spirit creator).

E bine, însă, credem, cînd dosarelor deja cunoscute li se alătură noi piese inedite.

Aceasta este, dealtfel, însăși menirea revistei noastre. Și încercăm să ne conformăm marilor ei deziderate ideologice și culturale.

Căci, sperăm, nu-i poate rămîne nimănui indiferent dacă Eminescu a văzut un anumit album al lui Lepsius (nu numai și-a notat cursurile lui despre civilizațiile antice), cum arăta, să zicem, Cleopatra Poenaru, dacă Iorga a participat cu toată ardoarea temperamentului său la ridicarea unei statui a poetului pe malul mării etc.

Tot astfel, bogata corespondență de tinerete a lui Maiorescu are darul de a ni-l apropia mai mult, de a ni-l face « mai uman », mai « al nostru » pe olimpiantul viitor *spiritus rector* al „Junimii“.

În sfîrșit, participăm și noi, potrivit specificului nostru, la sărbătorirea a două centenare care au polarizat — și mai preocupă încă — atenția opiniei publice: centenarele nașterii a doi scriitori reprezentativi în sferile lor de activitate: Mihail Sorbul și George Topîrceanu.

Iată — fără a prezenta din nou sumarul acestui număr al revistei — doar cîteva « amintiri » care ne-ar face plăcere să credem că interesează și pe devotații noștri cititori.

Dar a ne aminti, mereu, de clasicii noștri e nu numai o plăcere, ci o datorie. Ei au făcut istoria, ei o traversează, ei ne reprezintă în concertul internațional al valorilor. (Bunăoară, nu poți rămîne indiferent la ideea că, de la o elegie pentru Napoleon, s-a ajuns la *Oda (în metru antic)*, la acel vers zguduitor: « *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată* » și că autorul lui... este românul Mihai Eminescu, călător prin toate spațiile cunoașterii, dar rămas, mai cu seamă, om al neamului și al timpului său. Sau că I. L. Caragiale n-a cunoscut, la vremea lui, decît cîteva limbi europene, decît o lume îngustă — politicianismul burghez —, dar a creat opere care dau de gîndit și la Budapesta, și în Franța, și în Japonia, și în Brazilia.)

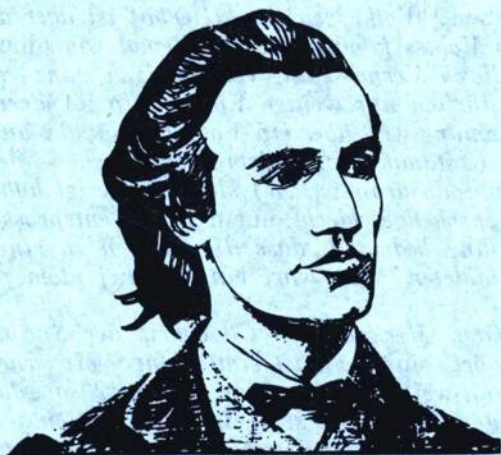
Cu siguranță că « amintirea » lor — a clasicilor noștri, ca și aceea a tuturor clasicii literaturii și culturii universale — va face să tremure mina celor ce atentează, acum, în acest declarat *An internațional al păcii*, la somnul copiilor, la viața omenirii, și va contribui la o mai bună cunoaștere și înțelegere între popoare. La menținerea păcii — visul de aur al omenirii și problema fundamentală a zilelor noastre — cum atît de răsplat a spus-o, de atîtea ori, Secretarul general al partidului, Președintele Republicii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

„MANUSCRIPTUM“

«... ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

PAGINI GERMANE

Portret de Gheorghe
VRĂBIE.

PUBLICĂM ÎN CONTINUARE ¹ STUDIUL programatic *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie, als Einladung zur einer Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, pe care M. Lazarus și H. Steinthal îl tipăresc în fruntea primului număr al revistei „*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*” din 1860.

Cei doi învățați germani, fondatorii noii discipline științifice «psihologia popoarelor», își propun în fragmentul de față să definească noțiunea de popor. În considerațiile lor, cu o bogată exemplificare, rețin ca trăsături fundamentale: teritoriul, limba și tradiția culturală. Nu au în vedere și un alt aspect. Poporul se

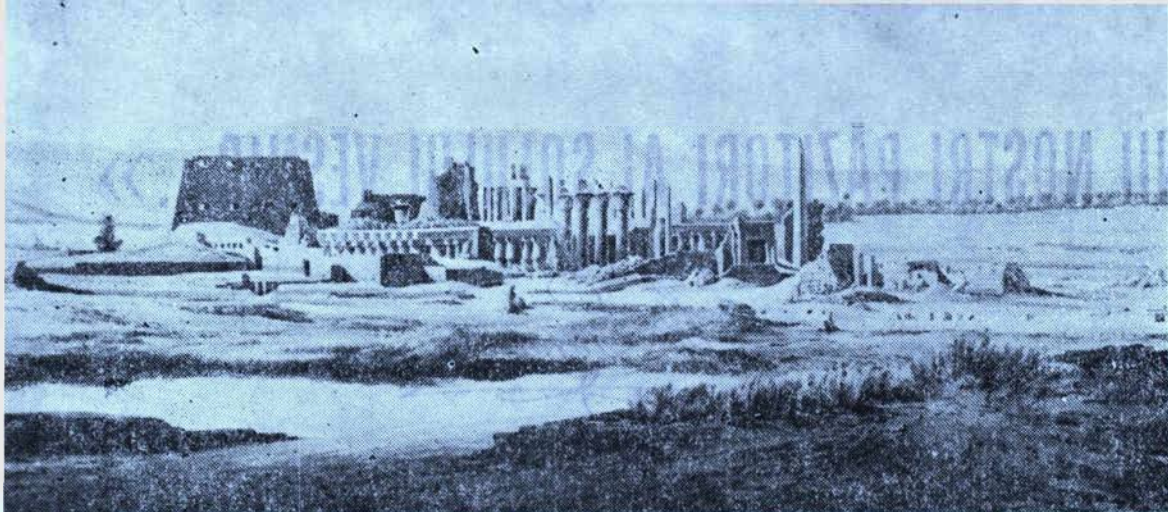
definește și ca «formă istorică de comunitate umană, superioară tribului și anterioară națiunii». (*Mic dicționar enciclopedic*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1978, p. 758).

Psihologia popoarelor prezintă pentru Eminescu, ca disciplină științifică, un interes aparte și-i găsește aplicare, cum arătam și în prezentările anterioare, la realitățile din țara noastră. Mai mult decât atât. Poetul vedea în noua disciplină științifică și principalul instrument de lucru pentru a pune în lumină *geniul poporului nostru*. Aici stă și importanța deosebită pe care o acorda cercetărilor întreprinse de B. P. Hasdeu prin publicațiile sale. «*Cercetările istorice, filologice și de psihologie poporană* — scrie Eminescu în prezentarea revistei „*Columna lui Traian*”, în aprilie 1882 — *n-ar prezenta un interes atât de viu dacă am avea o epocă de înaltă civilizație în urmă-ne, dacă ființa noastră națională s-ar fi păstrat în haina neîmbătrânirii, în scrierile unor cugetători anteriori [...]. Ceea ce se dezgropă prin aceste documente istorice și lingvistice nu stă dar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăși, e geniul poporului românesc.*»

Fragmentul de față încheie, în transcrierea și traducerea Adelinei Perju, partea textului eminescian publicat în „*Caietele Mihai Eminescu*” în 1977 (pp. 198—228). Nota marginală a lui Eminescu, din finalul acestui fragment, nu este transcrisă. Ea reprezintă însă comentariul său, pe marginea textului german. «*Istoria — conchide poetul — e cristalizarea trecutului.*»

D. VATAMANIUC

¹ Vezi „*Manuscriptum*”, nr. 3/1984, pp. 9—16, nr. 4/1984, pp. 33—48, nr. 3/1985, pp. 96—102, nr. 4/1985, pp. 34—41.

Vedere a ruinelor de la Teba (în Denkmäler aus Aegypten . . . , II, planşa 71).

EINLEITENDE GEDANKEN ÜBER VÖLKERPSYCHOLOGIE [V]

22v

Bei der Definition von Volk — und um eine solche handelt es sich hier — hat man gemeint, als die wesentlichen Merkmale angeben zu können: Gemeinsamkeit der Abstammung und der Sprache derer, die zu demselben ¹ Volke gehören. Hiermit ist aber die Sache keineswegs getroffen. Die Zweige eines Volkes kommen nicht allemal von einem Stamm sondern dasselbe hat sich oft genug durch Vermischung von Zweigen ganz verschiedene Stämme gebildet. Ganz ungemischt dürften nur wenige Völker sein. Andererseits aber greift die Gemeinsamkeit der Abstammung weit über ein Volk hinaus, da auch mehrere, und sogar viele Völker von einem Urstamme (z.B. dem germanischen, dem slavischen u.s.w. und noch weiter hinab, dem indoeuropäischen) sich abgezweigt haben noch abgesehen von der Ansicht, dass das Menschengeschlecht einem Paare entsprossen sei. — Oder soll die Gleichheit der Abstammung bedeuten, dass diejenigen zu einem Volke gehören, deren Väter schon ein Volk bildeten? Das wäre ein [klares] idem per idem.

¹ În original: derer, die zu demselben.

23

In andere Weise geräth man mit dem zweiten Merkmal der Gleichheit der Sprache in einem Kreis. Hat man nämlich zuerst gehört: ein Volk ist eine Menge Menschen, welche eine Sprache reden, und fragt man dann weiter, was ist eine Sprache? so erhält man die Antwort: Die Gesammtheit der Redemittel, deren sich ein Volk bedient. So wird der Begriff Volk auf dem Begriff Sprache gegründet, und dieser wiederum auf jenen zurückgeführt. — Es ist auch in der That eben so schwer zu sagen, was eine Sprache ist, wie was ein Volk ist. Denn die Gleichheiten und Verschiedenheiten der menschlichen Rede sind keinesweges immer so deutlich und streng in der Stufenfolge, dass man auf einem festen Punkte dieser Leiter die Einheit einer Sprache fixiriren könnte. So gelten z.B. das Schwedische, das Dänische, das Niederländische als eigene Sprachen neben der Deutschen; gleichwohl finden sich innerhalb der deutschen Sprache Unterschiede, wonach wir nur die verschiedenen Dialecte unterscheiden, welche durchaus nicht geringer sind, als die von jenen Sprachen; ja die Allemannische und selbst die Schwäbische u[nd] Elsässische Mundart ist von der hochdeutschen [sicher] eben so weit entfernt, wie die Niederländische vom || [der] Niederdeutschen, welches doch mit zur deutschen Sprache gezählt wird. Aufwärts also in der Stufenleiter sind die verschiedenen Sprachen einander oft so gleich, dass man erst im Sprachstamm eine geschlossene Einheit oder eine Sprache erblicken kann; und abwärts erscheinen die Dialecte wieder von einander so verschieden, dass man schon in ihnen verschiedene Sprachen erblicken möchte.

Überblicken wir das ganze Gebiet menschlicher Sprache, so finden wir als äusserste und wirkliche feste Grenzen nur, dass einerseits aller Menschen Rede darin gleich ist, dass sie eben menschliche Sprache ist, dass andererseits aber ein jedes Individuum eine gewisse Besonderheit und Eigenthümlichkeit der Sprache besitzt ². Dazwischen

² Sublinierează lui Eminescu.

Vedere a ruinelor de la Memfis (în Denkmäler aus Aegypten ..., I, planşa 10).

DESPRE PSIHOLOGIA POPOARELOR [V]

22v

În cadrul definiției despre popor — de care este vorba aici — am crezut că putem indica drept note esențiale: comunitatea originii și a limbii celor care aparțin aceluiași popor. Dar cu aceasta n-am găsit în nici un caz soluția. Ramurile unui popor nu provin întotdeauna dintr-un singur trunchi, ci el s-a format adesea mai mult prin amestecul unor ramuri din trunchiuri cu totul diferite. Complet pure n-au putut fi decît puține popoare. Dar, pe de altă parte, comunitatea originii depășește cu mult un singur popor, căci mai multe, ba chiar numeroase popoare s-au ramificat dintr-un singur trunchi originar (de exemplu, din cel germanic, slav etc., și mai dinainte, din cel indo-european), făcînd abstracție de părerea că specia umană s-ar fi născut dintr-o singură pereche. — Sau poate că originea comună semnifică faptul că aparțin unui popor aceia ai căror părinți formau deja un popor? Aceasta n-ar fi decît un clar *idem per idem*.

23

Cu a doua notă, referitoare la identitatea limbii, ajungem, pe altă cale, la un cerc. Adică, la început am auzit că *un* popor este o mulțime de oameni care vorbesc o limbă, și dacă ne întrebăm apoi, ce este o limbă, ni se răspunde: totalitatea mijloacelor de comunicare verbală pe care le folosește *un* popor. Astfel, conceptul de popor se bazează pe cel de limbă, iar acesta din urmă se reduce la primul. — În realitate, este la fel de greu de spus și ce este o limbă și ce este *un* popor. Căci asemănările și deosebirile vorbirii umane nu sînt în nici un caz întotdeauna atît de clare și precise în gradații treptate, încît să putem fixa unitatea limbii într-un punct precis al acestei scări. Astfel, de exemplu, suedeza, daneza și olandeza trec drept limbi apropiate de germană; cu toate acestea există în cadrul limbii germane deosebiri, după care distingem diferitele dialecte, care sînt la fel de însemnate ca și cele dintre aceste limbi; chiar dialectele aleman, suab și alsacian sînt în mod cert, la fel de îndepărtate de germana literară, ca și olandeza față // de dialectul nord-germanic, care este totuși socotit că aparține limbii germane. Urcînd pe treptele scării, diferitele limbi sînt adesea atît de apropiate, încît numai în limba originară se poate observa o unitate închisă sau o limbă; iar coborînd, dialectele apar atît de diferite unul de celălalt, încît am putea surprinde deja în ele limbi diferite.

Dacă aruncăm o privire asupra întregului domeniu al limbii umane, găsim ca limite ferme, exterioare și reale numai faptul că, pe de o parte, limba tuturor oamenilor este identică întrucît este chiar limbă umană, și, pe de altă parte, însă, că fiecare individ posedă o anumită particularitate și originalitate a limbii. Între acestea se găsesc însă un număr atît de considerabil de gradații, în care limbile sînt identice față de unii indivizi, dar diferite față de toți ceilalți, încît este greu de găsit un punct fin al unității limbii. Afară de individ, se știe că fiecare familie și fiecare oraș are un

aber liegt eine so beträchtliche Anzahl von Abstufungen, in welchen die Sprachen von Individuen mit einander gleich sind gegen alle übrigen aber verschieden ist, dass ein fester Punkt der Spracheinheit kaum zu finden ist. Nächst den Individuum hat bekanntlich jede Familie und jede Stadt einen gewissen gleichmässigen Sprachtypus; wiederum bilden dann die Provinzen nach ihrer geographischen Lage und die Volksstämme nach ihrer genealogischen Stufe, Mundarten, denen weiterhin Dialecte folgen; und wenn nach dieser die Sprachen kommen, so gehen wieder Zusammen in Sprachstämme u[nd] in Racenspracheinheiten.

Zur blossen Mannigfaltigkeit dieser Elemente der Gleichheit und Verschiedenheit in der Redeweise der Menschen kommt noch hinzu, dass sie auf den verschiedenen Stufen einander durchkreuzen.

Es liegt daher in der Stufenleiter der Verwandtschaftsgrade der Sprachweisen nicht mehr Grund, irgendwo eine scharfe Grenze zu ziehen, als in den Verwandtschaftsgraden nach welchen die Menschen sich zu einander ordnen.

Nun liegt aber ausserdem noch auf der Hand, dass das Verhältniss der Sprachen zu einander mit dem des Völker andererseits gar nicht immer denselben Lauf inne hält. Die niederdeutsche Sprache steht der niederländischen viel näher als der oberdeutschen; aber die Holländer bilden ein Volk für sich und die Niederdeutschen und Oberdeutschen gehören zu einem³ Volke.

³ In original, subliniat.

23v

Die Beantwortung der Frage: was ist ein Volk? scheint zunächst den Sinn zu haben, als handle es sich um eine, in naturgeschichtlicher Weise gemachte Eintheilung der Menschen - Art nach ihren Varietäten und nach den immer geringer werdenden Unterschieden u[nd] Trennungen, und der || dagegen in gleichem Grade wachsenden Aehnlichkeit und Zusammengehörigkeit; und als früge es sich dann: wo liegt nach dieser Stufenleiter von geringerer oder grösserer Verbindung und Gesondertheit und daraus erfolgenden Über- und Unterordnungen der Grad und der Umfang, den wir als Volk bezeichnen. Wie man fragt: welchen Grad der Aehnlichkeit, welche gleichen Merkmale müssen zwei Pflanzen oder Thiere haben, welche zu einer Familie oder einer Art gerechnet werden sollen? So meint man fragen zu müssen: was werden zwei Menschen gemeinsam haben die zu einem Volke gehören sollen? — Eine solche Classification des Menschengeschlechts würde eine genealogische sein müssen. Allein in der Reihe der so entstehenden vom ganzen Geschlechte abwärts immer geringer an Umfang werdenden Classen, auf dieser Stufenleiter der Aehnlichkeiten liegt der Punkt, die Classe Volk nirgends, weil er überhaupt, nicht auf diesen natürlichen Verhältnissen beruht, weil thatsächlich fast bei jedem Volke andere genealogische Verhältnisse obwalten, weil also der Begriff Volk gar nicht vom leiblichen, zoologischen Gesichtspunkt aus gebildet ist, sondern von einem geistigen. Demnach ist die Frage, wie sie zu vorstehend gegeben ist, falsch gestellt und darum nicht zu beantworten; sie ist vor allem anders zu fassen.

24

In die natürliche Vertheilung des Menschengeschlechts nämlich nach Racen, grösseren und kleineren Stamm - Gruppen, Stämmen, Familien - Vereinen, Familien, greift der Geist die Freiheit, die Geschichte ein, und trennt natürlich Zusammengehöriges, vermischt natürlich Verschiedenes oder ähnlich dasselbe einander an. Die geistige Verwandtschaft und Verschiedenheit ist also unabhängig von der genealogischen. Auf diesem Eingriff nun der geistigen, geschichtlichen Verhältnisse in die natürlich gegebenen Unterschiede beruht der Begriff Volk; und was, was ein Volk zu eben diesem macht, liegt wesentlich nicht sowohl in gewissen objectiven Verhältnissen wie Abstammung, Sprache u.s.w. an sich als solchen, als vielmehr bloss in der subjectiven Ansicht der Glieder des Volks, welche sich alle zusammen als ein Volks ansehen. Der Begriff Volk beruht auf der subjectiven Ansicht der Glieder des Volkes selbst von sich selbst, von ihrer Gleichheit u[nd] || Zusammengehörigkeit⁴. Handelt es sich um Pflanzen und Thiere, so ist der Naturforscher, der sie nach objectiven Merkmalen in ihre Arten versetzt; Menschen aber fragen wir, zu welchem Volke sie

⁴ Sublinierea lui Eminescu; în original numai cuvîntul: *ansehen*, cu care se încheie fraza penultimă.

anumit tip de vorbire uniform; la rîndul lor, provinciile, conform situației lor geografice, iar neamurile, conform stratificării lor genealogice, formează graiuri, din care decurg mai departe dialecte; și, cînd vin după acestea limbile, ele se contopesc din nou în tulpina limbii și în unitățile lingvistice ale raselor.

La simpla varietate a acestor elemente ale omogenității și diversității din cadrul modalității de vorbire a oamenilor se adaugă faptul că, pe diferite trepte, ele se încrucișează unele cu altele.

Din această cauză, în ierarhia gradelor de înrudire ale modalităților lingvistice nu mai este cazul să trasăm undeva o limită fixă, ca în ierarhia gradelor de înrudire după care se ordonează oamenii unui față de alții.

Afară de aceasta se constată însă faptul că relația limbilor una față de cealaltă nu urmează întotdeauna același curs cu relația dintre popoare. Germana de nord este mult mai apropiată de olandeză decît germana de sud; dar olandezii formează un popor separat, pe cînd germanii de nord și de sud aparțin aceluiași popor.

Răspunsul la întrebarea: ce este un popor? pare să semnifice mai întîi că ar fi vorba de o împărțire, făcută în mod natural-istoric, a speciei umane pe baza variației sale și a diferențierilor și separațiilor care devin tot mai neînsemnate, și // dimpotrivă, în aceeași măsură, a asemănării și dependenței care cresc, și ne întrebăm atunci: unde se află, conform acestei ierarhizări a gradelor de legătură sau separație mai mică sau mai mare, din care urmează supra și subordonări, gradul și sfera pe care le desemnăm ca popor? Așa cum se întreabă: ce grad de asemănare, ce note identice trebuie să aibă două plante sau animale, care ar trebui socotite ca aparținînd *unei* familii sau *unei* specii? La fel se poate întreba: ce vor avea în comun doi oameni, care ar trebui să aparțină *unui* popor? — O astfel de clasificare a speciei umane ar trebui să fie una genealogică. Numai că în seria claselor descendente, tot mai restrînse ca sferă, care se nasc din întreaga specie, în cadrul acestei ierarhizări a asemănărilor, se găsește punctul clasă, dar nicăieri [punctul] *popor*, căci el în genere nu depinde de aceste relații naturale, realmente la aproape toate popoarele găsim alte relații genealogice, deci conceptul de popor nu presupune un punct de vedere corporal, zoologic, ci unul spiritual. Deci întrebarea, așa cum a fost formulată, este fals pusă și, din această cauză nu i se poate răspunde; ea trebuie, înainte de toate, altfel concepută.

În împărțirea naturală a speciei umane, și anume după rase, grupuri etnice mai mari sau mai mici, neamuri, reuniuni de familii, familii, *intervin spiritul libertății și istoria, care separă legăturile naturale, amestecă diferențele naturale, le face să semene unele cu altele. Înrudirea și diferențierea spirituală sînt deci independente de cele genealogice. Or, conceptul de popor se bazează pe această intervenție a relațiilor spirituale, istorice în cadrul diferențelor naturale date; și ceea ce face ca un popor să fie chiar acesta, nu rezidă esențialmente în anumite relații obiective în sine, ca origine, limbă ș.a.m.d. ca atare, ci mai degrabă doar în părerea subiectivă a membrilor poporului, care îi consideră pe toți împreună ca [alcătuiind] un popor. Conceptul de popor se bazează pe părerea subiectivă a membrilor poporului însuși despre el însuși, despre identitatea și // apartenența lor. Dacă este vorba de plante și animale, atunci cercetătorul naturii este acela care le clasează după note obiective, în specia lor; pe oameni însă îi întrebăm din ce popor se consideră ei că fac parte. Cercetătorul determină obiectiv și la om rasa sau neamul; poporul și-l determină omul însuși, subiectiv, el se consideră că-i aparține.*

Or, singura definiție posibilă ne pare eventual următoarea: *poporul este o mulțime de oameni care se consideră ca [alcătuiind] un popor, ca aparținînd unui popor. Cu această definiție — tocmai pentru a-i corecta greșelile logice pe care le conține — apare sarcina de a arăta ce conține această părere subiectivă a membrilor unui popor, ce identitate reciprocă semnifică, pe baza căreia se consideră indivizii reuiniți; pe ce se bazează ea și cum se formează. Nu noi a trebuit deci să dăm o definiție a poporului,*

sich zählen. Race und Stamm bestimmt auch dem Menschen der Forscher objectiv: das Volk bestimmt sich der Mensch selbst, subjectiv, er rechnet sich zu ihm.

So scheint und nun die einzig mögliche Definition etwa folgende: ein Volk ist eine Menge von Menschen, welche sich für ein Volk ansehen, zu einem Volk rechnen. *Mit dieser Definition ist dann — schon um den logischen Fehler, den sie enthält zu corrigiren — die Aufgabe gestellt, zu zeigen, was diese subjective Ansicht der Glieder eines Volkes enthält, welche Gleichheit unter einander sie meint, nach der sich die Einzelnen zusammenrechnen; worauf sie beruht und wie sie sich bildet.* Nicht wir also haben aus uns d.h. aus der Prüfung objectiver Verhältnisse eine Definition von Volk zu geben, als von einem festen objectiven Begriffe, der einem festen Objecte entspräche; sondern wir haben die vorhandenen Subjectiven, von den Völkern stillschweigend (implicite) gegebenen Definitionen von sich selbst zu erläutern. Denn es leuchtet auch ein, dass nicht jedes Volk dieselbe Definition oder denselben Begriff Volk zu haben braucht, wie auch jedes auf besonderen Gründe ruht ⁵. *Nach anderen Merkmalen rechnet der Franzose jemanden zum französischen Volke, nach anderen sieht*

⁵ Sublinierea lui Eminescu; în original numai cuvîntul: *einen*, din prima frază.

ICONOGRAFIE EMINESCIANĂ

AM PUBLICAT NU DEMULT ÎN *CAIETELE Mihai Eminescu* (VI, 1985) ¹ un comentariu la cele cîteva pagini, în limba germană, referitoare la arta veche a Orientului și a lumii greco-romane, cuprinse în manuscrisul eminescian 2286. Din pricini independente de voința mea, cele cîteva imagini ce însoțeau acest comentariu nu au putut fi acolo reproduse. Prin bunăvoința revistei „*Manuscriptum*“, ele pot să fie acum și aici inserate, întregind datele prin care încercam să sugerez care au putut fi textele și imaginile ce au stîrnit inspirația lui Eminescu pe cînd evoca — în anii studenției germane — lumea faraonică.

Pentru cel ce nu văzuse și nu avea să vadă niciodată exoticele locuri unde fuseseră înălțate piramidele și cetățile descrise, cu bogată amănunțime plastică, în *Avatarii faraonului Tlă* sau rechemate înainte-ne prin *Egiptul* (pagini literare, în proză sau vers, scrise tocmai pe cînd Eminescu, student la Viena și apoi la Berlin, cerceta cărți, muzee și cursuri unde realitățile vechiului Egipt erau explicate), îmi pare aproape sigur că sursa celor mai precise imagini vizuale

se va fi aflat în unele dintre imaginile publicate alăturat. Ele provin din cunoscutul album, în 12 volume, alcătuit la Berlin sub privegherea profesorului de egiptologie, audiat de Eminescu, Carl Richard Lepsius (1810—1884) ². Apărut între 1849 și 1859, albumul era lung intitulat: *Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien nach den Zeichnungen der von seiner Majestät dem Könige von Preussen Friderich Wilhelm IV nach diesen Ländern gesendeten und in den Jahren 1842—1845 angeführten wissenschaftlichen Expedition auf Befehl seiner Majestät heraus gegeben und erläutert von C. R. Lepsius*.

E mai mult decît verosimil că la cursurile sale despre istoria, monumentele și obiceiurile egiptenilor ținute de Lepsius în anii 1872—1874 la Universitatea berlineză și audiate de Eminescu ³, profesorul va fi folosit în scopuri didactice tocmai hărțile, planurile, secțiunile și litografiile cu evocatoare peisaje în care se deslușesc ruinele de la Teba, Memfis sau Abu Simbel datorate unor artiști, în mare parte azi uitați, din Berlin, Hamburg și Basel (W. Loeillot, E. și M. Weidenbach, J. J. Frey):

² D. Vatamaniuc, *Eminescu și Lepsius*, în „*Convorbiri literare*“, 1/(133), ianuarie 1981, p. 12.

³ Poetul avea să-l amintească pe Lepsius, (acest „descifrator de ieroglife“ ce-și captiva auditoriul „cu numărul, cam mare și, la drept vorbind, de puțină importanță, al dinastiilor faraonilor“), la mai puțin de un deceniu după vremea studiilor la Berlin, într-un editorial din „*Timpul*“, în august 1880 (*Opere*, XI, Publicistică. 17 februarie — 31 decembrie 1880, București, 1984, p. 292).

¹ Cîteva însemnări eminesciene despre arta veche, pp. 59—72.

de la noi, adică din examinarea relațiilor obiective, ca despre un concept obiectiv precis, care să corespundă unui obiect precis; ci a trebuit să explicăm din ele însele părerile subiective existente despre definițiile date tacit (implicite) popoarelor. Căci este de asemenea evident faptul că nu orice popor trebuie să aibă aceeași definiție sau același concept de popor, ca și faptul că fiecare se sprijină pe motive particulare.

Francezul consideră după alte caracteristici pe cineva ca aparținând poporului francez, după altele îl socotește germanul ca [fiind] german ca atare, și tot după altele îl numește nord-americanul pe cineva concetățeanul său: deși acestor definiții nu le lipsește atât de mult în privința elementelor comune, ele nu ar permite totuși să se poată spune în genere ce înțeleg popoarele prin popor.

Să nu ne mire natura subiectivă pe care o recunoaștem conceptului de popor. Poporul este o ființă pur spirituală, fără nimic altceva decât ceea ce numai prin simplă analogie am putea numi cu totul straniu trupul său, deși nu este totuși independent de relațiile materiale. *Poporul este un produs spiritual al indivizilor care îi aparțin: ei nu sînt un popor, ci doar îl creează fără întrerupere.* Mai precis // exprimat, *poporul*

24v

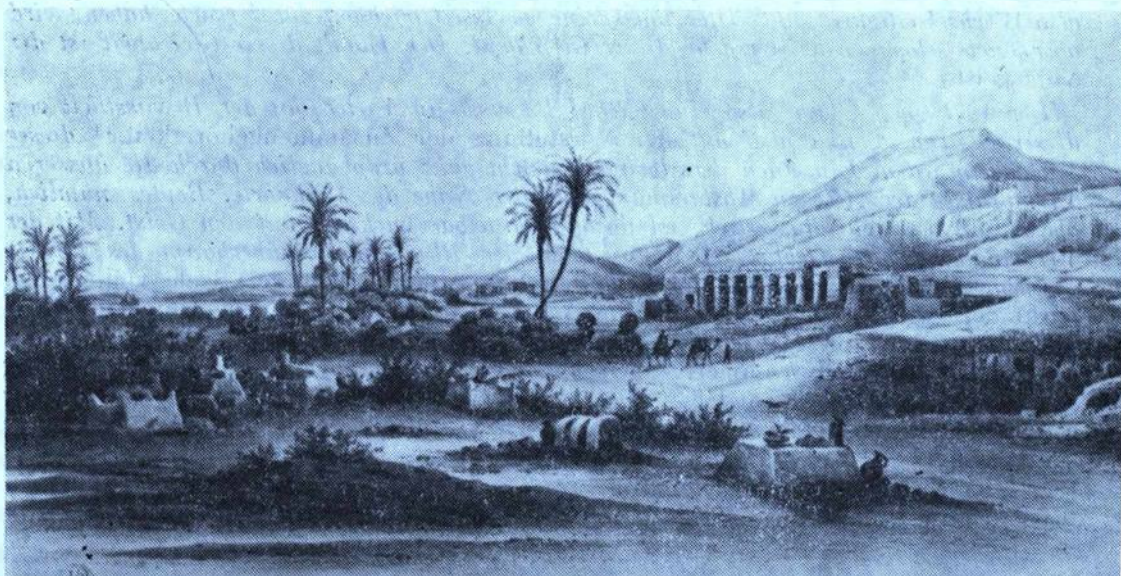
Din asemenea lecții, din planșele — colorate sau alb-negru — ale albumului lui Lepsius — văzute la cursuri, dar și răsfoite, poate, încă la Viena, unde preocuparea pentru «craii» Egiptului nu lipsea, mai apoi la Berlin —, în fine, din lecturile făcute pentru mai buna cunoaștere a vechilor civilizații orientale (în paralel, cum am încercat să o spun în altă parte, cu cele de estetică hegeliană) vin unele dintre notele germane ale manuscrisului 2286, dar și materia episodului egiptean al poemului *Memento mori* sau a nuvelei *Avatarii*... Apar aici zidurile antice ale Memfisului, «cetatea de giganti» peste care se așternuse uitarea timpului — așa cum o vedem, cu coloși dezgropați, într-una dintre planșe —, orașe vechi scoase la iveală de arheologi sau străbătute, de secole, de beduini («Memfis, Teba, țara-ntreagă copertă-i de ruine»), cu «zidirile lor sure și colo-

nadele lor infinite», «șirurile de coloane sure cu bolți urieșesti», «deșerte hale» unde «pe muri nalți erau chipuri zugrăvite a regilor Egiptului», «chipuri urieșesti și negre de zei în umbra umedă a columnelor» sau pilcurile de palmieri ritmînd, ca tot atâtea oaze, dezolantul peisaj deșertic (aceleași ce se văd și în albumul lui Lepsius, în planșele cu Memfisul și cu Memnonia tebană, și care nu pot fi altceva decât «crîngurile de palmieri» sau «grădinile de palmieri» din *Avatarii*... sau «Palmii răsiți în crînguri anrîți de-a lunii rază» din *Egiptul*).

Dincolo de faptul — firesc și aproape sigur — că o clipă de inspirație poetică s-a putut isca dinaintea lor, asemenea imagini capătă pentru noi valoare de document măcar și numai pentru că s-a aplecat asupra-le — curios de toate cele ale prezentului și ale trecutului — Eminescu însuși.

Răzvan THEODORESCU

Memnonia tebană. Vedere a templului lui Sethos I lângă Qurnah (în Denkmäler aus Aegypten..., II, planșa 85).

der Deutsche den Deutschen als solchen an, und nach wieder anderen nennt der freie Nordamerikaner jemanden seinen Mitbürger: wiewohl es diesen Definitionen nicht so sehr an gemeinsamen Elementen fehlt, dass sich nicht auch sollte allgemein sagen lassen, was die Völker unter Volk verstehen ⁶.

Man wundere sich nicht über die subjective Natur, die wir dem Begriffe Volk zuerkennen. Das Volk ist ein rein geistiges Wesen ohne irgend etwas was man anders als bloss nach Analogie ganz eigentlich seinen Leib nennen könnte, wenn es auch nicht unabhängig ist von materiellen Verhältnissen. Volk ist ein geistiges Erzeugniss der Einzelnen, welche zu ihm gehören: sie sind nicht ein Volk, sie schaffen es nur unaufhörlich⁷. Genauer || ausgedrückt ist Volk das erste Erzeugniss des Volksgeistes; denn eben nicht als Einzelne schaffen die Einzelnen das Volk, sondern insofern sie ihre Vereinzelung aufheben ⁸. Das Bewusstsein von dieser Selbstaufhebung und von den Aufgehen in einem allgemeinen Volksgeiste spricht sich aus in der Vorstellung Volk. Der Volksgeist schafft die Vorstellung und damit auch die Sache Volk, und hat in dieser Vorstellung sein Selbstbewusstsein, in dem Grade etwa sie der Mensch, der sich als besonderen Menschen weiss, also wie das Kind, welches sich mit seinem Namen bezeichnet, oder auch wie die grosse Masse der Menschen ein empirisches Ich hat. Es ist bemerkenswerth, dass ein gewisser mongolischer Stamm keinen besonderen Namen hat und sich nur „Wir“ nennt, aber auch von den anderen Stämmen nur so genannt wird. Wie jedes Individuum, also hat auch jedes Volk sein eigenthümliches Selbstbewusstsein, wodurch es erst zu einem besonderes Volke wird, wie jenes zu einer besonderen Person; und wie jedes Einzelnen, so beruht auch des Volkes Selbstbewusstseins auf einem bestimmten objectiven Inhalt ⁹; das Selbstbewusstsein geht aus dem Bewusstsein hervor, seine Kraft und seine Würde richtet sich nach letzterem; so wird auch das Selbstbewusstsein des Volkes sich immer auch auf solche objective Verhältnisse wie Abstammung, Sprache u.s.w. stützen ¹⁰; der springende Punkt in ihm aber, oder das Licht, womit es sich beleuchtet, ist jener subjective, freie Act der Selbsterfassung als ein Ganzes und als ein Volk. Diese Eigenthümlichkeit jedes Selbstbewusstseins hindert aber nicht das Selbstbewusstsein auch an sich als allgemeines Erzeugnis des Bewusstseins im Einzelgeiste und im Volksgeiste nach Inhalt und Form in Betracht zu ziehen. ||

Die Ansicht, welche jedes Volk von sich hat, und nach welcher es die Einzelnen alle zu sich zählt, gewinnt eben dadurch, obwohl sie an sich etwas Subjectives ist, eine objective, schöpferische Macht und kann also niemals irren. Ob z.B. der Ungar ein Indoeuropäer ist, ob er zur kaukasischen Race gehört, das weiss er als Ungar nicht. Das muss er sich von der Ethnologie sagen lassen, und diese kann irren; aber, dass er Ungar ist, das weiss er unmittelbar als solcher und unfehlbar, weil er sich unaufhörlich dazu macht. Hier ist der Fall, wo eine Erkenntnis ihren Gegenstand schafft, also mit ihm zugleich ist. Es rechnet jeder den anderen in einem Volke mit sich zusammen; es findet also Wechselseitigkeit statt. Dies muss eine gewisse Gleichheit zur Ursache haben, wird aber auch selbst wieder Ursache dieser Gleichheit. Der Inhalt dieser Gleichheit ist der Volksgeist.

Der Volksgeist — d.h. also ein gleiches Bewusstsein Vieler mit der Bewusstheit von dieser Gleichheit, und also mit der Vorstellung der Zusammengehörigkeit ¹¹ dieser Vielen, in jedem Einzelnen derselben — entsteht ganz ursprünglich durch die äusseren Verhältnisse der gleichen Abstammung und der Nähe der Wohnorte. Beides nämlich, obwohl an sich nur äusserlich, ist doch unmittelbar wirksam auf den Geist. Mit der Verwandtschaft der Geburt ist Aehnlichkeit der Physionomie, überhaupt des Leibes, gegeben. Abgesehen nun von der mechanischen Abhängigkeit der Seele vom Leibe, wirkt der gegenseitige Anblick der im Aeussern einander Aehnlichen auch innerlich einander annähernd. Die bloss leibliche Aehnlichkeit wird geistig anerkannt und hört hiermit auf ein lediglich objectives Verhältniss zu sein, sondern wird eine Vorstellung und eine subjective Macht ¹². — Noch wichtiger aber ist, dass durch || Gleichheit der Geburt und des Wohnortes die Schicksale gleich werden müssen. Dieselben Eindrücke

⁶ Sublinierea lui Eminescu; toată pagina din manuscris, pînă aici, barată, marginal, la dreapta, cu cerneală neagră.

⁷⁻⁹ Sublinierile lui Eminescu.

¹⁰ Sublinierea lui Eminescu.

^{11, 12} Sublinierile lui Eminescu.

este primul produs al spiritului poporului; căci indivizii nu creează poporul chiar ca indivizi, ci în măsura în care își suprimă izolarea. Conștiința acestei autosuprimări și a pătrunderii în spiritul general al poporului se exprimă în reprezentarea de popor. Spiritul poporului creează reprezentarea și prin aceasta și obiectul popor, și își are în această reprezentare propria sa conștiință de sine în gradul aproximativ în care omul, care se știe pe sine ca om particular, deci ca și copilul care se desemnează pe sine cu numele său, sau, așa cum, de asemenea, marea masă a oamenilor are un eu empiric. Este demn de remarcat faptul că un anumit neam mongol nu are un nume particular și se numește doar « noi », fiind numit tot numai așa [« noi »] și de către celelalte neamuri. Ca orice individ, își are deci și fiecare popor propria sa conștiință de sine, prin care tocmai devine un popor particular, așa cum devine cineva o persoană particulară; și, ca orice individ, conștiința de sine a poporului se bazează de asemenea pe un conținut obiectiv determinat; conștiința de sine decurge din conștiință, forța și demnitatea ei se orientează după ultima; astfel, și conștiința de sine a poporului se va baza întotdeauna și pe astfel de relații obiective ca: origine, limbă ș.a.m.d., punctul de plecare sau lumina în care se clarifică este acel act subiectiv, liber al conceperii de sine în forma unui întreg și a unui popor. Această particularitate a fiecărei conștiințe de sine nu ne împiedică însă să considerăm conștiința de sine, după formă și conținut, și în sine, ca produs general al conștiinței în spiritul individual și în spiritul poporului.

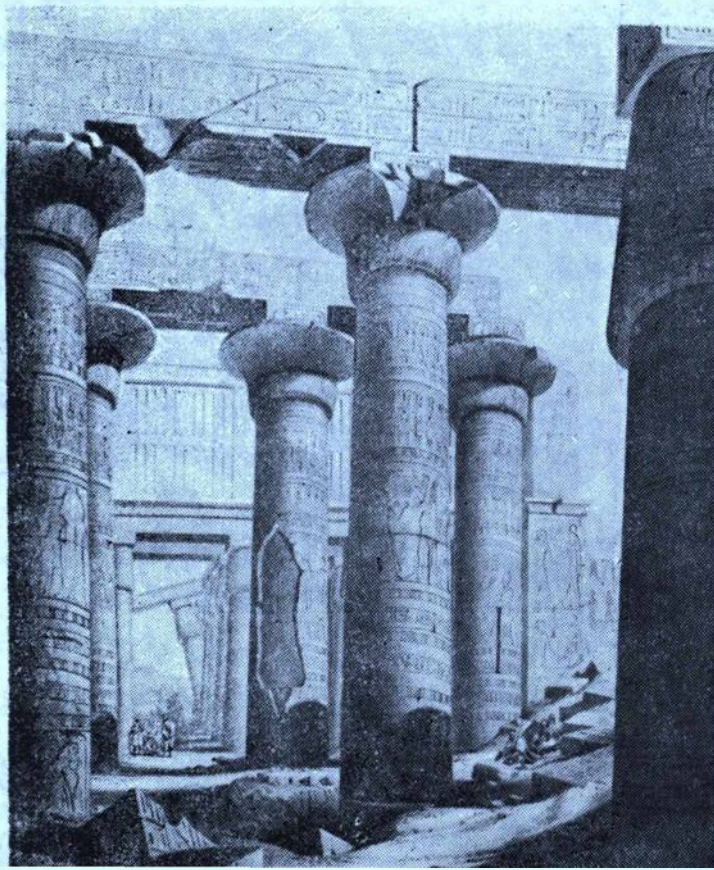
25

Părerea pe care o are fiecare popor despre sine, și pe baza căreia își revendică toți indivizii, cîștigă chiar prin aceasta, deși este ceva subiectiv în sine, o forță obiectivă, creativă și nu se poate înșela deci niciodată. Maghiarul, de exemplu, ca maghiar nu știe dacă este indo-european sau dacă aparține rasei caucaziene. El este nevoit s-o afle de la etnologie, dar aceasta poate să greșească; faptul însă că el este maghiar îl știe ca atare în mod direct și infailibil, căci el se produce continuu pe sine [ca maghiar]. Este vorba de situația în care o conștiință își creează propriul ei obiect,

deci există concomitent cu acesta. Fiecare îi consideră pe ceilalți ca făcînd parte împreună cu el dintr-un popor; are loc deci o reciprocitate. Aceasta trebuie să aibă drept cauză o anumită identitate, ea însăși fiind, la rîndul ei, cauza acestei identități. Conținutul identității respective este *spiritul poporului*.

Spiritul poporului — deci o conștiință identică a mai multora cu conștiința despre această identitate și deci cu reprezentarea apartenenței acestor mulți în fiecare dintre aceștia — se naște în mod cu totul original prin intermediul relațiilor exterioare ale originii comune și ale apropierii locurilor de domiciliu. Adică ambele, deși numai exterioare în sine, sînt totuși active în mod nemijlocit asupra spiritului. Înrudirea prin naștere determină asemănarea fizionomiei, în genere a trupului. *Făcînd abstracție de dependența mecanică a sufletului de trup, contemplarea reciprocă a asemănărilor comune în exterior determină și apropierea reciprocă interioară.* Simpla asemănare trupească este recunoscută spiritual și încetează de a mai fi un *raport obiectiv* în

Toba. Vedere interioară a sălii de la Karnak (în Denkmäler aus Aegypten . . . II, planșa 77).

werden aufgenommen, dieselben Arbeiten werden vollzogen, dieselben Gefahren bestanden, dieselben Freuden genossen, in sie werden sogar in Gemeinsamkeit vollzogen, bestanden, genossen; man verbindet sich zur Ueberwindung der Allen in gleicher Weise im Wege stehenden und nur durch gemeinsame Kraft überwindlichen Hindernisse, zur gemeinsamen Bekämpfung und Abwehr der Allen gleich sehr drohenden Gefahren. So bildet sich ein durchgreifendes Zusammenleben, ein gemeinsames Bewusstsein und Gemüth im Volksgeist. Jeder Einzelne weiss, dass der Erfolg ihm nur zum Theil gehört; dass er aber vernichtet wäre ohne den Anderen ¹³. So ist jeder Genuss u[nd] all sein Vorstellen immer mit dem Gedanken an die anderen verbunden ¹⁴. Sie sind in seinen Geist hineingewachsen: denn er hat keine Erinnerung von sich, die nicht die Anderen einschlosse ¹⁵.

Verstärkt wird dieses Gefühl der Zusammengehörigkeit durch das Bewusstsein, dass die Gemeinsamkeit nicht bloss von ihnen gestiftet, sondern von den Vätern, die sich schon derselben erfreuten, ererbt ist d.h. also durch das Bewusstsein einer gemeinsamen Geschichte, eines gemeinsamen alten Ruhmes, durch den Anblick der gemeinsamen Bauten der Väter, durch den Genuss von Vortheilen, welche von die Eltern gemeinsam für die Nachkommen bereitet waren ¹⁶.

(Text îngrijit și transliterare de D. VATAMANIUC)

¹³⁻¹⁵ Sublinierile lui Eminescu

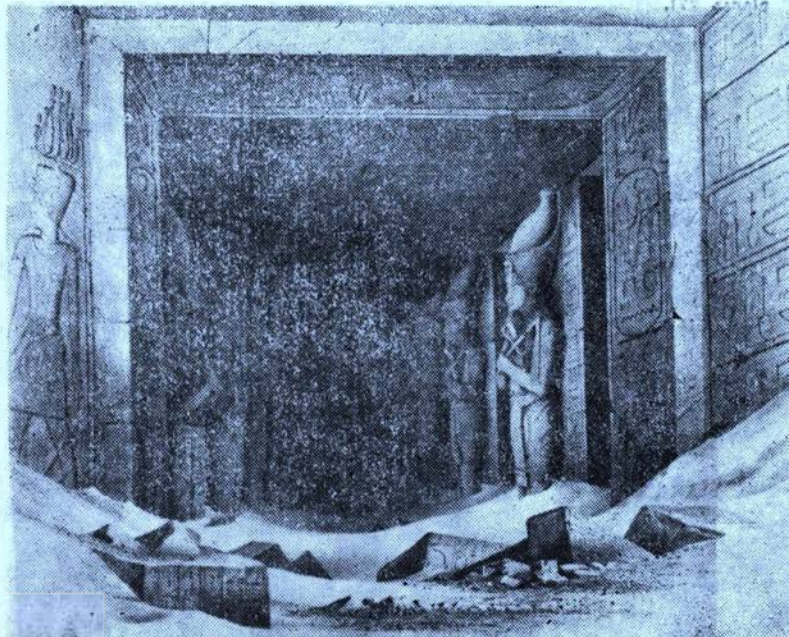
¹⁶ În original: *haben*; acest ultim alineat este barat, cu o linie verticală, la dreapta; Eminescu notează, marginal, în dreptul său: *Istoria e cristalizarea trecutului.*

exclusivitate, ci devine o reprezentare și o forță subiectivă. Și mai important este însă faptul că prin // identitatea originii și a locului de domiciliu destinele trebuie să devină identice. Se vor primi aceleași impresii, vor fi efectuate aceleași munci, vor fi îndurate aceleași primejdii, vor fi gustate aceleași bucurii, se va munci, îndura, gusta în comunitate; se vor asocia în mod asemănător pentru învingerea oricăror obstacole și numai prin forță comună vor învinge piedicile, iar prin luptă și apărare comună orice primejdie care îi amenință în egală măsură pe toți. În felul acesta se formează o conviețuire trainică, o conștiință și o dispoziție sufletească comună în spiritul poporului. Fiecare individ știe că succesul îi aparține numai în parte; că el ar fi însă anihilat fără de ceilalți. Astfel, orice plăcere și toate reprezentările sale sînt legate întotdeauna de recunoștință pentru ceilalți. Ei s-au integrat în spiritul său; căci el nu are nici o amintire despre sine, care să nu-i includă pe ceilalți.

Sentimentul acesta de apartenență se întărește prin conștiința faptului că comunitatea n-a fost întemeiată numai de ei, ci moștenită de la strămoși, care s-au bucurat deja de ea, deci prin conștiința unei istorii comune, a unei glorii străvechi comune, prin contemplarea construcțiilor comune ale strămoșilor, prin profitarea de avantajele care au fost pregătite în comun de către părinți pentru urmași.

(Traducere de Alexandru SURDU)

Vedere interioară a marelui templu de la Abu Simbel (în Denkmäler aus Aegypten, ... II, planșa 110)

Din poeziile lui Conrad Ferdinand MEYER

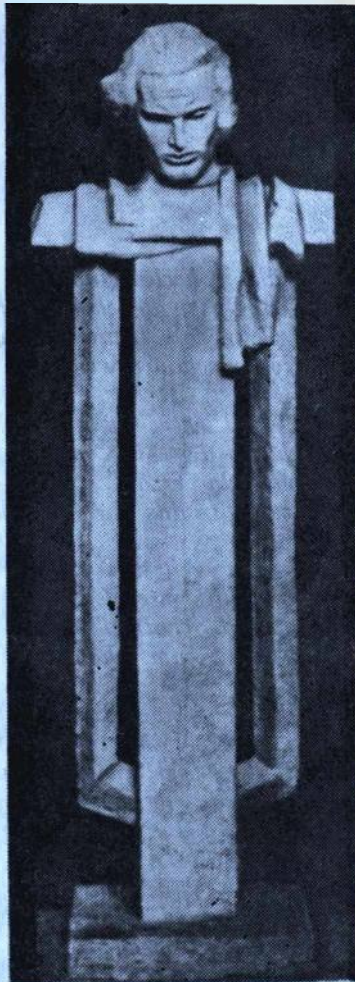
ÎN CAIETUL DE MANUSCRISE EMINESCIENE 2285 de la Biblioteca Academiei se găsesc concentrate pe o singură pagină (fila 178 r.) textele a patru poezii germane de Conrad Ferdinand Meyer. De astă dată Eminescu numește autorul sub forma de C. Ferd. Meyer, la poezia căruia îi indică și titlul: *Glöcklein* (dar fără articolul *das.*), la celelalte trei poezii, redată doar fragmentar, dă numai inițialele: C.F.M.

Conrad Ferdinand Meyer (1825—1898) contează ca unul din principalii scriitori elvețieni de limbă germană din secolul XIX. El s-a afirmat relativ târziu în viața literară; primele sale volume de poezii: *Zwanzig Balladen* (1864) și *Romanzen und Bilder* (1871) au avut o slabă rezonanță, în schimb, după 1875, a devenit celebru printr-o serie de romane, iar posteritatea îl cunoaște ca romancier. Abia în 1882 au fost selecționate principalele lui poezii și publicate într-un volum. A cincea ediție a volumului, îngrijită direct de autor, apare în 1892 și rămâne definitivă, fiind retipărită întocmai în toate edițiile ulterioare.

Dintre poeziile copiate de Eminescu numai una figurează sub titlul: *Das Glöcklein*, în volumul din 1892, dar cu unele versuri refăcute fără a schimba ideea; se operează doar o îmbunătățire stilistică. Astfel, în strofa a treia, versurile 2—4 capătă o nouă formulare:

*Saß ich umhallt von lauter Herdgetön,
An mir verbunde zogen mit Schalmeh'n
Die Herden nieder von den Sommerhöh'n*

În strofa a patra, versul 1, cuvântul *ziehen* e înlocuit cu *kehren* (= a se întoarce), mai just,

Eminescu —
ghips de D.
SKVORTOV.

fiindcă «cirezile de vite» se întorceau, reveneau de la pășunea de vară din munți; iar în versul al 2-lea, primul cuvânt: *nun* e înlocuit cu *das*.

În strofa a cincea, primul vers e complet refăcut și sînt reformulate versurile 3 și 4. Redăm întreaga strofă în noua formă:

*Nun alles still. Mich überflutete das Abendrot
Die Matten dunkelten, so grün und rein
Die Firne brannten aus und waren todt
Darüber glomm ein leiser Sternenschein.*

E perfecționată și strofa a șasea, vechea formă fiind păstrată numai în versul al 3-lea:

*Da horch! Ein Glöcklein, lautet in der Schlucht,
Beirrt, verspätet, wandert's ohne Ruh,
Ein armes Glöcklein, das die Herde sucht —
Aufwacht ich dann und bei mir warest du!*

S-a simplificat și explicitat ideea și în versurile 1 și 3 din ultima strofă (a șaptea):

Glöcklein

Er steht an ihrem Pfühl in herber Qual
Und muss den jungen Busen keuchen seh'n
Er ist ein Arzt und weiß, sein traut Gemahl
Erblat sobald die Morgenschauer wehn.

Sie hat geschlummert. «Lieber, du bei mir?
Mir träumte, daß ich auf der Alpe war.
Wie schön mir träumte, das erzähl' ich dir —
Du schickst mich wieder hin das nächste Jahr!

Dort vor dem Dorf — du weit den morgen Stein —
Sah ich und rings umhallte mich Getön,
Die Herden zogen alle mit Schalmei'n
An mir vorüber von den Sommerhöh'n

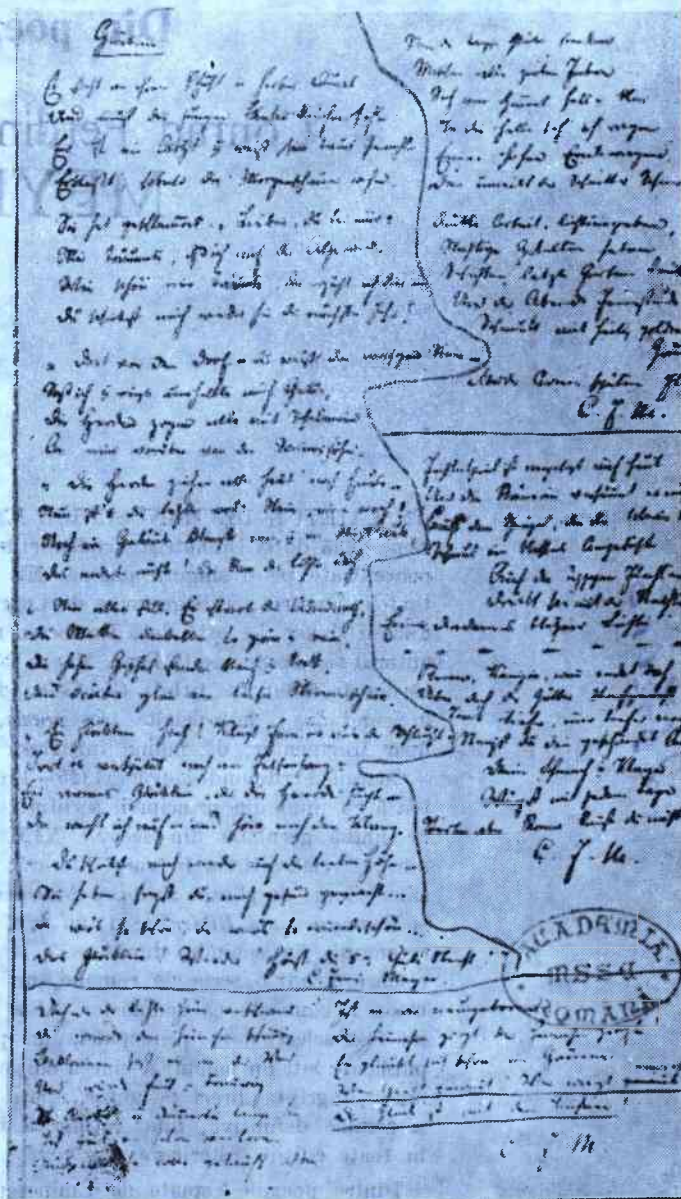
Die Herden ziehen alle heut' nach Hause!
Nun ist's die letzte wof[h]l? Nein, eine hoch!
Noch ein Geläut klingt an, und ein klingt aus,
Das endet nicht! Da kam das letzte doch!

Nun alles still. Es starb das Abendroth,
Die Matten dunkelten, so grün u[nd] rein
Die hohen Gipfel standen bleich u[nd] todt,
Und drüben glomm ein leiser Sternenschein —

Ein Glöcklein, froh! Klingt fern es aus der Schlaucht?
Irrt es verspätet noch an Felsenhang?
Ein armes Glöcklein, das die Herde sucht —
Da wacht ich auf — und höre noch den Klang.

Du schickst mich wieder auf die lieben Höh'n —
Sie haben, sagst du, mich gesund gemacht...
Da war es schön, da war's so wunderschön...
Das Glöcklein! Wieder! Hörst du's? Gute Nacht!

C. Ferd. MEYER

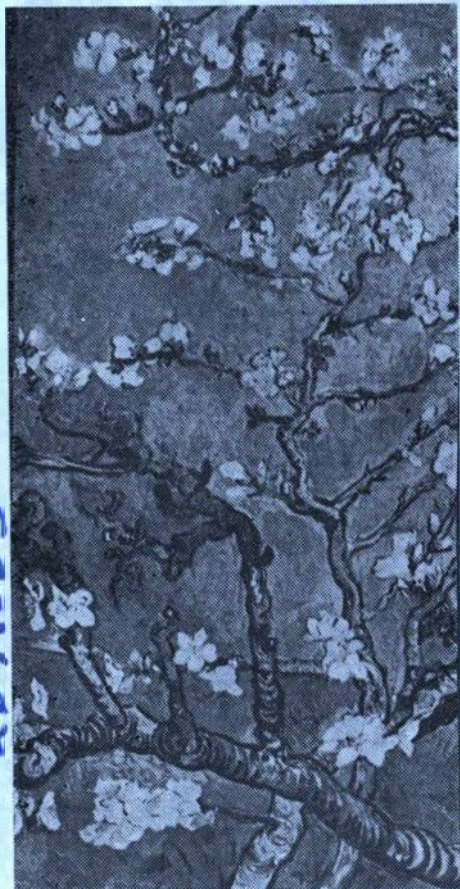

O bring mich wieder auf die lieben Höh'n
Sie haben, sagst du, mich gesund gemacht...
Dort war es schön! Dort war es wunderschön!
Das Glöcklein! Wieder! hörst du's? Gute Nacht!

Eminescu n-a văzut deci varianta definitivă a poeziei *Das Glöcklein*, din volumul apărut în 1882 și reeditat ulterior. E de presupus că

Eminescu a găsit această poezie în unul dintre volumele publicate în 1864 sau 1871, dar mai degrabă într-o revistă unde apăruse inițial, probabil într-un grupaj cu celelalte poezii din care a copiat fragmentele mai semnificative dar pe care Meyer nu le-a inclus în ediția definitivă a volumului. Pentru copierea dintr-o revistă pledează și îngheșuirea celor patru piese pe o pagină de caiet portativ.

Mica talangă

Van GOGH — Migdal
înflorit (detaliu)

El stă în chin amar lângă patul ei
Și-i silit să vadă tinăru-i piept respirînd greu.
E medic și știe că scumpa lui soție
Se stinge deîndată ce adie fiorii reci ai dimineții.

Ea murmura ațipită: « Tu lângă mine, iubitul? »
Am visat că eram în Alpi.
Ce frumos am visat, o să-ți povestesc eu —
Să mă trimiți din nou acolo la anul!

Colo în preajma satului — știi, pe piatra acoperită cu mușchi —
Ședeam și împrejurul meu răsuna vuietul larmei,
Treceau cirezile însoțite cu fluieru ciobănești
Pe lângă mine, (venind) de pe înălțimile (pășunatului) de vară.

Cirezile se îndreaptă astăzi toate spre casă —
Iată, e desigur ultima? Nu, mai e încă una!
Mai răsună un dăngăt de talangă, iar altul se stinge,
Nu se mai termină! Dar, iată, venea totuși ultima!

Acum e liniște peste tot. Se stinge purpuriul înserării,
Întunericul cuprinse locurile de pășunat; atît de verzi și curate
Piscurile înalte stăteau palide și moarte,
Iar dincolo licărea o lumină stelară slabă —

O mică talangă, vioaie! Răsună departe din prăpastie?
Rătăcește întîrziată încă pe coasta stîncioasă?
O biată talangă care caută cireada —
Atunci mă trezii — și mai aud încă răsunetul

Trimite-mă din nou pe dragele înălțimi —
Ele — spui tu — mă făcură sănătoasă...
Era atît de frumos acolo, era atît de minunat de frumos...
Mica talangă! Din nou! O auzi tu? Noapte bună!

C. Ferd. MEYER

Temele celorlalte trei poezii sînt diverse: în prima e zugrăvită atmosfera înserării într-un peisaj cu secerători ce încarcă snopi și așteaptă ceasul de odihnă binemeritată și binefăcătoare de la sfîrșitul zilei de muncă. În al doilea fragment Eminescu copiază dintr-o poezie ce stigmatizează păcatele istorice ale Romei, numai versurile ce înfățișează o cochetă romană care se pregătește să meargă la lupte de gladiatori;

și constatarea că, în pofida păcatelor ei, Roma nu poate muri, fiind regină. În sfîrșit, al treilea fragment evocă lupta pentru supraviețuire a unei vietăți mărunte, ca să demonstreze că norocul e de partea celor îndrăzneți; și poetul subliniază ultimele două versuri ce exprimă această concluzie.

G. PINTEA

Odihnă la câmp și
Migdal înflorit — re-
produceri după Van
GOGH.

[Wie des Tages glüten Sterben...]

*Wie des Tages Glüte[n] sterben,
Mischen alle zi[e]rten Farben
Sich vom Himmel hell u[nd] klar.
In die Helle sah' ich ragen
Einen hohen Erntewagen,
Den umeilt der Schnitter Schar*

*Dunkle Arbeit, lichtumgeben,
Mächtige [ilizibil] heben
Schichten letzte Garben leis
Und des Abends Feierstunde
Schmückt mit heilg goldnem Grunde
Müder Armen späten Fleiß*

C.F.M.

[Cum se sting arșițele zilei...]

*Cum se sting arșițele zilei,
Se amestecă toate culorile delicate
De pe cer, luminoase și clare.
În lumină văzui înălțându-se
Un car înalt pentru transportul recoltei
În jurul căruia zorește grupul secerătorilor.*

*Muncă obscură, învăluită în lumină,
Ridică [ilizibil] masive
Clădesc în tăcere ultimii snopi,
Iar ceasul de odihnă al serii
Împodobește cu sfint fundal auriu
Hărnicia tirzie a brațelor ostenite.*

C.F.M.

[Roma, Königin...]

*Fechterspiel ist angesagt auf heute
Und die Römerin versäumt es nicht
Aus dem Spiegel, den die Slavine baut
Schaut ein blasser Angesicht
Auf die üppigen Flechten
Drückt sie mit der Rechten*

Eines Diadems blitzen Lichte

*Roma, Königin, wann endet doch
Über dich der Götter Strafergericht
Immer tiefer, immer tiefer noch*

*Neigst du dein geschändet Angesicht
Deine Schmach u[nd] Klage
Wächst mit jedem Tage,
Sterben aber Roma kannst du nicht!*

C.F.M.

[Romă, regină...]

S-au anunțat pentru astăzi lupte de gladiatori
Iar romana nu vrea s-o piardă.
Din oglinda ce-i întinde sclava
Privește o față palidă.

Pe bogatu-i păr împletit
Ea înfige cu dreapta

Luminile sclipitoare ale unei diademe.

.....
Romă, regină, când se va încheia oare
Asupra ta sentința de pedeapsă a zeilor
Tot mai adînc, și mai adînc încă
Îți apleci fața dezonorată

Ocara și plîngerea contra ta
Cresc cu fiecare zi

Să mori însă, tu Romă, nu poți.

C.F.M.

[Wer wagt erwirbt...]

*Doch da das letzte Grün verschwand
Da ward's dem Heimchen schürig
Bekommen sa es an der Wand
Und wurde faul u[nd] traurig
Sie derbt's u[nd] dämmert's lange hin
Ich gab es schon verloren
Und nun[,] so wahr getauft ich bin[,]
Ist es wie neugeboren.
Das Heimchen zirpt, das Heimchen zirpt!
Es glaubt sich schon im Grünen
Wer spielt gewinnt! Wer wagt erwirbt
Das Glück ist mit den Kühnen!*

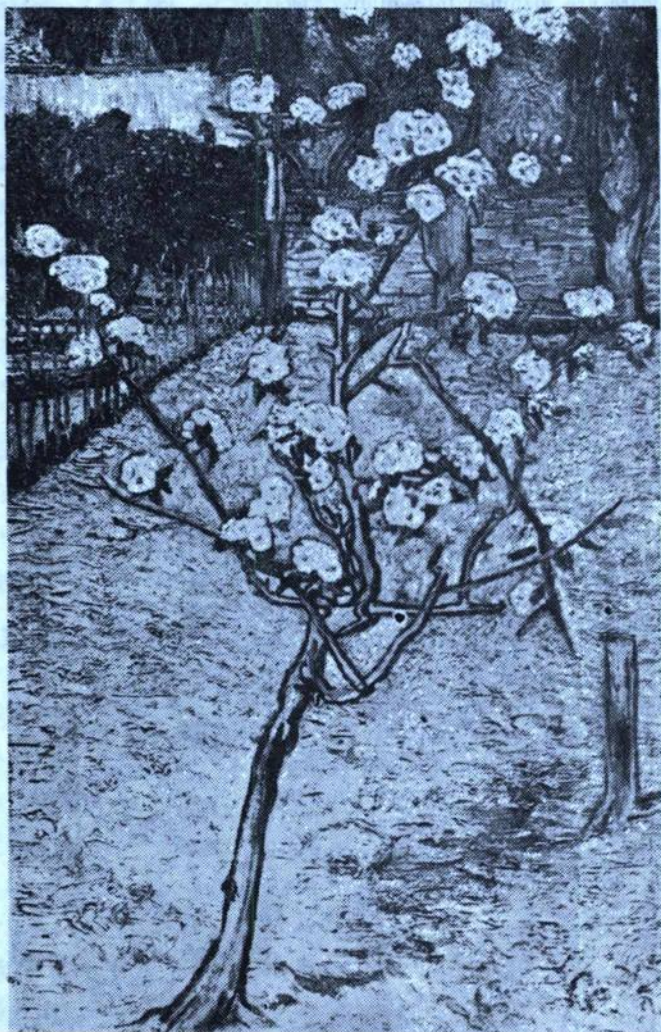
C.F.M.

[Cine îndrăznește, cîștigă...]

Totuși, cînd verdele cîmpului dispăru
Situația deveni sîcîitoare pentru Heimchen
Stătea deprimată la perete
Și deveni trîndavă și tristă
Tînjea și moțăia prelung
Eu o socoteam deja pierdută
Iar acum, cît de adevărat e că eu-s botezat,
Ea e ca nou-născută
Heimchen ciripește, Heimchen ciripește!
Se crede iar pe cîmpul verde
Cine riscă cîștigă! Cine îndrăznește izbîndește!
Norocul e cu cei îndrăzneți!

C.F.M.

(Transliterare și traducere de G. PINTEA)

Probleme ale editării manuscriselor germane ale poetului

MANUSCRISELE GERMANE ALE LUI Mihai Eminescu prezintă un interes deosebit pentru ediția integrală și pentru exegeza operei poetului nostru național, datorită faptului că majoritatea textelor germane n-au fost încă descifrate și, ca atare, au rămas, pînă în prezent, necercetate. Dacă restul textelor manuscrise ridică probleme controversate de lecțiuni sau interpretare, textele germane, cu mici excepții, se găsesc în faza primară a transcrierii. Aceasta înseamnă că dificultățile inerente editării tradiționale a operei lui Eminescu nu s-au ivit încă, dar ele pot fi deja prevăzute. Publicarea unora dintre textele germane în revistele „*Transilvania*” și „*Manuscriptum*” a prilejuit îndată ivirea obișnuitelor controverse, privind lecțiunile, traducerea textelor, sursele acestora, paternitatea, originalitatea, importanța lor etc. Din această cauză, editarea textelor germane în ediția integrală a operei lui Eminescu necesită precauțiuni suplimentare pentru evitarea, pe cît posibil, a unor discuții inutile. Dealtfel, menirea ediției integrale nu este aceea de a soluționa litigiile de interpretare și, cu atît mai puțin, de a le provoca, în mod intenționat, prin sentințe cu pretins caracter absolut.

În faza actuală, lucrul cel mai important îl constituie descifrarea textelor. Ea ridică numeroase dificultăți. Însemnările în limba germană ale lui Mihai Eminescu însumează circa 500 de file manuscrise, majoritatea datînd din anii studenției, perioadele petrecute la Viena și Berlin. Cu mici excepții, însemnările sînt scrise cu caracter gotic, ceea ce le face practic ilizibile germaniștilor actuali, la care nu se poate apela deci în această fază.

Din punct de vedere al lizibilității, care, ulterior, va constitui și un criteriu de clasificare a textelor germane, cele mai dificile sînt

însemnările luate la cursuri. Ele apar în forma unor adevărate stenograme, cu numeroase prescurtări, fraze neterminate, cuvinte izolate, lipsa punctuației, încălcări ale ortografiei. Descifrarea, în aceste cazuri, presupune, în realitate, reconstituirea textului. Pentru evitarea oricărui reproș la întregirea textelor, tot ceea ce aparține editorilor va fi menționat în paranteze drepte, iar intervențiile vor fi marcate prin asterisc, ele putînd fi, în mod firesc, înlocuite cu altele mai inspirate. Intervențiile respective vor fi admise însă numai după traducerea integrală a fragmentului german și cercetarea întregului context. Menționăm că există numeroase texte germane urmate de texte românești, care le continuă pe primele, și, uneori, se găsesc chiar traduceri ale aceluiași text, făcute de Eminescu însuși. Descifrarea propriu-zisă este, în aceste cazuri, doar un prim pas, forma finală necesitînd atestarea specialistului în germanistică, a traducătorului, a interpretului filosofic al textului și a coordonatorului care are viziunea întregului *Fragmentarium* eminescian. Există însă cazuri în care orice strădanie pare zadarnică, file întregi din care nu poate fi descifrat nici un cuvînt, fără a-i adăuga semnul incertitudinii. În aceste situații, ca și în altele, mai puțin dificile, în locul descifrării sau însoțind-o, s-a hotărît reproducerea fotocopiată a originalului.

În caietele lui Eminescu apar însă și texte ușor lizibile, scrise impecabil, cu punctuație și ortografie corecte. Este vorba de textele copiate din cărți, cursuri sau articole din reviste. Aceasta este categoria de materiale care necesită depistarea surselor originale și care ridică numeroase probleme.

Este cert că Eminescu era și interesat și capabil de a recurge la operele fundamentale ale filosofiei. O dovedește, în primul rînd, traducerea din *Critica rațiunii pure* a lui Immanuel Kant, o dovedesc atîtea relatări despre cunoașterea unor filosofi ca Platon și Schopenhauer. Cu toate acestea, manuscrisele nu cuprind astfel de texte, iar asemănările, analogiile etc. pot duce în eroare, texte de inspirație hegeliană sau schopenhaueriană fiind curențe în acea vreme. Depistarea surselor respective va fi o problemă rezolvabilă în timp și care necesită investigații în literatura și presa vremii, greu de găsit în bibliotecile din țara noastră.

În fine, există o categorie de manuscrise care au un caracter eterogen. Ele ridică uneori

dificultăți de descifrare, dar nu grave, conțin multe intervenții, cuvinte și propoziții șterse și altele intercalate, conțin într-o oarecare măsură prescurtări, inconsecvențe ortografice și amestec de caractere gotice și latine. Acestea sînt textele cele mai importante, căci, pe criterii grafice, ele pot fi atribuite lui Eminescu. Există însă, și în acest caz, rezerve. Multe dintre acestea pot fi rezumate ale unor lucrări citite sau ale unor cursuri audiate. Decizia, în aceste cazuri, trebuie să fie rezultatul unei serioase analize filosofico-hermeneutice a textelor care presupune, de data aceasta, și o investigație a întregii opere a poetului, pentru a verifica dacă ideile cuprinse în textul respectiv sînt sau nu reluate în contexte analoge.

Indiferent de dificultățile semnalate, editarea însemnărilor germane se găsește actualmente în faza stabilirii textului german și redarea lui într-o traducere corespunzătoare. Ca și în cazul *Fragmentarium*-ului românesc, fragmentele urmează a fi grupate tematic și investigate ca atare. Se poate aprecia, fără a intra în amănunte, că interesul lui Eminescu era îndreptat, în aparență fără discernămint, spre toate domeniile, tradiționale și moderne pe acea vreme, ale filosofiei. Îl interesează istoria filosofiei, probleme de filosofie sistematică modernă, etica, estetica, psihologia și logica, alături de istorie, drept și științele particulare. Eminescu notează febril, ani de-a rîndul, cu o stăruință ieșită din comun, tot ce îi pare mai interesant, indiferent de domeniu. Și este evident că nu dispunem de toate însemnările sale. Ceea ce produce deznădejdea cercetătorului, dar constituie un indiciu prețios al scopului urmărit, este dezinteresul total al lui Eminescu pentru autorii și operele din care își extrage însemnările, același lucru fiind valabil despre profesorii și cursurile audiate. În plus, însemnările alternează de la un domeniu la celălalt, fiind dublate de numeroase însemnări în limba română și, firește, în permanență, de poezii. Lucru în aparență curios, poeziile germane poartă, de regulă, numele autorilor sau inițialele acestora. Apar totuși și poezii germane fără specificarea autorului. Depistarea autorilor poate fi uneori foarte grea, fiind vorba de poezi ai vremii, de circulație restrînsă. Atribuirea unor astfel de poezii lui Eminescu însuși, chiar dacă nu poate fi depistat nici un alt autor, este un gest care trebuie foarte bine chibzuit. Cunoșcînd în care compunea Eminescu în limba

română, cu intervenții, corecturi și variante, este greu de admis că tocmai în germană ar fi procedat altfel.

Dezinteresul lui Eminescu pentru specificarea surselor și aspectul dezordonat al însemnărilor denotă preocuparea pentru fond și sfera deosebit de extinsă a curiozității sale filosofico-științifice. Într-un anumit sens, se poate afirma că notele lui Eminescu, cu tot materialul suplimentar față de cursuri, nu întrunesc, pentru nici un domeniu, cantitatea de cunoștințe necesare susținerii unei eventuale examinări universitare. Un student mediocru trebuia să aibă note mai întinse și mai sistematice. Este evident că Eminescu n-a urmărit acest lucru. Pe de altă parte, oricît de bun ar fi fost un student, preocupat de o anumită carieră, n-ar fi dispus de o asemenea gamă variată de preocupări. Ca întotdeauna, Eminescu a făcut, pe de-o parte mai puțin și, pe de alta, mai mult decît i s-ar fi cerut. Ceea ce prezintă interes este, firește, acest surplus, iar textele germane adaugă un material bogat pentru exegeza perioadei de ucenicie a marelui nostru poet. Ele sînt o dovadă a vredniciei sale intelectuale și lasă impresia că Eminescu a urmărit să-și formeze, în felul său, o imagine globală asupra lumii, fără să fie adeptul unei anumite orientări, fără să îmbrățișeze o anumită concepție, oscilînd între exactitatea științifică, mărginită la faptic, și considerațiile teoretice, viziunile de perspectivă ale realității, pe fondul permanent al răstălmăcirii lor în limbajul poeziei.

Merită subliniat, de asemenea, un lucru esențial, care este adesea marcat prin adaosuri ilustrative. Eminescu face permanente referințe, fie la situația țărilor române, fie la istoria acestora, fie la cultura și tradițiile poporului român. Și, ca o notă generală, considerațiile sale personale, incontestabile, sînt de regulă scrise în limba română, alături, pe marginea sau chiar în cuprinsul textelor germane. Eminescu vorbea și citea bine în germană, dar simțea, gîndea și își însemna gîndurile în limba română. În acest sens, textele germane s-ar putea să-i dezamăgească pe cei care sperau să găsească aici adevăratele divagații filosofice ale lui Eminescu. Ele ilustrează însă faptul că poate ca nimeni altul, marele nostru poet a urmat îndemnul cronicarului: din cărți străine să citești, ca în limba țării tale să scrii.

Alexandru SURDU

II. ADDENDA / M. EMINESCU

N. IORGA, Sylvia PANKHURST și Comitetul „PRO EMINESCU“

ARCADIU PETRESCU CONSEMNA ÎNTR-UN articol¹ activitatea Comitetului Pro Eminescu, care a reușit, în 1934, să ridice marelui poet un monument pe faleza din Constanța. Printre personalitățile care au sprijinit Comitetul era enumerat și Nicolae Iorga, fapt care m-a făcut să caut ecouri ale acestui aspect în corespondența istoricului. Apelul Comitetului Pro Eminescu la ajutorul renumitului savant se datora, fără îndoială, atât cunoscutei prețuiri pe care acesta o acorda poetului național, cât și faptului că puteau fi influențate astfel și diferitele organisme de stat în sensul colaborării, istoricul deținând, din aprilie 1931 până în iunie 1932, funcția de Ministru al Instrucțiunii Publice și de Președinte al Consiliului de Miniștri.

Scrisorile pe care le publicăm acum datează din 1934, deci din ultima perioadă a activității Comitetului Pro Eminescu. La 7 februarie, Valerian Petrescu, secretar al Comitetului, face un succint raport către Nicolae Iorga privind pregătirea volumului omagial; insistă asupra solicitudinii și entuziasmului arătat de scriitoarea engleză Sylvia Pankhurst, fapt care m-a făcut să aleg corespondența care o privește direct. Scriitoarea, care tradusese de curând în limba engleză o parte a poeziilor lui Mihai Eminescu, dorea să cunoască direct România și folosea în acest sens prilejul oferit de inaugurarea monumentului de la Constanța; solicitarea făcută de Valerian Petrescu pe lângă Nicolae Iorga, ca statul român să-i faciliteze călătoria, a avut succes. Sosită în România în

prima parte a lunii august 1934, Sylvia Pankhurst îi va scrie istoricului, dezvăluindu-și sfera mai largă de interes, care nu-l cuprindea doar pe Eminescu, ci și activitatea culturală și socială în general (mai ales cultura de masă). În lipsa, probabilă, a unui răspuns direct al lui Nicolae Iorga, scriitoarea engleză îi va solicita o întrevvedere, la 19 august, prin intermediul lui D. Dragu, Director al Presei din Ministerul Afacerilor Externe. În aceeași zi, istoricul nota în *Memorii*: « Vizita d-nei Pankhurst, traducătoarea lui Eminescu, și a soțului ei, emigrantul italian anti-fascist Corio. Vizită cu ei la Stari-Chiojd »².

Vizita la Vălenii de Munte și în împrejurimi se pare că a impresionat-o profund pe Sylvia Pankhurst, care a înțeles sensul și importanța așezămintelor culturale create de Nicolae Iorga. „Universitatea Populară“ era denumirea cursurilor de vară înființate în 1908; prima ei etapă de existență se va încheia în 1914, iar a doua se va întinde din 1921 până în 1940. Era concepută ca o « școală a oamenilor maturi, în jurul problemelor naționale » și dura câte o lună, atrăgând atât conferențieri, cât și cursanți din toată țara, iar, în perioada interbelică, și din străinătate. Alături de „Universitatea Popu-

² N. Iorga, *Memorii*, VII, București, 1939, p. 180; Stari-Chiojd, comună la nord-est de Vălenii de Munte, având puternice tradiții folclorice. În aceeași lună august, Sylvia Pankhurst îi trimite lui N. Iorga cartea sa de vizită: « E. Sylvia Pankhurst, „Vest Dene“, Charteris Road, Woodford Green, Essex, Phone: Buckhurst 2463 » — B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 404, f. 444.

¹ „Manuscriptum“, XVI, nr. 1(58)/1985, pp. 30—34.

Dear Professor Iorga.

I have long
desired to meet you and now
that I am in your beautiful

I am here for the Eminescu
celebrations August 15th and
shall leave here for Bucharest
afterwards. Would you be so
kind as to write to me C/o Mr
Vil Petruscu 7 Strada Scarlat Vornic
August 15th and afterwards
C/o Mr Dragu Press Bureau
Ministry of Foreign Affairs later?
68 Strada Dionisie Bucuresti.
Hoping to see you and
that I do not suggest too great
a task on your time.
Sincerely yours
E. J. Pankhurst.

lară", la Vălenii de Munte a fost creată, tot în 1908, Tipografia „Neamul Românesc”, continuând să funcționeze la Iași în timpul primului război mondial și schimbându-și denumirea în „Datina Românească” odată cu revenirea la Văleni, în 1924. În 1922 a fost înființată „Școala de misionare morale și naționale Regina Maria”, cu scopul transpunerii în practică a dorinței lui Nicolae Iorga de a găsi un mijloc de ridicare a satelor spre o civilizație modernă. Se urmărea răspîndirea în rîndul maselor largi a unei culturi inspirate din tradițiile sănătoase ale societății românești, prin pregătirea umanistă a purtătorilor mesajului cultural; așadar, misionarismul era conceput în sensul propagandei culturale, motivație expusă public la

Congresul Ligii Culturale³ din 1921. În 1926 a fost înființat un Așezămînt pentru studenții minoritari (din rîndul naționalităților conlocuitoare) veniți la „Universitatea Populară”, iar în 1929 un alt Așezămînt pentru studenții străini. Tot în 1929 va fi creată Școala de muzică bisericească, iar în 1938 Școala artelor unite. Pe lîngă toate acestea un loc important ocupa Muzeul de artă religioasă din curtea Bisericii Filip (o clădire cu două niveluri)⁴. Toate așezămintele acestea, în mijlocul cărora creatorul lor se simțea atît de bine⁵, au dat orașului Vălenii de Munte o aureolă culturală, un prestigiu deosebit, fapt care-i va face pe locuitorii să-i confere istoricului, în 1934, titlul de cetățean de onoare⁶. Pentru a perpetua instituțiile create, întemeietorul lor a încercat, în 1933, să formeze o Uniune la Fundațiilor „Nicolae Iorga”. În actul constitutiv proiectat, istoricul expunea ideile care au stat la baza activității sale de peste patruzeci de ani, lupta dusă pentru dezvoltarea culturii, pentru întărirea patriotismului, pentru a face cunoscută România și poporul ei în întreaga lume; lăsa generațiilor viitoare «sfînta datorie ca să desăvîrșească această operă culturală».

Avînd în vedere existența tuturor acestor așezăminte la Vălenii de Munte, ne pare îndreptățit entuziasmul Sylviei Pankhurst față de înfăptuirile practice ale lui Nicolae Iorga, căroră le acorda chiar o importanță internațională⁷.

Să subliniem, în concluzie, că nu întîmplător cel mai mare poet și cel mai mare istoric al românilor s-au întîlnit pe aceeași coordonată a propagării spiritualității poporului lor în afara hotarelor. Acesta din urmă a primit cîteva revelatoare scrisori pe care le publicăm alături.

Petre TURLEA

³ Arhivele Statului București, fond „Liga Culturală”, dosar 5/1919—1925, f. 26.

⁴ În 1939, N. Iorga a încercat să înființeze și un muzeu istoric al orașului Vălenii de Munte — Arhivele Statului Ploiești, fond Primăria Vălenii de Munte, dosar 128/1939, f. 218.

⁵ Cf. Cuvîntarea Președintelui Comitetului Central al „Ligii Culturale” la deschiderea Congresului de la Vălenii de Munte, 1934, p. 3.

⁶ Arhivele Statului Ploiești, fond Primăria Vălenii de Munte, dosar 115/1934—1939, f. 50.

⁷ B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 411, ff. 10—12.

« Sper să continui cu traducerea mea

I

COMITETUL PRO EMINESCU

CONSTANȚA

7, Str. Scarlat Vîrnav

7 Februarie 1934

Onorate Domnule Profesor,⁸

După cum poate vă amintiți, anul trecut subsemnatul am avut onoarea de a vă solicita un articol pentru volumul omagial ce se va edita în curînd în memoria lui Eminescu.

Primind însărcinarea din partea Comitetului de a îngriji pentru întocmirea acestui omagiu, am crezut de cuviință de a apela pentru aceasta și la contribuția celor cîțiva dintre scriitorii străini cari îi cunosc opera marelui nostru poet.

M-am adresat astfel Monseniorului Metodie Zavoral, care mi-a încredințat un foarte interesant elogiu adresat în românește poetului și poporului românesc; apoi d-lui Septime Gorceix, care mi-a dat un studiu în franțuzește asupra lui Baudelaire și Eminescu. Iar acum în urmă, am apelat și la domnișoara Estelle Sylvia Pankhurst, care a tipărit în 1930, la Londra, un volum cu traduceri din Eminescu, intitulat *Poems of Mihail Eminescu*, cu prefață de Bernard Shaw, și tot astfel d-lui Emil Zagadlowicz, care a publicat volumul *Wybor poezij i poematow* tot de Eminescu.

De la domnișoara Pankhurst am avut onoarea de a primi scrisoarea pe care v-o alătur în copie, al cărei cuprins m-a mișcat atît de mult, încît înfruntînd toate ezitățile m-am simțit dator de a încerca să sprijin pe cit voi putea la realizarea dorinței ce își exprimă expres D[omnia]-sa. De aceea, vă rog să mă scuzați de dubla îndrăzneală de care dau dovadă, răpindu-vă mai întîi timpul D[umnea]voastră prețios cu aceste informații, și apoi, de asemeni, fiindcă am îndrăznit un fapt, care va fi socotit să rămînă poate nerealizabil, socotit totuși posibil în iluzia mea inco-
rigibilă.

Domnișoara Pankhurst ne iubește țara și venerează cu toată admirațiunea pe cel mai mare poet al nostru. Mai mult, D[omnia]-sa voiește să ne cunoască țara *de visu* și reflectează asupra posibilităților pe cari le-ar avea de a fi prezentă la dezvelirea monumentului marelui Eminescu. Ce gol mare s-ar face în bugetul țării sau al Legației de la Londra dacă i s-ar înlesni această călătorie, care mai pe urmă ne-ar fi poate de mare folos, în mijlocul propagandei pe care presa maghiară și contele Bethlen o duc împotriva noastră la Londra?!

Se poate ca eu să anticipez în necunoștință de cauză asupra motivelor care eventual ar împiedica pe nobila scriitoare engleză să ne viziteze țara, dar în orice caz invitația oficială ce se impune de a i se face numai supt forma aceasta, ar fi un gest pe cit de elegant, pe atît de nețărnut de nobil din partea noastră.

Socotesc totuși că nu voi duce la absurd temeritatea mea, gîndindu-mă de a solicita chiar și o audiență la Ministerul de Externe, în această privință.

Primiți, vă rog, onorate Domnule Profesor, expresiunea celor mai alese sentimente de respect.

Valerian PETRESCU

Judecător

7, Str. Scarlat Vîrnav

⁸ B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 403, f. 83.

din Eminescu...»

II

Constantza
Palace Hotel
Sunday

Dear Profesor Iorga,

I have long desired to meet you and now that I am in your beautiful country I hope that this wish may be realised. I hear much of your free university and should like to see and to learn of it at first hand.

If your busy life does not render this impossible may it be arranged?

I am here for the Eminescu celebration August 15th and shall leave here for Bucarest afterwards. Would you be so kind as to write to me C/O Mr. Val[erian] Petrescu, 7 Strada Scarlat Virnav, up to August 15th and afterwards C/O Mr. Dragu Press Bureau Ministry of foreign Affairs, later. 68 Strada Dionisie [Lupu], Bucarest. Hoping to see you and that I do not suggest too great a tax on your time.

Sincerely yours

E. Sylvia PANKHURST

Constanța
Hotel Palace
Duminică

Dragă profesore Iorga,⁹

Doresc de multă vreme să vă întâlnesc, și acum, aflându-mă în frumoasa dumneavoastră țară, nădăjduiesc că această dorință poate fi împlinită. Am auzit multe lucruri despre Universitatea dumneavoastră liberă și mi-ar plăcea să văd și să aflu mai multe în mod nemijlocit.

Dacă viața dumneavoastră încărcată nu face această dorință imposibilă, poate fi aranjată o întâlnire?

Mă aflu aici pentru sărbătorirea lui Eminescu, la 15 august, și aş pleca apoi la București. Sinteți atât de amabil să-mi scrieți la domnul Valerian Petrescu, Strada Scarlat Virnav nr. 7, până la 15 august și mai târziu la domnul Dragu [Dumitru], Biroul de Presă, Ministerul Afacerilor Externe, Strada Dionisie [Lupu] nr.68, București.

Sper că vă văd și că propunerea mea nu vă răpește prea mult timp.

A dumneavoastră sinceră

E. Sylvia PANKHURST

⁹ B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 406, f. 211.

17 August 1934
ConstanțaOnorate Domnule Profesor,¹⁰

Am onoarea a vă remite volumul omagial, la care ați colaborat, rugîndu-vă să primiți asigurarea celor mai respectuoase sentimente de devotament.

Val[erian] PETRESCU
Judecător

IV

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
CABINETUL DIRECTORULUI PRESEI

București, 19 August 1934

Mult stimate Domnule Profesor,¹¹

D-na Estelle Sylvia Pankhurst, cunoscuta publicistă engleză și luptătoare pentru drepturile politice ale femeilor, care și-a consacrat ultimii ani ai activității sale literaturii și artelor, este de citeva zile, pentru întâia oară, oaspetele țării noastre.

Domnia Sa a participat la dezvelirea monumentului lui Eminescu de la Constanța, în calitate de traducătoare în limba engleză a unei părți din operele poetice ale acesteia. În afară de aceasta, D-na Pankhurst a hotărît să rămînă citva timp în țară spre a se documenta cit mai larg și mai precis asupra mișcării literare, artistice și sociale de la noi, în vederea unei serii de articole și conferințe, și eventual a unei lucrări chiar de proporții mai mari, asupra țării noastre.

D-na Pankhurst, care realizează aceste bune intențiuni față de noi, cu concursul Direcțiunii Presei, solicită o întrevvedere cu Domnia-Voastră.

Deoarece Domnia-Sa urmează să plece peste două zile în citeva centre din țară, ar dori să aibă cîstea de a fi primită de Domnia-Voastră, dacă e posibil în cursul zilei de astăzi, la ora pe care veți binevoi Domnia-Voastră a o hotărî.

Încredințat că rîndurile de față, ca și solicitarea D-nei Pankhurst, vor fi întimpinate de marea Domniei Voastre bunăvoință, vă rog, mult stimate Domnule Profesor, a mă crede, ca întotdeauna, devotatul Domniei-Voastre.

D. DRAGU

V

Dear Profesor Iorga,

I was delighted to meet you, Mrs. Iorga and your daughter. I was delighted to see something of your very great work, which is the type of work always nearest to my heart-to make life better! You are doing a wonderful thing which will, I know, extend its influence throughout your country and will also have an influence on others beyond the borders of Rumania.

I should be most grateful if you would kindly send me some photographs of your institutions which might be reproduced in English papers with some notes of mine on what I have seen and understood. I should be very happy to make Known in England more than is the case at present, your free university and the other works around it, the school for minorities, the summer school, and the new building for art work on which you are engaged the museum of ancient art. I believe you promised me a report or a pamphlet on the works, whether it be written in English, French or Rumanian please to let me have it.

¹⁰ B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 406, f. 276.¹¹ B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 406, f. 277.

*At present in England there is a terrible stagnation. Social effort is at a standstill. During the war and the early post-war years I was able to establish five maternity and infant welfare centers, a nursery school *, a cooperative toy factory ; but today neither the government and the municipalities, nor private persons are inclined for social effort to better the life of our people. It is desperately hard to secure advance in any direction. People talk always of shortage and bad trade.*

It is most inspiring to come to a country where one sees great possibilities of advancement, where the people appear full of health, extraordinarily capable and very well endowed with self-discipline.

Then to see you producing so much, so full of energy and the love of work which has always been my passion — I have always desired a dozen lives to be able to do more and always more. To see your work is really an inspiration.

*I will send you when I return an English translation which I have of the famous Ceninni's book on painting which treats of tempera, fresco ... — all that the early painters of Italy did **. When you have it you will find, I know, a copy of the same book in Italian which will be better for you. Then you will return my English translation, that I value because one can[not] buy it, as it is out of print and this is a rare edition not to be found again in England. Moreover it was given me by an old friend whose name inscribed in it will not be unknown to you.*

Greetings to Mrs Iorga and many thanks for her kind hospitality also to your daughter whom I hope to see in London when she comes there again.

I hope to continue my translation of Eminescu when I return to England and to do much else to make Romania and her works better known in England.

I have your photograph and I should greatly like to have photographs of your institutions. If you have any you can kindly send me please do so C/O Mr. Dragu at the Press Direction up to September 4-th or, after, to my home in London West Dene, 3 Charteris Road Woodford Green Essex.

*Again thanking you all three for your kindness & with greetings from all three here.
Sincerely yours*

E. Sylvia PANKHURST

Dragă profesore Iorga ¹²,

Am fost încântată să vă întâlnesc pe dumneavoastră, pe doamna Iorga și pe fiica dumneavoastră. Am fost încântată să văd ceva din marea dumneavoastră operă, care este genul de muncă cel mai apropiat de sufletul meu — pentru a face viața mai bună! Dumneavoastră vă îndeletniciți cu un lucru minunat care va influența întreaga dumneavoastră țară și va avea de asemenea o influență asupra altora, în afara granițelor României.

V-aș fi foarte recunoscătoare dacă ați avea amabilitatea să-mi trimiteți câteva fotografii ale instituțiilor dumneavoastră pentru a fi reproduse în ziarele engleze cu unele însemnări ale mele în legătură cu ce am văzut și înțeles. Aș fi foarte fericită să fac mai cunoscute decât este cazul acum, în Anglia, Universitatea dumneavoastră liberă și alte opere din jurul ei, școala pentru minori, școala de vară și noua clădire pentru lucrări de artă pe care ați destinat-o muzeului de artă veche. Dacă îmi amintesc bine, mi-ați promis o comunicare sau o broșură asupra acestor lucruri, fie în engleză, franceză sau română, vă rog să mi-o trimiteți.

* *Wating there I had established an exemple I was able to advance the movement for such institutions throughout the country.*

** *It tells how to prepare the white ground card or wood for the paintings like those in the church. Those paintings are done with egg.*

¹² B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga. vol 411, ff. 10 — 12.

Acum în Anglia este o groaznică inactivitate. Efortul social este în impas. În timpul războiului și în primii ani de după război, am putut pune bazele a cinci centre pentru protecția copilului și o maternitate, ale unei creșe *, unei cooperative care face jucării; dar astăzi nici guvernul și municipalitatea, nici persoanele particulare nu sînt înclinate spre efort social pentru îmbunătățirea vieții poporului nostru. Este îngrozitor de greu să asiguri progresul în orice direcție. Oamenii vorbesc mereu de lipsuri și de proasta stare a comerțului.

Este cît se poate de înviorător să vizitezi o țară în care poți vedea mari posibilități de propășire, unde oamenii apar pe deplin sănătoși, extraordinar de capabili și foarte înzestrați cu autodisciplină.

Apoi, să vă văd producind atît de mult, atît de plini de energie și o dragoste de muncă ce a fost mereu pasiunea mea — întotdeauna am dorit să am douăsprezece vieți, să fiu în stare să fac mereu mai mult și mai mult. Să văd munca dumneavoastră este cu adevărat insuflețitor.

Cînd mă voi întoarce vă voi trimite o traducere engleză a faimoasei cărți despre pictură a lui Ceninni, care tratează despre tempera, frescă, — tot ce au făcut primii pictori ai Italiei. ** Cînd o veți primi, veți găsi, sînt sigură, un exemplar al aceleiași cărți în italiană, ceea ce va fi mai util pentru dumneavoastră. Atunci îmi veți înapoia traducerea engleză, la care țin foarte mult deoarece nu poate fi cumpărată, din moment ce s-a epuizat și este o ediție rară, de negăsit în Anglia. Mai mult, mi-a fost dăruită de un vechi prieten al cărui nume înscris pe carte nu vă va fi necunoscut.

Salutări doamnei Iorga și multe mulțumiri pentru amabila dinsei ospitalitate; la fel fiicei dumneavoastră pe care sper să o văd la Londra, cînd va reveni acolo.

Sper să continui cu traducerea mea din Eminescu, atunci cînd mă voi întoarce în Anglia și să fac mai mult pentru mai buna cunoaștere în Anglia a României și a operelor ei.

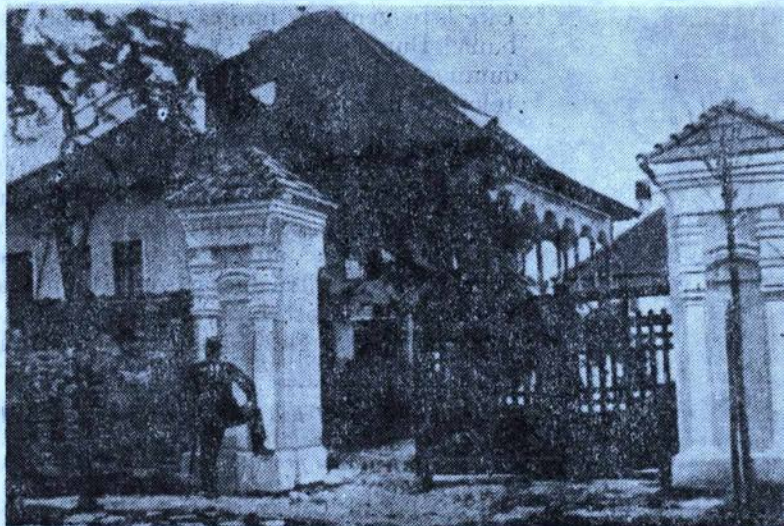
Am fotografia dumneavoastră și aș dori foarte mult să am și fotografiile așezămintelor dumneavoastră. Dacă dispuneți de ele, vă rog să fiți amabil să le trimiteți la domnul Dragu, la Direcția Presei, pînă la 4 septembrie, sau, apoi, la locuința mea din Londra: West Dene, 3 Charteries Road, Woodford Green, Essex.

Încă o dată mulțumiri pentru toți trei pentru amabilitatea dumneavoastră și cu salutări din partea celor trei de aici. A dumneavoastră sinceră

E. Sylvia PAHKHURST

* Fiind acolo am găsit un exemplu. Am putut să înaintez mișcarea pentru asemenea instituții în țară.

** Este vorba despre felul în care se prepară grundul alb pe carton sau lemn pentru picturi precum acelea din biserici. Acele picturi sînt făcute cu ou.

Casa lui N. Iorga de la Vălenii de Munte

Portretul Cleopatrei Lecca (Ulei pe pânză de Constantin Lecca, Muzeul de Artă — Ploiești).

Încercare de reabilitare a unei Muze

UNEORI EDILII NOȘTRI DAU DOVADĂ de inexplicabile amnezii — după cum au alteori juste intuiții cu privire, bunăoară, la denumirea străzilor Capitalei noastre. Iată de pildă cum, în timp ce George Enescu nu are în tot Bucureștiul nici o stradă sau o fundătură măcar care să ni-l amintească — așa, «stradal» —, Mihai Eminescu se bucură în schimb de privilegiul de a fi nu numai titularul unei artere ce-i poartă numele, dar și ca aceasta să fie situată într-o zonă pe care efectiv el a cutureierat-o: locuința lui se afla în veacul trecut, vremelnice, nu departe de Piața Romană, unde pînă mai alaltăieri cîțiva plopi mai străjuiau, amintind de perimetrul zilnic călcat de pașii poetului, înainte ca el să urce spre mansarda casei Cleopatrei Lecca Poenaru. Ilustrul ei chiriaș era «de o gentilețe neînchipuită, foarte inteligent,

frumos, iar mustața și pletele-i negre aduc cu ale prinților din povești...».

Pe Mihai Eminescu — mai june cu doisprezecă ani decît ea — îl cunoscuse într-o seară «într-o ocasiune nesperată» — în anul 1878, în elegantul foaier al Teatrului Național, cu prilejul unui spectacol de gală dat de tragedianul Rossi în rolul lui Hamlet. Așadar, amorul lor s-a înfiripat sub o zodie shakespeareană și a fost pesemne fulgerător și reciproc, după cum mărturisește Cleopatra Lecca în aceeași epistolă: «el pare îndrăgostit de mine, dar mai sigur, mai mult, eu...».

Romanța care a urmat este bine știută.

Biografia lui Eminescu nu au fost însă nici prea clemenți și nici prea amabili cu făptura iubitei, al cărei adevărat chip a rămas, credem, necunoscut pînă astăzi.

G. Călinescu s-a înversunat împotriva-i, scriind ba că a fost «urită», ba «lipsită de grație» (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 387), iar Șerban Cioculescu, la rîndu-i, o vede «corpulentă» și, nu știm de ce? «tare boită» (*Viața lui I. L. Caragiale*, 1940, p. 256), în timp ce piosul exeget eminescian, Augustin Z. N. Pop, o acuză că nu a simțit «freneziile poetului» și că l-a tratat și privit de sus, «de pe arhitrava închipuitelor capituluri!» (*Pe urmele lui Mihai Eminescu*, 1978, pp. 240, 242).

Am încercat, nu de mult, să spulberăm cu dovezi felul fantezist de a ponegri figura celei «Cu chip de-a pururi adorat / Cum nu mai au perechi / Acele zîne ce străbat / Din timpurile vechi».

Oferind spre publicare portretul Cleopatrei Lecca, pictat de unchiul ei — iar nu «de tatăl ei», cum afirma G. Călinescu — Constantin Lecca (1807—1873), reproducerea ar fi urmat să vadă lumina tiparului în septembrie 1985, odată cu cel de al VI-lea *Caiet Mihai Eminescu*, volum coordonat și îngrijit cu un admirabil devotament de criticul și istoricul literar Marin Bucur.

Însă, dintr-o neînțeleasă avariție contabilă (poate și principială), Editura „Eminescu” nu a găsit de cuviință să popularizeze adevăratul obraz al muzei eminesciene, — astfel că demonstrația noastră a rămas fără suport iconografic; singurul reper — mult mai incomod — rezumîndu-se la datele muzeografice și indicația, locului de păstrare: Ploiești, Muzeul de artă, ulei pe pânză, 0,97×0,65 cm, inv. nr. 245 —

unde cadra figurează sub anodinel titlu: *Portret de fată*. Credem că ar fi timpul, să o scoatem din anonimat, schimbându-i iute eticheta. Iată de ce, revenim asupra acestei colbuite lucrări, de o factură romantico-realistă, care o înfățișează fără greș pe Cleopatra Lecca (1838—1900). Nepoata pictorului apare într-un fantezist costum național, cu iie și fotă, încinsă la briu, la gît împodobită cu o salbă de aur pe o bentiță de catifea. Este văzută din față, are o privire melancolică, ușor dezamăgită, părul castaniu cu cărare la mijloc și tenul smead. Silueta ei se detașează dintr-un peisaj convențional cu heleșten, lebede și nuferi.

Între timp (parcă spre a întări buna sa faimă), s-a mai ivit un al doilea portret inedit, desigur unul mai timpuriu, datorat tot lui Constantin Lecca: este un desen acuarelat avînd dimensiunile 0,20×0,17 m, în care regăsim pe viitoarea muză a lui Eminescu cu privirea ei tristă, iscoditoare, cu același obraz frumos tăiat, o frunte înaltă și cărarea ce-i desparte drept la mijloc coșite. Demoazela, cu o siluetă șuie, este, de data aceasta, așezată într-un jilț de piele cafenie, fiind îmbrăcată într-o rochie albă, cu dungi și flori albastrui, purtînd pe umeri o capă albă de dantelă închisă în față cu o fundă involtă albastră, iar pe bentița din jurul grumazului, atîrnă doar un singur galben. În mînă Cleopatra ține un trandafir roz palid, de aceeași discretă paloare cu a buzelor sale.

Așadar, în nici unul din portrete nu aflăm o făptură lipsită de grație, nici acea figură urîtă, boită, chiar tare boită și nici măcar pe «amureaza» corpulentă. Dimpotrivă.

Ambele imagini pe care le prezentăm vin să justifice și să confirme bunul gust al poetului, care ar fi fost miniat și jignit la citirea malițioaselor și injustelor epitețe proferate împotriva muzei sale care, mai tîrziu, obosită, la vîrsta de șaizeci și doi de ani, atunci, desigur mult mai lipsită de grație, și poate chiar strident fardată — abandonînd însingurații ploi fără de soț, a luat domol drumul cimitirului Bellu, unde Eminescu o adăsta sub un tei înflorit.

Barbu BREZIANU

Cleopatra Lecca. Desen acuarela de Constantin Lecca. (Colecția Manuela Cernat. Lucrarea aparținut lui C. C. Neamtu din Craiova, înrudit cu familia Poenaru, și lui Mihnea Gheorghiu).

Inter tot gentium migrationes imperiorumque mutationes, e gelidis Scythiae visceribus plures, viperarum instar, erupisse exercitus vix erit, qui ignoret. In his haud ignobilem fuisse Turcarum gentem satis testantur et Persicorum annalium scriptores et Othmanidum annalium author celeberrimus تاج التواريخ سعدی افندی

Tadziuttevarich Saadi Effendi et quae ex eo in Lexicon Persico-Turcicum نعمت الله

Nimetullah ad explicandum vocabulum ترك 'Tiurk' translata videntur verba sequentia:

خطا و ختن و دشت قپچاق مملکتک اهلنه

دیزلر انلرک قموں اق یوزلی و قره کوزلی و قره قاشلوجفاکار اولدقلری

سبیدن عجم شاعرلری و دیولرینه برسبب تشبه ترك دیزلر

18 *Chata, ou chuten ve deszti Capcziaak memlekietinun Ehline dñler, anlerun Camusi ak juzli, ve Care Caszli dzieffakiar oldukleri Sebepeñ. Adzem Szairleri mahbublerine, ber sebebi teszbih Tiurk dñler — h(oc) e(st): „Hoc nomine vocantur incolae regnorum Chetae, vel Chuten (Kitaiae, seu Magnae Tartariae), qui campos Copczacos habitant. Quoniam vero omnes fere candida facie et oculis superciliisque nigris praediti et vexatores (id est sua pulchritudine rivalibus / suis in amore periculosi) sunt, ideo Persici poetae omnes amasios, aut amasias per comparationem 'Tiurk' vocant.“ Hi iidem antiqui sunt Turcae*, qui sub Heraclio primum ruptis Caspiae repagulis contra Persas, quamvis fraudulenter, militarunt. Hoc autem nomen Copczacorum, ut iam vidimus, tribu(i) peculiare, post supra memoratam Tartarorum, Dzengizchano duce, in Asiam expeditionem Persas toti Scythicae genti, sui victrici, tribuisse insignia quaedam Persarum scriptorum evincunt testimonia. Ita magnae famae Poeta Szeich Saadi, in praefatione گلستان Giulistan, vel 'Rosarii', cum causam discessus sui e patria (erat autem Chorasaniensis) exponit hunc in modum:*

نه دانی که من در اقالیم غربت

حرا روزکاری بکردم درنگی

بیرون رفتم از تنگ ترکان که دیدم

جهان درهم افتاده حو موی زنگی

Ne dani ki men der ecalimi gurbet

Czira ruzgiari bikjerdem direngi?

Birun refstem, ez nengi Tiurkian ki didem

Dzihan derhem uftade cziu mui zengi.

*Prima parte a Prefetei lui Cantemir și a Comentarilor prof. dr. Virgil Cândea a apărut în nr. 2(59)/1985 al revistei noastre (pp. 17 — 42).

* {{Zonara, L(ibro) 14, Paulus (Cum II — scriptum!) diac(onus), L(ibro) 18, Cedrenus.}}

Abia de va fi cineva care să nu știe că ¹⁰⁰, în mijlocul atîtor strămutări de neamuri ¹⁰¹ și preschimbări de imperii, din înlăuntrurile înghețate ale Scîției ¹⁰² au dat ¹⁰³ buzna, asemeni viperelor, mai multe oștiri. Că între acestea neamul turcilor a fost unul nu lipsit de vază, o dovedesc îndeajuns și cei ce au scris istorii persane și mult

vestitul autor al istoriei otomane, تاج التواريخ سعدی افندی Tadziuttevarich Saadi Effendi ¹⁰⁴, și următoarele cuvinte, care par a fi traduse din el în

Lexiconul persan-turcesc ترک Nimetullah ¹⁰⁵ spre a lămuri cuvîntul ترک

,Tiurk' ¹⁰⁶: خطا و ختن و دشت قیچاق مملکتک اهلنه

دیرلر انلرک قومس اق یوزلی و قره کوزلی و قره قاشلوجفاکار اولدقلری

سبدن عجم شاعرلری محبوبرینه برسبب تشبه ترک دیرلر

- Chata, vu chuten ve deszti Capcziaak memlekietinun Ehline dirler, anlerun Camusi ak juzli, ve Care Caszli dzieffakiar oldukleri Sebeppen. Adzem Szairleri mahbuble-rine, ber sebebî teszbih Tiurk dirler ¹⁰⁷ — adică: «Cu acest nume sint numiți locuitorii regatelor Cheta sau Chuten (din Kitaia, sau Tartaria Mare), care locuiesc în cîmpiile Copezacului ¹⁰⁸. Iar pentru că aproape toți au fața albă și sint înzestrați cu ochi și cu sprincene negre și <astfel> sint nimicitori ¹⁰⁹ (adică, prin frumusețea lor sint primejdioși pentru rivalii / lor în dragoste), toți poeții persani, prin asemănare, le spun iubiților și iubitelor ,Tiurk' ». Tot ei sint turcii cei de demult *, care, în vremurile lui Heraclius ¹¹³, spărgind stavilele dinspre Caspica, au mers cu oaste împotriva perșilor, chiar dacă prin vicleșug. Iar acest nume de Copezac, propriu, cum am văzut deja, unui trib, anumite mărturii de seamă ale scriitorilor persani ne arată că persanii l-au dat întregului neam scitic ¹¹⁴ care i-a învins, după amintita campanie a tătarilor în Asia, sub conducerea lui Dzengizchan. Astfel, poetul de mare

faimă Șeic Saadi, în precuvîntarea la گلستان *Giulistan* ¹¹⁵, sau „Grădina cu trandafiri“, cînd își dezvăluie pricinile plecării sale din patrie (căci era din Chorasani) în felul următor:

نه دانی که من در اقالیم غربت

حرا روزکاری بکردم درنگی

بیرون رفتم از تنگ ترکان که دیدم

جهان درهم افتاده حو موی زنگی

Ne dani ki men der ecalimi gurbet

Czira ruzgiari bikjerdem direngi?

Birun reftem, ez nengi Tiurkian ki didem

Dzihan derhem uftade cziu mui zengi. ¹¹⁶

* Zonaras, în Cartea a 14-a ¹¹⁰, Paulus Diaconus, în Cartea a 18-a ¹¹¹, Cedrenus ¹¹².

Id est: „An nescis (amice) quare in clymatibus peregrinis per tempus demoratus fuerim? Ad extra discessi ob iniquitates Turcarum, quas¹ vidi, quibus orbis perplexus est adinstar Aethiopis capillitii.“ Idem in sequentibus mores Turcarum brevissime his verbis exponit:

¹ quas ex quos
corr. C

همه آدمی زاده بودند لیکن حوکورکان بخوانخور که تیزحنگی

درون مردمی حون ملک نیک محضر بیرون لاسکری حون هربران جنگی

Heme ademi-zade budend, li kin cziu giurgian bechunchor ki tizczengi. Derun merdumi cziun meleki nik mahzar birun leszkieri cziun hezebranidzengi. I(d) e(st): „Omnes hominibus nati erant (filii hominum), sed tamen instar luporum sanguinivororum, et aduncis unguibus praeditorum, intra (Politiam) benemorati adinstar Angelorum, bonis | moribus ornatorum, extra (eam) vero erant (Turcae illi) exercitus leonum bellicosissimorum.“ Neque aliam [fuisse]², quam Scythicam illam, quae Dzengizchanum secuta est, Turcarum gentem hunc descripsisse poetam tempus, quo vixit, evincit. Composuisse enim se hoc rosarium anno Hegirae 656, sub regno Ebubekri, filii Saadi, atque ita XLIV ante Othmanum et XLVIII post Dzengizchani irruptionem³ ipse in fine suae praefationis his στίχοις fatetur:

² {fuisse} per-
peram adiecit C
³ irruptionem
[[fuisse]]

دران مدت که مرا وقت خوش بود

ز هجرت ششصد و ینجاء و شش بود

Deran Muddet, ki mera vakt chosz bud,

Zi Hidzret szesz sad u pendziah u szesz bud.

H(oc) e(st): „Illo tempore, quo nobis tempus opportunum erat (ad conscribendum hunc librum) Hegirae sexcentessimus quinquagesimus et sextus (annus) erat.“ Huic merito e nostris adiungendus Nicephorus Gregoras, qui Turcarum nomine, suo tempore, comprehensos esse populos Azadino (ut ille eum nominat) aut rectius Alai{d}dino Iconii Sultano, subiacentes, L(ibro) 3, C(apite) 2 his verbis memorat: ἐν τούτοις θ' ἀσχολοῦμένῳ τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐφοῖτα παρὰ τῶν Νικαίων, τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ἐς τοὺς Τοῦρκους⁴ φυγὴν ἀπαγγέλλοντα. „Imperator (Theodoro Lascari iuniori, anno D(omi)ni 1255) his rebus occupato literae Nicaea redduntur, quae Palaeologi ad Turcas fugam significabant.“ Recepissee enim⁵ se ad hunc Alai{d}dinum, Sultanum Iconiae, Michaellem inferius, adducto omnium fere historicorum consensu demonstrabitur.

⁴ ἐς τοὺς τοῦρκας
scr.: ἐς τοὺς (sic)
τοῦρκους ms.
⁵ enim [[eum]] se

20 Cum itaque ex iam dictis manifestum sit Turcarum | nomen multis saeculis ante Othmani imperium toti Asiae innotuisse, idque praecipue illis Scytharum tribubuse, quae Dzengizchanum secutae atque fere per totam Persiam et Minorem Asiam dispersae fuerant, fuisse tributum, superest, ut suomodo haec denominatio ad Othmanidas transierit, iisque veluti peculiaris remans(er)it⁶, ostendatur. Othmanicae stirpis sator statorque Suleimanus, urbis Nerae Princeps, magni Dzengizchani lecturus vestigia, {ex} patria cum L millibus militum, Scythicae iuventutis flore, egressus, non vicinas solum <partes>⁷, sed et totam Azerbeiziam⁸ (Mediam) et Syriam, Alepum usque, perdomuerat. Quarum victoriarum cum nuncius ad Regis Persiae aulam fuisset delatus, illico eommune iam Dzengizchanicorum Scytharum nomen 'Tiurk' huic etiam tributum esse exercitui. Huius appellationis praeter eam, quam supra e Tadziut Tevarich, et expli-

⁶ remans(er)it
post transierit ad-
dendum confido.

⁷ <partes> dubi-
tanter adieci: nam
<regiones> sive <ter-
ras> quoque scribi
poterat; num tamen
vicin(i)as solum
adiendum?

⁸ Azerbeiziam <cr.:
Arezbeiziam cus.

Adică: « Nu știi oare (prietene) de ce am zăbovit o vreme pe meleaguri străine? Am plecat într-aiurea din cauza nedreptăților turcilor, pe care ¹¹⁷ le-am văzut; se uimește lumea de ele, ca de părul <cel creț> al unui etiopian ». Tot el, în cele ce urmează, înfățișează foarte pe scurt moravurile turcilor, în aceste cuvinte:

همه آدمی زاده بودند لیکن حوکورکان بخوانخور که تیزحنکی

درون مردمی حون ملک نیک محضر برون لскری حون هربران جنکی

Heme ademi-zade budend, li kin cziu giurgian bechunchor ki tizczengi. Derun merdumi cziun meleki nik mahzar birun leszkiei cziun hezebranidzengi. ¹¹⁸ Adică: « Toți erau născuți din oameni (fii de oameni), dar totuși, asemeni unor lupi însetați de singe și înzestrați cu gheare încovoiate, înlăuntru (în stat) se purtau frumos, ca niște îngeri împodobiți cu bune / moravuri, iar înafară (de el) erau (acei turci) o oștire de lei mult războinici ». Iar vremea în care a trăit ne dovedește că poetul acesta nu a descris vreun alt neam, decât pe acela scitic al turcilor, care a venit după Dzengizchan. Dat fiind că el însuși mărturisește la sfârșitul precuvintării sale în următoarele versuri că a compus acest „Rozariu“ în anul 656 al Hegirei, sub domnia lui Ebubekr, fiul lui Saadi ¹¹⁹, anume cu XLIV înainte de Othman și XLVIII după năvălirea lui Dzengizchan:

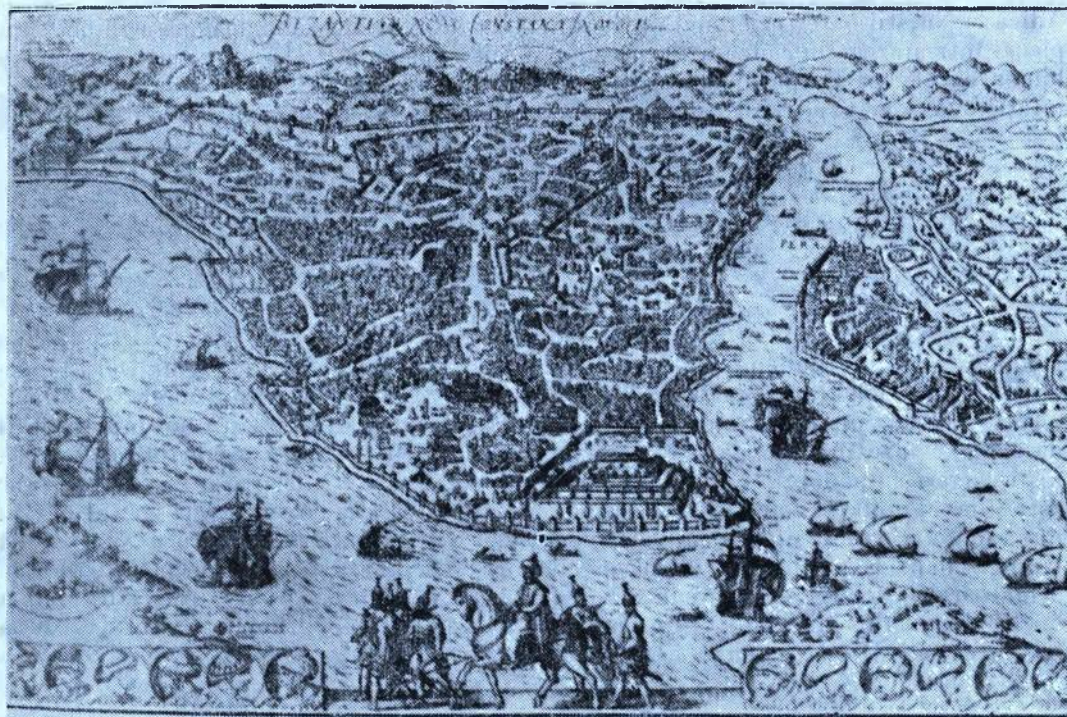
دران مدت که مرا وقت خوش بود

ز هجرت ششصد و یینجاه وشش بود

Deran Muddet, ki mera vakt chosz bud,
Zi Hidzret szesz sad u pendziah u szesz bud. ¹²⁰

Adică: « Pe acel timp, cînd nouă ne era vremea potrivită (spre a scrie această carte), era (anul) Hegirei al șase sute cincizeci și șaselea ». ¹²¹ Acestuia pe drept se cade să i-l alăturăm, dintre ai noștri, pe Nicefor Gregoras, care pomenește în aceste cuvinte, în Cartea a 3-a, Capitolul 2 ¹²², că sub numele de turci se cuprindeau popoarele supuse lui Azadin (cum îl numește el), sau, mai corect, lui Alaidin, Sultanul Iconiului: ¹²³ ἐν τούτοις δ' ἀσχολοῦμένῳ τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐφοῖτα παρὰ τῶν Νικαέων, τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ἐς τοὺς Τούρκους φυγὴν ἀπαγγέλλοντα. « Împăratului (lui Teodor Lascaris cel tinăr, în anul Domnului 1255), ocupat cu aceste treburi, i se înmînează o scrisoare de la Niceea, care vestea fuga lui Paleolog ¹²⁴ la turci ». Iar că acest Alaidin, Sultanul Iconiului, l-a primit la sine pe Mihail, se va dovedi mai jos, aducînd <în sprijin> acordul aproape al tuturor istoricilor.

20 Prin urmare, cum din cele deja spuse este vădit că numele turcilor / ajunsese cunoscut întregii Asii cu multe veacuri înainte de domnia lui Othman, și că fusese dat mai ales acelor triburi scitice care veniseră după Dzengizchan și se răspîndiseră aproape prin toată Persia și Asia Mică, ne mai rămîne să arătăm cum de această denumire a trecut, la rîndul ei, asupra otomanilor și le-a rămas parcă proprie lor. Suleiman, Principele orașului Nera, ¹²⁵ ctitorul și întemeietorul neamului otoman ¹²⁶, avînd a călca pe urmele marelui Dzengizchan, ieșind din patria sa cu 50 de mii de ostași, floarea tinerimii scitice, supusese nu numai <părțile> învecinate, ci și tot Azerbaidjanul (Media) ¹²⁷ și Siria, pînă la Alep. După ce a fost purtată solie asupra acestor

Planul Constantinopolului în secolul al XVI-lea, după o stampe venețiană.

21

catione Nimetullah, adduximus, aliam causam selectiores Persici scriptores afferunt, deformitatem nimirum Scytharum, si eos cum Persis compares, propter quam pulcherrimae olim gentis Copcziacae nomen 'Tiurk' a poetis ironice illis fuerit inditum. Dispersis vero post Suleimani mortem hisce copiis, cum ex Dzengizchani invasione multi Persarum Satrapae, qui Syriae, Armeniae utrique, Paphlagoniae, Ciliciae, Mesopotamiae, Phoeniciae, Phrygiae caeterisque Asiaticis regnis inter Pontum Euxinum, Caspium Mare et Euphratem situs praefuerant, iugum Persicum excutiendi cepissent occasionem, Princeps facile in his, sive opes, sive | animum spectes, Alaidin, Iconii Sultanus, reliquias etiam Dzengizchanicarum copiarum, quae ipsius terras continuis vexabant incursionibus, delere decrevit. Sed cum vires animo haud responderent, ab his victus, metropoli ⁹ {{expulsus}} ¹⁰ et toto regno amisso ¹¹, ad amicum suum Michaellem Palaeologum, Orientis eo tempore Imperatorem, confugit ipsiusque quaesivit auxilium. Hoc in exilio cum obiisset, filius ipsius Melekszah (vel, ut Nicephoro Gregorae placet, Moloko), qui postea Alaidini II nomen assumpsit, viso spem, qua hucusque a Palaeologo lactatus fuerat, vanam fore, postquam aliquoties frustra de se dimittendo preces Imperatori obtulisset, furtim Scytharum suorum auxilio elapsus, in patriam rediit. Ibi, adiunctis aliquot paterni Regni procerum, quos interea a Scytharum iugo sua virtus liberaverat, copiis, tota regione, quam pater tenuerat, potitus, plerosque hostes suo coegit subdere colla imperio. Hos armis spoliatos, in campis collocatos et, ut bellicos deponerent spiritus, agriculturam exercere iussos, cum reliquis Regni sui rusticanis communi nomine 'Turcas' appellavit. Ita factum, ut qui antea Persarum Satrapa, aut Iconii Sultanus praedicabatur, iam Turcarum diceretur. Eodem tempore cum Suleimanus, Othmani avus, flumen Euphratis equo transfretando submersus, demum a suis ex undis extractus et sub urbecula Baaber (sic), Halepo vicina, sepultus esset, Alaidinus noster filium ipsius, virtutum heroicarum et rerum gestarum fama | iam celeberrimum Erdogrulum, atque post huius mortem nepotem eius Othmanum, in ipsa etiam immatura

22

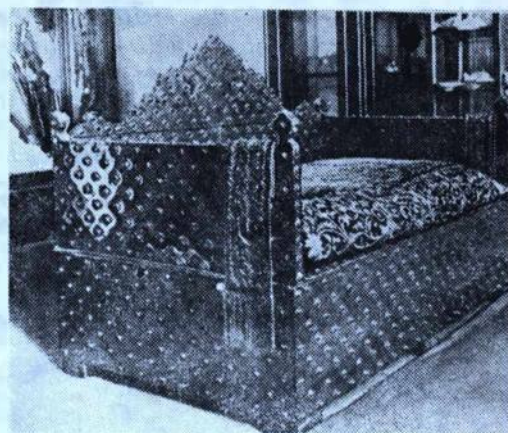
⁹ metropoli e:
metropol[[is]] muta
tum
¹⁰ {{expulsus}}
scr.: {{expulso}}, sc
ad amisso respi
ciens, C
¹¹ amisso e:
amiss[[is]] corr. C

*Persarum scriptorū evincit testimonia. Ita magnae famae
Poeta Scheichsaadi in praefatione 'کلیستان' *Pudistān*
vel rosarij, cui causal discipulus sui ē patria erat au-
tel Chorasanensis) exponit hunc in modus:*

نه دانی که من در اقالیم غریب
هر روز کاری بکردم در زنگی
برون رفتم از تنگ توکان که دیدم
جهان کرم افتاده چو موی زنگی

*Nedani ki men der aqalim gurbet
Gira ruzgari bikerdem direngi.
Būn refte! ez nergī Tūrkīāl zi didem
Srihān derhem ištade az mū zangi*

*Id est. An nescis (amice) quare in climatibus peregrinis
per tempus, demeritus fueris ad extra siliis obmunitatis*

Tronul sultanilor.

- izbinzi la curtea Regelui Persiei ¹²⁸, pe dată și acestei oștiri i-a fost dat numele de ,Tiurk', obișnuit deja pentru sciții lui Dzengizchan. Pe lângă pricina acestei denumiri pe care am adus-o mai sus din Tadziut Tevarich — și cu lămurirea din Nimetullah —, scriitorii persani mai de seamă mai dau la iveală și o alta, anume urîtenia sciților, dacă i-ai compara cu persanii, datorită căreia numele de ,Tiurk' al prea frumosului neam Copezac de odinioară le-ar fi fost dat lor de către poeți în deridere. Iar, odată împrăștiate, după moartea lui Suleiman, aceste trupe, de vreme ce, în urma năvălirii lui Dzengizchan, mulți satrapi ai persanilor, care se aflaseră în fruntea Siriei ¹²⁹, a amînduror Armeniilor ¹³⁰, a Paflagoniei ¹³¹, a Ciliciei ¹³², a Mesopotamiei ¹³³, a Feniciei ¹³⁴, a Frigiei ¹³⁵ și a celorlalte regate asiatice așezate între Pontul Euxin, Marea Caspică și Eufrat, prinseseră prilejul de a scutura jugul persan ¹³⁶, Alaiddin, Sultanul Iconiului ¹³⁷, lesne cel dintîi dintre ei fie că i-ai privi bogățiile, fie / curajul, a hotărît să nimicească și rămășițele oștilor lui Dzengizchan, care îi călcău pămînturile cu neîncetate năvăliri. Dar cum puterile nu-i erau deopotrivă cu bărbăția, fiind înfrînt de către aceștia, alungat din capitală și cu tot regatul pierdut, s-a refugiat ¹³⁸ la prietenul său Mihail Paleologul, pe acea vreme Împărat al Răsăritului, și i-a cerut ajutorul. După ce și-a dat sfîrșitul în acest surghiun, fiul lui Melek-șah (sau, cum preferă Nicefor Gregoras, ,Moloko') ¹³⁹, care și-a luat mai apoi numele de Alaiddin al II-lea ¹⁴⁰, văzînd că nădejdea în care îl legănase pînă atunci Paleologul era zadarnică, după ce în vîn îndreptase rugămintîi către împărat, în mai multe rinduri, să i se deie drumul, scăpînd pe furiș cu ajutorul sciților săi, s-a întors în patria sa. Acolo, alăturîndu-și oștile citorva dintre căpeteniile regatului părintesc, pe care bărbăția sa îi eliberase între timp de sub jugul sciților ¹⁴¹, dobîndîntîregul ținut pe care îl stăpînise tatăl său, i-a silit pe cei mai mulți dintre vrăjmași să-și plece grumazul sub porunca sa. Pe aceștia, despuiați de arme, așezați pe ogoare și — spre a-și lăsa gîndurile războinice — orînduiți să se ocupe cu agricultura, i-a numit, laolaltă cu ceilalți țărani din regatul său, cu numele cel obșteesc de « turci ». Așa s-a făcut, ca acela căruia i se spunea mai înainte Satrap al persanilor sau Sultan al Iconiului, să fie numit <Sultan> al turcilor. În aceeași vreme, după ce Suleiman, bunicul lui Othman ¹⁴², încercîndu-se pe cînd trecea călare fluviul Eufrat, fusese scos mai apoi din valuri de către ai săi și înmormîntat lîngă orașelul Baaber [sic!] ¹⁴³, vecin cu Halepul, Alaiddin al nostru l-a pus în fruntea oștirilor sale pe fiul acestuia, pe Erdogul ¹⁴⁴, deja mult vestit prin faima însușirilor eroice și a faptelor sale, / iar după moartea acestuia, pe nepotul lui, pe Othman ¹⁴⁵, chiar la o vîrstă

aetate, suis praefecit exercitibus. Hic postquam, extincto ¹² sine heredibus, ut Turcarum annales perhibent, Alaidino, omnium consensu Sultanus salutus esset, ignominiosum hoc vicinisque exosum populis nomen 'Tiurk' a sua gente prorsus exulare voluit illudque solis rusticis et agrestibus reliquit hominibus; aulicis suis 'Othmanli', vel Othmani-

¹² extincto ex
extinct[a] corr. C

darum nomine imposito, translatoque Iconio Neapolin Asiae (quae illis یکی شهر Eniszehr est) regni sede, non Turcarum, sed Othmanidum vocari voluit Imperator. Post autem expugnatam Europae partem, Graecorum, sive Europaeorum nomine ab historico Saduddin appellantur ¹³:

¹³ Verba Sadud-
din appellantur ver-
sus in medio scripta-
sunt.

دلاوران روم سیف رجوم رسوم ايله اول قوم کیزانه هجوم ایدب یوم شوم
ارواحلرین عدم ظلما تنه اوحوردیلر

Dilaverani Rum Suŷ-firudziū rusum ile ol kaumi ¹⁴ girizane hudziū idup, bumi szumi eruahlerin, adem zūlmatine ucziuldiler: „Graeci seu Turcae Imperii“ etc. Post

¹⁴ kau- in vacuo
complevit C

autem expugnatam Regiam urbem Sultan Muhammed 'Rum Padi-
szahi' voluit intitulari. Rum Padiszahi, Sultan Muhammed, ex eodem authore. Has ob causas nec hodie Othmanica aula vult appellari 'Turcica' neque hanc patitur deno-
minationem, nisi ubi de lingua sermo est, ut: ترکجه بلورمیسن 'Tiurkidze Billiur-

عثمانیجه بلورمیسن misin?', „Scisne Turcice?“ cum usus non permittat interrogare:

23 'Othmanidze Billiurmisin?'. „Scisne Othmanice?“ Hoc enim civilitatem et elegantiam morum denotat, cum econtra { ترکجه }, 'Tiurkidze' rusticitatem morumque bar-

bariem innuat. Hinc et proverbialia orta sunt ترک مدت عمرینده 'Tiurk muddeti

ترک جمع زانده آدم اولمز umrinde', „Turca per totum vitae suae cursum“, sive ترک جمع زانده آدم اولمز

„Turca per totum tempus, vel nunquam, homo fiet“, id est politiores mores Othmanidum non addiscet incultusque {per} manebit et indocilis. Quod vivis vocibus arguit Saduddin: „Cum (Sultanus) pro augendis copiis cum Molla Halil consilium iniisset, utriusque salubris deliberatio facta est, ut ex filiis rusticorum Turcarum pastores veloces et agiles seligerentur et exercitui equestri adiungerentur.“ Ut idem historicus, cum Uzun Hasen improbum et vilem praedicare vellet, eum 'Tiurk' appellat¹⁵:

اول کلی طول احق مفهونه مصدق اولان ترک طبیعتن حتم کج بینه
یوشیده اولوب

¹⁵ appellat ex
appellet (post vel-
let) correctum

Ol Kiulli taulin Achmacun, mefhumine, musadak olan Tiurk Tabjatun cieszmi kiedz binine puszide olup, h(oc) e(st) „Ipse (Uzun Hasen) natura Turcica praeditus, cum occultum id esset, torve aspicienti verificabat illud proverbium 'Omnis longus stolidus, hebes'“.

ترک آدمسید لکن عثمانلی ايله قونشمش آدم اره سندده یورورده اولمش

Tiurk ademisidur liakin Othmanli jle Conuszmsiz Adem aresinde perverde olmysz, i(d) e(st) „Est homo Turca, nempe Asiaticus rusticus, sed cum Othmanidis conver-

încă fragedă. Acesta, stingîndu-se Alaiddin fără urmași ¹⁴⁶, cum spun *Analele turcilor*, după ce a fost aclamat ca Sultan prin consimțămîntul tuturor, a hotărît ca acest nume 'Tiurk' — de ocară și urit popoarelor învecinate — să fie înlăturat cu totul de la neamul său și l-a lăsat numai asupra oamenilor neciopliți și de la țară; după ce le-a dat curtenilor săi numele de 'Othmanli', adică de Othmanizi și a strămutat scaunul domniei de la Iconiu la Neapolis din Asia (care la ei se numește **یکی شهر** Eniszehr) ¹⁴⁷, a vrut să fie numit Împărat nu al turcilor, ci al otmanizilor. Iar după ¹⁴⁸ cucerirea unei părți a Europei, ei sînt numiți de către istoricul Saduddin ¹⁴⁹ sub numele de « greci », sau « europeni »:

دلاوران روم سیف رجوم رسوم ايله اول قوم کریزانه هجوم ایدب یوم شوم
ارواحلرین عدم ظلما تنه 'وحوردیلر

Dilaverani Rûm Suÿ-firudziûm rusum ile ol kaumi girizane hudziûm idup, bumi szumi eruahlerin, adem zûlmatine ucziuldiler ¹⁵⁰: « al Imperiului grecesc sau turcesc » etc. Iar după cucerirea Orașului împărătesc Sultanul Muhammed ¹⁵¹ a vrut

să i se dea titlul de **روم یادیشاهی** 'Rum Padiszahi' ¹⁵². 'Rum Padiszahi, Sultan

Muhammed', din același autor. Din aceste pricini curtea otomană nici astăzi nu vrea să i se spună « turcească » și nu rabdă această denumire decît acolo unde este

vorba de limbă, ca în: **ترکیجه بلورمیسن** 'Tiurkidze Billiurmisin?' ¹⁵³, « Știi tur-

cește? », de vreme ce obiceiul nu îngăduie să întrebi: **عثمانیجه بلورمیسن**

'Othmanidze Billiurmisin?' ¹⁵⁴, « Știi otomanește? » Căci aceasta/ arată civilizația și

28 eleganța moravurilor, pe cînd, dimpotrivă, **ترکیجه** 'Tiurkidze' ¹⁵⁵ sugerează necioplirea și barbaria în purtări. De aici s-au născut și <unele> proverbe

ترك مدت عمرینده 'Tiurk muddeti umrinde' ¹⁵⁶, « Turc în tot lungul vieții sale »,

sau ¹⁵⁷ **ترك جمع زمانده آدم اولمز** « Turcul de-a lungul vremii întregi — adică nici-

odată — n-o să ajungă om » ¹⁵⁸, adică nu va învăța moravurile mai fine ale otomanilor și va rămîne necioplit și îndărătnic. Lucru pe care ¹⁵⁹ Saduddin îl susține cu vorbe grăitoare: « Cînd <Sultanul> ¹⁶⁰ a pornit să se sfătuiască cu Molla Halil ¹⁶¹ în privința creșterii oștilor, s-a ajuns la sănătoasa chibzuință a amîndurora, ca dintre fiii turcilor țărani să se aleagă unii păstori iuți și îndemînatici și să fie adăugați oastei călare ». După cum același istoric, atunci cînd vrea să-l înfățișeze pe Uzun Hasen ¹⁶² drept nerușinat și josnic, îl numește 'Tiurk':

اول کلی طول احمق مفهونه مصدق اولان ترك طبیعتن حتم کج بیننه
یوشیده اولوب

Ol Kiulli tauilin Achmacun, mefhumine, musadak olan Tiurk Tabjatun czeszmi kiedz binine puszide olup ¹⁶³, adică « El însuși (Uzun Hasen), înzestrat cu o fire turcească, chiar dacă acest lucru era ascuns, îi dezvăluia celui care-l privea pieziș dreptatea proverbului aceluia 'Tot <omul cel> lung e năting, timp' ».

ترك آدمسید لكن عثمانی ايله قونشیش ادم اره سنده یوروده اولمش

Tiurk ademisi dur liaki. Othmanli jle Conuszmisz Adem aresinde perverde olmysz ¹⁶⁴,
adică «Este un ins turc, anume un țaran din Asia, dar trăit laolaltă cu otomanii,
satus, inter homines educatus et excultus.“ Eiusmodi hominem et aliter describit Chro-
nicon Saduddin his verbis:

بویورده استان نوار عثمانی و براورده درگاه

عالیجاہ حشمت بناء سلطانی

- 24 Bu perverdei Asitani rastan muvazi Othmani ve beravurdei dergiahi haszemet / penah-Sultani, i(d) e(st) „Hic alumnus proborum fautricis aulae Othmanicae et hic enutritui (sive educatus) in excelsa imperiali porta, quae est magnificentiae et potentiae asys lum.“ Assensum his, quae dicta sunt, facilem praebebit quicumque ex Europaeis aulae Othmanicae vel modicam habuerit notitiam usumque linguae aulicae parumper didicerit. Haec legenti ιστοριοφίλῳ dubium quoddam suboriri vix dubito, si apud plerosque

et veteres et novos geographos Turcis vel Turcomannis ترکستان 'Tiurkistan', regio-
nem inter Gagataios Tartaros et Chinenses sitam, sedem adscribi viderit. At vero uti
Turcae et Turcomanni foedissimo errore confunduntur, ita utrisque non minori lapsu
Tiurkistan sedes assignatur, refutante ipso Saadi, Othmanorum accuratissimo scriptore,
dum Principes, qui ex Chinensibus provinciis ad Temurleng] accesserant, illique
{contra} Othmanum Imperium arma iunxerant ex Turkistan venisse expressis verbis
affirmat:

خانان ترکستاندن یکریمی نامدار شهزیار اول ستمکاره یارو اولوب امداد

موقفنده قیام و عسکرگاه تیمورده ضرب خیام ایتدیلو

- Chanani Turkistanden igirmi namdar szezhiar ol sitemkiare jaru javer olup imdad
meuku finde kyiam, ue askiergiahi Tymurde zarb chyiam ittiler, i(d) e(st) „Ex Tur-
kistani regibus viginti principes fama celebres illi tyranno in praestando adiutorio facti
sunt socii et copias suas Tymuro adiunxerant et tentoria sua in castris illius fi[n]-
xerant.“ Turcas vero ex Oguzorum nobilissimo inter Tartaros genere descendisse inferius
25 ostendemus, ubi de origine Alioth/manicae prosapiae nobis dicendum erit. Turkmeni
vero, quibus hodie adhuc princeps a Turcico Imperatore pro libitu datur et exacto-
ratur, incertis vagantur sedibus camposque suos plaustis, curribus et camelis sub ten-
toriiis 'Oba' dictis vecti per partem Armeniae Maioris, quae olim Assyria erat, ad Erze-
rum usque extenduntur — quae et nunc a quibusdam Christianis scriptoribus 'Turco-
mannia' appellata est, nomine Turcis annalibus ignoto. Etenim omnes Turcici veteres

et historici et geographi Armeniam Maiorem synonymo nobis nomine ارمنیه کبرا

Ermenyei kiubra' et Armeniam Minorem ارمنیه صغرا 'Ermenyei sugra' appellare
solent, quod sat forte argumentum est non indigenas illi regioni Turkmanos, sed adve-
nas esse. Caeterum religionem omnes Muhammedanam profitentur, at ob aedium defec-
tum plura Curani praecepta, ut quinquenarium per diem precum numerum, occultationem
se[us] quioris, negligunt. Huius gentis aliqua pars sub Sultano Murad IV
ex Asia in Europam transmigrare coacta est, campique inter montes Hemi, hodie a

Turcis حنکه 'Czenge' dicti, ab Aetos oppido, sub Hemi radicibus non incelebri,
usque ad Philippopolin iis sunt distributi. Ubi et nunc ad gentis suae morem, sub
tentoriis, vivunt agrosque colunt, Asiaticis tamen multo sunt cultiores et politiores. Ca-
eterum hanc gentem unquam Turcicae hodiernae dedisse originem nullum adhuc invenimus

crescut și educat între oameni». Un astfel de om îl descrie și altfel *Cronica* lui Sadud-din, în aceste cuvinte:

بویورده استان نوار عثمانی و براورده درگاه

عالیجاہ حشمت بناہ سلطانی

24 Bu perverdei Asitani rastan muvazi Othmani ve beravurdei dergiahi haszemet / penahi Sultani ¹⁶⁵, adică „Acesta <este> un discipol al Curții otomane, care îi încurajează pe cei de treabă, și este crescut (sau educat) la Înalta Poartă împărătească, ce este un lăcaș al măreției și al puterii». Își va da cu ușurință încuviințarea la cele ce s-au spus oricare dintre europenii care va fi avut fie și o modestă cunoaștere a Curții otomane și va fi învățat cituși de puțin uzul vorbirii de la curte. Abia dacă șovăi <gîndind> că iubitorului de istorie care va citi acestea i se <poate> isca vreo îndoială, odată ce va vedea că la cei mai mulți geografi, și vechi și noi, turcilor

sau turcomanilor li se atribuie drept vatră ترکستان 'Tiurkistanul' ¹⁶⁶, ținutul așezat între tătarii gagatai și chinezi. Dar, după cum turcii și turcomanii sînt confundați printr-o cumplită eroare, tot astfel Tiurkistanul le este atribuit amîndurora printr-o greșeală nu mai ușoară, (pe care) o respinge însuși Saadi ¹⁶⁷, cel mai îngrijit ¹⁶⁸ dintre scriitorii otomanilor, cîtă vreme susține în cuvinte precise că principii, care i se alăturaseră lui Temurleng ¹⁶⁹ din provinciile chineze și își uniseră armele cu el împotriva Imperiului otoman veniseră din Turkistan:

خانان ترکستاندن یکرمی نامدار شہریار اول ستمکارہ یارو اولوب امداد

موقفندہ قیام و عسکر گاہ تیمورده ضرب خیام ایتدیلو

25 Chanani Turkistanden igirmi namdar szehriar ol sitemkiare jaru javer olup imdad meuku finde kyiam, ue askiergiahi Tymurde zarb chyam ittiler ¹⁷⁰, adică «Dintre regii Turkistanului douăzeci de principii vestiți după faimă s-au întovărășit să-i dea ajutor aceluia tiran și își alăturaseră oștile lui Timur și își așezaseră corturile în tabăra aceluia». Iar că turcii au descins din neamul oguzilor, cel mai nobil de la tătari, o vom arăta mai jos, unde vom avea de vorbit despre obirșia stirpii aliot/manice. Iar turemenii ¹⁷¹, al căror principe le este dat și scos și astăzi de către Împăratul turcesc, după poftă, rătăcesc fără sălașuri statornice și, purtați în căruțe, în care și pe cămile, sub corturi numite 'oba' ¹⁷², își întind cimpurile printr-o parte a Armeniei Mari — care odinioară era Asiria ¹⁷³ — pînă la Erzerum; acest ținut mai este numit și acum de către unii scriitori creștini 'Turcomania', cu o denumire necunoscută analelor turcești. Pentru că toți vechii istorici și geografi turci obișnuiesc

să dea Armeniei Mari un nume sinonim cu al nostru, 'ارمنیہ کبر' 'Ermenyei kiubra' ¹⁷⁴, iar Armeniei Mici 'ارمنیہ صغرا' 'Ermenyei sugra' ¹⁷⁵, ceea ce este o dovadă

îndeajuns de puternică asupra faptului că turemanii nu sînt băștinași în acel ținut, ci venetici. Iar toți mărturisesc credința mohamedană, dar, din lipsa locuințelor, nu țin mai multe porunci ale *Coranului*, de pildă, numărul de cinci rugăciuni pe zi, acoperirea cu vâl a sexului slab. O anumită parte a acestui neam a fost silită să se strămute din Asia în Europa sub Sultanul Murad al IV-lea ¹⁷⁶ și i s-au împărțit

ogoare între munții Hemus ¹⁷⁷, numiți astăzi de turci حنکہ 'Czenge' ¹⁷⁸, de la

26

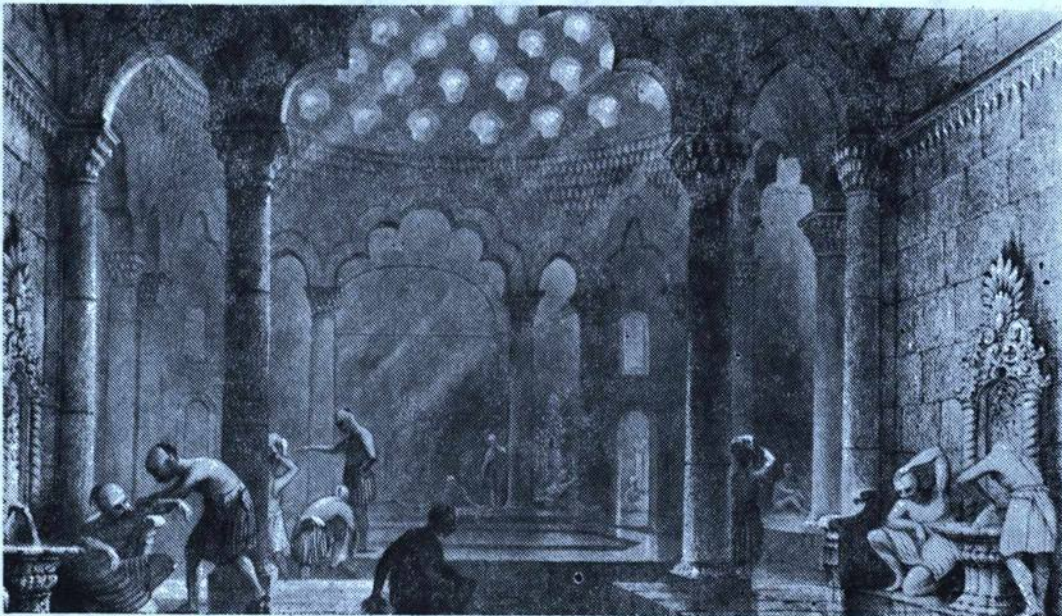
ex istius populi historicis, qui vel coniecturare sit conatus, excepto hoc, quod iidem sint, qui sub dominio Alaidдини fuere et post eius obitum Othmano, primo Aliothmanorum Sultano, paruerunt, de quo sequenti capite clarius dicitur. Unde merito colligimus contrariam hanc communi opinioni¹⁶ magis Europaeorum in linguis orientalibus ruditatem ipsorumque nominum aequivoco¹⁷, quam ulla rei veritate niti.

[[CAP(UT) III]] ORIGO PROSAPIAE ALIOTHMANICAE

27

Peculiare esse videtur illustrissimis in orbe stirpibus incertam vel fabulosam habere originem. Si nobilissimorum inter Graecos, Persas, Romanosve generum evolvimus initia, quid reperiemus, nisi fabulas ridiculasque poetarum de illorum ortu opiniones? Hinc Semideos, Heroes e coelo in terram descendentes, e cerebro et femore natos ἀμήτορας et ἀπάτορας videbis. Illinc lupis, canibus, aut apibus nutritos, draconibus conceptos, Hammone genitos prosapiarum conditores et¹ sexcenta eiusdem farinae alia conspicias. Taceo insomnia aliaque futurae magnitudinis iactata praesagia, vites e materna pullulantes natura, ancoras, aut gladios corpori, ceu stigmata, inustos, annulorum in quiete iblatam speciem, aquilas in culmine domus residentes, aut holocausta praetervolantes, quae sigillatim recensituri iustum praefationis modum transgrederemur. Haec si elegantissimis² politissimisque in orbe contigerunt populis, quid accidisse credes barbaris cultusque civilis et literarum expertibus? Et quamvis sub initio huius Imperii multi vilissimi | Turcarum historici magis fabulosas et nulla veritatis basi nitentes contexuerunt historias, ut est historia, [quae] توارىخ آل عثمان Tevarichi Ali Othman dicta (ex qua videntur nonnulli Christianorum scriptorum Othmanorum Chronologiam sumpsisse), apud ipsos Turcas minime recepta, et multi alii huius farinae blateratores, in quos acriter invehitur laudatissimus apud illos التورىخ تاج Tadziut tevarih, his verbis :

توارىخ عثمانیه تدویننده تصدی ایدن بعض اترك بن اداك

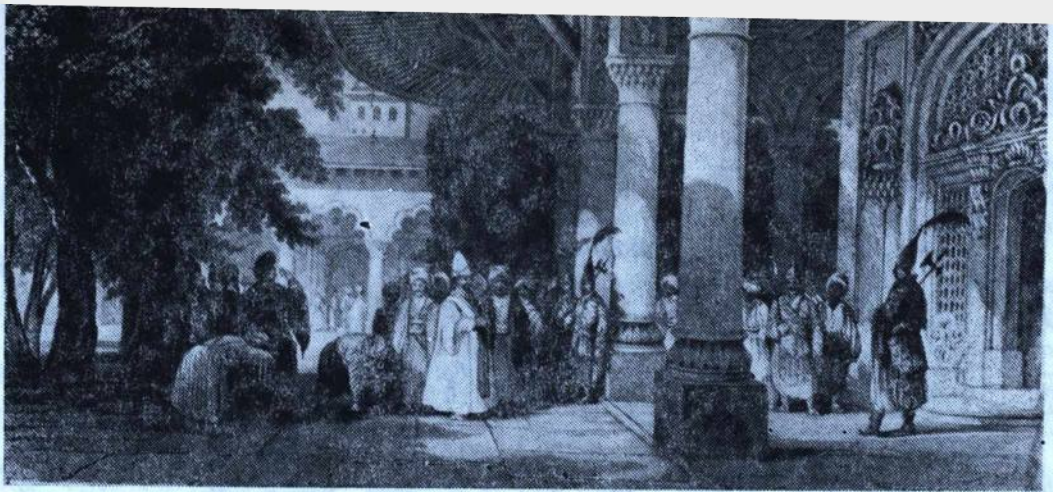

44
D. Cantemir

¹⁶ contrariam hanc communi opinioni ex contraria[m] hanc communi opinionem n[on] mutavit C
¹⁷ aequivoco vacuo in spatio addidit C

¹ et pro ex correctum

² {{Haec si elegantissimis}} Haec si elegantissimis: dittographiam correxit C

26 tirgul Aetos ¹⁷⁹, nu lipsit de faimă, la poalele Hemusului și pină la Filippopole ¹⁸⁰. Ei mai trăiesc și acum acolo după obiceiul neamului lor, sub corturi, și cultivă ogoarele, dar sînt totuși cu mult mai îngrijiți și mai șlefuiți decît eic din Asia. Dar nu găsim pe niciunul dintre istoricii acestui popor care să fi încercat măcar să-și dea cu părerea că acest neam ar fi stat vreodată la obîrșia celui turcesc de astăzi, afară doar de faptul că ei sînt tot cei / care s-au aflat sub domnia lui Allaidin și că, după moartea lui, au ascultat de Othman, primul Sultan al Aliotmanului, despre care se va vorbi mai lămurit în capitolul următor. De aici conchidem pe drept că această părere potrivnică celei comune <tuturor> se întemeiază mai degrabă pe nepriceperea europenilor în limbile orientale și pe îndoiala izvorită din numele inșeși, decît din vreun adevăr de fapt.

CAPITOLUL III. OBÎRȘIA STIRPEI ALIOTMANICE

27 Se pare că este o <trăsătură> aparte a celor mai vestite stirpe de pe lume de a avea o obîrșie nesigură sau fabuloasă. Dacă depănăm începuturile celor mai de văză neamuri de la greci, perși sau romani, ce vom afla afară de eresuri și de păreri bune de luat în ris ale poeților despre nașterea acelor? De-o parte vei vedea semizeii și eroii pogorînd din cer pe pămînt, născuți fără de tată și fără de mamă din cap sau din coapsă ¹⁸¹. De alta vei zări întemeietori ai stirpelor hrăniți de lupoaice, de cățele sau de albine, zămisliți de balauri, născuți din Hammon ¹⁸² și sute și sute de altele de aceeași teapă. Trec sub tăcere vedeniile din vis și alte multpomenite prevestiri ale măririi viitoare, butucii de viță răspîndind mlădițe din părțile firești ale mamei <eroului>, ancorele sau săbiile întipărite pe trup ca niște stigmatе, imaginea unor inele apărută în vis, acvilele așezate pe culmea <acoperișul> casei sau trecînd în zbor peste jertfe arse de tot ¹⁸³—lucruri pe care, luîndu-le în seamă în parte, am depăși limitele convenite unei prefețe. De vreme ce acestea s-au petrecut la cele mai rafinate și mai civilizate popoare din lume, ce-ai putea crede că s-a întîmplat la barbari și la cei lipsiți de podoaba civilizației și a culturii? Și deși, către începutul acestui Imperiu, mulți / istorici de puțin preț ai turcilor au țesut istorisiri mai degrabă fabuloase și neîntemeiate pe nici o temelie a adevărului, cum este istoria numită Teva-

تواريخ آل عثمان richi Ali Othman ¹⁸⁴ (din care nu puțini dintre scriitorii creștini par a-și fi scos cronologia otomanilor), deloc acceptată de către turcii înșiși, precum și ¹⁸⁵ mulți alți palavragii de aceeași teapă, împotriva cărora se dezlănțuie cu tărie تاج التواريخ Tadziut tevarih ¹⁸⁶ cel mult ¹⁸⁷ lăudat la ei, în aceste cuvinte:

تواريخ عثمانیه تدویننده تصدی آیدن بعض اترك بی اداك Tevarichy

Tevarichy Othmaniie teduinine³ tesaddi iden baz Et-raki bi idrak, i(d) e(st) „Nonnulli stolidi Turcae historici historiam Othmanam colligere et conscribere praesumserunt“; quae ut falsae et inventitiae ab doctissimis reiiciuntur: ita alios ex casu Tartaricae dominationis, alios ex collecta latronum manu Turcici imperii ortum et incrementa ducentes legimus; paucissimos prosapiae, quae nunc scepra tenet, veram originem invenisse videmus.

³ teduinine ex re-
duinine corr. C

I. Atque illi quidem, qui Turcicum Imperium e Tartarici casu incrementa cepisse perhibent, ne sine causa id asserere videantur, magnam quidem Tartaricorum Chanorum seriem pertexunt, sed nec in annorum computo, nec in ipsa consentiunt narratione. Nicephorus Gregoras Dzingizchanum, quem Σιθιζχαν vocat, circa annum Domini 1222 (rectius 1216⁴, in hac enim epocha eum errasse supra demonstravimus), regnante apud Graecos Iohanne Duca, apparuisse tradit. Huic defuncto duos narrat remansisse filios, Χαλᾶον nempe / et Τελεπογγᾶν: illum, Caspio Mari et Iaxarte fluvio ad septentrionem relictis, per Inferiorem Asiam descendisse; hunc vero, imperio suo bene constituto, meridiem versus Caucasi cacumina et Caspium Mare superasse et per Sauro-matarum Massagetarumque terras castra movisse, nec eas solum, sed et omnes, qui Maco-tidem paludem et Tanaim accolunt, populos sub suam redegissee potestatem. Lonicerus, qui Tartarorum, duce Dzengizchano, expeditionem ad annum Domini 1202 refert, hunc, Indorum regno everso, Magnae Tartariae imperium fundasse et in Asia 12 annis regnasse memorat. Illi successisse vult filium Hocatan, huic Magiuzchanum, qui Antiochiam anno Domini 1260 Christianis eripuerit. Magiuzchano defuncto, Helionem et post hunc, circa annum Domini 1280, Abusagam regnasse. Illum porro excepisse Tanagodorum, qui, suscepta Christiana fide, Nicolaus, post ad pristinam superstitionem elapsus, Muhammed vocari voluerit. Hoc extincto, scepra tenuisse Battum, vel Baydo, cui imperium extorsit Casanus, Argoni filius, qui, circa annum Domini 1310 totam occupaverit Syriam. Casano⁵ denique successisse Carbadagum, sub quo Tartarorum in Asia imperium collapsum Othmanumque fuerit erectum. Atque sub hac Tartaricorum regum serie Lonicerus 108, alii 98 colligunt annos⁶. At, ut praetereamus omnia, quae hucusque enarrata fuere, nomina Turcicae plane esse ignota peregrinaeque et linguae {et} historiae, constat {tamen} inter omnes qui historias / orientalium gentium scripto reliquerunt Tartaricos principes, Dzingizchani successores, a Rege Persiae Ebubekir, Saadi filio, Zengi nepote, anno Hegirae 656, D(omi)ni 1258, qui est ante primum Othmani Imperii annum 44^{ius}, victos et oppressos Regnoque Persico abreptas provincias restitutas esse, praeter eas, quas Satrapae aliqui tenebant, qui in libertatem se vindicaverant, opportunam occasionem in Tartarorum illa expeditione nacti, inter quos non minimi erant supra memoratus Alaiddinus, Iconii Sultanus, et Othmani avus Suleiman. Unde clare patet Tartarorum regna {{in Asia}} ab ipsis Persis longe ante Othmanici imperii initia fuisse subversa, nec ita hoc inde potuisse sumere originem.

⁴ 1216 ex 1215
mutatum

⁵ Casano ex Ca-
zano correctum
⁶ ános in vacuo
add. C

II. Sunt et alii inter Christianos historicos, qui, forsitan per invidiam, Othmanum, I Turcarum Imperatorem, exigui census hominem fuisse et, collecto e latronibus sica-riisque exercitu, primum clam, postea aperto bello in vicinos grassatum esse, omnesque tam suae, quam aliarum gentium vi ac dolo oppressisse perhibent. Cui equidem sententiae, etsi eam nulla indigere refutatione putemus, ut quae per se ipsam concidat, vera[e] huius stirpis origine[m] indicata, opponere tamen haud inutile erit Laonici Chalco-condylae, inter Graecos, quos de Turcicis rebus habemus, solius fere, qui fidem mereatur, historici auctoritatem, qui L(ibro) 1⁷ Othmanum, primum Turcarum Imperatorem, et patre Erdogule et avo Suleimano inter Turcas tum genere illustrem, tum virtutibus clarum fuisse affirmat. |

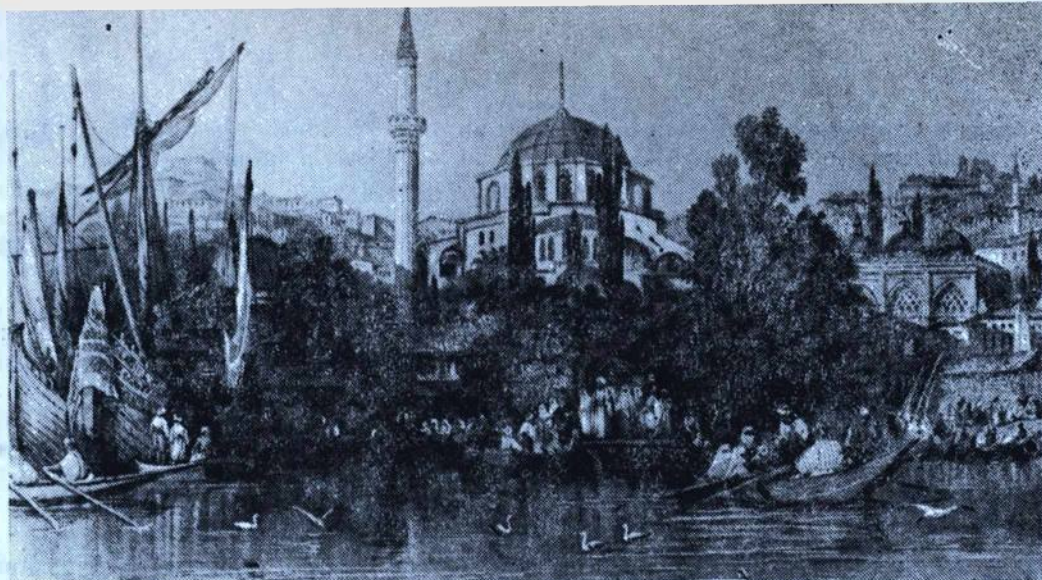
⁷ L. 1 [[C.]]

III. Sunt alii, qui de tanta stirpe paulo honestius sentiunt et ex clarissima inter Tartaros Ogozorū prosapia propagatam concedunt, at, praeterito vero illius autore Szah Suleimano, Nerae Principe, alia quaedam ignota Turcicis annalibus stirpium nomina intrudunt, Evrenesios puta, sive Ebrenenses, Turacambos, vel Turacanos, Michaloglienses et Malcoczoglienses etc. etc. At ex his Evrenesiorum vel Ebrenensium, Thura-

Othmanii teduinine tesaddi iden baz Èt-raki bi idrak ¹⁸⁸, adică « Destui istoricii turci proști s-au sumețit să adune și să aștearnă în scris istoria otomană »; lucruri care sînt respinse de cei mai învățați drept false și născocite: tot astfel, citim cum alții scot nașterea și creșterea Imperiului turcesc din apusul stăpînirii tătărești, alții din stringerea unei cete de tilhari; pe foarte puțini <însă> îi vedem a fi aflat adevărata obîrșie a stirpei care este astăzi stăpînă pe sceptru.

I. Iar aceia care arată că Imperiul turcesc și-a cîștigat creșterea din apusul celui tătăresc, spre a nu părea că susțin acest lucru fără motiv, deapănă un lung șir de hani tătari, dar nu sînt de acord nici în calculul anilor, nici în istorisirea însăși. Nicefor Gregoras spune ¹⁸⁹ că Dzingizchan — pe care îl numește Σιζιγχαν ¹⁹⁰ — a apărut către anul Domnului 1222 (mai corect 1216, căci asupra acestei perioade am arătat mai sus că s-a înșelat) ¹⁹¹, pe cînd domnea la greci Ioan Ducas ¹⁹². El istorisește că, la moartea lui, acesta a lăsat doi fii ¹⁹³, anume pe Χαλάν / și pe Τελεπουγαν ¹⁹⁴: că cel dintîi, părăsind Marea Caspică și fluviul Iaxartes ¹⁹⁵ către miazănoapte, a coborît prin Asia Mică; iar că al doilea, după ce și-a așezat bine domnia, a trecut către miazăzi peste crestele Caucazului și Marea Caspică și și-a dus tabăra prin ținuturile sauromaților ¹⁹⁶ și ale massageților ¹⁹⁷ și le-a adus sub puterea sa nu numai pe acestea, ci și toate popoarele care sălășluiesc lingă mlaștina Meotidei ¹⁹⁸ și Tanais ¹⁹⁹. Lonicerus, care leagă campania tătarilor de sub conducerea lui Dzengizchan de anul Domnului 1202, pomeneste ²⁰⁰ că acesta, după răsturnarea regatului inzilor ²⁰¹, a întemeiat imperiul Tartariei Mari și a domnit 12 ani în Asia ²⁰². El vrea ca acestuia să-i fi urmat fiul său Hocatan ²⁰³, iar acestuia Magiuzchan ²⁰⁴, care să le fi răpit creștinilor Antiohia în anul Domnului 1260 ²⁰⁵. După moartea lui Magiuzchan, să fi domnit Helio ²⁰⁶ și după acesta, către anul Domnului 1280, Abusaga ²⁰⁷. Că acestuia i-a urmat Tanagodor ²⁰⁸, care, primind credința creștinească, să fi vrut să se cheme Nicolae, iar apoi, căzînd la vechea sa superstiție, <să se cheme> Muhammed. Stingîndu-se acesta, să fi ținut sceptrul Battus, sau Baydo ²⁰⁹, căruia i-a smuls domnia Casan, fiul lui Argon ²¹⁰, care să fi ocupat toată Siria către anul Domnului 1310. Că, în fine, lui Casan i-a urmat Carabadag, sub care s-a prăbușit imperiul tătăresc din Asia ²¹¹ și a fost înălțat Othman. Iar sub acest șir al regilor tătari Lonicerus ²¹² adună 108 ani, alții 98. Dar, și dacă trecem cu vederea faptul că toate numele care au fost înșiruite pînă acum sînt întru totul necunoscute și străine și limbii și istoriei turcești ²¹³, este totuși lucru stabilit între toți cei care / au lăsat în scris istorii ale neamurilor răsăritene, că principii tătari, urmașii lui Dzingizchan, au fost învinși și nimiciți de către Regele Persiei Ebubekir, fiul lui Saadi, nepotul lui Zengi ²¹⁴, în anul Hegirei 656, al Domnului 1258, care este <anul> al 44-lea de dinainte de primul an al domniei lui Othman, și că provinciile răpite regatului persan i-au fost alipite din nou, în afară de cele pe care le stăpîneau unii satrapi, care își dobîndiseră libertatea, prinzînd un prilej potrivit în acea campanie a tătarilor — între care se aflau nu de cel mai mic preț, mai sus amintitul Alaidin, Sultanul Iconiului, și Suleiman, bunicul lui Othman. De aici se vedește limpede că stăpînirea tătarilor din Asia a fost răsturnată de către persanii înșiși cu mult înainte de începutul domniei lui Othman, și ca atare acesta nu a putut să-și tragă obîrșia de la aceea.

II. Mai sînt și alții între istoricii creștini ²¹⁵, care, poate că din pizmă, susțin că Othman, primul Împărat al turcilor, a fost un ins cu foarte puțin avut și că, după ce și-a strîns o oaste din tilhari și din ucigași, s-a ridicat, mai întîi pe ascuns, apoi cu război pe față, împotriva vecinilor săi, și că i-a copleșit pe toți, atît din <neamul> său, cît și din celelalte neamuri, prin silă și vicleșug. Acestei păreri — deși socotim că nu duc lipsă de nici un fel de combatere, ca una care se va prăbuși de la sine, odată arătată adevărata obîrșie a acestei stirpe — nu va fi totuși fără folos să-i punem împotriva autoritatea lui Laonic Chalcocondil, aproape singurul istoric dintre grecii, pe care îi avem asupra faptelor turcești, care să merite crezare: acesta, în *Cartea 1* ²¹⁶, afirmă că Othman, primul Împărat al turcilor, și prin tatăl său Erdogul

Vedere din Bostor
(Reproducerile acestor
stampe s-au făcut după
volumul Constantinople
ancienne et moderne,
aflată la Biblioteca
Academiei R.S.R.).

camborum vel Turacanorum nomina neque etymologice quidquam significare, nec in ullo eius gentis historico reperiri meminimus, excepto Evrenus, sive, ut plurimi legunt, Ornusbeg, dux exercitus sub Murad 1mo, et primus qui Graeciae Princeps fuit appellatus, ut in historiae serie loco suo videbitur. Fit etiam mentio cuiusdam Ornusi in Libro

quodam fabuloso سیرت بهرام Sireti Behram dicto, quem in cauponis Caffé diebus

Remazan lectitare solent, cumque fuisse قهرمان Cahreman gigantem et multis ante

Muhammed saeculis vixisse, tum nempe, cum unicum⁸ حضرت ابراهیم Haziret

Ibrahim (Abraham) fideles agnoscerent Dei electum et prophetam. Michaloglorum et Malcozoglorum prosapia, quamvis inter Turcas <notas gentes⁸>, privatas tamen, nec adeo antiquas esse, quam certissimum est. Prioris enim primus parens Kiose Michal⁹, quem genere Trapezuntinum Comnenisque sanguine iunctum fuisse, Christo vero negato ad se fugisse perhibent Turcae historici, sub Orchane demum floruit, cuius argumento

81 est pons ille lapideus, Adrianopoli طونجه Tundze | flumini ab ipsius filio, aut

nepote, superstructus, qui et hodie conditoris nomine میخالوغلئ کویرسی, Micha-

logli kioprissi, i(d) e(st) Pons Michalogli appellatur. Eiusdem est originis Malcozoglorum prosapia, cuius authorem e Bulgarica vel Sirbica gente, fide Christiana relictā, ad Turcas venisse communis Turcarum fert opinio, nec alibi, nisi in cantilenis, quibus acta virorum illustrium celebrare solent, Malcozoglorum nomen auditur, apud historicos vero maxime siletur; floruit ille sub Muhammed, C(onstantino)p(o)leos expugnatore¹⁰.

IV. Porro et in ipsa Oguzorum stirpis recensione tam incognita quidam fingunt nomina, ut et ipsis barbaris barbara merito videantur: Oguzalpis nimirum, quem Erdogulis patrem, et Duzalpis, quem Oguzalpis genitorem Othmanique atavum fuisse asserunt. Alii eam non minus barbare in quatuor ramos dispescunt, Nambucos, Candeloros, Caramanos et Othmanos. Ex his priorum nomina non magis Turcica sunt, quam Duzalpis; Caramanios vero, quamvis non ignobiles in oriente fuerint, male tamen Oguziis annumerant. Etenim huius stirpis conditor Caramanogl[u]gli, qui et regno nomen dedit et prosapiae, ex illis Persarum satrapis erat, qui, invadente Persas Dzingizchano, Persicum iugum excusserat(n)t; ipsius vero posteros ut inimicos incremento Othmanici

⁸ Inter Turcas et privatas aliquid excidisse ratus, lacunam verbi gratia explere conatus sum
⁹ Post Michal aliquid erasum videtur

¹⁰ Verba floruit.. expugnatore versus in fine adiecit C

și prin bunicul său Suleiman, a fost între turci atât ilustru prin neamul său, cât și vestit prin însușirile sale. /

III. Sînt alții, care au o părere ceva mai cinstită despre o asemenea stirpe și admit că ea se trage din multvestita spiță dintre tătari a Oguzilor, dar, trecînd peste Șah-Suleiman, adevăratul ei autor, Principele Nerei, Inghesuie anumite alte numiri de stirpe ²¹⁷, necunoscute anelor turcești, de pildă Evrenesii sau Ebrezensii, Turacambii sau Turacanii, Mihalogli și Malcoczogli etc., etc. Nu ne amintim însă nici ca, dintre acestea, numele Evrenesiilor sau Ebrezensilor, ale Thuracambilor sau Turacaniilor să aibă vreun înțeles după etimologie, nici să se afle la vreun istoric al acestui neam, afară de Evren, sau — cum citesc cei mai mulți — Ornusbeg, căpetenia oștirii sub Murad I, primul care a fost numit Principe al Greciei, după cum se va vedea la locul său, la șirul istoriei ²¹⁸. Mai este amintit ²¹⁹ un anume Ornus într-o

lucrare plină de eresuri, numită سیرت بهرام Sireti Behram ²²⁰, pe care o citesc

de obicei în zilele Ramazanului în cafenele, și anume că el a fost uriașul قهرمان

Cahreman ²²¹ și că a trăit cu multe veacuri înainte de Muhammed, adică pe atunci

pe cînd credincioșii îl recunoșteau doar pe حضرت ابراهيم Haziret Ibrahim (Abraham) ²²² drept singurul ales al lui Dumnezeu și profet. Este cît se poate de sigur că <neamurile> din spițele Mihaloglenilor și Malcoczoglenilor, cu toate că <sînt cunoscute> între turci, sînt totuși de particulari, și nu prea vechi. Căci părintele dinții al primei, Kiose Mihal ²²³, despre care istoricii turci susțin că era de neam din Trapezunt și legat prin sînge cu Comnenii, iar că, după ce l-a părăsit pe Cristos, s-a refugiat la ei, a fost în floarea vîrstei, mai apoi, sub Orhan, lucru pe care îl dovedește podul de piatră ridicat de către fiul sau nepotul lui la Adrianopole peste riul

31 طونجه Tundze ²²⁴, / numit și astăzi, după numele întemeietorului lui,

میخالو علی کیوپری 'Michalogli kioprisi' ²²⁵, adică „Podul lui Mihalogli“. De aceeași

obîrșie este și spița 'Malcoczoglenilor', despre al cărei autor turcii sînt de părere că, de neam bulgăresc sau sîrbesc ²²⁶, a venit la turci după ce a lăsat credința creștinească, iar numele de Malcoczogli nu se aude decît în cîntecele, prin care obișnuiesc să sărbătorească faptele bărbaților de seamă, <pe cînd> la istorici este cu totul trecut sub tăcere; a fost în floarea vîrstei sub Muhammed, cuceritorul Constantinopolei.

IV. Mai departe, chiar și în însăși înșiruirea stirpei Oguzilor, unii plăsmuiesc niște nume atât de necunoscute, încît plină și barbarilor le-ar putea părea pe drept barbare: anume de Oguzalp ²²⁷, despre care spun că a fost tatăl lui Erdogul și de Duzalp ²²⁸, <despre care spun> că a fost părintele lui Oguzalp și străbunicul lui Othman. Alții, cu nu mai puțină barbarie, o sfilșie în patru ramuri, Nambuci ²²⁹, Candelori ²³⁰, Caramani ²³¹ și Othmani. Dintre acestea, numele primelor nu sînt mai turcești decît cel al lui Duzalp; iar Caramanii, cu toate că nu sînt fără de faimă în răsărit, îi numără greșit alături de Oguzi ²³². Dat fiind că întemeietorul acestei stirpe, Caramanogli ²³³, care și-a dat numele și domniei și stirpei, era unul dintre satrapii persanilor, care, pe cînd Dzingizchan a năvălit asupra persanilor, scuturaseră jugul persan; iar pe urmașii lui istoricii turci îi descriu ca pe niște dușmani ai creșterii Imperiului otoman, și stăpînirea lor nu a fost distrusă mai curînd, ci doar sub Sultanul Muhammed, cuceritorul Constantinopolei, în anul Hegirei 872 ²³⁴.

32 V. Prin urmare, asupra diferitelor păreri ale scriitorilor, aceste / <lucruri> spuse în general fie îndeajuns: acum socotim că merită osteneala să înfățișăm în parte

Imperii Turcae describunt historici, neque ante deleta est ipsorum dominatio, nisi sub Sultano Mhemmed, Constantinopoleos expugnatore, anno Hegirae 872.

32

V. Haec itaque de diversis scriptorum opinionibus | generice dicta sunt satis: nunc operae pretium existimamus, ut speciatim quoque quorundam haud spernendae auctoritatis proferamus sententias. Et imprimis quidem occurrit nobis Laonicus Chalcocondila, vir non solum inter classicos connumerandus scriptores, sed etiam de rebus Othmanidum in lucem educendis maximopere sedulus existimandus. Qui, collectis aliorum de huius gentis origine opinionibus, et in Epitomen quasi redactis, primo historiae suae Libro eas ita recenset:

1mo „Quidam, inquit, putant Turcas (hoc est Othmanidas) a Scythis, quos et Tartaros vocant, originem ducere eosque, Parthis summam rerum potentibus, septenis vicibus a Tanai progressos, Asiam Superiorem (h(oc) e(st) Maiorem) totidem vicibus devastasse. Coniecturam autem suam confirmari ex hoc putant, quia videre est, aiunt, etiamnum, ut fertur, plurimos istius gentis homines ubique per Asiam dispersos, moribus et victus ratione Nomadas referentes Scythas, nullibi nimirum certas habentes sedes.“ Pergit ulterius: „Turcas Scytharum esse progeniem et ali{a} ¹¹ ducuntur coniectura, qua ¹² suam opinionem confirmare nituntur; quia barbarae Turcorum gentes, quae Lydiam, Cariam, Phrygiam et Cappadociam incolunt, lingua et quotidiano usu nihil discriminis habere cognoscuntur a Scythis, qui Tanaim inter et Sarmatiam habitant.“

¹¹ ali{a} pro
ali[[i]] corr. C
¹² qua scr.: qui
ms.

33

2do „Sunt itidem (idem refert), qui Turcas e Parthorum progenie descendere existimant. Hos ¹³ enim (ad probandam suam rationem | aiunt), cum persecutionem hostilem a Scythis vagabundis (qui a permutandis pabulis Nomadae dicuntur) paterentur, in Inferioris Asiae regionibus conscendisse constat et simili vitae et victus ratione cum illis (habere) et per illas urbes disseminatos esse apparere; et exinde istud hominum genus contigisse Turcas, quasi Nomadas appellari.“

¹³ Hos ex His
correctum

Huius etymi interpretatio quam labilis et infirma sit, ex certa, quam superius dedimus, Turcici nominis etymologica explicatione satis, ut opinamur, patuit.

3^{tio} „Alii ex Turca, Persarum urbe magna et opulenta, Turcas progressos et Asiam Inferiorem tandem occupasse existimant.“

4to „Sunt (etiam), quibus magis placet ex{ivisse} ¹⁴ ex Coele-Syria et Arabia, vel ex Scythia (forsitan ex Persia) habentes secum Legislatorem Omarem (verius Omerum) delatos esse, Asiaeque imperium tandem obtinuisse, viventes instar Nomadam.“

¹⁴ {-ivisse}, ali
quid versus initio
delens, corr. C

Prolatis his a Laonico diversorum scriptorum diversis opinionibus, tandem ille assentitur iis, qui utcumque Turcas ex Scythica progenie natos et progressos asserunt. „Nam manifestum est, inquit, Scythas, qui adhuc hodie in Europa orientem versus aef[s]tatem agunt, optime convenire cum Turcis in foro, emporiis et co(m)merciis, necnon victus ratio et reliquus vitae usus etiamnum utrisque par est.“

Profectio

suis in amore periculis sunt, ideo Persici goetz. omnes
amasias, aut amarias per corogatione Turk vocat. Hi
ipso antiqui sunt Turci, qui sub Heraclio primis ruptis
Caspia regibus, contra Persas, quavis fraudulenter,
militarunt. Hoc autem nomen legationis, ut iam vidimus,
tribus peculiare, post supra memoratos Tartaros non
Szengirchano dicitur in Asia expeditione Persas totius
Asiae centi sui victrice tribuere insensia quodam

Zenaro, l. 11
Hauty: l. 11
ed. 1804

și opiniile unora a căror autoritate nu este <deloc> de disprețuit. Iar în primul rînd ne iese în cale Laonic Chalcocondil, un bărbat care trebuie nu numai numărat între scriitorii clasici, ci și socotit drept foarte harnic întru scoaterea la lumină a faptelor Othmanizilor. Acesta, după ce a strîns părerile altora despre obirșia acestui neam și le-a orînduit ca într-un compendiu, le înșiruie astfel în *Cartea întâi* a istoriei sale:

1. «Unii anume, zice el, cred că turcii (adică otomanii) își trag obirșia de la sciții, cărora le spun și tătari, și că aceia, pe cînd părții stăpîneau cîrma conducerii, înaintînd în șapte rînduri de la Tanais, au pustiiat tot de atîtea ori Asia Superioară (adică cea Mare). Iar ei socot că bănuiala lor este întărită prin faptul că se pot vedea, zic ei, încă și acum, pe cit se spune, foarte mulți oameni din acest neam împrăștiati peste tot prin Asia, asemănători în purtări și ca fel de hrană cu sciții cei nomazi, adică neavînd nicăieri sălașuri statornice.»²³⁵ Și continuă mai departe: «<Iar că> turcii sînt o mlădiță a sciților, sînt îndemnați <să o creadă> și datorită unei alte ipoteze, prin care se străduiesc să-și întărească părerea lor: pentru că neamurile barbare ale turcilor, care locuiesc în Lidia, Caria, Frigia și Cappadocia²³⁶, se știe că nu se deosebesc întru nimic ca limbă și viață de zi cu zi de sciții care locuiesc între Tanais și Sarmatia»²³⁷.

38

2. «Mai sînt de asemenea (spune tot el) <unii> care socotesc că turcii descind din spița părților²³⁸. 'Căci aceștia (zic ei spre a-și întări argumentarea), / în vreme ce sufereau o vrăjmașă asuprire din partea sciților răătăcitori (care, datorită schimbării locurilor de pășune, se numesc 'nomazi'), se știe că au urcat către ținuturile Asiei Inferioare și că se arată a trăi într-un chip asemănător de viețuire și de hrană cu aceia și a fi fost împrăștiati prin acele orașe; și astfel, s-a întîmplat ca acest fel de oameni să fie numiți 'turci', cum ar veni 'nomazi'.»²³⁹

Cît de labilă și de puțin temeinică este această interpretare etimologică, s-a vădit, pe cit credem, îndeajuns din explicația etimologică sigură a numelui de 'turch', pe care am dat-o mai sus²⁴⁰.

3. «Alții socotesc că, porniți din Turca²⁴¹, un oraș mare și bogat al persanilor, turcii au ocupat pînă la urmă și Asia Inferioară.»²⁴²

4. «<Mai> sînt <și unii>, cărora le este mai pe plac ca ei să fi ieșit din Siria Coele²⁴³ și din Arabia, sau să fi fost aduși din Sciția (poate că din Persia)²⁴⁴, avîndu-l cu ei pe Legiuitorul Omar (mai corect Omer)²⁴⁵ și să fi dobîndit pînă la urmă stăpînirea Asiei, trăind la fel cu nomazii.»²⁴⁶

După ce Laonic a înfățișat diferitele părerii ale diferiților scriitori, în sfîrșit, el cade de acord cu aceia care susțin că turcii sînt oricum născuți din spița sciților și crescuți <din ea>. «Căci este vădit, zice el, că sciții, care și astăzi își duc viața în Europa către răsărit, se adună foarte bine cu turcii în piață, în neguțătorii și comerț, iar chipul lor de hrană și restul rostului vieții le este amîndurora încă și acum la fel.»²⁴⁷

(Text stabilit și traducere de Dan SLUȘANSCHI)

*Surnarū, quae uidi: quibus orbis persarū est ad istar Ethio-
pū Capillitij. Idē i sequētibz mores Surnarū breuissimē
his uerbis exponit: همدردی بودند لیکن چوکوریکان بخوارخور که تیز چنگی
درود مددی چون ملک نیک محضر برون لشکری چون همدردان جنگی
Heme adēu: zade hudeh, li xi' ziu giurgia' kchū'hor xi' tizae'gi:
Serū merdumi ziu' mēheri nix mahzar, hru' lēh'kidi ziu' hēre
brandezēgi. I: e: Omēs hominibz nati, erāt ē' g'itij hominū? sed
tamē in istar lyporū sanguinivororū, et ad iūis u'guibz pro-
ditorū, in tra (Politia): benemoratī u' d'istar Agelorū, sonij*

COMENTARII

(II)

100. Abia... că, *om. T.*
 101. De neamuri... imperii, *om. T.*
 102. Pentru autorii romani, Sciția însemna teritoriul cuprinzând stepele nord-pontice și din nordul Mărilor Caspică și Aral, pînă spre China de nord-est și India.
 103. Au dat... neamul, *om. T.*
 104. Tc. *Tac-üt-Tevarih Sadeddin Efendi.*
 105. Tc. *Nimetullah.*
 106. Tc. *Türk (om. T.).*
 107. Tc. *Hata ve Hutun ve Deşt-i Kıpçak memleketinin ehline dirler, anlarun kamusu ak yüzlü ve kara gözlü ve kara Kaşlı cefakâr oldukları sebebeden Acem şairleri mahublerine ber sebebi teşbih türk dirler.*
 Textul turc *om. T.* În transcrierea latină lipsește *ve kara gözlü*. Dealtfel, transcrierea diferă mereu în detalii față de originalele în scriere arabă.
 108. Poporul Kypçak (polovții sau cumanii), originar din grupul turcilor Kimäk, care locuia în Siberia pe Irtiș sau pe Obi, a emigrat în Europa către mijlocul sec. XI, așezîndu-se între Volga și Dunăre (Deşt-i-Kypçak). La începutul sec. XIII peste el se așază, asimilîndu-se, clănuri mongole înrudite cu *khitanii* din regiunea sino-manciuriană. Citatul trebuie înțeles: «*foștii locuitori din Kitan care locuiau acum în cîmpiile Kypçak.*»
 109. Și sînt nîmicitori... dragoste, *om. T.*
 110. Ioannes Zonaras, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν, XIV
 111. Paulus (Warnefridus) Diaconus, *Historiae miscellae*, XVIII.
 112. Georgios Kedrenos, Σύνωπις Ἱστοριῶν.
 113. Împărat al Bizanțului (610—641). În anul 628 khazarii, aliați cu Heraclius, au cucerit de la persani Georgia și Armenia.
 114. Aici și mai departe prin «*sciți*» autorul numește uneori, istorizant, nu numai acest popor iranic, dar și pe turci și pe mongoli.
 115. Pers. *Gūlistan*. Cantemir cunoaște și traducerea lui Georgius Gentius, *Musladini Saadi, Rosarium politicum, sive amoenum sortis humanae theatrum*, Amstelodami, 1651 (cf. D. Cantemir, *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*, trad. V. Cîndea, București, 1977,

p. 462). Versurile sînt din dedicația cărții (*Laudă șahului Islamului*) și au fost astfel redată de George Dan după traducerea lui Șokufe Saidi: «*Dragul meu prieten, știi de ce anume/fui pribeag, departe, prin străina lume?/Am lăsat Turkanul! Parcă uraganul/lumea o-nclăise:-n păr etiopianul!.../Toți erau ei fiii lui Adam, dar fiare,/lupi setoși de sînge cu-ascuțite gheare./Îngeri, în cetate, blînzî păreau ca mieii,/dar, ostași, afară — leii-para-leii!*» (Saadi, *Golestan — Grădina florilor*, București, 1964, p. 12).

116. Pers. *Ne dani ki men der âkālîmi ghurbet Ćira ruzghiārî bikierdem dizenghi Birun reftam ezeng Turkian ki didim Djihân der hem ūftade ĉu mui zengî.*
 117. Pe care... etiopian, *om. T.*
 118. Pers. *Heme âdemî zâde būdend kiakî Ću giurgian bekhūnshôr gi tiz ĉengi Derun merdumî ĉūn meleki nîk mahz Birūn leshkeri ĉūn hezbrānî djengi.*
 119. Atabegul din Șiraz Abū-Bakr ibn Sa'd ibn Zengî, căruia îi este dedicată *Grădina cu trandafiri*.

120. Pers. *Deran muddet ki mera vakt khosh bud Zi hidjret shesh şad ū pendjah u shesh bud*

(*om. T.; trad. rom. cit., p. 440*).

121. Anul H. 656 corespunde cu a.e.n. 1258. În fraza următoare: În aceste... Capitolul 2, *om. T.* Prin «*ai noștri*» Cantemir numește pe autorii creștini.

122. *Ed. cit., vol. I, p. 57.*

123. V. nota 69. Citatul următor în greacă *om. T.* Cantemir folosește cînd forma *Iconium* cînd *Iconia*.

124. General în armata bizantină sub împărații Ioan III Vatatzes și Theodor II Lascaris, împărat la Niceea (1259—1261) și Constantinopol (1261—1282), sub numele de Mihail VIII Paleologul. Suspectat de trădare față de împăratul Theodor II Lascaris, Mihail se refugiase la curtea sultanului din Konia.

125. *Nera*, greu de identificat (v. nota 94) ar putea fi *Merv*. V. René Grousset, *L'Empire des steppes*, Paris, 1939, pp. 301—302: «*Atunci [în februarie 1221, invazia mongolă în Khorassan], după tradiție, un clan oghuz care nomadiza în regiunea Merv emigră în Asia Mică, unde seldjukizii îi dădură pămînturi și unde puse bazele Imperiului otoman.*»

126. V. nota 69. De remarcat, în originalul latin, jocul aliterant de cuvinte: *Stirpis sator statorque* (intraductibil în română) (D.S.).

127. V. nota 96.

128. Sultanul Muhammad al Khwarezmului (la începutul sec. XI Persia fusese cucerită de seldjukizi).

129. Potrivit geografiei politice a timpului, autorul înțelege toată partea Orientului Apropiat dintre Munții Taurus și Marea Roșie, cuprinzând Siria, Libanul, Iordania și Israelul de astăzi.

130. Armenia Mare și Armenia Mică, cele două părți ale podișului armean despărțit de Eufrat, care au format două state (cf. mai jos).

131. Regiune din Asia mică situată între Bythinia (la apus), Pont (la răsărit), Frigia (la sud) și Marea Neagră.

132. Regiune din Sud-Estul Asiei Mici, între Marea Mediterană, Munții Amanus și Taurus.

133. Regiune «dintre fluvii» (Tigru și Eufrat) învecinată cu Siria, Arabia și Armenia (cuprinzând, în mare parte, Asiria și Babilonia din antichitate).

134. Regiune aproape echivalentă cu Libanul de azi.

135. Regiune din Asia Mică, la sud de Bythinia.

136. Cucerirea mongolă a destabilizat statul seldjukid, încurajând inițiativele de independență ale guvernatorilor provinciilor sus-menționate. Campaniile cruciate și conflictele interne au grăbit deopotrivă destrămarea statului seldjukid.

137. Alaüddin I Kaykubad (1219–1237).

138. Nu sultanul Alaüddin I s-a refugiat la curtea din Niceea a împăratului Mihail VIII Paleologul, ci Izeddin II Kaykavus împreună cu fratele său Melekşah, în 1259, eveniment, dealtfel, corect relatat de Gregoras în pasajul citat îndată de Cantemir.

139. Nicefor Gregoras, *ed. cit.*, I, p. 82 (*Melêk* în textul grec, *Meleco* în traducerea latină).

140. Alaüddin II Kaykubad (1249–1257).

141. Mongolii. Vezi și nota 114.

142. V. nota 69.

143. Qal'at Djabar, lângă Abū Hreira, la sud-est de Alep, citadelă arabă pe malul stîng al Eufratului, aproape de locul unde Süleyman şah s-a înecat în 1231 (C.V.) Numele orașului apare aici în ms. drept *Baaber* (probabil o greșeală de copist, cf. *Jaber*, ms. p. 37). (D.S.).

144. V. nota 69.

145. V. nota 48.

146. Alaüddin III Kaykubad (1298–1302). În relatarea evenimentelor precedente (ms., pp. 20–22), Cantemir confundă pe cei trei suverani omonimi din Konia.

147. Yenişehir, localitate între Brusa și Iznik (Niceea).

148. Iar după... Din aceste pricini, *om. T.*

149. V. nota 65.

150. Tc. *Dilaverani rum suiufi rücüm rüsüm ile ol kaumi girizane hücum idup bumişumi ervahlerin adem zulmetine uçurdiler*: «Acel popor, curajoșii greci (sc. bizantini) au atacat cu săbiile asemenea stelelor căzătoare. Fugind din țara lor nenorocoasă sufletele lor s-au precipitat în tenebre».

151. Mahomed II Cuceritorul (1451–1481).

152. Tc. *Rum padişahi*.

153. Tc. *türkçe bilürmisin*.

154. Tc. *osmanice bilürmisin*.

155. Tc. *türce*.

156. Tc. *türk müddeti ömrümde*.

157. Sau... să ajungă *om.*, *om. T.*

158. Tc. *türk cem'a zamanda adem olmaz*.

159. Lucru pe care... vorbirii de la curte (ms., pp. 23–24), *om. T.*

160. Mahomed II.

161. Planul înființării unor noi corpuri de oaste, formate însă îndeosebi din prizonierii creștini convertiți la islam, a fost propus sultanului Murad I de marele vizir Candarli Kara Halil Hayreddin și de molla Rüstem din Konya.

162. Uzun Hasan (1466–1478), suveranul confederației de triburi Ak-Koyunlu care a dominat Armenia, Persia și o parte din Irak în a doua jumătate a sec. XV, în continue conflicte cu Imperiul otoman.

163. Tc. *ol küllü taulin ahmakum mefhumine musaddak olan türk tabiyatun çeşmi kec binine puşide olup*.

164. Tc. *Türk ademisid<ur> lâkin osmanlı ile konuşmuş adam arasinda perverde olmuş*.

165. Tc. *Bu perverdei Asitani Trastan muvazi osmani ve beravurdei dergâh haşmet penahi sultani*.

166. Tc. *Türkistan*, numele regiunilor din Asia Centrală situate între Marea Caspică, Siberia, India, Tibet și Mongolia, separate în sec. XIV în Turkestanul occidental și cel oriental (Turkestanul chinez de mai târziu). Cantemir le localizează între Kara-Kitai (regiunea Ili, la sud de lacul Balkaş), ocupată de mongolii djaghatai și China de nord.

167. V. nota 86.
168. Cel mai îngrijit... otomanilor, *om. T.*
169. Timur Leng (Șchiopul) sau Tamerlan (1336—1405), cuceritor mongol coborât din Gengis-han.
170. Tc. *Hanani Türkistanden ygirmi namdar şehriyar sitemkâr yaru yaver olub imdad mevkufinde kyiam ve askergâh Timurde zarb kyiam eytiler (om. T.).*
171. Populație turcă din hanatul turcilor occidentali. Aduși în Persia de seldjukizi, turcmenii au rămas nomazi, fiind succesiv dominați de mongoli, timurizi și uzbeki, jucând un rol politic în sec. XIV—XV ca suzerani ai Armeniei și Persiei prin cele două confederații de triburi Kara-Koyunlu și Ak-Koyunlu.
172. Tc. *oba*, cort mare, cu mai multe despărțituri, folosit de populațiile nomade.
173. Armenia antică nu corespundea Asiriei; se afla în ținuturile muntoase din nordul acesteia. Erzerum este un oraș situat în răsăritul Anatoliei.
174. Tc. *Ermeni kübra (om. T.).*
175. Tc. *Ermeni sugra (om. T.).*
176. Murad IV (1623—1640); autorul pare să se refere, însă, la primele imigrări ale turcilor creștini din Anatolia în Rumelia și Dobrogea prin 1263—1264, deci în timpul sultanului Murad II.
177. Numele latin (după cel grecesc) al Munților Balcani care despart Tracia de Moesia.
178. Tc. *çenge* = « amestecat ».
179. Aitos, localitate în Bulgaria răsăriteană, la sud de Karnobatska — Aitoska Planina, pe linia Sofia—Burgas; menționat sub numele de Aidos în 1488.
180. Plovdiv, în Bulgaria centrală, pe fluviul Marița, anticul Philippopolis.
181. Potrivit mitologiei grecești Athena s-a născut din fruntea, iar Dionysos din coapsa lui Zeus; « fără mamă » și « fără tată », în grecește în original.
182. Referiri la legende diverse privind originea sacră a popoarelor: Romulus și Remus, întemeietorii Romei, au fost alăptați de o lupoaică; Alexandru Macedon ar fi fost născut din dragostea Olympiei cu Jupiter — Ammon prefăcut în șarpe (balaur) etc.
183. În viziunea Lumii antice la care se referă Cantemir — deși cultura islamică îi putea oferi numeroase referințe similare — nu numai trecutul, dar și viitorul erau domenii de investigații sistematice, cu aplicații politice. Autorul

se referă la oniromancie, la practica auspiciilor (interpretarea « semnelor »), la aceea a augurilor (*signa ex avibus*). Simbolurile jucau un rol principal în orice mancie: vița de vie era considerată o plantă sacră, expresie a nemuririi și înțelepciunii; ancora — semn de tărie, fidelitate, speranță; sabia prevestea dominație, biruință, dreptate; inelul — puteri suprafirești (Gyges); acvila era simbol regal, solar și pentru auguri era semnificativ zborul său peste holo-caust.

184. Tc. *Tevarih-i al-i Osman (om. T.).* Cantemir se referă la cele mai vechi cronică anonime otomane cu titlul comun *Tevârih-i al-i Osman*, cărora le opune lucrările ulterioare, mai critice, ale unor cronicari cunoscuți.

185. Precum și... teapă, *om. T.* În ciorna sa, Cantemir pierduse, dealtfel, controlul sintactic al acestei fraze: *ita* de mai jos impunea, de fapt, la începutul ei un « după cum » (*ut, sicut*) și nu *quamvis* (« deși ») (*D.S.*).

186. Tc. *Tac-üt tevarih (om. T.).* V. nota 65.

187. Cel mult... citim cum, *om. T.*

188. Tc. *Tevarihi osmaniyye tedavinine tesaddi eden bazı etrak.*

189. *Byzantina historia*, II, 5, *ed. cit.*, I, pp. 35—36.

190. La Gregoras, *ed. cit.*: Σιζισχᾶν.

191. Gengis-han a fost recunoscut ca han (numele înseamnă « rege universal ») al mongolilor în 1206 și pînă în 1218 a întreprins campanii de cucerire sau consolidare a puterii în China de nord și Turkestanul Oriental. Invazia Khwarezmului și invaziile în Lumea islamică încep abia în 1221. Gregoras pare să fi avut în vedere campania mongolilor în Persia, în timp ce Cantemir se referă la data la care ei devin vecini ai Khwarezmului.

192. V. nota 79.

193. Gengis-han a avut patru fii cărora le-a împărțit Imperiul mongol încă din timpul vieții, după cum urmează: Tolui — Mongolia orientală; Ögödei — regiunea dintre lacul Balcaș și Altai; Djaghatai — fostul stat Kara-Kitai (regiunea Ili); Djöci (iar după moartea lui, în 1227, fiul său Batu) — Siberia apuseană și Turkestanul pînă la Marea Caspică. Aceasta era situația Imperiului în 1227, la moartea marelui han.

194. Nume corupte sau fanteziste, nu ale fiilor lui Gengis-han (care nu au participat personal la companiile din Europa și Orientul Mijlociu), ci ale unor generali ai lor. Recuce-

rirea Persiei (sub dominație khwarezmiană) a fost încredințată de Ögödei (ales mare han) noyanului Čormakan care, în 1230—1231, îl învinse pe Djelâl ed-Din, suveranul Kkwarezmului, ocupând și părți din Armenia Mare, Azerbaidjan și toată Georgia. Urmașul său noyanul Beidjan împinse cucerirea pînă în sultanatul seldjukid al Koniei și astfel mongolii au devenit vecinii Imperiului bizantin. Cucerirea mongolă în Europa a fost condusă nominal de Batu-han, fiul lui Djöci, iar efectiv de noyanul Subötai care în 1236—1242 cuceri Kyptākul, Riazanul, Suzdalul, Vladimirul, Ucraina, Galiția, Polonia de sud, Silezia, Ungaria și Țările Române, ajungînd pînă la Marea Adriatică (portul Cattaro). Moartea lui Ögödei în 1243 și lupta pentru succesiunea la conducerea Imperiului mongol au determinat retragerea lui Batu din Europa, pe Volga de jos, centrul hanatului Kyptāk. La aceste două mari expediții se referă Gregoras.

195. Fluviul Syr-Daria care se varsă în Marea Aral.

196. Sarmația, cuprinzînd zona nord-pontică. Venind către apus, sarmații au ajuns apoi pînă în Carpați și în Dobrogea.

197. Popor din antichitate, locuind în Asia centrală, la nord de Iaxartes și pe lacul Aral, pînă la Marea Caspică.

198. *Palus Maeotis*, sau Marea de Azov.

199. Numele antic al Donului.

200. Philippus Lonicerus, *Cronicorum turcorum*, t. I. Data de 1202 ar corespunde ostilităților dintre Gengis-han și suzeranul său, Wang-han, conducătorul statului kerait, care aveau să ducă la independența și unificarea Imperiului mongol, dar informațiile lui Lonicerus sînt sumare și inexacte.

201. Gengis-han nu a atacat India. Afară de cazul unei confuzii cu «regatul keraiților» sau «regatul naimanilor», Lonicerus se referă la cucerirea bazinului Gangelui (1192) și întemeierea sultanatului de Delhi (1206) de către afgani.

202. De fapt 21 (1206—1227), ceea ce denotă o simplă intervertire de cifre.

203. Deși deformate — ca și în cronicile arabe și france ale timpului — sub numele citat de Lonicerus pot fi identificați o serie de suverani ai Statului moștenit de Djaghatai (= *Hocatan*, 1227—1242) în Asia Centrală și Persia, Lumea mongolă cu care erau în contact europenii din Orientul apropiat și în care istoricii căutau antecedentele Imperiului otoman.

204. Probabil Yissu-Mangu-han (1246—1252), fiul lui Djaghatai.

205. Mongolii au avut un aliat în Principatul Antiohiei, cucerit de sultanul mameluk Baibars în 1268.

206. Yissu-Mangu a avut ca predecesor și succesor pe Kara-Hulāgu (1242—1246, 1252), dar Lonicerus pare să menționeze pe celălalt Hulāgu, fratele marelui han Mongka (în turcă Nangu). Între 1256—1259 Hulāgu a cucerit Bagdadul și Siria (pierdute în urma campaniilor sultanului mameluk Baibars), mulțumindu-se apoi cu guvernarea Persiei.

207. Abaka (1265—1282), fiul și succesorul lui Hulāgu.

208. Tekuder (1282—1284), frate și succesor al lui Abaka. Botezat în credința creștină nestoriană, a trecut ulterior la islam, luînd numele de Ahmed. I-a urmat Arghun, fiul lui Abaka (1284—1291).

209. Baidu (aprilie—octombrie 1295), nepot al lui Hulāgu, succesor al fratelui acestuia, Gaikhatu (1291—1295).

210. Ghazan (1295—1304), fiul lui Arghun. În 1299—1300 și 1303 a ocupat Siria pentru scurt timp.

211. Lonicerus pare să se refere la sultanul seldjukid Alaüddin III Kaykubad (v. nota 146) pentru a explica trecerea puterii de la mongoli la otomani în Anatolia. Este adevărat că dispariția puterii seldjukide și retragerea suzeranilor mongoli spre hanatul Persiei au creat condiții ascensiunii turcilor otomani. Dar «Imperiul tătăresc din Asia» (Persia) a mai durat cîteva decenii, slăbit de continue lupte pentru putere, pînă la cucerirea întregului Iran de către Tamerlan (1393).

212. *Cronicorum turcorum*, t. I.

213. Observînd că aceste evenimente de istorie mongolă erau «necunoscute și străine... istoriei turcești», Cantemir nu le contestă realitatea (cum crede Tindal traducînd «acești preînși regi tătari... cu totul necunoscuți istoricilor turci»). Dimpotrivă, autorul român caută să supleze prin izvoare europene lacunele din cronicile otomane și tocmai pe aceste lacune își întemeiază argumentul că turcii otomani sînt succesorii sultanilor seldjukizi, iar nu ai hanilor mongoli.

214. Abu Bakr ibn Sa'd ibn Zengî, atabeg al Farsului (1226—1260), căruia poetul Sa'di i-a dedicat operele sale, *Bustan* și *Gulistan*.

(v. notele 115, 119). Meritele sale politice și militare sînt (după Sa'di) mult exagerate. De fapt, Abu Bakr a fost succesiv vasalul hanilor Ögödei și Hulăgu și grație supunerii sale și-a păstrat tronul.

215. Autorii occidentali, în general, cărora Cantemir le opune mai departe opinia unui istoric bizantin de seamă, Laonic Chalcocondil, mai îndreptățit să cunoască începuturile Imperiului otoman.

216. Laonic Chalcocondil, Ἀποδείξυ ιστοριῶν, I, prefața, ed. Im. Bekker, Bonn, 1843, pp. 9—12; v. și *Expuneri istorice*, în românește de Vasile Grecu, București, 1954, pp. 30—31. Cantemir a avut înțea să noteze și capitolul exact, dar, neputîndu-l preciza, a șters apoi mențiunea acestuia (v. n. 7 la text).

217. «Stirpele» menționate sînt cele patru «dinastii» de bei ai akingiilor, corpurile de avangardă ale armatei otomane din regiunile europene ale Imperiului: Evrenosoğullari («fiii lui Evrenos-bei»), cu baza în Albania și Dalmația; Turahanoğullari în Moreea; Mihaloğullari în Bosnia și Serbia; Malkoçoğullari la Silistra. Primii trei erau creștini convertiți. Akingiile au decăzut și corpul lor de trupe a fost desființat după înfrîngerea suferită de otomani la Călugăreni, în 1595.

218. Evrenos-bei Ghazi, sau Ornus-bei, creștin convertit la islam, vestit comandant de oști în timpul sultanilor Murad I și Baiazid I, participant la campaniile din Peninsula Balcanică și Țara Românească (v. și mai departe în *Istorie* I, III, 8; I, IV, 2, 4 și nota). Dar primul beilerbei al Rumeliei a fost Lala Sahinpașa.

219. Mai este amintit... profet, *om. T.*

220. Tc. *Siret-i Behram* (*om. T.*).

221. Tc. *Kahraman*.

222. Tc. *Hazreti Ibrahim* (*om. T.*). *Hazret* este titlul de excelență folosit pentru profet (*Hazreti Peygamber*) și pentru primii califi. Biblicul Abraham ocupă un loc de seamă în tradiția islamului, ca *hanif muslim*, întemeietor al religiei lui Ibrahim (*Coran*, II, 118 și urm.; III, 60, 84, etc.).

223. Mihal-bei Ghazi (Mihail Kosses, «Sptul»), creștin convertit la islam în 1313, comandant de oști în timpul sultanilor Osman și Orhan. Cantemir revine asupra lui în *Istorie*, I, III, 8 și nota c.

224. Tc. *Tunca*, riul Tungea, anticul Tonsos.

225. Tc. *Mihaloğlu köprisi*, numit și azi «Podul lui Ghazi Mihal-bei».

226. Primul comandant al akingiilor Malkoçoğullari a fost strbul convertit Malković.

227. Strămoșul legendar și eponimul oghuzilor, fiu al lui Kara-han, menționat și de Chalcocondil, I, prefața, trad. rom. cit., p. 29.

228. Gündüzalp. Există două tradiții asupra descendenței lui Ertuğrul: din Süleimanşah (v. nota 69) sau din Gündüzalp (menționat și de Chalcocondil, *ibid.*), mai aproape de realitatea istorică.

229. Nume neidentificat. Unele din numele menționate corespund cu principate turcești constituite în Anatolia, pe teritoriul fostului stat seldjukid, și intrate ulterior în componența Imperiului otoman.

230. Probabil Candaroğullar beyliğı, principat turcesc la Marea Neagră, în vechea Paflagonie, înființat de Şemseddin Yaman Candar, emir seldjukid, pe la 1290.

231. Karaman beyliğı întemeiat în Cilicia de tribul cu același nume venit în Asia Mică în 1228.

232. De fapt karamanii sînt oghuzi, din ramura Sahur sau Afşar.

233. Karamanoghlu, strămoșul eponim al karamanilor.

234. Principatul Karaman a fost anexat de sultanul Mahomed II în 1466.

235. Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, I, prefața; trad., rom., p. 28. Mai sus, prin «scriitorii clasici» Cantemir înțelege «autorii de studiat în școală.»

236. Regiune din nord-estul Asiei Mici, între Munții Taurus și riul Halys; v. și n. 129—135.

237. Laonic Chalcocondil, *ibid.*; v. și n. 196.

238. Populație antică din Parthia, actualul Khorassan. Cronicarul bizantin numește astfel pe persani.

239. Laonic Chalcocondil, *ibid.*

240. V. *supra*, ms., p. 17.

241. Localitate imaginară. Numele poporului vine de la cuvîntul mongol *türk* = «tare».

242. Laonic Chalcocondil, *ibid.*

243. *Coelesyria*, sau «Siria cea scobită», valea dintre Munții Liban și Antiliban.

244. Între paranteze adaosul lui Cantemir.

245. Omar, al doilea calif, socrul lui Muhammad și întemeietorul Imperiului arab.

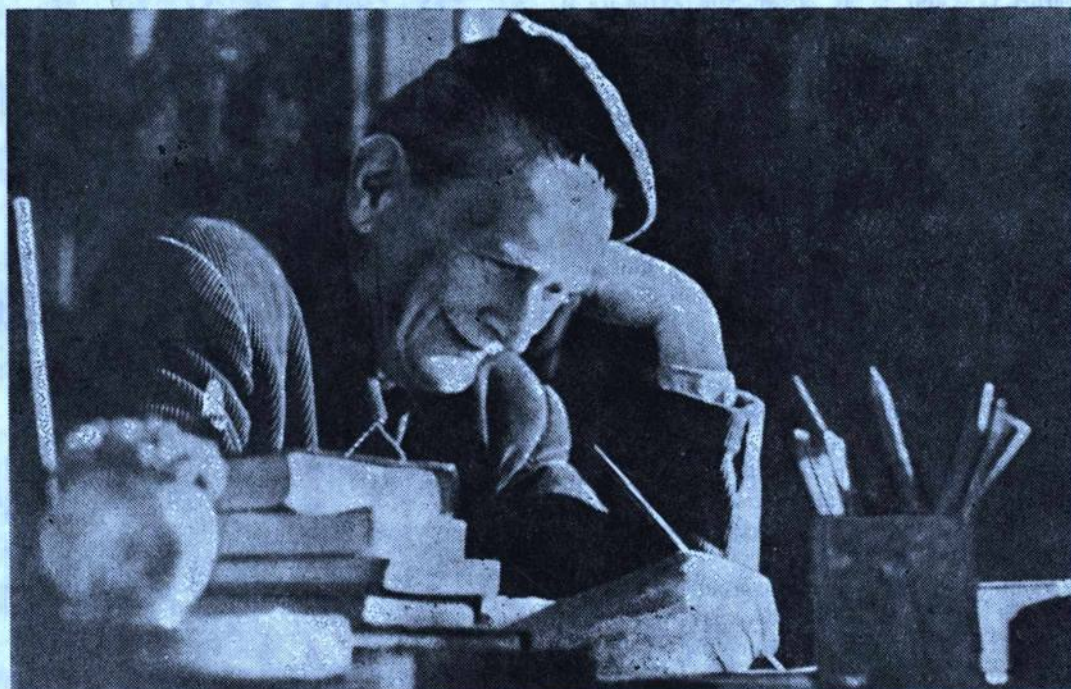
246. Laonic Chalcocondil, *ibid.*

247. *Ibid.*

Virgil CÂNDEA

CENTENAR

Mihail SORBU

CUVÎNT DE POMENIRE

(rostit la „Rotonda Dramaturgilor“
de la Podul Dîmbovicioarei)

Ne găsim în vatra Carpaților, foarte aproape de « o gură de rai », unde s-au plămădit și crima și poezia, unde se simte și afinarea blindă a faptelor de obște, dar și ceva din parulumul veșniciei românești. Ce este această veșnicie? Este opinteala trupului, hărțuiala miinilor, dar și truda gândului tuturor celor ce-au crezut în această limbă ca într-un liman de comunicare umană și ca într-un instrument de înălțare a duhului lor.

De jur împrejur stau și privesc din piatra neflinței cei cițiva care și-au pus vrednicia la picioarele năzuroasei zelte a teatrului și au ostenit ridicîndu-i pietre la altar, una sau mai multe, după cum au putut și ei. Înfruntările mai de seamă din cartea Thalei au fost scrise în românește de aceștia, cărora cel mai nevrednic din coada șrului le-a înălțat lăcaș de odihnă, în loc de verdeață și de steiuri de piatră, în loc de pajști mănoase și de creste fulgerate, cum va fi fost poate și gândul din pornirea lor literară. Au venit aici, într-un sflat secular despre durata noastră și întruchipările ei de pînă acum, despre ceea ce s-a așezat și ceea ce s-ar socoti a fi bine să se așeze, mîine și mereu, cîteva umbre grele de taină, oase astăzi în trup, dar cadențe încă netocite în mersul gândului. Patru din ele, hărăzite vieții, s-au săvîrșit în

ultimii doi lustrî; trei erau vii cînd li s-a cioplit statuia, dar numai încheietorul lor, cel mai puţin miruit, a rămas încă în picioare, să le fie hramul. Căci aici, am credinţă, vor veni de-a pururi şi se vor întoarce grămăticii acestui mare letopiseţ care e dramaturgia noastră, cei ce s-au nevoit şi au trecut, ca şi alţii ce-şi vor încununa isprava de-acum înainte. Loc de sîtat şi de priveghere asupra înţelepciunilor din pămînturi şi asupra torţelor ascunse în ceruri sau dincolo de ele, de unde fiecare a încercat să împrumute lumină şi s-o ţie, în bătaia vînturilor, la vederea a cît mai mulţi.

În acest loc păşeşte astăzi, primul, cu pasul său negrăbit, prietenos, dubul lui Mihail Sorbul, venit aici pentru sîtat şi pomenire. El vine acum spre noi şi se aşază în chipul cioplit de sculptorul Gheorghe Adoc, care i-a fost tălmăci de suflet şi de înfăţişare. El ne priveşte şi nu ne ceartă, căci n-a prea certat pe mulţi, din aducerea mea aminte, nici în viaţă fiind; şi se gîndeşte dacă a făcut tot ce putea pentru noi şi tagma noastră, dacă noi am făcut tot ce puteam pentru el. Se întreabă dacă cel dimprejur mai ştiu ceva despre dînsul, sau dacă au lăsat totuşi de frunze şi de ignoranţă, vinovată sau nu, să-l acopere. El vine cel dintîi la această întîlnire a noastră, şi eu, care dintre toate aceste pietre mai am încă puţin de a vorbi şi a mă mişca pe pămînt, îi spun:

— Bine ai venit, macestre Sorbul, fle-ţi paşii uşori şi vîrsta neîmpovăraătoare. Trăind, te-am fi cînstit astăzi pentru o sută de ani; te cînstim mort, pentru multe sute de gînduri, cioplită cu meşteşug, întruchipînd schimbătoarele feţe ale vremii pe care ai străbătut-o. Ai pătimit de-o patimă, alta decît cea roşie: cea a izvodirii letopiseşului timpului tău, şi oricît de greu şi de zullar s-ar fi apărât strîmbătăţile, cele de cuget sau de rostire, n-ai fost în luptă dezertor, ci te-ai dus trudind pînă la expresia cea mai dreaptă şi mai adevărată, — cea mai simplă în acelaşi timp. În faţa ta paţachinele giumbuşlucului intelectual şi izmenelile n-au avut nici o trecere. Te-ai dus spre firesc, şi uneori spre surprinzătoarea brutalitate a vieţii. Ai avut ingenuitatea de-a spune cîteodată mai mult decît întrevedeau alţii despre patimile omeneşti. Şi-ai făcut-o franc, fără să încerci drumul firescului cu efecte căutate, încît nu o dată lumea a rămas prostită de atîta evidenţă crudă venind de la un blajin. Ai căutat arcanele fericii, contrapunetînd printre cel dintîi în teatru

THEATRE DE L'ŒUVRE
LES 15 16 17 JUIN 1923
LA COMPAGNIE DRAMATIQUE
ELVIRE · IANCOVESCO · MIHALESCU
PATIMA ROSIE
(La Passion Rouge)
Tragi Comedie en 3 actes de M. Michel SORBUL
M. Elvire POPESCO · Nolzy STANESCO
M. IANCOVESCO · STORIN · MIHALESCU

pe cei ce au, cu cei ce n-au şi aspiră, sau revendică. Ai pus chestiunea socială, dar mai ales pe cea umană care o cuprinde, în termeni de mare limpiditate. Te-ai monumentalizat rapid, dar ţi-ai păstrat simplitatea şi-o fermecătoare stingăcie sagace. Aveai, cînd te-am cunoscut, vicleniile copilului mare, amuzat de o maliţie fără meschinărie, căutînd cuvîntul istet, şi găsindu-l. Păreai că habar n-ai ce-ai făcut şi nici că într-o zi vei fi statuie. Curăţai liniştit mere cu mîna cu care ai confecţionat literaturii dramatice destule pumnale. Păreai un faun uşor cumîntît într-o după-amiază bucolică. Lăsaî să se respire tihnă lingă dumneata, bobul dumitale chihlimbării de strugure avea rar cîte o aguridă, pentru distracţie şi strepezeală. Erai ca ţapli sacri din care s-a născut comedia, cine ar

fi zis că ești un judecător așezat atît de sus față de făptașii din comedia dumitale umană?

Noi știm astăzi că teatrul e un bastard născut dintr-o mamă foarte onestă cu un seducător foarte viril, în spatele tatălui oficial, și că pe acest Coriolan Secundus îl revendică și cel care nu l-a făcut și cel care nu l-a știut și fiecare vrea să-l desființeze prin legitimitate; dar bietul copil e vital, sperăm, și va fi și de-acîi înainte, căci mama lui e o păcătoasă cumsecade și iubitoare de viață, cum vom fi fost, pe rînd, fies-tecare.

Iubite Maestre, căruia Cei de Sus ți-au dat în dar o înțeleaptă hitroșenie (ascunsă puțin prea mult de pudibondul sculptor Adoc) și une certaine verdeur care nu trebuie să lipsească din trusoul nici unui dramaturg, îngăduie-ne să ne bucurăm de a fi, într-un fel sau altul, împreună, la centenarul Domniei-tale, prilej de a contempla cu seninătate și decurgerea noastră a tuturor, însoțind-o cu voia bună a dacilor ce-au trăit pe aceste locuri. Vei avea tot timpul semne din peștera Pactinaților care nu e departe. Vei auzi în unele nopți zgomotul frământărilor de la Posada, unde ni s-a izvodit țărișoara; alteori Vodă Brâncoveanu va trece spre Zărnești cu tunuri și care, pe lingă cetatea durată în vremea lui Vodă Negru. Vei auzi de-aici, peste deal, apostrofele dramatice ale căzușilor de la '48, cu Bălcescu și Heliade în frunte. Vei vedea și în vremea de azi destul poezii, artiști, intelectuali români preferîndu-se prin fața chipului Domniei-tale și a celorlalți celegi de osteneți, căutînd un rost, așteptînd o povață bună. Iar copiii, ca mierlele și vrăbiile, vor foșni primprejur, chitînd spre viitorul alcătuirilor noastre, așteptînd să vadă ce se va alege din cuvîntul ce l-am rostît, unde va însămința, cît va crește.

Vei sta liniștit și blind, mulți ani încă, sub cupola unui cer din Carpați sprijinit pe umeri de calcar, rezemîndu-te pe edificiul unei opere de care nu ne-am putea despărți fără să ne despărțim de noi înșine. Ești al nostru, Maestre, și-ți mulțumim c-ai venit cu Doamna dumitale aici. Ne-am întîlnit întîi în grădinile Bălcescului, fie-ți și grădina aceasta mai modestă, a noastră, cu priință! Să-ți străjule lung deasupra frunții stelele nepleritoare, iar în jurul capului jerba aceasta să-ți spună, Domniei-tale ca și contemporanilor noștri, respectul cu care ne închinăm truditorilor literelor românești.

Paul EVERAC

PATRIOTISMUL SCRIITORULUI

ÎN ULTIMUL TRIMESTRU AL ANULUI trecut, — atît în București, cît și în diverse localități din țară, precum: Sibiu, Botoșani, Pitești, Rucăr, Podul Dîmbovicioarei, Tîrgoviște etc. — au avut loc numeroase manifestări consacrate centenarului nașterii lui Mihail Sorbul — personalitate proeminentă a dramaturgiei românești, înscrisă în calendarul aniversărilor UNESCO. Viața și activitatea celui ce, la numai 31 de ani, a scris *Patima roșie*, atin-gînd dintr-odată cota maximă a expresiei drama-turgice, sînt, în general, cunoscute. (Se poate consulta, în acest sens, dicționarul selectiv *Scii-tori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, unde, de pildă, Mihail Sorbul este considerat un precursor al artei dramatice a secolului XX — p. 423.)

Lăsînd, oarecum, impresia că și-ar fi încheiat cariera scriitoricească și că ar trăi după succesul repurtat cu cele 3 piese din deceniul al II-lea (*Letopiseși* — 1908; *Patima roșie* — 1916 și *Dezertorul* — 1917), Mihail Sorbul nu și-a pără-sit nici o clipă biroul și domeniul predilect. Nerămîniindu-i străină, de pildă, observația lui Perpessicius că amestecul de comedie și tragedie reprezintă «cel mai fericit augur al carierei sale dramatice», a continuat să scrie. Și nu numai piese de teatru. O simplă biblio-grafie ulterioară primului război mondial poate depune mărturie elocventă:

Dramaturgie originală: *Răzbunarea* (1918), piesă în 4 acte, jucată la Teatrul Național din București (premiera la 27 iunie 1918); *Prăpas-tia* (1920), dramă în 4 acte (T.N.B. — 26 apri-lie 1920); *A doua tinerețe* (1922), comedie tragică în 3 acte (T.N.B. — 20 martie 1922); *Coriolan Secundus* (1927), comedie în 3 acte (T.N.B. — 24 octombrie 1928); *Dracul* (1932), piesă în 2 acte (T.N.B. — 29 februarie 1932); *Fericirea* (1938), comedie tragică în 4 acte; *Carte de vise* (1941), comedie în 4 acte; *Americanca* (1961).

Dramatizări: *Neamul Șoimăreștilor* (1922); *Don Quijote de la Mancha* (1924), comedie tra-

gică în 4 acte (jucată la Teatrul Național din București — 24 octombrie 1924); *Ion* (T.N.B. — 5 decembrie 1932).

Romane: *O iubești?* (1931—1933); *Mîngîierile Panterei* (1934); *Adevărul și numai adevărul* (1936).

Nuvele (volume): *Glasul neveste-mi* (1938); *Meting* (1945).

Piesa *Americanca* a fost scrisă în 1961, la vârsta de 76 de ani, pe un mare caiet de dictando (în 143 pagini), lăsîndu-mi-o cu dorința expresă de a nu o da publicității pînă la centenarul nașterii, ceea ce am și făcut. Cu toată tonalitatea ei comică, piesa este animată de un vibrant patriotism: în esență, este vorba de sentimentele naționale ale unei dezrădăcinate — Monange — care simte nevoia să se întoarcă printre ai săi, în patria natală, la sînul care, în lipsa mamei, a alăptat-o cînd era mică.

Desigur, construcția dramatică devine, uneori, previzibilă, personajele apar, cîteodată, șarjate, piesa rămîbind tributară, pe alocuri, anumitor concepții maniheiste ale timpului (anii 1950—1960) care marcaseră și gîndirea lui Mihail Sorbul. Dar vioiciunea dialogului și simburii de tragedie în plină comedie (simulacriul crimei din actul al IV-lea, iubirea care se înfiripă între Nicolae Brătuleț și Monange, gelozia Paulei) reclamă fățiș paternitatea celui ce a scris *Patima roșie*. Nu avem, aici, o « comedie tragică » și nici o « tragedie comică », ci un fel de vodevil, o farsă hazlie, prin burlescul atotprezent (a se vedea limbajul personajelor). Trebuie spus însă că scriitorul nu profesa în acea perioadă o ironie malițioasă — era limbajul epocii, căruia el, mai vîrstnic, nu pe deplin edificat, a încercat să i se supună. (Înseși diminutivul folosit dau o idee în acest sens.)

În fine, să mai adăugăm faptul că, într-o prelucrare radiofonică, prescurtată, a lui Dan Puican, sub titlul *Întoarcerea*, piesa a fost difuzată și în emisiunea din 12 decembrie 1985 la Radio București (programul II), cu următoarea distribuție: Monange — *Irina Mazanitis*; Bob — *Mihai Fotino*; Colonelul — *George Constantin*; Pierson — *Damian Crășmaru*; Dorothea — *Iarina Demian*; Domnica — *Ileana Stana Ionescu*; Brătuleț — *Emil Hossu*; Pușa — *Marioara Sterian*; Florea — *Radu Panamarenco*; Coana Mița — *Victoria Mierlescu*.

Angela SORBUL

Americanca

Persoanele actului I

MONANGE PIERSON

HAMILTON PIERSON, soțul ei

BOB, reporter

DOROTHEA SMITH, secretara lui Pierson

COLONELUL GIOVANNI MONTANO, tatăl lui Monange

Piesă în trei acte și un epilog
de Mihail SORBUL
1961

ACTUL I

La New-York. Un interior, cabinetul intim al lui Monange Pierson. Las la aprecierea regizorilor să-l mobileze.

Scena I

— Monange, Reporterul Bob —

MONANGE: Cu adevărat, Mister Bob, ai venit să-mi luați un interviu?...

BOB: Am fost chiar trimes de ziarul nostru.

MONANGE: (cu oarecare ironie cochetă) Nu cumva chiar de către director?!

BOB: Ai ghicit.

MONANGE: Mulțumesc de atenție, dar și interviurile au un rost. Cu ce ocazie am putut atrage atenția marelui d[umnea]v[oa]s[tră] cotidian?

BOB: Directorul nostru citind lista turiștilor ce urmează să plece miine (cu un dispreț oarecare) în bătrînul continent, a exclamat deodată: în sfîrșit iată că și mistress Monange și prea onorabilul său soț, senatorul Hamilton Pierson, s-au hotărît să-și plimbe plictisul în cea mai plicticoasă parte a acestui anost pămînt!

MONANGE: Și dumitale ți se pare că pămîntul acesta e anost?

BOB: Firește, cînd nu trăiești decît dintr-o blătă simbrie de cîteva sute de dolari pe lună..

MONANGE: Dar directorul d[umnea]v[oa]s[tră], după cite se spune, cîștigă cîteva zeci de mii de dolari pe lună. Și totuși...

BOB: Întocmai ca și prea onorabilul d[umnea]v[oa]s[tră] soț, mister Pierson.

MONANGE: Atunci?

BOB: Se vede că așa-i dat omului să nu fie mulțumit nicidecum și totuși...

MONANGE: Mai e un totuși?

BOB: Celor[sic!] ce nu cîștigă nimic și prin nimic, nu înțeleg și pe cei care cîștigă atît de puțin, încît nu li se ajunge nici măcar pentru hrana lor zilnică, acestora pămîntul și nici viața nu li se pare anostă.

MONANGE: Nu cumva aceștia sînt mulțumiți?

BOB: Nu, acestora pămîntul și viața li se par o temniță vastă cu lanțuri grele.

MONANGE: O, o, o!... și totuși, zic și eu, totuși, se spune că în urma unor vaste și serioase cercetări, s-a descoperit că omul, adevăratul om fericit, n-are nici cămașă pe el.

BOB: Și religia creștină spune: « Fericii cei săraci cu duhul că ei vor moșteni împărăția cerului »!

MONANGE: (făcînd pe ingenua) Și nu credeți asta?

BOB: De cînd s-au inventat baloanele, avioanele și acum sateliții...

MONANGE: Comuniste...

BOB: Ce să-i faceți, dacă ne-au luat înainte.

MONANGE: (făcînd pe naiva) Și ce dacă avioanele și sputnicii străbat cerul?

BOB:... E că în cer nu s-a găsit domiciliul lui Dumnezeu și nici împărăția lui — Paradisul!

MONANGE: A murit Jupiter și pămîntul continuă să se învîrtească în jurul soarelui.

BOB: Și eu tot așa gînîlesc. Dar pe d[umnea]v[oa]s[tră] vă bănuiam ceva mai... ortodoxă.

MONANGE: N-a fost voia mea că un bărbos de popă m-a băgat de trei ori într-o cristelniță cu apă... brrr! rece!! (Repede și îngrijorată) Cred că asta n-ai s-o pui în interviu. Părerile mele religioase ar cășuna mult bietului meu soț!...

BOB: Mi-ar cășuna și mie. Aș fi amenințat cu fericirea omului fără... cămașă...

(Dorothea Smith intră prin fund)

Scena II

Aceiași, Dorothea Smith

DOROTHEA: Mă scuzați, mistress, credeam că sînteți singură.

MONANGE (cam acrișoară) Aveți să-mi faceți vreo confidență?

DOROTHEA: Nu, nu mi-o pot permite, dar v-aș fi ținut de urit, pînă la sosirea onorabilului d[umnea]v[oa]s[tră] soț, ce ni se anunță că a părăsit clubul...

MONANGE: Mulțumesc... Dar nu mă plictisesc întotdeauna, mai ales acum. Mi se pare că nu vă cunoașteți... (prezentind) Mister Bob de la „New-York Herald Tribune“ și miss Dorothea ... (prefăcându-se că i-a uitat prenumele) ... Dorothea...

DOROTHEA: Smith...

MONANGE: Mister Bob, ce-ar fi dacă i-ați lua și lui Miss Dorothea un scurt interviu...

DOROTHEA: Eu sînt o persoană atît de insignifiantă...

BOB: N-aveți decît să impușcați pe prietenul d[umnea]v[oa]s[tră] și deveniți celebritatea zilei.

DOROTHEA: Altceva n-aș putea să fac? (oarecum stînjenită) Pînă în prezent n-am avut neplăcerea să am un prieten.

BOB: Sînteți tînără și frumoasă, puteți aștepta. „New-York Herald Tribune“ vă stă la dispoziție.

DOROTHEA: Mulțumesc de ofertă... Îmi permiteți să mă retrag?

MONANGE: Cu aceeași permisiune cu care ați intrat.

(Dorothea Smith iese)

Scena III

Bob, Monange

BOB: Mi-ați recomandat-o pe miss Dorothea... Scuzați indiscreția... Vă e rudă?

MONANGE: E mai mult decît o rudă cu bărbatul meu. Este stenodactilografa domniei sale.

BOB: După cum văd, nu m-am înșelat... Dealtfel scurtul d[umnea]-v[oa]s[tră] dialog...

MONANGE: Întocmai. Nu ne simpatizăm. Sîntem rivale.

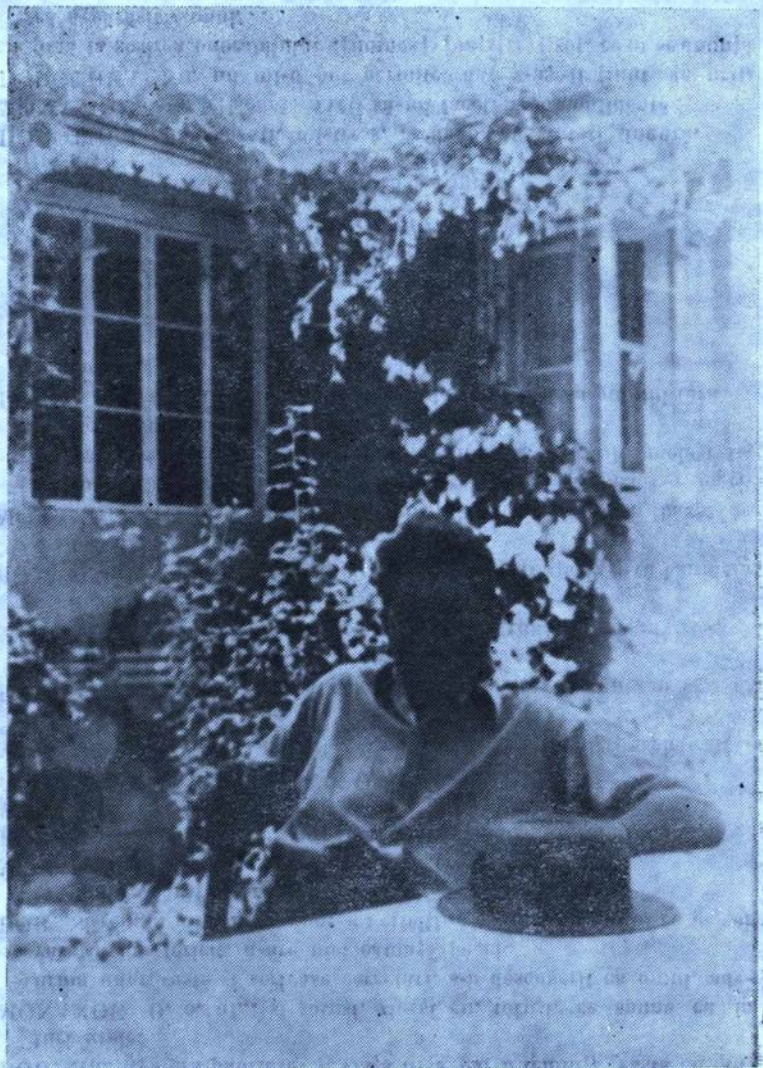
BOB: O! O! Mistress...

MONANGE: Toate aceste stenodactilografe nu au decît un singur ideal, un singur țel, să ajungă sofe de miliardar...

BOB: (rîzînd) Aveți, mistress, umor, nu și dreptate...

MONANGE: Să-i punem punct. Interviul nostru s-a îndepărtat de la rostul lui, ori a luat sfîrșit?

BOB: Cred că abia a început.

MONANGE: Atunci (se ridică și trecind la barul mobil, umple un pahar) imi veți face plăcerea să nu-mi refuzați și acest cocktail...

BOB: (se ridică în picioare) Mulțumesc. (Îi bea, apoi se așează după ce bineînțeles s-a reșezat și Monange) Mulțumesc... Așadar, să revenim la scopul nostru... Mistress Pierson, în afară că ați găsit că viața aici, în America, e anostă, ce v-a mai făcut să întreprindeți această călătorie, ce se zice azi excursie?

MONANGE: Pentru soțul meu ar fi și un mijloc discret de a se documenta asupra celor ce se petrec în bătrina Europă.

BOB: Iar pentru d[umnea]v[oa]s[tră]?

MONANGE: Să-mi varieze plictiseala...

BOB: Când aveți atâtea plăceri pe care le puteți satisface numai gândindu-vă la ele...

MONANGE: Točmai de aceea, nu știu ce aș mai putea dori, nu știu ce mi s-ar putea oferi.

BOB: Se zvoneste că d[umnea]v[oa]s[tră] ați fi dorit mai mult această excursie transoceanică, ce se va face prin Franța, Elveția, Austria, Republica Populară Ungaria și, în sfârșit, în Republica Populară Română.

MONANGE: Cum ați spus: Republica Populară Română?

BOB: Da, mistress...

MONANGE: Europa a mai avortat o țară?

BOB: Nu e vorba de o țară nouă, ci de o țară micuță, ce și-a schimbat, ca să zic așa, doar rochița... E vorba de România, căreia i s-ar fi zis la un moment că e și «mare»... Nu cunoașteți această țară, ce-și schimbă mereu numele?... Întii au fost două: Moldova și Valahia..., apoi Principatele Unite, devenind în scurtă vreme Regatul României, iar acum Republica Populară Română.

MONANGE: După cum văd, dumneata ești foarte în curent.

BOB: Și mai știu ceva... Se poate însă să fi fost greșit informat...

MONANGE: Că sint de origine italiană.

BOB: După tată, fiica viteazului colonel Giovanni Montano.

MONANGE: Sau mai precis colonelul Ion Munteanu.

BOB: Așadar, nu vă e točmai necunoscută această Republică Populară Română sau Rî Pî Rî cum i se mai zice în deridere...

MONANGE: Aici te înșeli, această republică mi-e cu totul necunoscută. Eu m-am născut în regatul României.

BOB: Din care ați fost izgoniți, iertați-mi expresia, împreună cu ultimul rege, ca persoane indezirabile...

MONANGE: Spre bucuria tatălui meu, care deși de obârșie rustică s-a complăcut în aristocrația de singe și acum în aceea de afa-ceri, ca spărgător de greve în solda onorabilului său ginere Mister Hamilton Pierson.

BOB: (admirativ) Ați devenit cu totul americană... Umorul d[umnea]v[oa]s[tră] nu vă părăsește nici o clipă...

MONANGE: Și-acum concluzia. Îmi închipui că mai sint și alte persoane printre excursioniști, care să merite și ele să fie intervievate, așa că nu poți să-mi consacri tot spațiul de care dispune „New-York Herald Tribune“ pentru acest infim eveniment. Așadar, concluzia. Dumneata crezi că eu plec în această excursie ca să-mi revăd țara mea de naștere.

BOB: Greșesc?

MONANGE: Află, mister Bob, că mi-am adus aminte, citind un prospect, că se proiectează o excursie în R.P.R., unde am o mătușă, sora tatălui, căreia colonelul, când își aduce aminte, îi trimite câte un modest pachet și nu știu dacă mai trăiește o doică ce mi-a oferit sinul ei lăptos, în lipsa mamei mele ce a decedat născându-mă. Cu acest prilej am împărțit acest sin bogat cu fiul ei, cum s-ar spune, fratele meu de lapte.

BOB: Acum înțeleg de ce ați finut să mergeți în această excursie... Vocea singelui...

MONANGE: Dacă e vorba de vreo voce, aceea ar fi a laptelui... Dar să nu exagerăm... Mister Bob... Plec în excursie pentru că am prilejul să mai revăd bătrina Europă... Vreau să văd cu ochii mei, cât de zbireită e această babă, care în splendoarea ei de altădată a cochetat cu toate culorile și a creat cele două Americi și mai ales Statele noastre Unite!

BOB: Îmi permiteți să pun în interviu acest aforism îndrăzneț?

MONANGE: (cu vioiciune) Crezi că m-ar compromite?

BOB: Dimpotrivă.

MONANGE: (decepționată) Păstrează-l atunci pentru dumneata. Ți-l fac cadou.

BOB: Mistress Pierson, vă mulțumesc... Permiteți-mi să vă string mina cu recunoștință... (îi scutură mina)

MONANGE: Mai domol... Mi-ați strivit degetele...

BOB: Scuzați... «Această habă, care în splendoarea ei de altădată a cochetat... (scrie repede) ...cu toate culorile...»

MONANGE: (cam plictisită) Cu asta basta!... Am isprăvit?... Nu?

BOB: Ar mai fi rămas o întrebare. Cu ce ocazie v-ați întâlnit pentru prima dată cu Mister Hamilton Pierson?...

MONANGE: Mister Bob, începi să devii indiscret și prin asta neplăcut. Dealtfel la cununia noastră, s-a scris despre noi prin toate jurnalele, revistele și magazinele. Ne-am văzut și pe ecran la cinematograful și chiar la televizor.

(Se aude o bătaie în ușă)

Scena IV

Aceiași, colonelul Giovanni Montano

COLONELUL: (intră) Cred că nu vă deranjez.

BOB: Dacă nu mă înșel, am onoarea să vorbesc cu domnul colonel Giovanni Montano.

COLONELUL: E vorba despre excursie? Nu?

BOB: Plecați și d[umnea]v[oa]s[tră]?

COLONELUL: (cu emfază) Eram gata să mă înscriu și eu.

BOB: Vă înțeleg?... (cu doxă) Vocea laptelui!...

COLONELUL: (cam ofuscat) Ce vorbă mai e și asta?

MONANGE: (abea ținându-și risul) Mister Bob a crezut că și dumneata, tată, ai supt de la o doică, împreună cu pruncul ei... Nu, mister Bob, colonelul a supt direct de la bunică-mea, adică de la mama dumnealui, care a murit înainte de a veni noi în Statele Unite ale Americii.

BOB: (tulburat) Mistress Pierson m-a tulburat cu desăvîrșire... Permiteți-mi să declar că este fascinantă ...

COLONELUL: Ai noroc, mister Bob, că nu-i ginerele meu de față. Nu te-ar da pe ușă afară, dar...

MONANGE: L-am fascinat într-atît, încît a uitat să mă fotografieze...

BOB: Îngăduți-mi să vă mărturisesc că mi-am permis să vă fac un film întreg, fără să băgați de seamă... Vedeți la butoniera mea un ochi de sticlă?

MONANGE: (acoperindu-și fața) Cînd mă gîndesc cît de urîtă voi apărea în gazetă!

BOB: Fiți fără grijă. Dintre toate voi alege pe cea mai avantajată! Îmi veți da însă permisiunea s-o aleg pe aceea în care cu grația care vă caracterizează, îmi oferiți un cocktail!... Dați-mi voie să mă pun și eu în evidență... Probabil că directorul va începe să mă aprecieze și pe mine.

MONANGE: Eram gata să te cert, dar dacă e pentru avansarea dumitale, accept cu dragă inimă! ... Dar cum ai putea apare și dumneata în fotografie în același timp cu mine? ...

BOB: Prin oglindă ... Stați așa o clipă și domnul colonel dacă bine-volește ...

COLONELUL: (plin de sine) Cu dragă inimă, dacă prin prezența mea îți pot face un serviciu.

BOB: Mulțumesc.

COLONELUL: (uimit) Gata? ... De aceea v-am admirat întotdeauna pe d[umnea]v[oa]s[tră], americanii ...

BOB: Nu-mi mai rămîne ... (se uită la ceas) decît să mulțumesc lui mistress Monange Pierson pentru bunăvoința și onoarea ce mi-a făcut, pierzîndu-și cîteva minute cu modesta mea persoană ... Am onoarea, domnule colonel Montano ... Era gata să uit ... Parcă n-ați isprăvit o frază foarte importantă ...

COLONELUL: Ce frază? ...

BOB: Pe care am întrerupt-o atît de stupid: «Vocea laptelui!» Ați spus că erați gata să vă înscrieți și d[umnea]v[oa]s[tră] ...

COLONELUL: Toceam ... Volam să văd în ce hal (compătimire falsă) a ajuns biata noastră Romînie. Dar vedeți, domnule reporter, «criminalii», cei din R.P.R., ar fi în stare să mă rețină!

BOB: Dar d[umnea]v[oa]s[tră] sînteți cetățean american.

COLONELUL: Așa ar fi, dar cei de acolo nu țin cont de uzanțele diplomatice ale lumii civilizate.

BOB: Totuși ... totuși ...

COLONELUL: Nu declară ei singuri, cu orice ocazie, că una-i morala

[11]

și uzanțele burghezo-capitaliste și alta ale proletariatului ...

MONANGE: (speriată) Atunci ar putea să mă rețină și pe mine.

COLONELUL: Tu ești soția lui Hamilton Pierson, senator și mare industriaș, pe cînd eu ... Hm! de! ... fost aghiotant regal!

BOB: Mistress Monange, fiți liniștită în această privință, iar domnul colonel Montano, cred că exagerează din pricina antipatiei ce-i provoacă noua Republică Populară Română.

COLONELUL: E și asta, desigur. Numai cînd mă gîndesc mi se încrîncenează pielea! (întinzînd mîna lui Bob) Sper să ne mai întîlnim și cu altă ocazie ...

BOB: M-am și gîndit la o convorbire cu d[umnea]v[oa]s[tră] ...

MONANGE: (lui Bob) Vezi de fotografie, țin la ea mai mult decît la toate banalitățile ce le-am debitat împreună.

BOB: Credeți în gustul meu ...

MONANGE: Nu uita că peste o lună mă reintorc și vei avea în mine ...

BOB: All right. Cea mai înflăcărată protectoare!

MONANGE: Sau cea mai înverșunată dușmană. (Îi întinde mîna, cam cu frică) Vezi să nu-mi frîngi degetele ...

BOB: (se retrage cu spatele) Ne vom vedea și la vapor. Îmi dați voie ... (Se înclină, face o piruetă și iese prin stînga.)

Scena V

Monange — colonelul Montano

COLONELUL: L-ai dat gata și pe asta.

MONANGE: Crezi? ... (Rîde, apoi deodată se face serioasă.) Mi-ai pregătît pachetul pentru tanti Marița?

COLONELUL: (Scoate de pe deget un inel) Poți să-i strecoți și acest inel.

MONANGE: Ideea nu e rea și e mult mai comod ... Dar apropo ... cunoști lista celor ce merg cu noi? ...

COLONELUL: Vei avea neplăcerea să petreci cîteva zile și printre lucrători.

MONANGE: Nu se putea fără ei?

[12]

COLONELUL: S-ar fi putut, dar sînt trimiși anume să vadă și cu ochii, nu numai din auzite de soarta paradisiacă, în care tînjese muncitorii din aceste republici populare.

(Ușa se deschide brusc și Hamilton Pierson apare prin ușa din fund.)

Scena VI

Aceiași, Hamilton Pierson

PIERSON: Bună seara, Monange. Bună seara, tată socrule!

MONANGE: (cochetă) Nu ți se pare că m-ai uitat?

PIERSON: Se poate să ai dreptate! Nu te uit, dar sînt atît de ocupat, încît uit că timpul trece, uit că am o soție drăgălașe ...

COLONELUL: De mine nici nu mai vorbesc ...

PIERSON: Dacă vrei să știi, colonele, pe dumneata te uit mai greu ... Împrejurările te fac necesar, mereu la ordinea zilei! Greve peste greve ... Nu ești dumneata angajatul meu ca spărgător de greve? De-abia aștept, Monange, să-mi mai odihnesc nervii... Un whisky se poate? Mi-e sete ... Mi-e atît de sete, încît dacă n-aș fi făcut alaltăieri analiza sîngelui, aș crede că sînt diabetic ...

MONANGE: (prezentîndu-i un pahar) Dacă n-ai bea atîta whisky, n-ai mai fi atît de însetat.

PIERSON: Dar asta mă ține și ... (scoate dintr-un portîgaret o havană enormă) cu permisiunea ta, voi aprinde-o... Dar fii drăguță și cu tatăl tău și prepară-i și lui un pahar, iar eu te completez cu o havană ... Nu-i așa, colonele, că aceste două ingrediente te mai înviorează? ... Ascultă, colonele ... (se asvîrle pe un fotoliu) știi că-mi place mai mult să-ți zic colonel, decît ... socru. Noi, americanii, am avut o slăbiciune pentru acest grad. Noi nu uităm că unul dintre cei mai originali președinți a fost colonelul Roosevelt! ... Azi, hm!, avem un general, dar un singur general am avut noi mare și acela s-a chemat Washington. Primul nostru Președinte. Întemeietorul Statelor Unite ... Ce-ar mai putea să facă un alt general decît să compromită acest mare grad! ...

COLONELUL: Ați uitat că a fost comandantul suprem al celui de al doilea război mondial ...

PIERSON: Pe care l-a cîştigat Uniunea Sovietică.

MONANGE: Asta o spui din convingere sau din umor ... american?

PIERSON: Şi una şi alta. Sînt omul realităţilor, de aceea cred că excursia pe care o începem de mîine mă va face nu numai să-mi înşel plictisul, ci să mă apropii de realitate.

COLONELUL: Puteai fi invitat de către Uniunea Sovietică.

PIERSON: Ca excursionist pot constata mai multe decît mi le oferă oficialitatea.

MONANGE: Şi cînd zici, tată, că plecăm?

COLONELUL: Mîine la orele 10 trebuie să fiţi în port.

MONANGE: Parcă era vorba de ora 19.

COLONELUL: Curios ... Dar mai bine să mă duc şi să întreb pe secretară ...

(Colonelul iese repede)

Scena VII

Monange, Pierson

MONANGE: (surizînd) Ai văzut?

PIERSON: Ce, Monange?

MONANGE: L-am făcut să ne lase singuri măcar pentru cîteva clipe.

PIERSON: (rîzînd) Poate că a înţeles să ne acorde ceva mai mult.

MONANGE: Tata nu e atît de inteligent.

PIERSON: Bieţii părinţi, asta-i răsplata pentru dragostea şi sacrificiile lor ... Eu unul îţi mulţumesc, Monange, că nu m-ai fericit pînă acum să-mi creezi un moştenitor.

MONANGE: (cochetă) Timpul nu-i pierdut. Poate că în această excursie ocupîndu-te mai mult de mine decît de afaceri, îmi vei da prilejul să te fericesc cu un ingrat!

PIERSON: Pentru asta ai primit cu atîta entuziasm să facem o excursie împreună?

MONANGE: În sfîrşit ai băgat de seamă. Poate.

PIERSON: Credeam că vrei să revezi matusa şi pe ...

MONANGE: ... pe doica şi pe ...

[15]

PIERSON: Mai e un și?

MONANGE: Pe fratele meu de lapte? (Îi sare pe genunchi și-l sărută pe amândoi obraji) Nu te feri că roșul meu de buze nu se ia.

PIERSON: Și dacă s-ar lua? ...

MONANGE: Nu vreau să te vadă lumea cu obraji vopsiți.

PIERSON: În orice caz în astă seară nu. Nu ies nicăieri ... Vom petrece împreună, pentru că eu din astă seară mă consider în concediu.

MONANGE: Și totuși este cineva, care s-ar putea să te vadă.

PIERSON: Am dat dispoziții, că nu sînt pentru nimeni acasă.

MONANGE: Ai uitat o persoană foarte importantă.

PIERSON: O persoană și una importantă ...

MONANGE: Miss Dorothea Smith ...

PIERSON: (mirat) Ce-i cu ea?

MONANGE: Secretara stenodactilografă cu care lucrezi cîteodată ore întregi.

PIERSON: Depinde dacă e nevoie. Nu te înțeleg.

MONANGE: E foarte frumoasă.

PIERSON: N-am băgat de seamă.

MONANGE: Nu-ți place?

PIERSON: De felul cum se comportă îmi place. Îmi place chiar foarte mult. Nu lipsește niciodată și lucrează cu mine fără să pară că se plictisește, deși cîteodată ar avea dreptate. E devotată, e discretă. În sfîrșit, mă secondează în așa fel încît îmi este aproape indispensabilă.

MONANGE: (cam nervoasă) Acesta-i cuvîntul: in-dis-pen-sa-bi-lă... și eu tocmai vroiam să-i dai o altă atribuție.

PIERSON: Ți-a pricinuit vreo supărare? ...

MONANGE: Mă supără prezența ei ...

PIERSON: Nu cumva îmi faci cînstea și plăcerea să fii geloasă?

MONANGE: Această plăcere n-am izbutit să ți-o fac.

PIERSON: (incrunțat) Asta ți-ar trebui, să mă faci gelos!

MONANGE: Mi-ai face chiar o mare cînst.

PIERSON: Nu-mi cunoști caracterul ... Sînt foarte violent și mitocan! Mi-ai vorbit tu nu o dată de mitocanii voștri din București, ei bine, și eu sînt tot un fel de mitocan, spoit cu aur, dar tot mitocan. (Îi strînge brațul drept.)

[16]

MONANGE: (tipînd de durere) Vai, ce faci, Toni!

PIERSON: (rîzînd zgomotos) Pe mitocanul! Vrei asemenea plăceri? Încearcă și vei vedea cît te iubesc și pînă unde!...

MONANGE: (sare de pe genunchii lui și dă să iasă)

PIERSON: Te-ai speriat și acum fugi de mine?

MONANGE: Dimpotrivă ... Mă duc în oficiu să dau dispoziții pentru un supeu intim, adică numai în doi ... Asta se întîmplă atît de rar ... De mîine încolo pe vapor, în trenuri, autocare, tot între mulți ne vom găsi. (Revine la el și-l sărută zgomotos pe amîndoi obraji. Iese.)

Scena VIII

Pierson, Dorothea Smith

PIERSON: (își face un whisky, își aprinde o altă havană și desface o gazetă pe care o parcurge)

DOROTHEA: (bate în ușă)

PIERSON: (enervat) Cine-i? ... Nu sînt acasă!

DOROTHEA: (intră timidă) Scuzați ... Mi se pare că v-am deranjat.

PIERSON: (inseninîndu-se) Dumneata erai? ... Scuză-mă ... Credeam că nu s-a ținut seama de dispozițiile mele și s-a dat drumul unui străin.

DOROTHEA: V-am adus ultimele scrisori ce trebuiesc semnate. Cum mîine dimineată plecați ...

PIERSON: Stai jos, te rog ...

DOROTHEA: Sînt numai trei, fără cine știe ce importanță ... (Îi întinde scrisorile, pe care Pierson fără să le citească le iscălește.) Și-acum poate aveți să-mi dictați o ultimă dispoziție.

PIERSON: (plictisit) De cîteva minute sînt în concediu, așa că nu mai sînt în măsură să dau nici un fel de dispoziții.

DOROTHEA: Credeam totuși, mister Pierson ...

PIERSON: Îți cunosc conștiinciozitatea și grija ce-o porți activității mele, așa că nu mă miră faptul că pînă în ultimul moment stai la dispoziția mea. E excesiv. Asta n-o spun ca să te dezaprob, dar mă gîndesc și la dumneata și la sănătatea dumitale ... Iată ...

(Se uită la ceas.) e o oră destul de tirzie, ai fi avut dreptul să fii acasă să te odihnești, sau la cinematograful ca să te și distrezi ... Și odihna și distracția sînt foarte necesare unei ființe și mai cu seamă unei domnișoare ce-și trudește prea mult creierul și chiar fizicul în general.

DOROTHEA: Îmi permiteți să vă spun că exagerați. Munca mea nu e deloc atît de grea și nervii mei sînt atît de sănătoși, ba am chiar nevoie să-i descarc cît mai des, așa precum unui sanguin trebuie din cînd în cînd să i se lase sînge.

PIERSON: (privind-o curios) Ești dispusă să faci cîtiva pași?

DOROTHEA: (se ridică repede și face cîtiva pași aproape bărbătești)

PIERSON: Ce sport faci?

DOROTHEA: În cameră, în toate diminețile, 10 minute de gimnastică suedeză, în scurtul timp liber, scrimă.

PIERSON: Soția mea mi-a atras atenția că ești și frumoasă, nu numai o sportivă. Eu, să mă scuzi ...

DOROTHEA: (cam decepționată) Sinteți de altă părere?

PIERSON: Te rog să ierți, nu m-am uitat decît foarte vag la figura dumitale ... M-au interesat numai degetele dumitale agere de stenografă, care scriu cu o iuțea vertiginoasă vorbele mele adesea și ele tot atît de precipitate ...

DOROTHEA: (cochetind) Și cum mi-ați găsit degetele mele ...

PIERSON: Am spus-o ... agere.

DOROTHEA: Dar figura mea?

PIERSON: Ei, da, acum nu mai am nici o scuză ... Soția mea are dreptate ... De aceea repet să nu mai faci exces de zel. Orice exces ofilește, îmbătrînește, mai cu seamă o femeie frumoasă. Frumusețea e un dar al lui Dumnezeu și trebuie păstrat cu sfințenie.

DOROTHEA: Unii bărbați susțin că este un dar al diavolului.

PIERSON: Depinde de cum e folosită frumusețea. Așa, miss Dorothea ... fără exces ... N-aș vrea să am pe conștiință, că din pricina rapacității și lăcomiei mele de a aduna cît mai multe milioane de dolari, te-am sacrificat pe dumneata. (Îi întinde mîna.) Du-te, te rog, acasă și culcă-te. Miine dimineață ne vom vedea la debar-

cader ... Și eu plec să mă odihnesc ... Odihnește-te și dumneata în lipsa mea ...

DOROTHEA: Într-adevăr voi fi mai liberă ... În orice caz plecați liniștit, mister Hamilton Pierson, voi avea grijă să vă țin în curent.

PIERSON: (energic) A, nu! Te rog să nu-mi tulburi scurta mea vacanță.

DOROTHEA: M-am gîndit numai la cazuri mai importante sau situații mai grave.

PIERSON: Scutește-mă de acelea. Are cine să le rezolve în lipsa mea ... Mai e și colonelul ...

DOROTHEA: (cu oarecare dispreț) Colonelul ... (surizînd) Și el m-a găsit frumoasă ...

PIERSON: Nu m-aș mira să-ți fi făcut și propuneri ... desigur onorabile.

DOROTHEA: N-a mers pînă acolo ... Și-a dat seama că nu împlinește cele două condiții ...

PIERSON: (amuzat) Aș putea să știu și aceste două condiții?

DOROTHEA: Să nu treacă de 40 de ani, dar să treacă cît mai mult peste un milion de dolari.

PIERSON: (și mai amuzat) All right: Miss Dorothea, știi cu adevărat să te prețuiești ... Vrei să-ți găsească un asemenea soț?

DOROTHEA: Cu o condiție.

PIERSON (și mai amuzat) Există și a treia condiție?

DOROTHEA: Să nu părăsesc postul ce-l am la d[umnea]v[oa]s[tră], mister Hamilton.

PIERSON: (cu oarecare scepticism) Nu știu dacă soțul pe care ți l-aș propune ar primi și această condiție.

DOROTHEA: Am numai ceva peste 20 de ani. Pot să aștept.

PIERSON: (părintește) Te-aș povățui să nu aștepti. (Ride mai mult pentru sine.) Începi să mă amuzi ... Mă interesează colonelul ... cu adevărat ți-a făcut propuneri?

DOROTHEA: Ceva mai modeste ... Nu pentru eternitate, ci, cum spuneți d[umnea]v[oa]s[tră], ca amuzament. Scurte întrevederi, cinematograful, dăncing ... Cheltuiește bietul colonel ...

PIERSON: Nu mă miră. Amestecul acesta de dacoromani, greci,

țigani, armeni, unguri și puțin sînge evreesc a dat naștere unui popor de-o sensibilitate provocantă și... contagioasă... Au un anumit farmec și bărbătesc și... femeiesc... Nu sînt de disprețuit... așa că, Miss Dorothea, ferește-te de vrăjitoria lor, care te-ar putea face să uiți... vîrsta...

DOROTHEA: (cinică) Nu însă și milionul...

PIERSON: Și dacă l-ar avea?...

DOROTHEA: (tulburată) Mister Hamilton Pierson, nu vă bateți joc de fetița inocentă, dar și... ambițioasă, pozitivă!

PIERSON: (zîmbind) Ar fi o soluție, măritîndu-te să nu pierdem nici pe secretara noastră atît de conștiincioasă și credincioasă...

DOROTHEA: (și mai tulburată) Ajunge, mister, ajunge...

PIERSON: (mefistofelic) N-ar fi o soluție?...

DOROTHEA: Iertați-mă, dar nu mai pot suporta... (Iese aproape fugind prin dreapta.)

PIERSON: (ride zgomotos, cu o satisfacție aproape crudă) Miss Dorothea, unde pleci?

(Pe cealaltă ușa apar colonelul Montano și Monange.)

Scena IX

Pierson, Monange, colonelul Montano

MONANGE: (adulmecînd) Nu cumva a ieșit de aici exemplara ta stenografă secretară? Nu nega, îi cunosc parfumul. (Cu dispreț.)

Un parfum destul de... democrat... Poate că totuși negi?

PIERSON: Nici nu mi-ai dat răgaz să neg.

MONANGE: N-am vrut să te expun ca să spui o minciună...

PIERSON: N-ar fi prima minciună, Monange, pe care aș fi spus-o... Interesele te silesc să minți mai mult decît să spui adevărul... Altfel ai da faliment sau ai muri pe rogojină. Între popoare se fac războaie, între indivizi, înșelătorii, escrocherii, hoții și abia la urmă și crime. Dealtfel chiar tu ai intrat în viața mea cu o magnifică minciună.

MONANGE: (repede) Care?...

PIERSON: Mi-ai spus că mă iubești...

MONANGE: (ii sare de gît) Întîi că nu ți-am spus că te iubesc, dar

te-am luat de gît, uite așa, te-am sărutat, (il sărută) am închis ochii și (făcînd pe inocenta) nu știu ce s-a mai întîmplat cu mine... COLONELUL: Mă rog, acum la plecare, altceva mai aveți de făcut?... Miine la 10 trebuie să fiți pe vapor...

MONANGE: Tocmai, să ne culcăm cît mai devreme... Micul supeu l-am pregătît chiar eu cu mîinile mele, așadar, scumpe tată, ne vom mai vedea miine și pe chei ne vom face cu batista... uite așa... (Își flutură batista.)

PIERSON: Iar eu o să fac așa (dă cu tifla)... Hamilton Pierson s-a lăsat de afaceri pentru o lună. Pareă atît durează excursia noastră dus și întors?

COLONELUL: O lună încheiată...

PIERSON: Așadar, miine plecăm spre bătrîna Europă, care pretinde că a întinerit inoculîndu-și microbul Marx, Engels, Lenin! (Bate pe umăr pe colonel.) Noapte bună, colonel... Să știi că la întoarcere îți rezerv o mare surpriză...

COLONELUL: Îmi aduci o amintire din nenorocita noastră Românie?

PIERSON: Ai răbdare o lună de zile.

COLONELUL: Nu cumva îmi aduci pe soră-mea? Nu cred s-o lase temnicerii de-acolo.

PIERSON: De acolo nimic. Noapte bună și nu uita de bagajele noastre.

COLONELUL: Sînt deja pe vapor.

MONANGE: Și mai ales de cuferele cu rochiile mele... (Îl sărută pe frunte.)

COLONELUL: Pe ele am scris «fragil»... Noapte bună. (Dă să iasă prin dreapta, dar se dă cu un pas îndărăt; Dorothea intră agitată.)

Scena X

Aceiași, Dorothea Smith

DOROTHEA: Mister Pierson, binevoiți să treceți în biroul d[umnea]-v[oastră], sînteți chemat la telefon.

PIERSON: (violent) Doar am spus, să fiu lăsat în pace. În momen-

tul acesta eu nu mai sînt la New-York. (Dă să ia receptorul telefonului de pe masă.)

DOROTHEA: (repede) Nu acesta, acela din biroul d[umnea]v[oa]s[tră]. Fir direct cu Washingtonul... La celălalt capăt se găseşte onorabilul şi mult ilustrul Preşedinte.

PIERSON: Chiar el?... Hm!... Poftim... Nu ştiu ce mă face să cred că-mi dă o veste urită. Staţi pînă mă întorc... (Dorotheei) Dumneata poţi să pleci şi aşa ai întârziat...

MONANGE (Dorotheei) Onorabilul Preşedinte n-a binevoit să-ţi încredinţeze dumitale cele ce avea de spus?

DOROTHEA: Cîteodată a binevoit, de rîndul acesta fiind vorba probabil de un secret de stat...

PIERSON: (ireverenţios) Secretele de stat ale Preşedintelui sînt secretele lui Polichenel, parcă aşa se spune pe franţuzeşte.

MONANGE: (îngrijorată) Dar, Thony, nu face să aştepte ilustrul nostru preşedinte, mai ales că Miss Dorothea arde de nerăbdare să afle acest secret de stat.

(Pierson iese plictisit.)

Scena XI

Aceiaşi, fără Pierson

DOROTHEA: Îmi permiteţi, mistress Pierson, să mă retrag?

MONANGE: Unde?

DOROTHEA: Acasă!

MONANGE: Scuză-mă că te-am bătut, dar n-am făcut-o din răutate.

DOROTHEA: Cînd sînteţi atît de frumoasă, atît de admirată şi atît de (apăsînd) ... iubită...

MONANGE: Aş fi într-adevăr prea rea, ca să mai fiu şi răutăcioasă.

COLONELUL: (contrariat) Mai ales cu o fiinţă atît de conştiincioasă şi devotată casei Hamilton Pierson.

DOROTHEA: Domnul colonel Montano exagerează... Aflaţi însă că onorabilul d[umnea]v[oa]s[tră] tată, mistress Pierson, colonelul Montano flirtează cu modesta mea persoană.

MONANGE: Cu ce femeie frumoasă n-a cochetat tatăl meu? Nici azi nu se astîmpără.

DOROTHEA: (glumind) Credeam, domnule colonel...

COLONELUL: Miss Dorothea, fata mea parcă anume s-a născut ca să mă compromită în faţa sexului frumos.

MONANGE: Dimpotrivă, îţi fac reclama cea mai eficace. Femeilor le plac bărbaţii ca tine, dar celor pe care eu le simpatizez le atrag atenţia să nu se prea încreadă în vorbele şi jurămintele tale.

DOROTHEA: (fals) Vă mulţumesc, mistress Pierson.

COLONELUL: (Îi ia mîna să i-o sărute.) Te rog să n-o crezi.

DOROTHEA: Şi dacă n-aş crede?... Rezultatul?

COLONELUL: Rezultatul? (încurcat) M-aţi pus amîndouă într-o situaţie strategică critică.

DOROTHEA: (uitîndu-se la ceas) Vai, ce tîrziu e... Mama într-adevăr trebuie să fie tare îngrijorată... Încă o dată, mistress Pierson, noapte bună. Ne vom vedea la debarcader cu un coşuleţ cu orhidee ...

(Intră Pierson enervat)

Scena XII

Aceiaşi, Pierson

PIERSON: (furios) Asta-i din cale-afară. Prea mi se cer multe... În libera noastră Americă eu nu sînt liber să dispun de persoana mea!

MONANGE: (îngrijorată) Dar ce s-a întîmplat?

PIERSON: Preşedintele îmi cere să mă prezint mîine la Casa Albă. Dar, domnule preşedinte, eu mîine plec în Europa. Amînă-ţi plecarea... te aştept... ...Dar... Interese de stat. Excursiile pot fi amînite, ai peste o lună alta... Fac apel la patriotismul dumitale... Te aştept... Dar, domnule preşedinte!... Şi receptorul căzu brusc şi zgomotos pe aparatul prezidenţial...

COLONELUL: (Face o mutră dezolată.)

DOROTHEA: (Se uită la cei de faţă şi zîmbeşte mulţumită.)

MONANGE: (bate nervos din picior) Şi eu cum rămîn cu interviul? O caraghioasă?... Îmi daţi voie să spun o vorbă românească: «eu asta n-o înghit!»

— Cortina —

Persoanele actului II

DOMNICA BRĂTULEȚ
 NICU BRĂTULEȚ, inginer, fiul ei
 PUȘA SUDAC, lucrătoare fruntașe
 COANA MARIȚA MUNTEANU
 MONANGE PIERSON
 TOV. YGOR, de la O.N.T.

ACTUL II

București. Acasă la Domnica Brătuleț

Scena I

Domnica, Pușa

DOMNICA: Așa, tovarășe, așa... Nu te descuraja... Am fi noi astăzi ce sintem, dacă ne-am fi descurajat?... Dar iată-ne... Sintem stăpîni pe noi înșine, pe munca noastră, pe rodul muncii și jertfele noastre.

[24]

PUȘA: D[umnea]v[oa]s[tră] ați apucat vremurile cele grele, iar noi pe cele bune.

DOMNICA: Da, da... pe cele bune, numai că...

PUȘA: Numai că...

DOMNICA: Dacă noi ne-am văzut visul cu ochii, voi, ceștia tineri, nu numai că nu trebuie să faceți ca feciorii de bani gata, de alt' dată, și să risipiți moștenirea, dar să mergeți și mai departe, că noi la drept vorbind, abia am început...

PUȘA: Asta mi se spune mereu la ședințe...

DOMNICA: Vi se spune mereu, ca să vă între bine în cap.

PUȘA: Și în suflet.

DOMNICA: Ai zis bine... Și în suflet... Ce folos ar fi să cugeți bine și să n-ai suflet... Eu care am puțină știință de carte, pun mai mare preț pe suflet, de aceea și noi iștia

bătrînii ne biziim pe tinerețe și le dăm tot sprijinul... Acela ce cugetă prea mult e și șovăielnic, ba cică-i aia, ba cică-i asta, și treaba stă pe loc... Ei, drăcia dracului, dar cum ajunserăm să facem atita teorie? Că vezi tu, tovarășico, de cînd m-am ambiționat să buchisesc și eu slovele, că ai mei n-au putut să mă dea la școală, am mai citit și eu cite ceva... Ei, dar încă o dată, cum am ajuns aici? Uite așa mă ia gura și trănănesc.

PUȘA: Apăi, dumneata, tanti, vorbești frumos și cu tile... Parcă te-ai fi născut cu Marx și Lenin în brațe.

DOMNICA: (ride) Oi fi și cu Engels... Parcă așa-i zice...

PUȘA: Mai sînt ei și alții...

DOMNICA: Adicătelea vrei să te faci mai învățată decît mine. Ți fi, ăi fi. Dar, vorba aia, din ce ne luăm?... Da, da... De ce ți-ai pierdut curajul?... Asta nu-i îngăduit, unei tovarășe tinere, fruntașe în muncă și cu «medalia muncii» pe piept. Asta nu-i îngăduit.

PUȘA: Dar nu-i vorba de muncă, acolo nu mă dau bătută, ba sînt pe cale să fac și o inovație, dar dacă mi-e sufletul avîntat, inima de multe ori mă cam...

DOMNICA: (tăindu-i vorba) Taci, taci, știu eu unde vrei să ajungi, de aia ți-am și închis gura cu atita... teorie!

PUȘA: Se vede că-mi dai dreptate.

DOMNICA: (făcînd pe supărata) De ce dreptate e vorba?...

PUȘA: Știi dumneata, lasă...

DOMNICA: Ei, bată-te Dumnezeu să te bată... Na! Că iar mi-am dat în petic... Nu mă pot dezbara și pace... Ba îmi fac și cite o cruce, scuiș și zic: «Ptiu, drace...». Ba, într-o zi de vineri, mă pomenesc că-i spun lui Nicușor: «Bine, puiule, ce ești păgîn de te spurci în Vinerea Paștilor!» Odată s-a încruntat Nicușor la mine și mi-a zis: «La ascultă, tovarășe mamă, tot nu te-ai lăsat de superstițiile și minciunile popești?»... Bată-l norocul pe Nicușor, e sînge din sîngele nostru, întii socialist, apoi comunist... Cu el nu-i de glumă... E în stare să mă dea în vileag într-o ședință... Noroc că nu fac parte din fabrica unde-i el. (Ride.)

PUȘA: Mai ales acum că-i inginer și miine poate director de fabrică.

DOMNICA: (repede) Și nu face?

PUȘA: Nu știi dacă mai fac eu de el.

DOMNICA: (răstit) Ce vorbă e asta?

PUȘA: Cu o biată țesătoare...

DOMNICA: Nu cumva îți pare rău?

PUȘA: Într-un fel, da.

DOMNICA: Vorbești serios... De ce nu te-ai înscris și tu la o Poli-tehnică de alea?

PUȘA: Nu m-am îndurat să mă dezlipesc de fabrica noastră, de brigada mea, de tovarășele mele dragi.

DOMNICA: El, bată-te Dumnezeu să te bată. Na, că iar mi-am dat în petic... Trăii s-o văd și p-asta... O logodnică să-și pizmuiască, în loc să se mindrească, cu înălțarea celui ce-i va fi soț.

PUȘA: Știu eu ce știu...

DOMNICA: Ai cumva vreo dovadă, că Nicușor s-ar da în vorbă cu o altă tovarășe...

PUȘA: Asta n-aș putea-o spune.

DOMNICA: Se poartă altfel cu tine de cînd e inginer?

PUȘA: Dimpotrivă.

[25]

DOMNICA: Așa sînteți voi fetele... Parcă n-ați fi utemiste! Ulte, îmi pare rău. Să știi că n-am să-i spui nici o vorbuliță din cele ce am grăit noi aici... E în stare să nu te ierte și eu numai pe tine te vreau noră...

PUȘA: Chiar și te rog, de altfel nici eu n-o să mă las chiar așa.

DOMNICA: Aici mi-ai plăcut, să nu te lași... Of! bărbații... Și răposatul meu, Dumnezeu să-l ierte (se bate peste gură), și-a cam dat în petic, să știi că tot cu o tovarășe, asta-i dreptul, s-a ținut de partid, nu putea suferi burghezoaicele... Iar eu mă făceam că nu văd, ca să nu-și ia nasul la purtare și să creadă că nu pot trăi fără el!

(Se aude sirena unei fabrici.)

PUȘA: Cu vorba am uitat că mi-a venit rîndul la schimb.

DOMNICA: Fugi repede, să nu dai pildă rea!

PUȘA: (se repede și o sărută) Măicuță, ce dragă îmi ești!

DOMNICA: (o pupă la rîndu-i) Parcă mă văd mergînd mindră cu voi la raion!

PUȘA: (fericită) Să te audă...

DOMNICA: ...Dumnezeu.

PUȘA: (apăsă) Tovarășul Lenin!

DOMNICA: Ei, bravo... Aici m-ai pus jos... (Ride zgomotos.)
(Bătaie timidă de trei ori.)

PUȘA: Oare cine-o fi?

DOMNICA: (cu oarecare dispreț) Cunosc după bătaie... E coana Marița.

PUȘA: Iar o fi venit să-i împrumuți cîțiva lei... Rău faci, că nu știi ce șerpoaică hrănești.

DOMNICA: (compătimator) Vai de păcatele ei... Nu uit că pe vremuri i-am dat țiță nepoate-si...

PUȘA: (cu ură) Da, da, ai hrănit cu sînul dumitale o dușmană a noastră, pe americanca aia bogată!...

(Bătaia se repetă)

DOMNICA: Poftim de intră...

PUȘA: Mă mir c-o mai primești în casa dumitale... eu una nu pot s-o sufăr. Cu sănătate, tovarășe Domnica... (Dă să iasă dar dă nas în nas cu coana Marița.)

[26]

Scena II

Domnica, coana Marița

COANA MARIȚA: (sfioasă) Se poate?... Nu vă deranjez?...

PUȘA: (Se face că n-o vede și iese repede.)

DOMNICA: Poftim, coană Marițo, poftim.

COANA MARIȚA: Sănătate. Dar nu te deranjez?

DOMNICA: Deocamdată nu, că n-am trecut încă la bucatărie să-i gătesc lui Nicușor.

COANA MARIȚA: (cu o admirație exagerată) Tovarășul Nicușor! Felicitările mele. Am auzit că de acum înainte trebuie să-i spunem domnule inginer. Inteligent băiat ai, coană Domnică.

DOMNICA: Te-am rugat să nu-mi spui cucoană.

COANA MARIȚA: (umilă) Și eu te-am rugat să nu-mi zici «coană».

DOMNICA: (cam răstit) Dar cum vrei să-ți spun?

COANA MARIȚA: Marița... sau... tovarășe...

DOMNICA: Să-ți zic numai «Marița», nu-mi vine, că nu sîntem de aceeași... clasă socială... Eu, o biată fostă lucrătoare, pe cînd dumneata... Iar «tovarășă», iar nu-mi vine să-ți spun, pentru că mă-nțelegi, îmi vine greu să ți-o zic, noi nu putem face „tovarășie“ cu d-alde dumneavoastră. Dar stai, te rog, jos... Ai fi oboșită... și la vîrsta noastră, mai cu seamă că dumneata te-ai cam trecut... (Îi oferă un scaun.) Stai, te rog... Nu vezi că gîfii...

COANA MARIȚA: Mulțumesc. Dumnezeu vede cine ești dumneata.

DOMNICA: (cu dispreț) Dumnezeu... Dar ce crezi dumneata, că dacă Dumnezeu există, are el așa un birou mare cu niște catastife cît Ceablăul și-n care se serie și faptele bune și cele rele ce s-au petrecut, să-i zicem, de la Adam și Eva și pînă azi?

COANA MARIȚA: (făcînd concesie) Încep să cred că d[umnea]-v[oa]s[tră], comuniștii, aveți dreptate... Dar sfînta Evanghelie spune: «Crede și nu cerceta».

DOMNICA: Cred și eu că popilor nu le convine să se cerceteze... Dar ia să stau și eu jos puțintel, că pe urmă trec la bucatărie... (Se așează. O pauză. Coana Marița pare că se sfîșiește să înceapă vorba, iar Domnica începe să dea semne de nervozitate. N-are timp de pierdut.)

[28]

DOMNICA: Ei, haide, haide, nu te sfii... Dă-i drumul... Nu-i pentru înțila oară... Am cunoscut și eu vremurile de azi ale dumitale... Așa-i roata vieții... V-a venit și d[umnea]v[oa]s[tră] rîndul să mai pătimiți iar noi să nu mai cunoaștem ce-i lipsa pîinii.

COANA MARIȚA: (clatină din cap) Roata vieții... Cine ar fi crezut...

DOMNICA: (cam nervoasă) Haide, mai repede... Cît?... Cît îți datorez?

COANA MARIȚA: Te întreb și eu, tovarășe Domnica, cît... (sfioasă) Cît îți datorez?

DOMNICA: Asta-i acuma. Crezi dumneata, coană, că am învățat și eu carte acuma la bătrînețe ca să-ți deschid dumitale partidă dublă, de ce îmi datorezi? Zi cît îți trebuie și ți-o mai da, așa pe furis, mai de la mine, mai de la Nicușor, bineînțeles fără știrea lui, că noi pe dușmanii de clasă nu se cade, după ce ne-au despuiat și chinuit de cînd se învîrtește pămîntul ăsta, să-i ajutăm c-apoi să ne sară iar în spate...

COANA MARIȚA: Și noi ne tragem din oameni săraci de la țară.

DOMNICA: Dintre aceia care au trădat cauza proletariatului... (Se bate peste gură.) Nu știu ce-mi veni să-ți spun tocmai azi vorbele astea... Iartă-mă și spune-mi cît? Pe vremuri, deși v-am alăptat copila mai mult de mila ei, totuși, din simbria de altădată a domnului locotenent Ion Munteanu, ne-am ajutat cît de cît.

COANA MARIȚA: Și-atunci ți-ai făcut o pomană cu noi și astăzi, nu știu cum să-ți mai mulțumesc.

DOMNICA: (plictisită) Lasă mulțumirea la o parte... Spune, cît? Dar, oare de ce-ți strălucesc ochii... Nu cumva ai primit iar vreun pachet?

COANA MARIȚA: (cu miinile tremurînde, scoate, învelit într-un jurnal un pachetel) Am venit să-ți dau îndărăt ceva din ce îți datorez... afară de recunoștință... Primește deocamdată (întinde pachetul), rogu-te, o mie de lei...

DOMNICA: (sare ca friptă) Ce-ai spus?... Ce-i asta?... Sînt bani adevărați, ori ți-ai pierdut mințile?

COANA MARIȚA: Primește, te rog... (Cu miinile tremurînde desface hirtia. Se văd bancnote de cîte o sută de lei.)

DOMNICA: (se dă îndărăt, indignată) Ce-i asta?... Drept cine măiei?

COANA MARIȚA: Dar te rog...

DOMNICA: (aproape răcnind) Cine ți-a dat acești bani spurcați??...

În orice caz cinstiți nu pot să fie... Uite ce este... Pină aici cu mila... Fugi și ascunde-te pe undeva. Eu una mă duc acum la „Securitate“ să te denunț ca spioană.

COANA MARIȚA: (speriată) De ce spioană?...

DOMNICA: Altfel de unde ți-au venit ațiția bani și bineînțeles că nu numai o mie ai primit... Bani ăștia nu-ți vin din vânzarea unui pachetel pe care ți-l trimite de două-trei ori pe an (cu dispreț) aghiotantul regal de la New-York... Dar ce-i cu inelul acela din deget... Strălucește cu un briliant. Și asta tot într-un pachetel ți-a venit? De unde ai avut ațiția bani, ca să plătești vama?...

COANA MARIȚA: Dar nu ți-am spus că au venit într-un pachetel...

DOMNICA: Ți-a dat unul de aici. Desigur... și mai îndrăznești să mai vii în casa mea și să mă mai cumperi?...

COANA MARIȚA: Dar dumneata n-ai auzit că au venit niște excursioniști americani? Sînt în București de patru zile...

DOMNICZ: Așadar, de asta se țin excursioniștii americani?... Poftim de-i mai primește!...

(Ușa se deschide brusc și Monange apare în pragul ei.)

Scena III

Aceleași, Monange

MONANGE: Hallo!... Nu cumva aici locuiește măicuța mea cea bună, Domnica... Aș crede că ești chiar dumneata, dacă n-ai fi atît de tină, durdulie și drăguță...

DOMNICA: Ptiu! Ptiu! (se închină) Să știi că visez... Pe coana Marița cu inel cu briliante și pe... pe... Mușcă-mă de deget, ca să mă deștept din somn!...

MONANGE: (o sărută zgomotos pe amîndoi obrazii) Și dumneata visezi și tanti Marița visează și eu visez și toată lumea de aici visează!

DOMNICA: Dacă-ți spun odată, mușcă-mă de deget.

MONANGE: Ba eu o să te string în brațe.

[29]

DOMNICA: Ei, ho! Că-mi iese sufletul!... Al naibii mai știi să stringi în brațe! Vai de bărbățul tău... Ho... Destul!... Dă-te mai încolo să te văd mai bine...

MONANGE: M-am schimbat?

DOMNICA: Cum să nu te fi schimbat, fetico! Ori nu mai ești fată? Parcă te-ai fi măritat.

MONANGE: De trei ani!

DOMNICA: C-un ăla... (cu dispreț) cică miliardar. Adevăratu-i?...

MONANGE: Chiar miliardar nu e...

DOMNICA: N-o fi, dar tot din ăia, ce trăiesc ca vampirii și se îngrașă. pînă plesnesc din sudoarea și singele muncitorimii!... Iartă-mă că ți-o spun...

MONANGE: Nu e nevoie să mi-o spui, că știu și eu.

DOMNICA: Dar nu era momentul, că tot copila mea de suflet îmi ești și închid ochii la păcatele tale. Dar ia stai jos...

COANA MARIȚA: Ai văzut acum cine mi-a dat banii și inelul. (Îi întinde pachetelul cu bani.) Nici acum nu mi-i primești?

DOMNICA: (cu fereală) Nici acum, că tot bani blestemați sînt, ca să nu zic furați!...

MONANGE: O, o!... Dar comunistă te-ai mai făcut!

DOMNICA: Și tu capitalistă.

MONANGE: (dînd din umeri ca o scuză) Face omul ce poate.

DOMNICA: (bătînd din pumni) Na! Și noi tot ce-am putut am făcut.

Am secerat, am cosit, am rășluit!... Dar, s-o lăsăm naibii de politică... Ia, mai umblă puțintel, imperialisto!... Ei da, arăți bine și nu ca ticăita de mătușă-ta... Ați apucat la vreme să spălați putina... De tine nu-mi pare rău, dar pe tată-tu tare l-aș fi vrut să-l văd cu roaba. Că prea i se urcase la cap aghiotanția, pasă-mi-te... regală... Acum ce mai învîrtește și pe acolo?... Iartă-mă, coană Marițo, că vorbesc de rău pe fratele dumitale... Nu pot să zic... La început tare era cumsecade, de aceea i-am și primit copila, uite-o pe asta, care și-a omorît pe mamă-sa, ca să ajungă miliardară, dar de cînd s-a ajuns aghiotant nu-l mai ajungeai cu prăjina la nas. De altfel parcă l-am mai văzut?!...

MONANGE: Totuși, el nu te vorbește de rău.

DOMNICA: Dar nici de bine.

[30]

[31]

MONANGE: Nu te vorbește în nici un fel. Te-a uitat...

DOMNICA: Cum m-ai uitat și tu.

MONANGE: Dacă te uitam, nu veneam.

DOMNICA: Te-ai și grăbit să mă vezi. Abia azi, a patra zi.

COANA MARIȚA: Și la mine tot azi a venit.

MONANGE: Nu ne-a dat o clipă răgaz. . . De altfel așa de mult mi-a plăcut! . . . (din ce în ce mai avîntată) Excursia aceasta mi-a dăruit sufletului o nouă tinerețe, o tinerețe cum nu am mai avut-o. O tinerețe înaripată. Un zbor spre o nouă viață. Poate viața cea adevărată! . . . Și cînd te gîndești, că peste două ceasuri va trebui să plec...

DOMNICA: Cum să pleci?! . . .

COANA MARIȚA: Așa de repede?!

MONANGE: Patru zile! Atîta sîntem programați pentru România.

DOMNICA: (apăsînd) Republica Populară Română!

MONANGE: Da, Republica Populară Română. . . Și cînd mă gîndesc că pe Nicușor încă nu l-am văzut! . . .

DOMNICA: (prefăcută) Care Nicușor?

MONANGE: Fratele meu de lapte, cu care am împărțit sînul duminicilor. . . Eu dreapta, el stînga. Cîteodată greșeam și ne luam la bătaie.

DOMNICA: Îți mai aduci aminte de el?

MONANGE: Cum să nu-mi aduc aminte. . . Doar pentru dumneata și pentru el am venit. . . Dar ce greu v-am găsit! Vă știam într-o căsuță mică, mică, și cu grădiniță și cînd colo am dat de un șir de blocuri. . . Cînd mă gîndesc la strada asta în care am pruncit și acum! . . . Dacă nu-mi explica tanti Marița, nu vă mai găseam! . . . Dar pe Nicușor, vreau să-l văd (bate din picior) pe Nicușor!

DOMNICA: (cu un oftat fals) Sărmanul de el. . .

MONANGE: (schimbîndu-se la față) Cum sărmanul de el? Nu cumva. . . Vai! . . . Tanti Marița, de ce nu mi-ai spus? Ce-mi ascundeți?

COANA MARIȚA: Dar. . .

DOMNICA: Ce să fie. . . Sărmanul e. . .

MONANGE: (își acoperă fața cu mîinile) Nu cumva e. . .

OMNICA: Inginer! . . .

[32]

MONANGE: (se așează tulburată pe scaun) De ce mi-ai făcut una ca asta? . . .

DOMNICA: Am vrut să-ți încerc inima. . .

MONANGE: (gîfîind de emoție) E, cum s-ar spune, domnul inginer Nicolae Brătuleț. . .

DOMNICA: (apăsînd) Tovarășul Nicolae Brătuleț, fost pînă zilele trecute fruntaș muncitor și inovator. . .

MONANGE: Muncitor. . . inovator și acum inginer! Din muncitor. . . inginer?

Și adică să plec fără să-l văd pe «tovarășul inginer Brătuleț»?

DOMNICA: Dacă ai timp și nu te grăbești și-ți face plăcere să-l vezi, așteaptă-l. . . că trebuie să pice la dejun. . .

MONANGE: Desigur că-l aștept. . . (nervos) Am numai două ceasuri. . . Nu știu dacă mergem la Constanța cu autocarele sau cu trenul. . .

DOMNICA: Pînă atunci, să nu zici c-ai intrat în casa noastră și nu te-am cinstit cu ceva. De, noi nu sîntem milionari în dolari, dar, oricum, o cafeluță și apoi am mai făcut niște gogoși de alea care-ți plăceau pe vremuri, ori acum nu-ți mai plac!

MONANGE: (repede) Ba da, ba da!

DOMNICA: Atunci să vă las singurele, ca să mă birfiți în pace. . .

COANA MARIȚA: Vai, tovarășe Domnica. . .

DOMNICA: Hai, să-i zicem, că nu! Mai ales că e în casă la mine. (iese sprintenă)

Scena IV

Monange, Coana Marița

MONANGE: (se duce repede la ușa pe care a ieșit Domnica și o întredeschide) Nu cumva îmi dai voie să stau cu dumneata de vorbă. . . Nu vrei? . . . Bine, iaca, te ascult, ca altădată, pentru că ești dumneata. . . Eu nu prea ascult de nimeni. . . (închide ușa)

COANA MARIȚA: (îi face semn să vină lingă ea. Pe șoptite) Veză să nu faci cumva vreo gafă. . .

MONANGE: Cum gafă?

COANA MARIȚA: Să scapi vreo vorbă!

MONANGE: Tot nu te pricep.

COANA MARIȚA: Aici ești într-un cuib de comuniști; de ăia din ilegalitate. Născuți și nu făcuți. Nu știu să ierte.

MONANGE: Totuși, pe dumneata...

COANA MARIȚA: Gata era să mă dea chiar acum pe mina celor de la Securitate.

MONANGE: Dar ce-ai făcut?

COANA MARIȚA: Am vrut să-i dau mie de lei ce mi-ai dat-o, ea să mă mai plătesc din ce mi-a împrumutat...

MONANGE: Și?

COANA MARIȚA: Odată s-a infuriat și m-a făcut spioană. Că de unde am atîția bani?

MONANGE: Și crezi că n-a avut dreptate, să te bănuiască?

COANA MARIȚA: Dar văzînd că de unde îi am, totuși n-a voit să-i primească nici așa.

MONANGE: Și aici a avut dreptate.

COANA MARIȚA: Nu cumva te-ai făcut și tu comunist?!

MONANGE: (pe gînduri) Mai știi?

COANA MARIȚA: Adineauri îmi părea rău că pleci atît de curînd, dar acum îți spun eu, pleacă. Altfel te molipsești și tu de la ei...

MONANGE: (idem) Văzînd ce-am văzut în aceste patru zile... (Ușa se deschide și Domnica apare în pragul ușii.)

Scena V

Aceleași, Domnica

DOMNICA: (din prag, rîs ușor) Ce zici, a început să mă birfească?

MONANGE: Închipuiește-ți... Ai ghicit...

COANA MARIȚA: (speriată) Val de mine, Monange, se poate să spui una ca asta?

MONANGE: Iaca, se poate... Deși sînt femeie nu-mi place să mint.

COANA MARIȚA: (disperată) Dar, Monange, gluma-i glumă. Ce vrei, să mi se oprească inima?

[33]

MONANGE: Ai speriat-o adineaori, c-ai făcut-o spioană și o reclami la Securitate.

DOMNICA: Asta nu-i birfeală, ci adevăr curat. O dădeam, zău, o dădeam. Asta ți-o spun rituos, ca să ai ce ne critica și tu cînd te vei întoarce în America ta. Dar mă rog, Gelușo, cum te numești cu adevărat...

MONANGE: Monange.

DOMNICA: Mon... mon... parcă mi-aduc aminte, dar cine te-a botezat așa urît?

COANA MARIȚA: Eu.

DOMNICA: (dă din cap cu dispreț) Tot clocoaică te-ai crezut ca și pricopsitul de fratele tău. (Speriată) Doamne, Dumnezeu, eu pâlăvrăgesc aici și-mi dă cafeaua în foc... (iese repede)

Scena VI

Monange, Coana Marița

COANA MARIȚA: Erai să mă dai gata, Monange... Tremur și acum... Cuminte ar fi să plecăm de aici, din casa asta. Locul ăsta nu-i pentru noi.

MONANGE: Dar nici nu mă gîndesc... Mi-e dragă Domnica, mi-e tare dragă.

COANA MARIȚA: Eu totuși plec și ne întîlnim la autocarele voastre... (trece la ușă și o întredeschide) Tovarășă Domnica, să mă ierți, mi-am adus aminte că se închid alimentarele și rămîn nemîncată. Mă ierți? Ce zici?... Am dat de bani și nu mai am nevoie de dumneata. Numai să vezi ce cadou îți voi face... Nu vrei, nu?... Bani de furat!... Tovarășe, tovarășe! Parcă erai mai binevoitoare cu mine... și acum cînd mă vezi că mi-a venit nepoata în ajutor ești numai țepi cu mine, ca o aricioaică. Las, las, am glumit... La revedere. Am glumit. Dumneata ești pîinea lui Dumnezeu... (către Monange) Ce pomană ți-ai face dacă m-ai lua și pe mine acolo la voi... (o sărută) Nu zău... Acuma e prea tirziu. Da acolo, gîndește-te la sora tatălui tău nefericită. Cînd mă gîndesc că trebuie să trăiesc între păgînii ăștia.

[34]

[35]

MONANGE: (contrariată) Bine, bine, mă voi ruga de Tony să facă o intervenție diplomatică, dar acum du-te și mai tacă-ți gura. Ne întâlnim la autocar. (Aproape o împinge să iasă repede... Domnica apare iar în prag.)

Scena VII

Domnica, Monange

DOMNICA: A plecat coșofana?... (îi arată tava cu gogoși) Poftim! Parcă aș fi dat cu bobii că vii... Abia aseară le-am făcut și acum sînt tocmăi bune... Uite și cafeluța...

MONANGE: Mulțumesc. Îți sărut minuțele... (cu gura plină) N-ai idee ce mare plăcere mi-ai făcut!

DOMNICA: Dacă veneai din prima zi!...

MONANGE: Dar nu ți-am spus că nu mi-au dat răgaz o clipă... Du-te colo... Du-te ici! Din ce în ce mai frumos, mai interesant și mai... emoționant! (cu gura plină) Știi ce? Dacă nu te superi, fă-mi-le pachet, să le am pe drum! Sînt așa de gustoase! (o sărută) Haide, descheie-te...

DOMNICA: La ce?... Astîmpără-te...

MONANGE: Să-ți sărut sinii ce mi-au ținut loc de mamă!

DOMNICA: (ferindu-se pudică) Astîmpără-te, nu mai ești pruncuț de altădată... Acuma biete mele țițe atîrnă ca niște pungi goale de plastic. Haide, isprăvește. Să știi că vine Nicușor!

MONANGE: (sare în sus și bate din palme) All right!... Îi săr de git.

DOMNICA: (o oprește) Ba nu! Să vedem dacă te mai recunoaște...

Să-l zicem că ești venită din provincie și cauți o cameră mobilată.

MONANGE: Oare? Hai să i-o facem... (ride copilărește) Numai să mă pot abține.

(Ușa se deschide încet.)

DOMNICA: Și așa, tovarășe, o cameră e cam greu să găsești... Lume multă, lume multă.

MONANGE: Dar am auzit că d[umnea]v[oa]s[tră] aveți multe cunoștințe și poate că totuși...

(Nicu Brătuleț intră, ca omul în casa lui. Liniștit închide ușa și rămîne în cadrul ei.)

Scena VIII

Aceiași, Brătuleț

BRĂTULEȚ: Sănătate, mamă... (dînd cu ochii de Monange, rece) Bună ziua.

DOMNICA: (lui Brătuleț) Uite, ne-a trimis tovarășa Vasilica pe dumneaei... Cum zici că te numești?

MONANGE: (surprinsă) A... Anuța... Popescu.

BRĂTULEȚ: (fixînd-o) Sănătate și îmi pare bine de cunoștință.

DOMNICA: (cu mindrie) Iar dumnealui e tovarășul inginer Nicolae Brătuleț, fi-miu.

MONANGE: Încîntată. (Face o ploconeală exagerată.)

DOMNICA: Ne-a trimis-o, cum îți spusei, Vasilica, cîcă să-i găsim o cameră mobilată. E venită de la provincie, ca atîtea altele, că nu mai vrea nimenea să stea decît la București.

BRĂTULEȚ: Dacă o fi numit-o într-o instituție.

MONANGE: (abia ținîndu-și risul) Da, am fost numită la... la (De rîndul acesta ride.)

DOMNICA: E veselă c-a numit-o la București. La... fabrica unde e și Pușa... Cum naiba îi zice...

BRĂTULEȚ: Ca funcționară?

DOMNICA: Ce funcționară... ca lucrătoare!

BRĂTULEȚ: Nu prea are aerul...

DOMNICA: Deh! Femele simțită, s-a îmbrăcat și ea ca de... duminica.

BRĂTULEȚ: (fixînd-o și apropiindu-se de Monange) Parcă te-am mai văzut eu, chiar zilele astea undeva... Printre excursioniștii americani.

DOMNICA: Oi fi asemuind-o... Dînsa vine de la Roman.

MONANGE: (Nemaiputîndu-se stăpîni se repede la Brătuleț și-l sărută zgomotos pe amîndoi obrazii.)

DOMNICA: Haide, pupă-ți și tu pe sora ta de lapte.

BRĂTULEȚ: (dă să o sărute) A! Tu ești... (Dar deodată se oprește, cu oarecare răceală) Doamna Monange Pierson?

MONANGE: Chiar ea în carne și în oase, tovarășe inginer!...

BRĂTULEȚ: Doamna multimilionară.

MONANGE: (scuzându-se) Nu oricine poate să ajungă inginer.
 BRĂTULEȚ: Și nici milionar.
 DOMNICA: Așa, așa... Luați-vă la harță... Capitalismul cu comunismul... Lăsați deocamdată politica în plata lui Dumnezeu.
 BRĂTULEȚ: Iar Dumnezeu, tovarășe mamă?!
 DOMNICA: (se bate peste gură) Dacă m-am pomenit pe lume cu vorba asta...
 MONANGE: Într-adevăr nu crezi în Dumnezeu?
 BRĂTULEȚ: Eu cred în ce există numai.
 DOMNICA: (impăciuitoare) Acuma nu-i mai împuia și tu capul... Vorbește de altceva, că acuma pleacă și nu se știe, dacă vă veți mai vedea vreodată... Hai, sărutați-vă.
 MONANGE: Măicuța are dreptate. (Îl sărută iar zgomotos, dar sînt întrerupți de un țipăt. Pușa e în prag.)

Scena IX

Aceiași, Pușa

DOMNICA: Și, ce te-ai speriat? Nu te teme că nu ți-l ia. E soră-sa de lapte... E Gela.
 PUȘA: Gela. Pe dumneaei o cheamă altfel.
 DOMNICA: Dar de unde știi tu că o mai cheamă și altfel?
 PUȘA: Mi-a arătat-o o tovarășă. Uite, o vezi pe aia, și mi-a arătat-o pe dumneaei. Se da tocmai jos din autocar. E nevasta unui mare capitalist, ar fi chiar miliardar... Îi zice: Monange Pierson.
 MONANGE: Tocmai. Dar asta nu înseamnă că nu sînt și Gela. Dar dumneata cum te numești?
 PUȘA: Eu sînt Pușa. (cu mîndrie) adică tovarășa Paula Sudac.
 DOMNICA: Logodnica lui Nicușor.
 MONANGE: De-abia logodnică? După felul cum ai țipat, am crezut că ești chiar soția lui. (Lui Brătuleț) Cum văd, nu te-ai prea grăbit. Ai doar 30 de ani, ca mine...
 DOMNICA: Și n-a făcut bine?
 PUȘA: (cu o imputare ușoară) Aș putea spune că nu se grăbește deloc. Mai ales acum că e inginer.

[37]

MONANGE: (lui Brătuleț) Și mai aștepți cînd ai fericirea să ai o logodnică așa frumoasă ca domnișoara Pușa?
 BRĂTULEȚ: (glumeț) Te-am așteptat pe tine.
 MONANGE: (contrariată) Pe mine?... Și pentru ce?
 BRĂTULEȚ: Ca să-mi dai consimțămîntul...
 MONANGE: (teatral) Ei bine, primiți binecuvîntarea mea.
 DOMNICA: Mai zi ceva, Pușa!
 PUȘA: (stringind mîna lui Monange) Mulțumesc, acum pot să plec mulțumită la fabrică.
 DOMNICA: Dar cum ai șterpelit-o, de-acolo?
 PUȘA: M-au trimis cadrele pînă la raion... La revedere.
 (Iese cîntînd.)

Scena X

Monange, Domnica, Brătuleț

MONANGE: Să știi că-mi place fetița, și te mai codeai s-o iei?
 BRĂTULEȚ: Dar nu m-am codit deloc, dar ca să ajung inginer a trebuit să învăț și încă pe brînci. Fruntaș am fost în muncă, de ce să fi fost codaș la Politehnică, ori să cad la examen ca o nătăfleată, să ridă tovarășii de mine.
 DOMNICA: Nicușor are dreptate. Ori Politehnică, ori nevastă... Acum da... Dar parcă veniși să măninci... Tare mă tem că a dat supușoara în foc...
 BRĂTULEȚ: Lasă, mamă, că de mîncare nu prea îmi arde acum.
 DOMNICA: Că să mai stai de vorbă cu Gela noastră? Să vă las în pace... Ți-am făcut pachetul?... Nu? Poate mai ai timp să iei și masa cu noi. (Cu dragoste.) Ce păcat că ești milionară!... Dușmano!... (Iese.)

Scena XI

Monange, Brătuleț

MONANGE: (Se așează pe un scaun.)
 BRĂTULEȚ: (În picioare, stă rezemat de masă.)
 (Se privesc oarecum jenați.)

[38]

[39]

MONANGE: Ascultă, Nicușor, de ce nu stai jos? Te simți oarecum jenat să stai în fața unei așa-zise miliardare, sau...

BRĂTULEȚ: (suspiniind, dar cu o oarecare ironie) Sau?...

MONANGE: Mai știu eu cum? În orice caz, stai jos... Voi, comuniștii, nu faceți exces de zel de politețe cu femeile... Nu le mai sărutați mâinile. În schimb...

BRĂTULEȚ: Li s-a[u] dat drepturi egale cu ale bărbaților.

MONANGE: Mi-ai luat vorba din gură. De aceea ia loc, te rog. Iar în ce privește stările noastre sociale, s-au egalat prin faptul că le-ați desființat cel puțin în republicile voastre.

BRĂTULEȚ: Noi n-am renunțat încă la lupta de clasă.

MONANGE: Aceasta-i o chestiune internă. Din punctul de vedere internațional, au rămas două tabere în stare de război... așa-zis rece. Eu sînt într-una, tu în cealaltă și pentru că se predică conviețuirea pașnică, stai și tu pe seauul celălalt... Dar vino mai aproape și fii numai fratele meu de lapte și nu și un papă lapte.

BRĂTULEȚ: (rîzînd) După cum văd, deși ți-ai pierdut accentul românesc, nu ți-ai uitat totuși limba maternă.

MONANGE: (curioasă) Ți se pare că vorbesc ca o străină?

BRĂTULEȚ: O străină ce știe foarte bine românește, dar totuși, se simte că-i o străină sau o înstrăinată.

MONANGE: Hai să schimbăm atunci macazul.

BRĂTULEȚ: Să-l schimbăm. Zic și eu ca mama: ce păcat că ești miliardară.

MONANGE: Mie, dimpotrivă, nu-mi pare rău că ești comunist.

BRĂTULEȚ: N-ai putea să-mi spui și mie de ce?...

MONANGE: Pentru că... pentru că... din puținul ce ni l-ați arătat în această excursie am văzut că în mica noastră Republică Populară Română se construiește ceva cu totul nou, că se creează o viață nouă.

BRĂTULEȚ: O spui asta tu?

MONANGE: Cu atît mai mult eu, blazată... Știi de ce-am venit în Europa? Ca să-mi schimb plictiseala cu alta, să ies dintr-o monotonie și să intru iarăși în alta, înșelîndu-mă pe mine însămi că trăiesc cu adevărat și sosind aici în Bucureștii în care m-am născut, deodată m-am schimbat, de parcă aș fi fost injectată cu un ser mira-

[40]

culos, sau, cum ar spune Tony, m-am infectat cu microbul Marx-Leninist.

BRĂTULEȚ: (surizînd) Microbul Marx-Leninist, nu-i rău zis, dar cine e Tony?

MONANGE: Nu bănuiești? E soțul meu, senatorul Hamilton Pierson.

BRĂTULEȚ: (încețîniindu-și fruntea) Hmda!... Miliardarul, speculantul criminal al atîtor milioane de muncitori!... (tresărînd) Oare numai ca să-ți preschimbi plictiseala ai făcut această excursie? Dar onorabilul senator de ce n-a venit, ori n-a găsit de cuviință să ne facă această cinste?

MONANGE: În momentul plecării a fost reținut de președinte pentru mai știu eu ce afaceri de stat.

BRĂTULEȚ: Și te-a lăsat să vii singură?

MONANGE: M-a lăsat fiindcă am vrut eu, și cînd vrea femeia și mai ales americanca...

BRĂTULEȚ: În tabăra noastră vrea numai partidul.

MONANGE: Dar în partid sînt și femei, nu?

BRĂTULEȚ: Și încă multe! Dar din cele serioase, din cele ce au suferit și au luptat și vor mai lupta încă...

MONANGE: (surizînd) Atunci și ele vor citeodată...

BRĂTULEȚ: Da, dar tot prin partid... Ascultă! Vreau să vorbesc cu sora mea de lapte, și nu cu Monange Pierson...

MONANGE: Asta vreau și eu...

BRĂTULEȚ: Atunci să vorbim sincer. Venirea ta m-a înfiorat de bucurie. Ai fost o soră bună; un suflet bun și te-am iubit ca un frate. Pot să te iubesc și de aici înainte?

MONANGE: Și de ce nu m-ai iubi?...

BRĂTULEȚ: Nu știu dacă sufletul tău de altădată n-a fost infectat și el de un microb pe care noi ne luptăm să-l exterminăm total. Spune-mi drept, de ce-ai venit? Și de ce neputînd să vină și soțul tău, tu totuși ai venit? Uită-te drept în ochii mei.

MONANGE: (fixîndu-l) Nu cumva mă bănuiești?! Nu cumva îți permiți să mă insulți, crezîndu-mă o spioană... (ride nervos) O spioană!?

BRĂTULEȚ: (rece) Nu, dar la asta chiar nu m-am gîndit, dar pe- aproape...

MONANGE: Lămurește-te.

BRĂTULEȚ: Ai venit ca o martoră oculară să spui, când te vei întoarce în patria ta, de nenorocirea ce s-a abătut peste fosta ta Românie, că lumea aici moare de foame, că lucrătorii sînt mai rău speculați ca altădată, că nu e libertate, că totul e minciună, în sfîrșit, tot ce se debitează despre noi în tabăra ta...

MONANGE: Această defăimare din partea mea n-ar avea nici o valoare.

BRĂTULEȚ: (clatină cu dispreț din cap) De atît de puțină considerație te bucuri acolo?

MONANGE: Aș fi de o banalitate stupidă, căci o miliardară, cum îmi ziceți voi, cum ar putea lăuda o țară ce a desființat capitalul și proprietatea! Originală aș fi dacă aș declara: « Veniți mai repede și despuiați-ne de averile noastre, ca să trăim și noi în paradisul comunist! Nu, frate al meu de lapte, am venit fiindcă huzurul a făcut din mine o neurastenică și un doctor mi-a recomandat să călătoresc și în urma acestei recomandări mi-am adus aminte că m-am născut la București, și acolo am avut o mamă doică și un frate de lapte, un frate... dușman...

BRĂTULEȚ: Iată, de rîndul acesta te sărut și eu, ca să-ți dovedesc...

MONANGE: Că nu-mi mai ești dușman?

BRĂTULEȚ: Ba da, dar numai teoretic, pînă la proba contrarie...

MONANGE: Așadar, tot te ferești de mine sau ți-e frică să nu te compromit.

BRĂTULEȚ: E atît de firesc. Totuși, simt că sora mea de lapte a supt nu numai laptele proletar al mamei mele, ci și-a însușit ceva și din sufletul ei. Simt, dar cu rezerva cuvenită, că ești cel puțin deocamdată sinceră, ca după prima impresie. Ce păcat că ești nevoită să pleci chiar azi și chiar peste cel mult o oră. Zici c-ai văzut și te-ai entuziasmat de ce-ai văzut. Desigur, sufletul tău blazat și neurastenicizat a fost amețit de atmosfera ozonificată de la noi. Aici ai început să respiri altfel, să vezi altfel, să simți altfel. Dar încă o dată, păcat că trebuie să pleci, căci ce-ai văzut pînă acum n-ai văzut decît fațada și nu și interiorul măreței noastre construcții a viitoarei societăți. Și atunci, da, numai așa, întorcîndu-te acasă, va trebui vrînd-nevrînd să spui adevărul fără sfială și nu pe șoptite.

MONANGE: Și asta ar fi de ajuns?

BRĂTULEȚ: Nu sînt naiv să-ți cer mai mult.

MONANGE: Adică.

BRĂTULEȚ: Asta ar rămîne la aprecierea ta.

(Domnica intră repede.)

Scena XII

Aceiași, Domnica, apoi tov. Ygor

DOMNICA: (intrînd) Ia vezi, Nicușor, cine sună?

BRĂTULEȚ: Probabil că mă caută pe mine. (Iese.)

MONANGE: Cum stăm cu masa, măicuță?

DOMNICA: Mi se pare c-o să mîncăm împreună. Sînt gata.

MONANGE: (bate din palme) N-ai idee ce plăcere îmi faci.

(Brătuleț intră cu tov. Ygor.)

BRĂTULEȚ: (lui Monange) Te caută pe tine tov. Ygor.

MONANGE: (mirată) Pe mine?

TOV. YGOR: Da, pe d[umnea]v[oa]s[tră]. Nu sînteți doamna Monange Pierson?

MONANGE: Da.

TOV. YGOR: Ce emoție mi-ați dat. De cînd vă caut!

MONANGE: Și pentru ce mă rog?

TOV. YGOR: Ați uitat că la 12,35 trebuie să fiți la locul de adunare?

Toată lumea e în autocar și numai d[umnea]v[oa]s[tră] lipsiți.

MONANGE: Nu știam ora exactă. Oricum, mă luați pe nepregătite.

TOV. YGOR: Acesta-i programul.

MONANGE: Programul d[umnea]v[oa]s[tră]?

TOV. YGOR: Da.

MONANGE: Și dacă eu am un alt program?

DOMNICA: Mai așteptați un ceas, e invitata noastră la masă.

TOV. YGOR: Nu se poate, și așa vom fi în întîrziere.

MONANGE: Și dacă nu se poate și eu nu renunț la masă, ce se poate întîmpla?

TOV. YGOR: (încurcat se uită în toate părțile) A! Aveți telefon. Dați-mi voie să întreb, dacă vă putem aștepta. Asta în mod excepțional... Deși nu cred.

Persoanele actului III

DOMNICA
PUȘA
MONANGE PIERSON
NICOLAE BRĂTULET
YGOR
HAMILTON PIERSON

ACTUL III

Același decor. Cam după două luni. E Duminică.

Scena I

Domnica, Pușa

DOMNICA: Ce mai spui, tovarășă noră... Iată-te măritată, fruntașă în producție, soție de inginer. Ai și tu cuibușorul tău. Un apartament într-un bloc nou, în Calea Victoriei, două camere, vestibul, baie, bucătărie.

PUȘA: Aș fi preferat să stau aici cu dumneata. M-aș fi simțit mai bine, mai... acasă.

DOMNICA: Și totuși de-acasă ai plecat... Ți-ai lăsat pe tatăl tău, ba și pe frate-tău... Trăiește și ei acum mai în larg, fiecare cu odaia lor.

PUȘA: Asta-i dreptul... Am stat cam înghesuiți... Dar...

DOMNICA: Ce dar?...

PUȘA: Tare aș fi vrut să trăiesc aici.

DOMNICA: Fugi încolo... Crezi că ai fi mai fericită, dacă ai trăi la un loc cu soacra ta? Cînd naiba s-au avut bine soacrele cu nuro-rile?

PUȘA: Dumneata ești o altfel de soacră.

DOMNICA: Crezi? Eu una n-o cred. Soacra-i tot soacră și pînă acum ne-am fi certat de zece ori... Mă cunosc eu. Întîi și întîi faptul că mi-ai furat dragostea lui Nicușor.

PUȘA: Dar te iubește și mereu îmi pomenesc de dumneata, ba aproape nu-i zi să nu vie să te vadă.

DOMNICA: Da, da... Totuși simt că nu mai e același... E dragostea

MONANGE: E de prisos... Am mai multe vizite de făcut și în București și în țară. Nu pot să plec.

TOV. YGOR: Dar, doamnă...

MONANGE: Cu sila, sper că nu mă puteți îmbarca ca pe un geamantan!

TOV. YGOR: Desigur că nu.

MONANGE: Atunci, tovarășe, plecați deocamdată fără mine. Peste o lună... poate. Dar aș avea o idee. Nu puteți lua în locul meu pe Tanti Marița, că tare-i mai plac voiajurile. E prea tîrziu... nu? Trebuie se oarecari formalități... Așadar... (ii întinde mîna), tovarășe onetist, la revedere peste o lună.

TOV. YGOR: (ar vrea să-i sărute mîna, dar se răsîndește și i-o strînge doar) Sănătate!

(Iese țanțoș ca un sportiv.)

DOMNICA: (bătînd-o pe spate) Ei, bată-te norocul de fată... că ce mai drac am crescut la sînul meu. Ptiu! Ptiu! (Se închină.)

împărțită... Acuma lasă, că nu vă fac nici lui și nici ție vreo vină din asta... Așa e dat să fie... Las' că-i bine așa cum sînteți.

PUȘA: Dacă nu venea americanca dumitale!...

DOMNICA: Ce-are a face americanca mea și cu casa ta?

PUȘA: Ședeam eu aici cu Nicușor.

DOMNICA: Mi se pare mie că nu de dragul meu ai fi vrut să stai cu mine, ci din pricină că am adăpostit pe fiica mea de lapte... Ce ai cu ea?

PUȘA: Să zicem că-i așa.

DOMNICA: Deschide-ți inima. Ce ai cu ea?

PUȘA: Te întreb și eu acum, dacă-mi dai voie și nu e cu supărare, tovarășă mamă-soacră, făcut-ai bine, că alungași pe feciorul mătăle, ca să bagi dușmana de clasă în casă?

DOMNICA: Întîi că nu l-am alungat, al doilea, tovarășul fiul meu, inginer Niculae Brătuleț, m-a rugat să primesc în gazdă pe Mon... Mon... că urit nume mai are, Monange Piersică...

PUȘA: Pierson, tovarășă mamă-soacră...

DOMNICA: Mie îmi vine mai la îndemînă Pierson decît Pisăi, cum dracu îi spune, doamne iartă-mă, pe miliardarul ăla de la New-York.

PUȘA: (accentuînd) Pierson... Pierson...

DOMNICA: Da, ești mai tînăra și limba ți-i mai mlădioasă pentru numele astea streine. În slîrșit, unde rămăsesem cu vorba... Așa, zic, m-a rugat... Nicușor.

PUȘA: S-o iei în gazdă, care la rîndu-i a fost rugat de americană să-i găsească o cameră, că nu-i place să stea la hotel. Ar vrea să stea mai bine într-o familie onorabilă.

DOMNICA: Și nu găsești că pentru o femeie măritată și tînăra, a fost cuviincios din partea ei să caute o asemenea pensiune ca nu cumva, bărbatu-său, ce-i trimite mereu la scrisori și telegrame să vină acasă, s-o bînuiască de cine știe ce.

PUȘA: Numai că pontul ei era să se strecoare în casa dumitale.

DOMNICA: Dacă nu-i găsirăm alta.

PUȘA: Da îi găsisem la o tovarășă de a mea, dar, dumneaei nu i-a plăcut, pentru că vroia numai la dumneata.

DOMNICA: Află atunci, tovarășă noră zurbagioaică, că în loc să-i mulțumești...

PUȘA: (indignată) Să-l și mulțumesc?! ...

DOMNICA: Da, să-i mulțumești pentru că negăsindu-i pensiune, Nicușor s-a grăbit să se cunune cu tine, ca să poată pleca din casă și să-i faci loc ei...

PUȘA: (și mai indignată) Și numai pentru ca să-i fac loc ei s-a cununat cu mine?

DOMNICA: (împăciuitoare) Și tu acuma, am spus numai că s-a grăbit... Pentru că vezi tu, Pușa, care-i bărbatul ăla să se grăbească ca să-și pună belciugul în nas?

PUȘA: (decepționată) Va să zică a trebuit să vină soră-sa de lapte din America, ca să se hotărască să mă la!...

DOMNICA: Ce vorbă mai e și asta? Dar circiobară mai ești!... Și mai pretinzi să stăm împreună.

PUȘA: Iartă-mă și dumneata acuma, dar să știi că nu faceți bine de țineți în casă o capitalistă și încă americană. Puteți să știți cu ce scop a venit în țară? Oare partidul vede asta cu ochi buni?

DOMNICA: N-avea grijă... A întrebat el Nicușor, acolo unde trebuie și i s-a spus că bine am făcut, că de la mine mare lucru n-are ce afla, dacă a venit cu un scop ascuns, pe cînd noi o avem mereu sub ochi.

PUȘA: Mai ales Nicușor nu o pierde din ochi de cînd cu plimbările prin toată țara.

DOMNICA: Ca să vadă și să aibă ce spune, cînd s-o întoarce în America ei, pentru că ăi de acolo să nu mai spună minciuni pe socoteala noastră și să le arate cum trăiește și lucrează oamenii în Republica noastră Populară.

PUȘA: Dar oare o mai pleca?

DOMNICA: Asta-i acuma. Doar n-a venit aici să facă purici. Are și ea bărbat și rostul ei... Slavă Domnului... (se bate cu palma peste gură) Afurisita asta de deprindere... De învățat am învățat să citesc, dar nu m-am dezvățat de... superstiții.

PUȘA: Dar dacă n-o pleca?

DOMNICA: Cum să nu plece? N-o tot cheamă miliardarul ei?... (iritîndu-se) Și la urma urmei ce ai cu ea?... Pleacă, nu pleacă...

PUȘA: (încăpățînată) Dacă pleacă bine, dar dacă nu pleacă, de ce nu pleacă?!

[47]

DOMNICA: Știi ce? Ia... mai du-te și pe la casa ta și nu mă tot socri, în loc să te socrească eu pe tine.

PUȘA: Și acum de ce te superi dumneata în loc să mă supăr eu?

DOMNICA: Și de ce să te superi tu...

PUȘA: (izbucnind) Mă supăr, că prea îl sărută pe Nicușor!

DOMNICA: (lămurită) Spune așa, tovarășe, și n-o mai bănuiești de spionaj, sau mai știu eu de ce... Și dacă-l pupă, ce-i? Și pe mine parcă nu mă pupă?... Așa-i felul ei, pupăcioasă. Ba, pasă-mi-te, pe tine nu?

PUȘA: Ca să nu se bage de seamă.

DOMNICA: Nu cumva ești geloasă?

PUȘA: Nu sînt geloasă, dar nu-mi place purtarea ei. Inima-mi spune că o să sfîrșim rău cu toții.

(Brățuleț a intrat pe nesimțite pe ultima frază a Pușei.)

Scena II

Aceleași, Brățuleț

BRĂTULEȚ: De ce vom sfîrși rău cu toții?

PUȘA: Vai, cum m-ai speriat.

DOMNICA: Din pricina lui Gela...

BRĂTULEȚ: (cu liniște) S-ar putea și una ca asta. Dar nu nouă.

PUȘA: Vezi, măică?

DOMNICA (cu oarecare îngrijorare) Adică cum?

BRĂTULEȚ: Dînsa nu-i acasă?

PUȘA: Ia taci, că tocmai vine.

Scena III

Aceiași, Monange

MONANGE: Bună dimineața. (E cu un buchet mare în brațe) Măicuță, asta-i pentru dumneata. (Îi pune buchetul în brațe și o sărută pe amîndoi obraji.) Iată și duminică, cumnată...

PUȘA: Cum cumnată?

MONANGE: Nu ești soția fratelui meu de... lapte?

DOMNICA: (bătînd-o cu palma pe spate) Bată-te norocul de fată, că hăzoasă mai ești? (Pușei) Iată-vă și rude... Mai zi ceva... (Lui Monange.) Mai bine îi dădeai ei florile.

MONANGE: Pentru ea am o cutie de fondante. Știu că-ți plac bomboanele. (Îi oferă cutia și o sărută.)

PUȘA: Mulțumesc, dar de ce te-ai mai deranjat... Bomboanele le-ai luat pentru dumneata.

MONANGE: Ba chiar pentru tine.

PUȘA: (cam ironică) Vroiai să mi le aduci acasă?

MONANGE: Știam c-o să te găsească aici.

BRĂTULEȚ: (Pușei) Sigur. Face ce face și dă cu nasu pe aici... (Pușei) Ia fă bunătate și treci și pe acasă la noi, că și noi avem o casă pe care am mobilat-o cu destule sacrificii... Noroc că o plătim în rate... Haide, șterge-o, că ai și musafiri... Pe ai tăi... Ai uitat că azi e duminică și-i avem la masă?

PUȘA: (veselă, luîndu-l de braț) Haide să mergem.

BRĂTULEȚ: Ia-o tu înainte că te ajung din urmă.

PUȘA: Eram sigură. Și-mi mai zici că fac ce fac și dau cu nasu pe aici.

BRĂTULEȚ: Peste zece minute vin și eu. Am să-i comunic ceva tovarășei Gela.

PUȘA: Și de ce nu și față de mine?

BRĂTULEȚ: (serios și apăsător) Înțelege și tu, că am să-i fac o comunicare... Uite, chiar pe mama o voi ruga-o să lipsească citva timp din casă.

DOMNICA: Și unde să mă duc așa dezbrăcată?

BRĂTULEȚ: La o vecină din bloc.

DOMNICA: Dacă zici tu...

MONANGE: Ce-i misterul acesta, Nicușor?... Măicuța n-are decît să treacă în odaia ei împreună cu Pușa.

DOMNICA: Nicușor are dreptate, nu m-ar răbda inima să nu crăpă ușa și să trag cu urechea... Sînt doar femeie...

MONANGE: Eu tot sînt îmbrăcată, să ne coborîm jos. E în față o cofetărie.

BRĂTULEȚ: (Tace cu fruntea încruntată.)

DOMNICA: Iaca, mă duc. Văd după fața lui că-i o chestie serioasă.

Hai și tu, Pușa, că te așteaptă ai tăi... De altfel și noi mai spre seară îți vom face o vizită. Nu-i așa, Gela?

MONANGE: (repede) Desigur, desigur.

PUȘA: Atunci la revedere și nu întârzia nici tu, Nicușor. La revedere, tovarășe Gela.

MONANGE: (încet Pușei și Domnicăi) Nu știu de ce, dar tare nu-mi convine să mă lăsați singură.

DOMNICA: Ce? Ți-e frică de Nicușor?

MONANGE: Nu mi-e frică de el, dar de ce îmi va spune.

DOMNICA: Parcă te știam mai curajoasă. (O sărută.) Mă duc să bat la ușa tovarășei Anicuța. Cu ea pot să stau la taclale pînă dimineața.

PUȘA: Te aștept, Nicușor, în stradă.

BRĂTULEȚ: Dacă ții să te aștepte ai tăi prea mult, n-ai decît. Deocamdată lasă-ne în pace.

DOMNICA: Ei, ho, că plecăm. N-ai nevoie chiar să ne gonești... (Bodogănind, trăgînd după ea pe Pușa.)

Scena V

Monange, Brătuleț
(Pauză)

MONANGE: (nervoasă) Începe, frate, odată. Nu vezi că tremur toată?... Misterele îmi plac pe ecranele cinematografelor, în romanele polițiste, dar nu cînd e vorba de propria mea persoană.

BRĂTULEȚ: (se așează calm pe un scaun) E rîndul meu, dacă-ți mai aduci aminte, să te poftesc pe scaun și să nu te mai plimbi de ici-colo, agitată.

MONANGE: Crezi că aș putea să mai stau?

BRĂTULEȚ: Încearcă și vei putea.

MONANGE: Nu pot, nu pot!

BRĂTULEȚ: Eu totuși atunci am putut, deși mă găseam aproape în aceeași situație.

MONANGE: (se așează repede. Curioasă) Și tu? Cu asta?

BRĂTULEȚ: (surizînd) Ai văzut că poți să stai?

MONANGE: Spune-mi deocamdată, cum erai atunci în aceeași situație ca și mine?

BRĂTULEȚ: Nu chiar în aceeași situație, dar în aceeași agitație nervoasă.

MONANGE: Că ți-am apărut, după mai bine de 10 ani?

BRĂTULEȚ: Desigur că și de asta, dar și pentru că nu știam ce atitudine să am față de tine.

MONANGE: Ca frate de lapte.

BRĂTULEȚ: Da, ca frate de lapte, dar noi, aceștia din Republica Populară Română, nu avem voie să uităm nici o clipă lupta de clasă și vigilența. Venit-ai tu numai ca o adevărată soră, cum persisti să recunoști că-mi ești, sau profitînd de această legătură sentimentală, să poți în liniște și chiar prin ajutorul nostru să-ți împlinești cine știe ce misiune?

MONANGE: Spune-i pe nume: spionaj.

BRĂTULEȚ: Nu s-ar fi putut? Dar...

MONANGE: Dar...

BRĂTULEȚ: Aproape că m-am convins de nevinovăția ta privind izbucnirea ta sinceră de indignare și-apoi de admirație pentru cele ce ai văzut la noi și-atunci mi-am exprimat părerea mea de rău, că timpul fiind prea scurt nu ai putut vedea și cunoaște decît superficial cele ce noi am înfăptuit cu un altruism dus adesea pînă la sacrificiu!... (O privește adînc.) Sincer vorbind, îți mai mărturisesc, că chiar de ordin pur sentimental, îmi părea rău că trebuia să pleci, după ce te-am revăzut numai pentru cîteva minute... Am supt doar din același sîn dătător de viață și chiar copilăria noastră, întreruptă numai după ce tatăl tău ajunsese lingăul palatului, iartă-mi expresia, ne legase într-o prietenie cu adevărat frățească.

MONANGE: (suspînînd) Ce timpuri frumoase am trăit. Îți mai aduci aminte, cum ne jucam de-a soțul și soția?

BRĂTULEȚ: Da, da... (Clatină ușor din cap, rîzînd încet.) Mai ales ție grozav îți plăcea jocul acesta.

MONANGE: (rîzînd zgomotos) Adică ție nu?!

BRĂTULEȚ: Îmi plăcea, că mi-erai dragă.

MONANGE: (iscoditoare) Și acum nu-ți mai sînt?...

BRĂTULEȚ: (Se ridică brusc și face câțiva pași.)

MONANGE: Repet întrebarea: Și acum nu-ți mai sînt?

BRĂTULEȚ: (se oprește brusc în fața ei) După acest scurt divertisment să venim la chestiune.

MONANGE: Ce chestiune?

BRĂTULEȚ: Crezi c-am alungat pe mama numai așa, ca să ne reamintim copilăria?

MONANGE: (scuturîndu-se) Da, mă readuci la realitate.

BRĂTULEȚ: (serios, aproape solemn) Doamnă Monange, încep prin a-ți pune o întrebare. Cît timp ai de gînd să mai stai?

MONANGE: Vă deranjez sau vă compromit? Mă [voi muta iarăși la hotel.

BRĂTULEȚ: Te întreb cît timp mai ai de gînd să stai în țară?

MONANGE: Nu știu. Deocamdată nu m-am gîndit să plec.

BRĂTULEȚ: Totuși va trebui să te gîndești.

MONANGE: O să mă gîndesc într-o zi.

BRĂTULEȚ: Cînd?

MONANGE: Încă o dată te întreb: vă inoportunez?

BRĂTULEȚ: Nu e vorba de noi. Gîndește-te. Tu ești măritată, ai un bărbat...

MONANGE: Nu e nevoie să mi-o spui. La două-trei zile mi-o aminteste și chiar începe să mă amenințe.

BRĂTULEȚ: Și n-are dreptate? Tu ești o femeie care fascinează, inspiră dragoste. I-o fi dor de tine.

MONANGE: Chiar așa dor de mine nu i-o fi. Are acolo o stenodactilografă secretară...

BRĂTULEȚ: Nu cumva și tu Gela, ești geloasă? Urită boală. Știi de ce am tot amînat să mă cunun cu Pușa?

MONANGE: A-nceput să-ți faci scene.

BRĂTULEȚ: De cum m-am logodit cu ea, aș spune chiar mai dinainte. Acuma știi pe cine e mai cu seamă geloasă?

MONANGE: (pufnind în ris) N-o fi pe mine?

BRĂTULEȚ: N-ai descoperit America, asta a făcut-o Columb la 12 octombrie 1492...

MONANGE: Ai concurat la „Drumeții vesel”?

BRĂTULEȚ: Nu. La „Cine știe cîștigă”.

MONANGE: Și de aceea trebuie să plece, pentru liniștea casei tale și a ei?

BRĂTULEȚ: Nu ești atât de naivă s-o crezi asta.

MONANGE: (tristă) Da, e adevărat. Sugestia vine de mai sus, pînă va veni și ordinul.

BRĂTULEȚ: Acela poate că nu va veni, dar probabil că se va face apel la bunul tău simț. La noi ești privită cu multă simpatie. Forurile superioare chiar socotesc prezența ta îndelungată ca o... (deodată se oprește) ...Nu sînt însărcinat, dealtminteri nici n-aș putea preciza, ce anume aș putea să-ți spun... Un membru al unei ambasade capitaliste...

MONANGE: (repede) Ambasada mea...

BRĂTULEȚ: Nu, una europeană... A ta se face deocamdată că nu știe nimic... Cel în chestiune ar fi adus vorba cu ministrul nostru de externe, că în Statele Unite s-a pornit un zvon că ai fost sechestrată de noi, nemaîndu-ți voie să te întorci în patria ta adoptivă.

MONANGE: (indignată) Ce minciună sfruntată!

BRĂTULEȚ: Și că pentru a dezminți acest zvon ar trebui cît mai repede să te întorci acasă.

MONANGE: Și ai primit tu însărcinarea, ca să-mi comunici această sugestie.

BRĂTULEȚ: Pe cale particulară și nu oficială că ar fi bine să dezminți acest zvon.

MONANGE: Foarte bine. Voi publica o scrisoare în acest sens și voi face o declarație similară la ambasada noastră.

BRĂTULEȚ: Crezi că asta ar fi de ajuns?

MONANGE: De ce n-ar fi?

BRĂTULEȚ: Se va spune c-ai dat-o silită.

MONANGE: (în culmea indignării) Ar putea să se spună și minciuna asta sfruntată?

BRĂTULEȚ: Cine-i poate dezminți?

MONANGE: (cu hotărîre) Eu!

BRĂTULEȚ: Plecînd.

MONANGE: Aceasta-i și părerea ta?

BRĂTULEȚ: Părerea da, nu însă și dorința.

MONANGE: (disperată) Și aș putea fi forțată să plec!

BRĂTULEȚ: Prudent ar fi să pleci.

MONANGE: (agățîndu-se de gîtul lui Brătuleț) Și dacă n-aș pleca?

BRĂTULEȚ: S-ar crea, aici, oarecari complicații diplomatice, ce deocamdată n-ar fi de dorit.

MONANGE: (mereu de gîtul lui. Cu imputare) De ce nu m-ai lăsat, Nicușor, să plece acum două luni..

BRĂTULEȚ: (cam incurcat) Nu că nu te-am lăsat să pleci dar ți-am spus...

MONANGE: ...că n-am văzut decît fațada clădirii voastre mărețe și pentru ca să văd și înăuntrul ei, în adîncul sufletului ei, am rămas și după ce m-am încredințat unde e adevărul, că aici e adevărata viață și aici se împlinește țelul omenirii ce-a suferit atît amar de secole, ca să nu zic milenii, mi se spune: «du-te în lumea ta egoistă și hrăpăreață, du-te și re trăiește-ți viața ta inutilă și în același timp criminală!» Dar eu nu mai pot trăi acolo, Nicușor, frate al meu de lapte, ci vreau să trăiesc cu adevărat! Vreau să pun și eu măcar o pietricică în cimentul cu care voi clădiți societatea de mîine!... Vorbesc cîteva limbi. Aș putea să fiu translatoare. Să traduc... Să predau prin școli... Iată, aș intra în fabrica Pușei ca ucenică. M-aș încumeta în fabrica ta să învăț strungul. Ca sportivă, aș putea să fac pe hamalul și să car cărămizi... Asta m-ar și amuza. Puneți-mă la orice, der nu mă izgoniți!

BRĂTULEȚ: (Dă din umeri în semn de regret.)

MONANGE: Eu știu de unde vin intervențiile... Ele vin de la el! El mă vrea. Nu din dragoste, ci din ambiție sau din răzbunare și fiindcă-i senator și președintele unui mare trust, diplomația se agită...

BRĂTULEȚ: Se răspîndesc știri false, care ne pot produce neplăceri inutile.

MONANGE: Așadar...

BRĂTULEȚ: Nu sînt în măsură să răspund. Misiunea mea e implinită. Tu ai ultimul cuvînt.

MONANGE: Și acel cuvînt e să plece.

BRĂTULEȚ: Sau...

MONANGE: (cu speranță) Sau?

BRĂTULEȚ: Să mai amîni cît de cît plecarea.

MONANGE: S-ar putea?

BRĂTULEȚ: Cred că da...

MONANGE: All right!... Să te sărut pentru vorba asta... (Îl ia de gît și-l sărută zgomotos în timp ce Pușa intră.)

Scena VI

Aceiași, Pușa

PUȘA: De-atunci vă sărutați, tovarășilor??

BRĂTULEȚ: (răstit) Și tu de atunci asculti pe la ușă?... Era vorba să te duci acasă.

PUȘA: Ba eu te-am așteptat jos. Tovarășe cumnată, ți-a picat un musafir!

MONANGE: Mie?!...

PUȘA: Sună de cinci minute fără să-i răspundă careva. Poate să între?... Spune că a mai fost pe aici o dată.

BRĂTULEȚ: (Iese repede și revine împreună cu Ygor.)

Scena VII

Aceiași, Ygor

YGOR: Sănătate, doamnă Pierson.

MONANGE: Bună ziua, tovarășe... Parcă te-aș cunoaște...

YGOR: Toemai, și vă așteptam ca să veniți pe la birourile noastre. Sînt tovarășul Ygor de la O.N.T.

MONANGE: Acum vin de-acasă. Ce poțestei?

YGOR: Vă aduc la cunoștință că mine dimineata plecați la Constanța și de acolo la Stambul.

MONANGE: De unde pînă unde?

YGOR: Vi s-a rezervat un loc, ba două.

MONANGE: Crezi că sînt atît de corpolentă încît nu mi-ar ajunge un loc?

YGOR: Probabil că vă va însoți cineva...

MONANGE: (iritată) Și mă rog, cine e persoana aceea, ce are amabilitatea să mă poartească la o asemenea excursie?

YGOR: N-am avut indiscreția să întreb. Excepțional am fost trimis să vă anunț. În mod eu totul excepțional...

MONANGE: Eu nu excepțional, ci din principiu refuz! De altfel, nici nu m-am gândit să plec undeva și mai ales prin dumnea-voastră.

YGOR: (încurcat) Doamnă Pierson, este pentru a doua oară cînd ne refuzați.

MONANGE: În ce privește oferta celei de a doua persoane o consider, în cazul cel mai puțin grav, ca o totală lipsă de cuviință.

YGOR: Deci, hotărît, refuzați.

MONANGE: Te rog, nu mai insista!

YGOR: Scuzați. (se inclină) Sănătate... (Iese cu pași de sportman.)

Scena VIII

Aceiași, afară de Ygor

MONANGE: (după o scurtă gîndire) Cred că nu-i fără rost apariția tovarășului Ygor. Nu e cumva o indicație precisă că trebuie să plec numaidecît?

BRĂTULEȚ: (îngrijorat) Eu unul nu am cunoștință despre aceasta. Se vede că ne aflăm în fața unei intervenții de ultimul moment. Păcat că e duminică și birourile sînt închise și n-am unde să mă informez.

PUȘA: Cred că de rîndul acesta putem să mergem acasă...

BRĂTULEȚ: (îngrijorat) Și mama care nu vine. Nu pot să te las singură.

PUȘA: Acum cînd plecăm, trecem pe la tovarășa Anicuța și-i spunem măicuței să vină ca să-i țină de urît.

MONANGE: Ba nu, lăsați-o în pace, că mult îi place să stea de vorbă cu vecina... Eu una am nevoie să stau puțin singură cu gîndurile mele și să chibzuiesc în liniște ce am de făcut.

BRĂTULEȚ: Ai dreptate. În orice caz ține-ne la curent prin telefon.

MONANGE: Nicușor! Hai, să ne mai sărutăm (cu melancolie) Cine știe, poate nu ne mai vedem.

BRĂTULEȚ: (o sărută) În privința asta n-am nici o grijă.

MONANGE: Cumnată Pușa, sărută-mă și tu o dată și nu mai fi geloasă pe mine că n-ai de ce...

PUȘA: Vai, dar nici nu m-am gândit... la una ca asta. (O sărută.)
MONANGE: Și acum la revedere. (Iese împreună cu ei, conducându-i.
Scena e un moment goală, apoi Monange reintră.)

Scena IX

Monange, Hamilton Pierson

MONANGE: (Agitată, face câțiva pași fluierând un cîntec american apoi iese prin dreapta, în camera ei.)

(Scena e iarăși goală. Se aude doar fluieratul lui Monange, apoi ușa se deschide încet și apare în prag Hamilton Pierson.)

PIERSON: (Văzînd că nu-i nimeni, stă cîteva clipe nehotărît, apoi trece la ușa din stînga și ciocănește. Neprimînd nici un răspuns, trece la ușa din dreapta și ciocănește ceva mai tare.)

MONANGE: (dintre culise) Dumneata ești, măicuță?

PIERSON: (mai bate în ușă și se retrage în lături cîteva pași)

MONANGE: (apare în prag și privește în juru-i îngrijorată că nu vede pe nimeni) Cine-i?

PIERSON: (ieșindu-i în față) Hallo! Monange?

MONANGE: (speriată) Tu?

PIERSON: (calm) De ce te sperii?

MONANGE: (revenindu-și) Nu mă sperii, dar m-ai surprins, Tony.
PIERSON: Te surprinde că am venit după tine? E foarte natural, cred.

MONANGE: Așa pe neașteptate și neanunțat?

PIERSON: Am sosit abia de alaltăieri și pînă am dat de urmele tale.

MONANGE: (dînd din cap) Așadar, tu erai, Tony, cea de a doua persoană ce urma să mă însoțească în excursia de mîine dimineață la Constanța și de acolo la Stambul.

PIERSON: (insinuant) Ar fi putut fi și un altul decît soțul tău?

MONANGE: Putea să fie un trimis al tău, putea să fie în urma intervenției ambasadei și un agent al... Nu, asta nu, în orice caz...

PIERSON: (îi întinde mîna) Bună ziua!

MONANGE: (după o clipă de ezitare, îi întinde mîna) Bun sosit, Tony.

PIERSON: (îi reține mîna și o atrage) Și nu mă săruți?

MONANGE: (Se lasă pe spate, ferindu-se.)

PIERSON: (brutal o lipește de pieptul său) Dacă nu mă săruți tu, permite-mi s-o fac eu... (O sărută fără voia ei.)

MONANGE: (se smucește din brațele lui) De cînd ai devenit atît de sentimental cu mine?

PIERSON: De cînd îmi lipsești.

MONANGE: Îți lipsesc?!... Ți-am lăsat în locul meu pe favorita ta, Dorothea Smith.

PIERSON: (mai mult rinjind decît rizînd) Ești geloasă pe mama ta?

MONANGE: (încruntîndu-se) Ce mamă?... Nu cumva îți bați joc de memoria celei ce a murit născîndu-mă?!

PIERSON: Vorbesc de cea de a doua... Dorothea Smith s-a căsătorit cu tatăl tău.

MONANGE: (uluită) Tatăl... Dorothea! Ce mirșăvie ai mai pus la cale?

PIERSON: (rece) O fantezie ce m-a costat un milion de dolari!

MONANGE: Tot cu un milion m-ai cumpărat și pe mine.

PIERSON: Pe tine nu te-am cumpărat, ci te-am înzestrat și te-am luat de soție.

MONANGE: Iar pe ea de amantă.

PIERSON: Așadar ești geloasă pe mama ta!

MONANGE: Ce situație ridicolă și ipocrită.

PIERSON: Asta ar privi pe tatăl tău și nu pe tine... Dar fiindcă îmi faci pe geloasa, n-aș fi și eu în drept să fiu gelos?

MONANGE: (tresărînd) Gelos pe ce?

PIERSON: Cum îți explici altfel, persistența ta în a nu te întoarce la căminul tău, dacă o aventură și încă pasionată de dragoste nu te-ar reține aici?

MONANGE: Și de ce numaidecît o aventură amoroasă m-ar reține... aici?

PIERSON: Ce alt motiv ar putea avea o femeie cînd își părăsește căminul conjugal?

MONANGE: N-am părăsit căminul conjugal și nu sînt eu vinovată dacă Președintele te-a reținut și n-am putut părăsi împreună... (accentuînd) căminul conjugal.

PIERSON: Să zicem că nu l-ai părăsit, dar totuși nu vrei să te întorci.

MONANGE: Poate că mai vreau să stau aici, în adevărata mea patrie.

PIERSON: Atunci de ce-ai plecat de la hotel, unde erai în văzul tuturor și te-ai ascuns în acest bloc și în acest apartament vulgar (strimbându-se cu dezgust prefăcut) ...ce miroase aceapă prăjită...

MONANGE: (cu o vădită plăcere) Asta îmi amintește de copilăria mea. Da, m-am retras de la hotel fiindcă n-am venit la București să fac exhibiții de mode americane și chiar aventuri amoroase, ci să stau retrasă și ne-băgată în seamă. Cred că n-ai auzit nimic blamabil despre purtarea mea.

PIERSON: Să zicem că nu. Atunci cu ce scop te complaci în acest mediu... dubios?

MONANGE: Ai zis bine mă complac. Mă găsesc nu într-un mediu dublos, ci în locuința celei ce mi-a ținut loc de mamă vreo 12 ani de zile și apol în liniște și nestingherită să mă documentez la fața locului de felul cum se construiește viitoarea conviețuire omenească.

PIERSON: (cu mâna întinsă) All right! Sintem perfect de acord... De ce nu mi-ai scris nimic în această privință?

MONANGE: După cîte țin minte, nu ți-am scris și nici nu ți-am răspuns afară de niște ilustrate banale, la nici una din scrisorile și telegramele tale.

PIERSON: (ironic) Se vede că-mi pregăteai această surpriză.

MONANGE: Surpriza va fi alta.

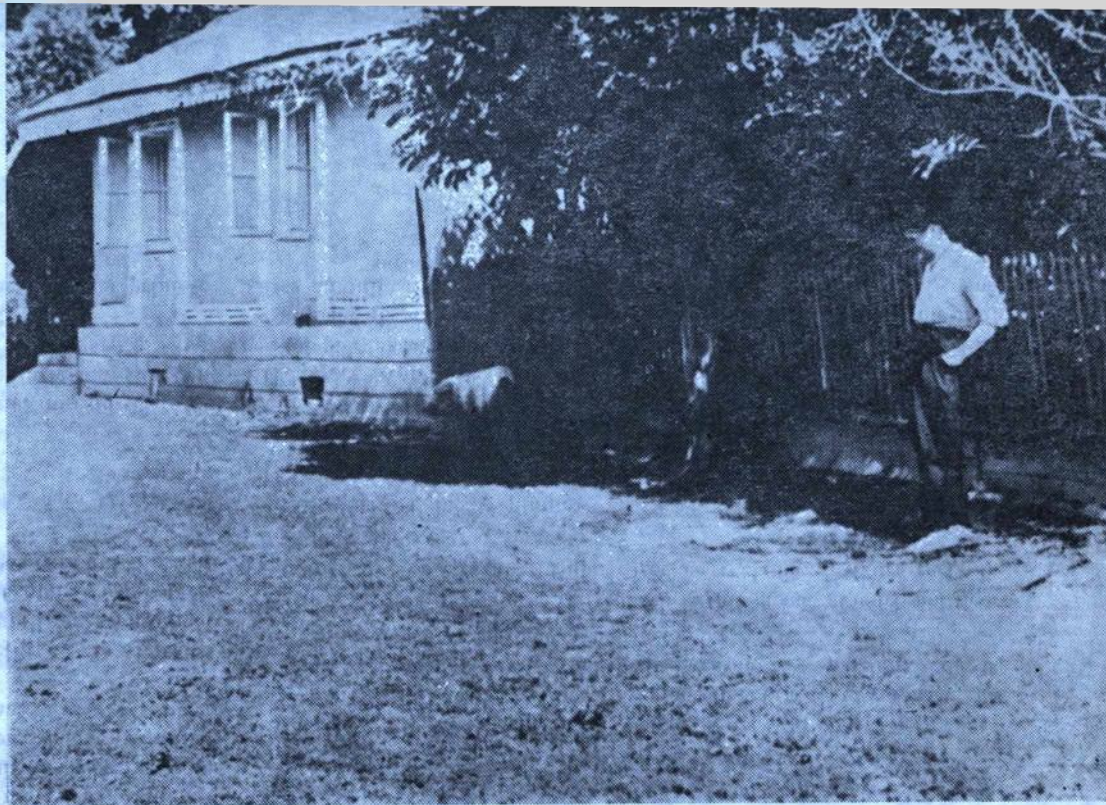
PIERSON: (cu dispreț) Mă miram să-ți fi dat în gînd o preocupare atît de serioasă, ce ne-ar fi folosit nouă, americanilor.

MONANGE: Rolul de spioană nu m-a ispitit. Am fost primită peste tot cu atîta simpatie.

PIERSON: O documentare nu-i tocmăi spionaj.

MONANGE: Depinde de ce fel de documentare.

PIERSON: (se uită curios la ea, face cîțiva pași și cu o ușoară ironie) Îmi dai voie să stau?

MONANGE: (tresărind) Scuză-mă... N-am fost politicoasă, dar apariția ta, ex machina, ca la un teatru de melodramă, și alte intervenții anterioare m-au tulburat foarte și... Ia loc te rog, deși între soți, asemenea politeți, nu au nici un rost.

PIERSON: (ia loc) Nu știu dacă m-aș mai putea numi soțul tău.

MONANGE: La ce te-ai mai deranjat atunci să treci oceanul și să faci atîta drum!

PIERSON: În primul rînd să-mi fac și eu excursia proiectată și bine-înțeles să lămuresc situația noastră.

MONANGE: (Ia loc. După o clipă de gîndire) Nu ai putea să-mi spui, Tony, cu ce intenții ai venit?

PIERSON: Cu intenția firească: să te aduc acasă.

MONANGE: N-am pus bine întrebarea: vroiam să te întreb cu ce sentiment ai venit și ai călcat pragul acestui apartament vulgar cu miros de ceapă prăjită?

PIERSON: Deci în loc să-ți pun eu întrebări, mi le pui tu. Fie, îți răspund: am pășit acest prag cu sentimentul dragostei.

MONANGE: Cum? Tot mă mai iubești?

PIERSON: (cu o voce aspră) Dar n-am încetat o clipă și nici nu-ți poți inchipui cât de fericit mă simt că te am în fața mea, atât de aproape, încet (se ridică și vine spre ea)... aș vrea!...

MONANGE: (se ridică repede și face un pas înapoi) Să mă stringi de git?... Nu? Nu te apropia că țiip și năvălește tot blocul aici.

PIERSON: (pironit) Ce sînt vorbele astea?...

MONANGE: Te cunosc din privirile cu care mă împungi. În tine n-a murit gangsterul de altădată, așa că n-ai ezita să mă sugrumi!

PIERSON: (încruntat) În apartamentul acesta cine mai locuiește?

MONANGE: Măicuța Domnica și eu.

PIERSON: Numai voi?

MONANGE: (dînd din umeri) Da.

PIERSON: Pareai ziceai că mai aveai și-un frate de lapte, ce s-a transformat astăzi probabil în frate de inimă.

MONANGE: (cu răceală) Nu mai locuiește aici. Mi-a cedat mie camera.

PIERSON: Bine plănit. Ca să nu dați de bănuț el s-a mutat într-o garsonieră...

MONANGE: (cu dispreț) În republicile populare nu există asemenea garsoniere, dar după cum tatăl meu și-a îngăduit la vîrsta lui să se recăsătorească, și-a permis și tovarășul inginer Nicolae Brătuleț, fratele meu de lapte, să se însoare cu tovarășă...

PIERSON: (violent) Minți.

MONANGE:... Paula Sudac, frunțașă în producție de la Fabrica Țesătorească. Dar ei nu s-au luat pentru ochii lumii, ca să ascundă depravarea unui personaj sus pus, ci s-au luat numai pentru ei. Dealtfel i-am și găsit logodiți, iar eu am fost aceea care am și grăbit căsătoria lor.

PIERSON: (dînd înapoi) Aflu aceasta pentru intîia oară și mă mir că n-am fost informat...

MONANGE: Proști spioni ai avut.

PIERSON: Dar dacă în afară de fratele tău de lapte, nu este și o altă aventură sentimentală, atunci, onorata mea soție, iartă-mă că te-am putut bănuț (îi apucă cu eleganță mîna și dă să i-o sărute. Contrariat) Nici mîna nu-mi îngădui să ți-o sărut?

MONANGE: Femeile de azi din Republica Populară nu mai primesc

să li se sărute mîinile. Ele consideră aceasta ca un omagiu ipocrit, ce li se aducea pe timpul cînd ele erau considerate inferioare bărbatului.

PIERSON: (cu bărbia în piept dar privind-o pe sub gene) Nu cumva, Monange, ești infectată de...

MONANGE: De microbul Marx-Leninist?

PIERSON: Întocmai.

MONANGE: Da și încă infectat[ă] pînă la septicemie, dar o septicemie care mi-a omorît sufletul de altădată și din cenușa lui, ca și pasărea Phoenix, s-a născut un altul cu totul nou.

PIERSON: Un suflet comunist.

MONANGE: Nu îndrăznesc s-o afirm, sînt abia utemistă.

PIERSON: Admirabil!!

MONANGE: (încruntată) Rîzi de mine, sau nu crezi?

PIERSON: Dimpotrivă, și cred că la New-York vei face furori. Soția capitalistului și imperialistului Hamilton Pierson e ... comunistă! (ride zgomotos) Să vezi cîte ziare îți vor solicita, plătindu-ți dolari grei, interviuri. Vor face coadă reporterii la ușa buduarului tău.

MONANGE: (prefăcîndu-se că i-ar surîde această perspectivă) Și ție ți-ar conveni să fii soțul consort al unei comuniste?

PIERSON: (sincer) De ce nu?...

MONANGE: Oare nu ți-ar căsuna afacerilor tale? Ce vor zice, de pildă, acționarii? Iar ca politician... ce-ar zice partidul, alegătorii... Uită că se apropie alegerile?...

PIERSON: Mda... Poate ceva scăderi la bursă și atacuri politice, plătite de mine. (entuziasmat) Dar ce reclamă... Sigur, reclama se plătește...

MONANGE: Și încă scump.

PIERSON: (sentimental) În primul rînd îmi readuce soția la cămin. Apoi...

MONANGE: Apoi...

PIERSON: Apoi... se vede că totul n-a fost decît reclamă și dacă voi pierde ceva voturi din tabăra burghezo-capitalistă voi cîștiga pe cele ale muncitorilor și mai cu seamă ale șomerilor și ei, oho! se înmulțesc ca păduchii de lemn... Le voi da ajutoare... Voi

subvenționa în secret gazetele comuniste... sau progresiste, voi provoca cu ajutorul tatălui tău greve...

MONANGE: Dar cu acțiunile, cu acționarii ce te faci?...

PIERSON: Când se va afla că totul n-a fost decît o reclamă cu ade-vărat americană și o genială manevră electorală și că m-am reales contra unui puternic candidat menit să-mi fure mandatul, acțiunile scăzute pe care le-am cumpărat în taină vor crește cu rapiditate, depășind cu mult valoarea lor actuală, iar acționarii și alegătorii, rîzînd cu hohote vor zice: «Șmecherul ăsta de Pierson, merită să fie propus Președinte al Statelor Unite!»

MONANGE: Dar despre mine?

PIERSON: Cum... despre tine.

MONANGE: Cum... cum? Eu care aș fi provocat acest succes, ce vor zice alegătorii și acționarii afacerilor tale veroase...

PIERSON: Ce-ar putea să spună alta decît: «Țineală de femele isterică».

MONANGE: (încruntată) Și tu ce-ai zice?...

PIERSON: Tot asta...

MONANGE: (se apropie de el. Sub nasul lui) Adică?...

PIERSON: Țineală de femele...

MONANGE: (ridică mîna să-l palmuiască) Bădăranule!

PIERSON: (îi reține brațul) Îndrăznești să palmuiești un senator?

MONANGE: Nu un senator, ci pe unul ce insultă o femeie. (Îi palmuiește cu stînga.)

PIERSON: (imobilizîndu-i mîna stîngă) Și acum continuă!

MONANGE: Dă-mi drumul că țip.

PIERSON: Nu înainte de a-mi răspunde: vii cu mine acasă?

MONANGE: Nu!

PIERSON: De ce?

MONANGE: Pentru că după felul cum văd eu astăzi viața nu mă mai pot întoarce în casa ta.

PIERSON: Iar eu nu mă pot întoarce fără tine în America.

MONANGE: Dragoste cu sîla nu se poate.

PIERSON: Nu mai e vorba de dragoste, ci de onoarea mea... Nu vreau să fiu de rîsul lumii și apoi nici nu vreau să pierd milionul ce l-am depus pe numele tău.

MONANGE: Ai spus-o singur. E zestrea mea.

PIERSON: Un Hamilton Pierson nu putea să se însoare cu o femeie numai în chiloți, pe ea îi mai trebuia și o blană scumpă, care s-o îmbrace, să-i acopere mizeria... Milionul ăsta, la care voi adăuga pînă la sfîrșitul anului încă cinci...

MONANGE: Ce generozitate...

PIERSON: Are menirea, în cazul unui faliment ce totdeauna e posibil, dacă nu și probabil, să-mi fie rezervă de care nimeni nu se va putea atinge, fiind zestrea ta.

MONANGE: Mă faci complicea escrocheriilor tale. Dar dă-mi drumul, că mi-ai amorțit mîinile!

PIERSON: Nu-ți dau drumul, pînă nu-mi dai cuvîntul că pleci cu mine.

MONANGE: Aș putea să-ți răspund afirmativ ca pe urmă să nu mă țin de cuvînt. Dar nu mai știu să mint. Am un alt suflet, o altă conștiință.

PIERSON: Vorbe de femele în călduri. Pe mine nu mă prostești cu «suflet nou», cu o nouă alcătuire omenească! Nu ești prima femeie care, venind în acest continent blestemat, să nu se fi prostituat cu nerușinare!

MONANGE: Dă-mi drumul că țip!

PIERSON: (cu o mîna îi astupă gura, dar repede și-o retrage) M-ai mușcat, vipero... (în culmea furiei) Pînă cînd o să abuzezi de răbdarea mea...

MONANGE: (răcnind) Măicuță Domnica!!

PIERSON: (încercînd să o gîtuie) Haide... Țipă!

MONANGE: (Se zbate fără a putea articula o silabă.)

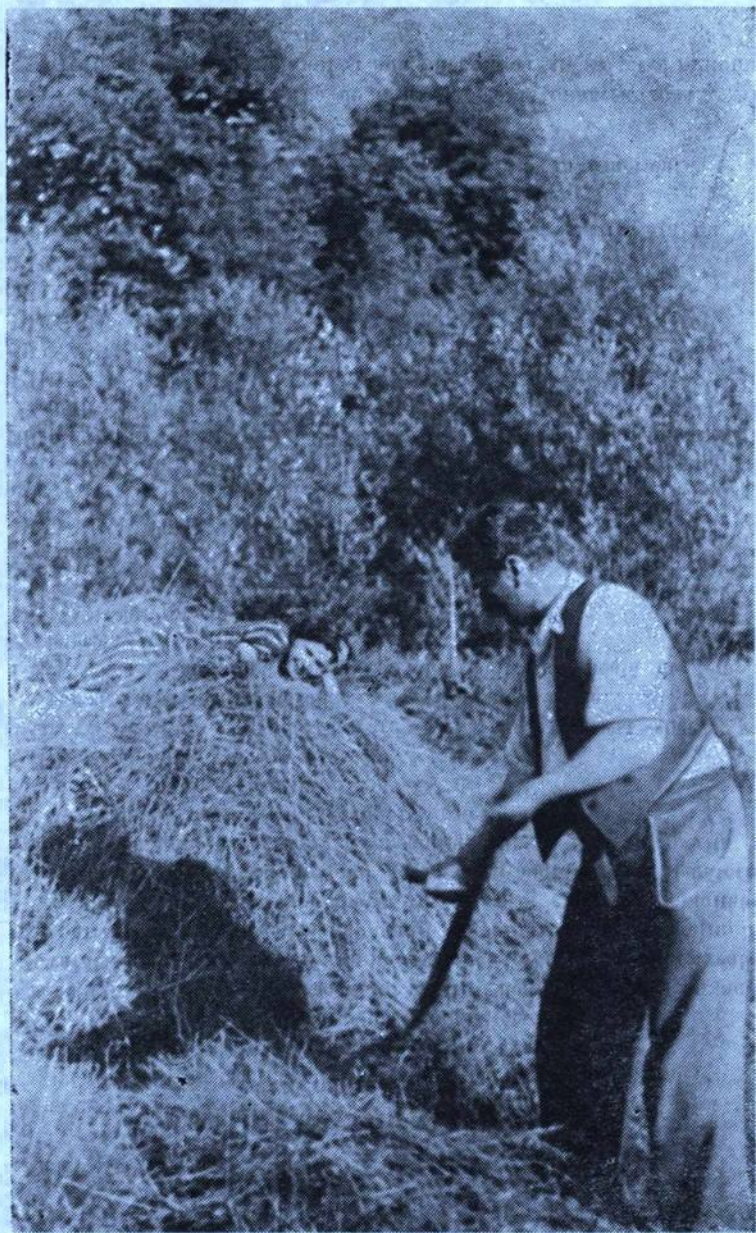
PIERSON: Mai zi că nu mergi cu mine?!... Înțelege... Îmi trebuiești acolo... Ridicolul la care mă expui îmi va pierde locul meu onorabil de senator... Și apoi înțelegi... Te iubesc, te iubesc ca un gangster și un gangster nu iartă trădările. (Domnica a intrat și rămîne locului neștiind ce să creadă.)

MONANGE: (Îi bagă disperată degetele în ochi.)

PIERSON: (dîndu-i drumul) Ah!... (Duce mîna la ochi.)

MONANGE: (cu voce răgușită) Măi-cu-ță! (Se prăbușește.)

PIERSON: (se repede asupra ei) M-ai orbit!...

Scena X

Aceiași, Domnica

DOMNICA: (ii dă un brinci lui Pierson care chiorît se lovește de un scaun) **Săriți, ucigașul... (răcnind) Ucigașul!... Tovarăși! (Iese repede, strigînd.) Ucigașul! Ucigașul!...**

Scena XI

Pierson, Monange

PIERSON: **Unde ești, vipero!** (dă cu ochii de ea) **Ce? Nu cumva? Ce-am făcut? Monange! Monange!** (o scutură) (În acest timp Domnica dă buzna în scenă cu mai mulți locatari de ambe sexe.)

Scena XII

Aceiași, Domnica, locatari, locatare

DOMNICA: **Uitați-vă la criminal... Nici moartă n-o lasă în pace** (Locatarii dau să se repeadă la Pierson.)

MONANGE: (se ridică brusc, furioasă) **Ce-i asta?**

UN LOCATAR: **Stați, tovarăși, nu vă pripiți. Țsta-i bărbatu-su... Americanu... Sînt într-o ședință conjugală.**

PIERSON: (care s-a ridicat odată cu Monange, clatină din cap aprobativ) **Yes...**

(Ris general)

— Cortina —

[66]

Mulțumim și pe această cale Angelei SORBUL, pentru amabilitatea de a ne fi oferit luminoasele imagini ale scriitorului, surprinse în casa și grădina familiei, de la Merișani. (Reproduceri foto: Vasile BLENDEA)

Persoanele epilogului

NICOLAE BRĂTULEȚ
DOMNICA
COANA MARIȚA
PUȘA
MONANGE (ANGELA) MUNTEANU FOȘTĂ PIERSON

EPILOG

După aproape un an. Același decor ca în actele II și III. E pe înserate.

Scena I

Domnica, apoi Brătuleț

DOMNICA: (Intră și iese din bucătărie. E seară. Lumina electrică a două becuri.)

BRĂTULEȚ: (intrind) Bună seara, mamă. Sănătate.

DOMNICA: (il sărută) Știi, că a început să mi se facă dor după voi, că de cînd îmi plecă fetița cu banditu ăla de bărbatu-su, am rămas singură cuc.

BRĂTULEȚ: (întunecat) Tot n-ai primit nici o scrisoare?

DOMNICA: De cînd eu ilustratele de acum 6 luni, nimic și nimic. Mi se pare că s-au împăcat.

BRĂTULEȚ: De împăcat s-au împăcat. Asta n-are a face. (Se așează pe un scaun.) Să mă fi înșelat oare asupra ei?...

DOMNICA: De! (Se așează și ea.)

BRĂTULEȚ: Să aibă ea un suflet atît de pervers încît să ne înșele? Și mai ales pe mine care mi-am pus și obrazul și situația mea în joc?

DOMNICA: Acuma și tu. Prea o iei pe politică. Ce vrei? Fata, ca orice tinerețe, s-a înflăcărat de ce a văzut pe la noi și a uitat și de bărbat și de rostul ei, dar cînd s-a înapoiat și a văzut ceea ce era să lase, vezi și tu în ce palaturi o fi trăind, s-a... deșteptat... Dar ia spune-mi, rogu-te, că tot nu-s dumirită cum a fost cu plecarea... Mi se pare că a fost invitată să părăsească țara...

BRĂTULEȚ: (cam plictisit) Ți-am mai spus doar de atîtea ori...

DOMNICA: Mi-ai zis, mi-ai zis, dar mai spune-mi o dată. A fost sau nu silită?

BRĂTULEȚ: Silită în nici un caz, nu! Dar scandalul care l-au provocat în casa noastră, și mai cu seamă panica ce-ai provocat-o în tot blocul cu țipetele dumitale, s-au auzit unde n-ar fi trebuit să se audă și, atunci, cei în drept au găsit de cuviință să-i poftescă pe amîndoi să-și lichideze ce aveau de lichidat acasă la ei. Cu acest prilej s-a pus și capăt zvonului că mistress Monange Pierson a fost reținută după unii, sechestrată după alții în Republica noastră.

DOMNICA: (tainic) Știi ce mi-a spus drăguța de ea la plecare? « Măicuță dragă, nu-ți zic adio, ci la revedere ». De altfel știi bine că mi-a lăsat întreaga ei garderobă cu care a venit și iar mi-a zis: « De o fi să mor, dumitale ți-o las, ca s-o împarți cu Pușa. »

BRĂTULEȚ: Prefăcuta!

DOMNICA: Nu știu cum o fi și ce-o mai fi, dar îi duc dorul și tare mă simt singură.

BRĂTULEȚ: Pușa tot îmi bate capul, să ne mutăm la dumneata. Ce zici?

DOMNICA: (cu gura pe jumătate) Mda... Nu știu dacă ar fi cuminte să vă lăsați apartamentul și să vă înghesuiți într-o odaie.

BRĂTULEȚ: Și eu tot așa îi spun... Am și cheltuit o mulțime de bani cu mobilatul, ba am rămas și datori, e drept plătim în rate, dar tot datori sintem și se mai poate întimpla ceva.

DOMNICA: Ce-ar putea să se mai întimpla?

BRĂTULEȚ: Chiar azi i-am spus Pușei: « fi tot dai cu mutatul, dar dacă vine Monange »?

DOMNICA: Așa-i dragă, dar dacă vine Gela?

BRĂTULEȚ: Unde a început să ridă: « Fugi încolo, că și-a bătut joc și de tine și de mine, dușmana!... Ce era nebună să renunțe!... » Pe chestia asta ne-am certat și supărat.

(se aude soneria)

DOMNICA: Parcă a sunat... Cine o mai fi?

BRĂTULEȚ: Cine să mai fie?... Pușa.

DOMNICA: (trece la ușa de intrare și ascultă cu atenție) Nu, nu... Soneria asta o cam cunosc eu, deși nu am mai auzit-o de mult...

Îa du-te tu și deschide.
(Brățuleț iese și revine urmat de coana Marița.)

Scena II

Aceiași, coana Marița

DOMNICA: (ironică) Lume nouă, lume nouă... De când ne-am ajuns ne-am uitat, eram să zic prietenii, dar noi nu putem fi prietenii...

COANA MARIȚA: Să vedeți, coană Domnica...

DOMNICA: (răstită) Iar îmi spui «cocoană»... ce vrei să mă compromiți?

COANA MARIȚA: M-a luat gura pe dinainte...

DOMNICA: Te cred, că dumneata tot între... (cu dispreț) cocoane te învîrtești... Coana Sabina, madam Esmeralda, doamna Simona, Mă rog, doamne, madame, coconet. Că nu se isprăvește odată și cu voi.

COANA MARIȚA: Dacă nu vă putem spune altfel...

DOMNICA: (domolindu-se) Te-am luat cam repede, fiindcă sintem supărați pe de alde d[umnea]v[oa]s[tră].

COANA MARIȚA: Și domnul inginer?

BRĂTULEȚ: Eu nu am de ce, fiindcă nu sintem în nici un fel de relații. (îndulcind) Vreau să spun, că abia ne cunoaștem.

COANA MARIȚA: Eu mă simt foarte onorată și în același timp fericită că vă pot personal felicita.

BRĂTULEȚ: Pentru?...

COANA MARIȚA: Că ați luat cu succes diploma de inginer.

DOMNICA: Asta-i poveste veche, coană Marițo. Te-ai trezit cam tirziu cu felicitările...

BRĂTULEȚ: (rece) Eu totuși, vă mulțumesc.

DOMNICA: Și acum... Hm!... Parcă nu ești în apele dumitale... Pari cam tristă, (cu înțeles) De!... E aproape un an de când ți-a plecat nepoata.

COANA MARIȚA: Ce repede mai trece timpul.

DOMNICA: Și pentru asta ești tristă?

COANA MARIȚA: (oftează) Într-adevăr sint supărată... (afectînd) Sint foarte supărată.

DOMNICA: (dînd din cap a înțeles) Îmi închipui din ce-ți veni supărarea. Nicușor, parcă era vorba să te duci acasă.

BRĂTULEȚ: (contrariat) Acasă?... Nici gînd n-am. Ba da... aveam la fabrică o ședință rapidă. Dar mai am vreme.

DOMNICA: Dacă mai ai de gînd să stai, rogu-te treci în odaia fetel... (coanei Marița) Află, că-i mai păstrăm camera nepoatei dumitale... (ironică) Poate mai face o excursie.

COANA MARIȚA: Nu cred să mai vină în țară. A plecat supărată foc, că a fost silită să plece.

BRĂTULEȚ: (apăsător) Nu a fost silită să plece, ci a fost rugată să-și urmeze soțul. (Iese)

Scena III

Domnica, Coana Marița

DOMNICA: N-am vrut să fie de față. Ai isprăvit dolarii ce ți i-a dat și acum vii la vechea dumitale rubedenie de... lapte, ca să zic așa, deși după felul cum te-ai purtat...

COANA MARIȚA: Te rog să mă crezi, am fost bolnavă și am fost și pe la băi. Acum cînd plec vin la dumneata cu inima îndurerată.

DOMNICA: Pleci iar la băi?

COANA MARIȚA: (cu o falsă părere de rău) Nu e vorba de băi... Plec pentru totdeauna din țară... Mă expatriez.

DOMNICA: Ce tot spui??

COANA MARIȚA: M-am pomenit așa, ca din senin, cu un tovarăș. ce-mi spune să mă prezint cu acte și fotografii, că mi s-a aprobat cererea de expatriere și că trebuie să plec de azi în trei zile.

DOMNICA: Și ai făcut chiar dumneata o asemenea cerere?

COANA MARIȚA: Încă de cînd era Monange în București. Ea m-a silit s-o fac.

DOMNICA: De aia ai venit la mine? N-ai bani de drum?

COANA MARIȚA: Am bilet de avion pînă la Paris și de acolo mi se va da un altul pentru vapor pînă la New-York împreună cu 500 de dolari de cheltuială pe drum.

DOMNICA: (ușurată) Bine că ai, altfel n-aveam să-ți împrumut atîția bani... Dacă-i așa, atunci de ce mai faci pe trista în loc să te bucuri?

[71]

COANA MARIȚA: (ștergindu-și ochii) Când mă gîndesc că plec pentru totdeauna din țara mea și că mă despart de dumneata, care ai fost ca o soră pentru mine...

DOMNICA: Ei lasă, lasă, coană Marișo, nu te mai prefăce... Ce țară... ce soră! Inima-ți zvîcnește să-ți spargă coșul pieptului de bucurie. Mă rog, dumneata scapi de noi și noi de dumneata... Noi aici sîntem pentru o viață nouă și dreaptă, dumneata cu nedreptățile și lăcomiile cele vechi.

COANA MARIȚA: E adevărat, mă bucur că-mi voi vedea fratele și pe...

DOMNICA: Pe ingrata dumitale nepoată... Ah! Ce dreptate are Pușa... Dușmanelor... Nicușor, Nicușor, ia intră să-ți dau o veste, de să rămiți cu gura căscată.

Scena IV

Aceiași, Brătuleț

BRĂTULEȚ: (intrînd) Ce-i mamă?

DOMNICA: Unde crezi că pleacă dumneaei?

BRĂTULEȚ: (cu indiferență) Asta-i vestea?

DOMNICA: Se duce la fratele... aghiotantul regal...

BRĂTULEȚ: (în deridere) Cu avionul?

COANA MARIȚA: Da, cu avionul pînă la Paris și de acolo...

DOMNICA: Se vede că i-a făcut rost sora ta de lapte... De nu i-ași mai fi dat să sugă, ca să crească o năpîrcă...

BRĂTULEȚ: Și acum de ce te superi?! Am scăpat de doi dușmani de clasă.

COANA MARIȚA: Domnule inginer, eu nu v-am fost niciodată dușmană.

BRĂTULEȚ: Dar nici prietenă.

COANA MARIȚA: Oricum m-ați socoti, eu v-am iubit și vă rămin recunoscătoare.

BRĂTULEȚ: (contrariat) Recunoscătoare? Pentru ce?

COANA MARIȚA: Pentru ajutorul ce mi l-ați dat?

BRĂTULEȚ: (Domnicăi, înconștient) Ajutor?! Ce ajutor?!

DOMNICA: (repede ca o disculpare) Ce ajutor? Că ți-am dat o coajă

de pîine uscată și o strachină de fasole, cînd mi-ai venit lihnită într-o zi?... Așa ceva dau și unui pîșoiș lepădat ce l-aș găsi mieunînd pe trotuar... Și... ia s-o isprăvim... Drum bun și spune-i nepoatei să mai poftască pe la noi, c-o dau pe ușă afară ca pe dumneata...

BRĂTULEȚ: Mamă, mamă, nu chiar așa...

DOMNICA: Vorba vine c-o dau afară... Abia așteaptă dînsa să spele putina... Iaca, îi dau voie să mă sărute... (O împinge spre ieșire.)

COANA MARIȚA: (din ușă) Domnule inginer, ce să-i spun lui Monange din partea dumitale?

BRĂTULEȚ: (după o scurtă pauză. Rece) Să nu-i spui nimic.

DOMNICA: Ia, stai puțin. Dumitale nu ți-a scris nimic pînă acum?

COANA MARIȚA: Sigur că mi-a scris și în cîteva rînduri.

DOMNICA: Și cam ce ți-a scris?

COANA MARIȚA: (revenînd în mijlocul scenei) Acum patru luni bărbatu-său a fost reales senator... Dar cu greu. Se face mare eaz de faptul că Monange a luptat în această alegere...

DOMNICA: (decepționată) Serie așa că... a luptat pentru el?

COANA MARIȚA: Unele gazete i-au dat și fotografia nepoatei în mijlocul alegătorilor, ba cele adverse au făcut și glume pe socoteala lui Pierson scriind că dacă nu-l susținea nevastă-sa ar fi căzut rușinos. Cum s-ar spune ea l-a ales.

DOMNICA: Ce vorbești? Și abia acum ne-o spui? Frumos din partea dumitale, și mai vorbeai de recunoștință?

COANA MARIȚA: M-a jurat dinsa să nu vă spun nimic.

DOMNICA: Frumos din partea ei... Și alta nimic despre noi?

COANA MARIȚA: Nimic.

DOMNICA: Nimic și nimic?

BRĂTULEȚ: (enervat, răstit) Ci las-o mamă să plece. Nu vezi că-i grăbită.

DOMNICA: Da, da. E grăbită. Poftim, coană Marițo, ușa e la dispoziția dumitale. (O împinge mereu pînă iese din scenă și în timp ce Brățuleț se plimbă agitat, Domnica revine.)

Scena V

Domnica, Brățuleț

BRĂTULEȚ: Ai văzut acum, ce-ai ajutat?

DOMNICA: (lepădîndu-se) Acum, dacă i-am dat un blid de fasole, cică am ajutat-o...

BRĂTULEȚ: (cu imputare) I-ai dat dumneata mai mult. Ba și bani...

Cu inima dumitale... nu mă miră. Dar vezi, dumneata, noi nu trebuie să acționăm cu inima, ci numai cu mintea!...

DOMNICA: (cu jumătate gură) Parcă tu n-ai ascultat și de glasul inimii cu sora ta?

BRĂTULEȚ: Tocmai, și iată rezultatul. Am greșit și pace... Am să-mi fac la prima ședință o autocritică fără cruțare...

DOMNICA: Nu uita să mă bagi și pe mine în ea... Și eu sînt vinovată că te-am încurajat și pe ea c-am cocolit-o... Doamne iartă-mă...

BRĂTULEȚ: (exasperat) Iar!!!

DOMNICA: Vrei să spui că iar m-a luat gura pe dinainte? N-am ce-ți face... Mă scap... Dacă mă scap, mă scap... Dar ce-am vrut să

spun? Vezi, dacă mă întrerupi?... Stai, că mi-am adus aminte...

Cine știe ce vorbe am scăpat și dinsa le-a pus pe hîrtie...

BRĂTULEȚ: Dar eu, care am purtat-o prin toată țara. La Hunedoara, Reșița, Ploiești, Botoșani... Orașul Stalin, Bicăz... nu mai vorbesc de toate fabricile din București. Dar pe unde n-am dus-o, ba și prin casele muncitorilor, ca să stea de vorbă cu ei, să le aflu sufletul și gîndurile... Ei bine, cînd mă gîndesc că ar putea să apară și cred că vor apărea prin jurnale Impresii din Republica Populară Română, în care să ne ridiculizeze, căci amarnică-i desărată și piperată, îmi vine să... nu mai știu eu ce-mi vine!... Și eu care socoteam că convertirea ei va fi cea mai mare izbîndă a mea de activist.

DOMNICA: Ia mai isprăvește-o, că mă apucă și pe mine inima... Dar poate că n-o fi tocmai așa... S-o gîndi și ea la răul ce ne-ar putea face!...

BRĂTULEȚ: Cînd sînt cauze mari în joc, indivizii nu mai contează.

DOMNICA: (ofensată, neînțelegînd sensul celor spuse) Dar ce? Noi sîntem indivizi? (cu mîndrie) Noi sîntem tovarăși... (soneria) Derîndul ăsta e Pușa. (Iese repede și revine cu Pușa.)

Scena VI

Aceiași, Pușa

PUȘA: (lui Brățuleț) Eram sigură că te găsesse aici.

BRĂTULEȚ: (nervos) Și eu tot atît de sigur, că vei veni aici, iar apartamentul nostru stă gol și așteaptă gospodari mai așezați și nu hoinari.

PUȘA: Eu de cînd tot spun, să ne mutăm la măicuța, că de cînd iubita dumneaei flică de... lapte a părăsit-o...

DOMNICA: Acuma nu mă mai amări și tu.

PUȘA: În sfîrșit, măicuță, cînd te hotărâști să ne primești?

BRĂTULEȚ: Mai încetează și tu cu mutatul. Ce? Nu e bine acolo unde stăm?

DOMNICA: Asta zic și eu. Nu vă e bine?

PUȘA: Mă gîndeam la dumneaei că stă singură.

DOMNICA: Așa-i soarta părinților. Dintr-o casă plină de copii se

pomenesc la bătrînețe singuri, că pui zboară și-și fac în altă parte cuiburile.

PUȘA: La dumneata nu mai e cazul, tovarășă soacră. Un copil ai și cu el ai trăit până acum. De ce să ți-l îndepărtezi?

DOMNICA: Dacă Nicușor vrea, numaidecît să poftescă. Faceți-vă mutațiile de domiciliu, vindeți-vă bunătatea de mobilă, că la mine nu aveți unde le pune.

BRĂTULEȚ: (repede) Are dreptate mama. Unde mai punem și mobilele noastre? Să le vindem înainte de a le fi plătit?

PUȘA: Păi să le vîndă pe-ale dumneaei. Să mai înnoim casa că mobilele astea tot sînt de pe vremea burghezo-moșierimii...

DOMNICA: (ritos) Ba la una ca asta mă opun. Auzi dumneata, la toate necazurile și ofurile mele să ajung și la Talcloc... Uite, vezi... Îmi plac, nu zic ba, ba te și laud și ca muncitoare și ca utemistă, dar ca noră!...

PUȘA: (repede și acră) Nu mă poți suferi.

DOMNICA: Nu te pot suferi? Ce vorbă e și asta?... Vezi că ești cîrcotașă! Și uite nici n-ai apucat să intri în casa mea și te-ai și luat la harță cu mine!

PUȘA: (ridicînd tonul) Zi mai bine că nu vrei să ne primești, fiindcă tot mai tragi nădejde ca spinul de barbă, că s-o întoarce și n-ai unde s-o oploșești.

DOMNICA: (ridicînd și mai tare tonul) Ce s-o oploșesc, că am isprăvit cu ea!... I-am și zis mătuși-si, dacă i-o mai veni în gînd să mai facă o excursie prin Republica noastră și o ciocăni la ușa mea, o iau de spate ca și pe dînsa și îi fac vînt afară... Da, afară! Adică stai (intră repede în bucătărie și revine cu un măturoi cu coadă) Uite așa!... (și începe să măture îndrăcit) Afară cu gunoaietele... afară!...

(Ușa se deschide brusc și în cadrul ei apare cu o figură veselă și cu un geamantan în mînă Monange.)

Scena finală

Aceiași, Monange

MONANGE: (cu voioșie și tinerețe) Sănătate, tovarăși!

DOMNICA: (Rămîne cu gura căscată și cu mătura în aer.)

PUȘA: (după o clipă de stupoare izbucnește într-un ris nervos) Haide, măicuțo, mătur-o!

BRĂTULEȚ: (după un efort de reținerea emoției. Cu o ironie silită) Bun sosit, mistress Monange Pierson.

MONANGE: (făcînd o plecăciune) Scuzați, vă rog, mă numesc Monange, adică Angela Munteanu, revenită în țară în urma cererii mele de repatriere, ce mi s-a aprobat.

BRĂTULEȚ: Și de ce totuși, divorțată, dacă ai divorțat, l-ai mai susținut în alegeri?

MONANGE: Nu, frățiorul meu de lapte... După. Acesta a fost și tîrgul, adică «businessul» dintre noi: eu, concurs în alegeri, redarea milionului de dolari ce-mi făcuse ca zestre, iar el grăbirea și desăvîrșirea divorțului. Trebuie să recunosc că în afară de toate lucrurile ce-mi aparțineau, mi-a făcut cadou și 100.000 de dolari. Iertați-mă, dar nu l-am putut refuza... Și acum?

DOMNICA: Și acum?

MONANGE: Și acum, ca cetățeană română (și apleacă adînc), mă pun la dispoziția și la ordinul Republicii Populare Române.

DOMNICA: (o lovește cu palma pe spate) Ptiu, ptiu, bată-te norocul de fată. Ia, sărută-mă, că mult m-ai amărit și acum mult m-ai bucurat!...

Mihail SORBUL

În corespondență cu Mihail DRAGOMIRESCU

DESPRE COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA lui Mihail Sorbul se știu puține lucruri, semnificative fiind doar mărturisirile, destul de succinte, făcute de dramaturgul însuși cu diferite prilejuri.¹ Născut la Botoșani, în ziua de 16/29 octombrie 1885, a avut o copilărie zbuciumată. Tatăl său, Anton Smolsky, era ofițer de cavalerie și, după căsătorie, a fost constrins să se mute cu slujba dintr-o localitate în alta. Primul copil al soților Smolsky a fost Gheorghe, născut în anul 1883. Mihail a fost al doilea copil. Scriitorul evocă cu tristețe «căsătoria nenorocită» a părinților săi, care au avut «o viață tragică, cu despărțiri și împăcări și tot tragică a fost soarta mamei care s-a prăpădit când eu aveam șase ani». ² Astfel, cei doi băieți au rămas orfani de mamă în toamna anului 1901.

Nu știm unde și în ce condițiuni a urmat Mihail cursurile școlii primare. Ceea ce se poate spune cu certitudine este faptul că în anul școlar 1897/1898 a urmat clasa a III-a div. A la Liceul Național din Iași. De bună seamă că a intrat în școala primară la vârsta de 7 ani, în anul școlar 1891/1892 și, peste patru ani, în toamna lui 1895, a început cursurile inferioare de liceu, probabil, la Botoșani, căci nu figurează între elevii liceului ieșean, înainte de anul școlar 1897/1898.

Clasa a III-a liceală n-a promovat-o ușor, deoarece a fost corigent la *greacă* și la *desen*. Fratele mai mare, Gheorghe, era elev în clasa a II-a div. A și a rămas corigent la limba română. Între elevii de liceu, din clasele mai mari, reținem pe Mihail Sadoveanu, Al. O. Teodoreanu, Mihai Codreanu (în particular) etc. Mihail Smolsky trece examenele de corigență, fiind promovat în clasa a IV-a liceală, pe care o urmează în anul școlar 1898/1899. Liceul Național avea profesori de renume, între care Vasile Burlă, Al. Bădărău, P. Culianu, Gr. Buțureanu ș.a. În clasele a III-a și a IV-a, elevul Smolsky a avut dascăli pe M. Săvescu și C. Botez, la română, G. Costin-Vellea, la geografie, I.V. Praja și P. Culianu, la matematică, I. Prussa, la franceză, Gr. Missir, la istorie, Gh. I. Urziceanu, la științe naturale, P. Gărcineanu, la greacă — (el l-a lăsat corigent), Șt. Șoldănescu, la calligrafie și desen — care l-a lăsat, de asemenea, corigent în clasa a III-a.

Rezultatele la învățătură în clasa a IV-a sînt tot nesatisfăcătoare: elevul rămîne corigent la *matematică*, cu profesorul P. Culianu, iar profesorul de *greacă*, Gărcineanu, îl lasă, din nou, corigent. În schimb, fratele său, Gheorghe, din clasa a III-a, este corigent numai la *științele*

¹ Vezi, de pildă, Mihail Sorbul: «Am fost un om sărac. În afara eroilor mei nu am avut nimic». Material înedit, cu o prezentare de Victor Crăciun, publicat de „Știința tineretului. Supliment literar-artistic”, an V, nr. 43(214), 27 oct. 1985, p. 3.

² Ibidem.

fizice³. Anul școlar 1899/1900 l-a urmat tot la Liceul Național din Iași, ca elev în clasa a V-a. În această clasă, Mihail Smolsky redactează revista „Viitorul“, trasă la șapirograf, care «era o încintare pentru noi atunci, și era plină de fabule și poezioare dar mai mult cu *Viitorul* nostru...» — cum observă nostalgic autorul *Dezertorului*.

Se pare că în partea a doua a anului 1900, familia Smolsky se mută la Ploiești, unde Mihail urmează clasele a VI-a și a VII-a de liceu, dar nu știm dacă în particular sau la cursurile de zi. Și la Ploiești, în atmosfera caragialiană, a «șotiilor» marelui scriitor, adolescentul Mihail Smolsky redactează împreună cu Chose Mateescu revista „Aurora“. Sînt anii în care autorul *Scrisorii pierdute*, personalitatea cît și opera lui exercită o influență decisivă asupra adolescentului venit de pe meleagurile Moldovei de Nord. Nu știm dacă la Ploiești sau după aceea, Mihail Smolsky a fost constrîns să repete sau să întrerupă cursurile liceale, dar

este sigur că în anii 1902—1903 frații Smolsky se mută la București. Situația școlară a lui Gheorghe, fratele său, se încurcase rău, astfel că tatăl băieților, Anton, adresează în primăvara anului 1901 o cerere ministrului instrucțiunii publice ca să-i aprobe lui Gheorghe, de 18 ani, rămas repetent în clasa a IV-a, să susțină într-un singur an examene pentru clasele a IV-a și a V-a, dar la 4 mai 1901 ministrul respinge cererea.⁴

Ultimele clase de liceu, Mihail le-a făcut în particular, la București. Dacă ar fi promovat normal clasele liceale, atunci el ar fi trebuit să se prezinte la bacalaureat în vara anului 1903, la vîrsta de 18 ani netimpliniți. M. Smolsky s-a prezentat însă la examenul de bacalaureat în vara lui 1905, în categoria elevilor «în particular». Examenul l-a susținut la Liceul „Sf. Sava“ din București, avînd ca președinte de Comisie pe profesorul universitar C. Dumitrescu-Iași.

În august i se eliberează următorul act școlar:

«No. 72 bis

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice

Particular [scris cu cerneală]

Diplomă de Absolvire

Liberată elev[ului] Smolsky Michail, născut în Botoșani la anul 1885, la Octombrie, ziua 16, de naționalitate *Română*, de religie *ortodoxă*, pe baza mediei 6,00 (șease) obținută la examenul de absolvire al Liceului — Secția Clasică.

Dat în București la 10 August

Președintele Comisiunii

[ss] C. DUMITRESCU-IAȘI

Directorul Școalei — Colorian

Semnătura candidatului

[ss] Mihail A. SMOLSKY »⁵

Tînărul bacalaureat, de 20 de ani, se înscrie la Facultatea de Drept din București, dar după un an o părăsește, înscriindu-se la Conservator, „secția“ dramatică, dar nici această facultate n-a frecventat-o, nu și-a susținut toate examenele prevăzute pentru anul I ca, după aceea, s-o abandoneze.

În anul 1906, debutează editorial cu piesa în 4 acte *Eroii noștri*, semnată «M. Smolsky».

³ Despre acestea, vezi broșura: *Clasificațiunea școlărilor Liceului Național din Iași*, pe anii 1891—1911.

Din anul următor începe colaborarea sa cu Mihail Dragomirescu. Va fi secretar de redacție al „*Converbirilor critice*“ și profesorul îl va susține, promova și consacra scriitor în paginile revistei și prin studiile sale critice elogioase. Între ei se va infiripa și o vie corespondență.

⁴ Vezi, Arhivele Centrale de Stat, Fond — Min. Instrucțiunii Publice, dosar 455/1901, f. 123.

⁵ Arhiva Liceul „Sf. Sava“, la Liceul „Nicolae Bălcescu“, din București, dosarul cu Cotoare «Examene de absolvire» 1905 — August.

«Chiar mâine trebuie să plec la Roma.»

[Ștampila]

Ploiești, 22 mai 1910

I

Ploiești, 8 Mai 1910

Prea stimate D-le Dragomirescu,

Deoarece nu m-am mai întâlnit cu cel [pe] care l-am însărcinat să vă trimeată printr-un comisionar manuscriptul, vă rog să binevoiți a-mi răspunde dacă l-ați primit, deoarece din diferite motive nu pot [veni] la București curînd, sau nu știu cînd voi putea să fac acest pas. Din actul următor am 350 versuri, adică primul tablou.

În așteptarea răspunsului Dvs. vă salut cu cel mai profund respect și admirație.

M. SMOLSKY SORBUL

[Carte poștală]

Domnului Mihail DRAGOMIRESCU

str. Gramont N. 11 București

[Scrisă cu cerneală violetă]

II

Prea stimate D-le Dragomirescu,

Prind prilejul ca să vă trimit cele două acte din *Ion Armeanul*. După cum vedeți e un manuscript îngrozitor de... mare... După ultimele reflexii găsesc de cuviință să numesc actul I tot prolog, astfel că vor fi 4 acte și un prolog, un prolog cam slab, dar n-am ce-i face.

Prima scrisoare, din 8 mai 1910, și următoarea, nedată, sînt expediate din Ploiești. Mihail Sorbul făcea aici serviciul militar. Reiese că, înainte de 1910, începuse să lucreze la drama *Ion Armeanul*. Pe măsură ce încheia redactarea unui act, expedia manuscriptul directorului, „*Convoirilor critice*”. « După ultimele reflexii — scrie M. Sorbul — găsesc de cuviință să numesc actul I tot prolog, astfel că vor fi 4 acte și un prolog, un prolog cam slab, dar n-am ce-i face. » După aceea, autorul a reluat manuscrisul său, încît textul definitiv are 5 acte și un prolog.

În vara anului 1915, scriitorul este concentrat la regimentul său din Ploiești, al cărui comandant era colonelul Petala, viitor general, cunosțință apropiată a lui Mihalache Dragomirescu. M. Sorbul indica adresele: Romanescu 8, Ploiești, locuința familiei sale, și „Terasa Oteteleșanu”, eternizată de Camil Ressu, în tabloul rămas celebru.

Regimentul 37 dorobanți din Ploiești a fost transferat, la începutul lunii septembrie 1915, în județul Botoșani. Mihail Sorbul, avînd gradul de sergent, își deapănă impresiile sale despre acele vremuri tulburi, premergătoare intrării României în război. Soția primise un post de

profesoară la o școală profesională din Iași. Căsătoria o consideră un « noroc », moment salvator din monotonia dezagreabilă a boemiei: « Azi n-am remușcări, ci mulțumiri » — îi mărturisește el protectorului său spiritual.

Agitația politică patriotardă a lui Vasile E. Moldovan, publicist ardelean, care semna adesea *Drumaru*, îi displace, căci alături de ostași, la instrucție și prin muncă istovitoare se verifică adevăratul patriotism, nicidecum prin vorbe sfôrăitoare și „lecții” de la tribună. Felurite evenimente externe și evoluția atmosferei politice interne îl îngrijorează, dar privește totul cu stoicism, deoarece pînă la sfîrșitul vieții va rămîne « un modest sergent » de dorobanți...

În sfîrșit, din ultima carte poștală, aflăm că dramaturgul a călătorit cu un vapor spre Italia, iar din 24 mai 1920 se afla la Messina, de unde se îndrepta spre Roma.

Neîndoios, stringerea corespondenței lui Mihail Sorbul într-o carte ar adăuga un plus de interes artistic, cultural și istoric față de cel care a contribuit decisiv la modernizarea dramaturgiei românești.

Pavel ȚUGUI

Rămîne să vedeți și D[umnea]v[oa]s[tră], dacă veți avea destul curaj să-l citiți. Asupra venirii mele la București, am întîrziat atîta vreme fiindcă am fost bolnav. Astăzi fiind restabilit, sper să sosesc peste puțină vreme. Nu înțeleg încă ce rost a avut cererea unui răspuns urgent din partea mea. Vi l-am dat și...

În așteptarea unui răspuns al D[umnea]v[oastră] dacă va fi necesar.

Rămîn al D[umnea]v[oastră] cu cel mai profund respect și admirație

M. SMOLSKY SORBUL

P.S. Am început actul III (80%).

[Scrisoare nedată, cerneală neagră, foaie velină mică]

III

Ploiești 31 Iulie 1915

Prea stimate d-le Dragomirescu,

Sînt cîteva zile de cînd mă tot țin să vă scriu, după ce bineînțeles am renunțat de a vă mai găsi la București. Informat fiind că sînteți la Rucăr, vă scriu într-acolo și sper că scrisoarea mea vă va găsi.

Actualmente sînt cînd la Ploiești, cînd la București în concediu pînă la 10 August, grație intervenției pe care ați făcut-o pe lîngă d. colonel Petala.

Scrisoarea pe care i-ați scris-o i-a făcut o impresie deosebită, dacă nu profundă chiar. Nu știu dacă s-a impresionat de faptul că are în regiment un scriitor, cît [de] faptul că i-a venit scrisoarea de la D[umnea]v[oa]s[tră]. Din informațiile căpătate pot să afirm că a rămas foarte măguit de... D[umnea]v[oastră]! În schimb, m-am folosit eu. M-a chemat la raport, s-a informat asupra mea, mi-a strîns mîna «mîndru» (!?) că mă are în regiment, m-a întrebat de ce nu-s ofițer etc..., apoi m-a mai chemat odată după ce dăduse ordin comandantului de companie să-mi dea susmenționatul concediu de 15 zile. Se poate că voi fi și plutonier. O paranteză: concediul mi-a venit după ce mi-a citit *Letopiseți*!... Nu știu pînă unde, sau pînă cînd voi duce-o așa cu d-l colonel Petala, oricum sînt mulțumit și n-am cum să vă mulțumesc, că nu m-ați uitat.

Am totuși un singur și mare regret. E o vreme de cînd nu v-am mai văzut, în care vreme nici n-am primit vreo carte poștală de la D[umnea]v[oa]s[tră]. Aș dori să știu ce mai faceți și mai ales cum mai petreceți în munții Rucărului, pe care îi bănuiesc că sînt interziși excursioniștilor.

Dacă vreți să-mi scrieți atunci vă pun la dispoziție două adrese: Romanescu 8 — Ploiești și „Terasa Oteteleșeanu” — București.

Sărutări de mină D-nei Dragomirescu

Al D[umnea]v[oa]s[tră] cu toată stima, dragostea și admirația

M. SORBUL

[Scrisoare pe foaie dublă, format mic, scrisă cu cerneală neagră]

IV

14 Septembrie 1915

Prea stimate d-le Dragomirescu,

M-am ținut de atîtea ori să vă scriu și de abea astăzi mă invrednicesc. Motivul e foarte simplu: treaba începe să se îngroașe. Regimentul e plecat de acum o săptămînă în împrejurimile Botoșanilor. Se sapă mereu, se sapă și în zile de lucru și în zile de sărbătoare. După cum vedeți „Acțiunea națională” degeaba protestează împotriva guvernului — Doamne! Doamne! Faptele mari oare nu se pot face cu mai puțină gălăgie zădarnică?! Mă gîndesc la ghedeniștii lui Drumaru! Ce ifose de martiri își dau... Mîine-poimîne, cînd va da D-zeu să se înfăptuiască ceva din ceea ce

trebuie, tinerii aceștia vor spune că ei sînt făuritorii României mari și gîndul acesta mă face să mă uit la cei din jurul meu, care sapă în continuu. Nu zău! Din respect pentru aceștia ar trebui... Dar s-o las baltă, fiindcă nu mă pricep să discut chestiuni de acest fel.

Nevastă-mea a fost numită *titulara* maestră la Școala Profesională din Iași. E poate singura mulțumire ce mi s-a oferit după atît sbucium. Sînt cel puțin mulțumit despre partea ei. Numai că mi se încurcă iar lucrurile... Credeam că după comitetul de vineri voi primi de undeva vr-o știre, cu privire la *Letopiseții* mei. Speram să-mi scrie Rebreanu, dar nu mi-a scris nici dînsul. De altfel evenimentele cred că vor închide curînd porțile teatrului, și numai singură curiozitatea mă face să vă întreb dacă platonicește măcar se va pune în repetiție și drama mea. Dar Revista D[umnea]v[oastră]?... Pînă acum n-am văzut-o nicăieri anunțată. Ați renunțat cumva la dînsa? Cred că ar fi păcat. E singurul lucru bun ce s-ar putea face în gălăgia și babilonia de astăzi. Ar fi cel puțin o încercare de concretizare a celor ce se pun la cale astăzi cu vorba și nu cu fapta.

Nădăjduiesc că îmi veți scrie, simt chiar nevoia să-mi scrieți.

Sărutări de mină D-nei Dragomirescu

Al D[umnea]v[oastră] cu toată stima și admirația

M. SMOLSKY SORBUL

Sergent Comp. XI, Regiment

37, Călmărești

jud. Botoșani

[Scrisoare pe foaie obișnuită îndoită, caligrafiată cu creion negru]

V

Iași, 21 Septembrie 1915

Prea Stimate d-le Dragomirescu,

Nu știu dacă ați primit scrisoarea ce v-am trimis-o acum o săptămînă. Nu știu, pentru că am dat-o unui soldat s-o dea la poșta din Botoșani, regimentul meu fiind presărat prin satele din împrejurimile orașului.

Astăzi vă scriu din Iași, din domiciliul provizoriu al soției mele, care a fost numită la Școala profesională de aci ca titulară. Se vede că diploma mea de liceu, pe care stă scris « de naționalitatea română », l-a convins pe d-l Bratileca că eu sînt român sadea și ca atare i-a dat soției mele dreptul ce i se cuvenea. După atîtea emoții din partea amîndorora, astăzi pot să-mi fac concentrarea ceva mai liniștit. Adică să fac pe sobolul acestei țări (sobol pentru că supraveghez săpăturile) în timp ce Ghene-diștii fac pe luceferii României Mari. Dar în sfîrșit. Fiecare să se mulțumească cu ce-i dat să fie și eu în aceste momente sînt foarte mulțumit că pot scrie din Iași. Dacă am însă răgaz să mă reped din cînd în cînd la Iași, nu tot astfel stă cazul și cu Bucureștii. Îi voi mai vedea vreodată... Împrejurările prin care trecem, mobilizarea Bulgariei, *Federația unionistă*¹, sînt atîtea motive serioase, care mă silesc să cred cum că pînă la sfîrșitul vieții mele voi rămîne un modest sergent din al 37[-lea] Regiment de dorobanți. Mi-am și făcut uniformă. Înțelegeți, nu-mi pot compromite soția, profesoară titulară la Școala Profesională de gradul al II-lea Sf. Sava, cu prestanța mea prea căzonă de sergent.

Așadar neputînd veni la București, m-am gîndit la d[umnea]v[oastră], unicul meu protector pe vremuri bune și rele, războinice și pașnice, căruia îi datorez atît de mult încît am renunțat de-a-i mai fi... recunoscător, pentru motivul binecuvîntat că nu mă pot plăti față de dînsul nici măcar cu viața. Se vede că pe același temei s-au

¹ *Federația unionistă* s-a înființat la 18 septembrie 1915, avînd în componerea ei reprezentanți ai grupării conservatorilor « antantști », ai Partidului Conservator-Democrat și ai transilvănenilor aflați în România. Președintele Federației a fost Nicolae Filipescu, iar vicepreședinți Take Ionescu și Simion Mindrescu.

întîmplat atîtea cazuri de ingratitude în literatura noastră. Și așa gîndindu-mă la d[umnea]v[oastră] v-aș ruga să-mi răspundeți cît de curînd ce s-a făcut cu *Leto-piseții* mei și dacă se pun cîndva în repetiție. Vă reamintesc aceasta pentru că am așa de mulți prieteni la Teatrul Național și au mai ales atît de mult talent diplomatic, încît s-ar putea — e drept că asta ar fi o culme — să vă facă să mă uitați. De asemeni aș vrea să știu dacă e posibil să mi se încredințeze o traducere franțuzească. Viața care mi s-a schimbat atît de brusc, deși la o vîrstă cînd trebuie să încetezi cu boemia, îmi impune oareșicari datorii. Cel puțin să le fac față cu ceva. E și o chestiune de demnitate. Soția mea mi-a pus la dispoziție o sumă pe care am primit-o, dar pe care vroi s-o restitui, dacă nu chiar s-o depășesc pentru cerințele casei, sau barem pentru ale mele personale. M-aș simți foarte jenat să-i cer bani pentru... tutun, de pildă.

S-ar putea răspunde la toate acestea foarte simplu: de ce m-am însurat?... Firește, s-ar mai spune însă și de ce m-am născut, sau de ce fac armata, pe cînd alții își beau liniștit șvarțul la Terasă. Totuși răspund. Boemia m-adusese în ultimele momente aproape de neurastenii, de cîte ori nu m-am gîndit să mă sinucid? Trebuia să reacționez și am reacționat. Mi s-a prezentat o partidă excelentă pentru « nasul meu » și... am primit. Azi n-am remușcări, ci mulțumiri. Nu mi-am luat povară, ci sprijin. E, după d[umnea]v[oastră] al doilea noroc ce mi s-a ivit în cale și l-am prins. Dacă n-ar fi împrejurările de astăzi, ați vedea ce am face amîndoi. Eu unul sînt legat de mîini și de picioare. Chiar mîine trebuie să plec la Roma. Vai, nu Roma glorioasă, ci satul Roma, de lîngă Botoșani. Un sat nou, cu case rari, [*sic!*] unde vin noaptea și dorm pentru ca a doua zi să revin iarăși pe cîmp și să contemplu... natura.

Așadar iată de ce vă rog să nu mă uitați. Poate scap din război și atunci mai am de trăit. Nevăzînd nicăeri anunțată Revista d[umnea]v[oa]s[tră] încep a crede cum că ați renunțat la dînsa. Mi-ar părea foarte rău. Pusesem mari nădejdi în ea și apoi a venit și timpul ca să reapăreți în viața aceasta așa-zisă culturală. Am zis să reapăreți « militant », căci personalitatea d[umnea]v[oastră] de mult nu mai are nevoie de prezența d[umnea]v[oastră].

Și acum, cînd v-am scris atîta s-o închei. D-l Colonel Petala nu mai e la regimentul meu, ci înaintat la Brigadă. Îmi pare rău. N-ați putea să-i scrieți? S-ar putea ca dînsul să pună o vorbă bună pe lîngă d-l Colonel Costea, actualul comandant. Ar putea ieși oarecari concedii.

Urîndu-vă toate cele bune, sărutări de mîini D-nei Dragomirescu. Cu toată stima și admirația

M. SMOLSKY. SORBUL

Reg. 37, Bot. III, Comp. XI
Roma — com. Nicșnei
jud. Botoșani

[Scrisoare pe hîrtie velină mare, îndoită, cerneală neagră]

VI

[C.p.] Messina — Interno Stazione Ferroviari

D-lui Mihai DRAGOMIRESCU

[Ștampilă]
25.5.1920

Vila Băicoianu
str. Nifon Bukarest
Roumanie

Vă scriu din Messina unde vaporul s-a oprit cîteva ceasuri. Cred că peste puțin vă voi putea da adresa mea la Roma.

Urîndu-vă toate cele bune

Rămîn al d[umnea]v[oastră]

M. SORBUL

[Toate scrisorile — B.C.S. — Arhiva St. Georges
LXXXVII/dosar 1 — Arhiva M. Dragomirescu]

CENTENAR

G. TOPÎRCEANU

Alte scrisori «cu adresă»

SCRISORILE «CU ADRESĂ» ALE LUI G. Topîrceanu sînt extrem de agreabile și se încadrează perfect în regimul prozei autorului, care rămîne o parte rezistentă a operei sale, chiar dacă astăzi nu are încă audiența meritată. *Scrisorile fără adresă* reprezintă fanteziile parodistice în proză; și, dacă parodia nu e specie critică, în orice caz, presupune multă conștiință scriitoricească și, aflată în exces, conduce la sterilitate. Parodistul rămîne un autor nerealizat de literatură și, mai mult, un critic ratat.

E greu de spus dacă vreodată proza lui Topîrceanu va cîștiga un ascendent asupra poeziei sale — cum s-a întîmplat în cazul lui Alecsandri —, atît de iubită de marea masă a cititorilor, cu toate că acum pastîșa, parodia, imitația (adică proza auto-reflexivă) sînt din nou la modă, dar în sens creativ, nu peiorativ-umoristic ca pe vremea autorului *Baladelor vesele și triste*.

Cert este că proza sa se adresează unui lector mai rafinat, mai profund, și, în orice caz, familiarizat cu literatura momentului, și Topîrceanu însuși, devenind altul, mai interiorizat și profund, renunțînd la anecdotică și efectele calamburistice, cu o dezarmantă sinceritate și autenticitate, realizează un remarcabil portret moral, într-un dosar de existență. Nevoia confesiunii se simte în proză și nu în poezie unde, dimpotrivă, artifiiciul, automatizarea, disimularea devin sentimentele dominante. Marele număr de scrisori — ca volum de pagini cît restul operei — ne face să decidem că, în anumite momente ale existenței sale, Topîrceanu scria mai mult corespondență decît literatură, cîtă

Domnului colonel C. Argeșanu
în semn de aleasă prețuire și
veche afecțiune
G. Topîrceanu

«...scoatem o revistă săptămînală la Iași.»

I

[M.L.R., Mss. 55/II/1 — 545/1-2]

[Fără plic]

Iași, 21 iunie 1915

Iubite domnule Locusteanu,

Eram concentrat la Focșani, pe 40 de zile, cînd am aflat fericita veste a numirii d[umi]tale în postul de Subdirector al Teatrului Național. Te felicitiez deci tocmai acum și-ți zic din toată inima: la mai mare! Activ, inteligent și experimentat în teatru cum ești, sunt sigur că vei face mult bine acolo. În lipsa mea de aici a venit volumul D[umi]tale despre umor^a (antologia), pe care l-a luat I. Carp și nu-l mai găsește. L-am căutat pe la librăriile de aici, s-a epuizat, nu-l mai găsesc.

Trimite-mi te rog[,] cit de curînd, unul, ca să-i pot face recenzia.

Al D[umi]tale cu multe salutări[,]

G. TOPÎRCEANU

Sărutări de mîini Doamnei Locusteanu.

II

[M.L.R., Mss. 55/II/5 — 552]

[Fără plic, nedată,

probabil început de martie 1916]

Iubite domnule Locusteanu,

Primesc cu plăcere invitația să colaborez la revista pe care vrei s-o scoți, — nu

^a Antologia *Umorul românesc*...

vreme numai lui Petre Locusteanu¹ îi scrie de trei ori într-o săptămîină.

Topîrceanu nu are timp să-și cristalizeze memoriile și nici răbdarea să țină un jurnal; de aceea el scrie scrisori care pot fi organizate însă într-un *Diarium* intim și public, pulverizat către cei mai diverși destinatari. Memoriile devin documente istorice, epistolele înregistrează momentele sufletești, din chiar timpul acțiunii, fără premeditare și fără falsificare

¹ Petre Locusteanu (1883—1919), ziarist, prozator, dramaturg. Bibliografie: *Nevasta lui Cereluș*, farsă într-un act, „Biblioteca Teatrului Național”, București, 1910; *Funcționarul de la Domenii*, farsă în trei acte, „Biblioteca pentru toți”, nr. 667, [1910]; *Cincizeci de figuri contemporane*, Texte — Petre Locusteanu, Desene de Iser, București, 1913; *Glasul Vitejiei* — Antologie eroică, București, „Tipografia Profesională, Dim. C. Ionescu”, 1915; *Umorul românesc*, Încercare critică și antologie, Editura „Flacăra”, București, 1915; *Comisarul Străjescu*, Schițe umoristice, „Căminul” — Biblioteca literară științifică, nr. 175 — 176, București, [1916].

(prin literaturizare ulterioară). Ideea de jurnal contrazice personalitatea omului-vanitos, fastuos, pornit să hipertrofieze dramatic evenimentele și, precum Camil, plin de futilități. Topîrceanu era hipo-caloric: avea elanul să înceapă, dar nu avea energia să continue o operă metodică de mari dimensiuni.

În scrisorile sale, simpatic infatuat, ușor fanfaron, are spirit conversativ și se dedică interlocutorului (dacă este scriitor) cu multă familiaritate. Dacă e deranjat de un intrus, începător în ale literaturii, în liniștea reclusiunii sale, privește de sus, rămîne distant, pare a corespunda cu surzii, cu muții, cu analfabeții. Convențional cit e necesar să urmeze la dezlănțuirea idiosincraziilor sale, timidul, marele copil limfatic devine, aproape firesc, agresiv.

Scrisorile lui Topîrceanu rezistă din ambele perspective și exigențe reclamate de genul epistolar; conțin utile informații despre alți scriitori, opere sau evenimente literare și se consti-

trebuia să te îndoiești un singur moment. Voi colabora cu *siguranță* (subl. în text — n.n., A.G.). Numai nu sînt sigur că voi avea ceva gata, pînă la data indicată.

Îmi prepar acum un volum de parodii pe care cred că-l voi scoate la Editura „Banu”. Ce zici?

„Ziarul meu”^b va fi... zilnic?

Va cuprinde numai material umoristic? Ceva polemică? Întreb numai din curiozitate.

Sărutări de mîini doamnei Locusteanu; îți urez succes și îți strîng mîna cu dragoste.

G. TOPÎRCEANU

Iași, str. Universității 18

[Adăugat, pe verticala paginii:]

Chiar acum plec pentru 2 zile la o vînațoare de găște sălbatice (...nu domestice!).

III

[M.L.R., Mes. 55/II/6 — 553]

[Fără plic]

Iași, 9.III.1916

Iubite domnule Locusteanu,

Îți trimit o bucată care, împreună cu alte două-trei pastişuri, era destinată pentru nr. acesta al „V.R.”. Lui Ibrăileanu i-a plăcut mult și am avut chiar oleacă de sfadă pentru ea. Pentru „V.R.” au rămas: o anecdotă piperată în genul lui Speranția, o legendă istorică à la Bolintineanu și un capitolaș cu trei bucăți mici în genul *Scoalei disperaiilor*^c (A. Maniu, N. Davidescu).

^b Cum rezultă și din text, titlul „Ziarul meu” este ironic subversiv. Este vorba totuși de o revistă, chiar dacă are acest titlu.

^c «Bucățile» sînt parodii după: Dimitrie Bolintineanu — *Mihai Viteazu și turcii*; G. Coșbuc — *Țigani*; Th. Speranția — *Cîinele ovreiului*; Adrian Maniu — *Menajerie*; N. Davidescu — *Din Cîntarea Omului*.

tuie într-un portret moral al expeditorului, fie și prin negație, cum afirmam în altă parte.

Desigur, după ce se subordonează protocolului epistolar, răspunde la întrebări, le pune pe ale sale, informează și se informează, Topîrceanu ajunge să reflecteze asupra problemelor scrisului și ale condiției scriitorului, așa că scrisorile sale «cu adresă» se pot citi ca narație pură, la temperatura ficțiunii.

La Muzeul Literaturii Române nu există propriu-zis un fond Petre Locusteanu —, scrisorile adresate gazetarului de la „Flacăra” fiind dispersate în arhivele ilustrațiilor săi corespondenți, dintre care numim numai pe Nicolae Iorga, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, E. Lovinescu, Mihail Sadoveanu; deci, și scrisorile trimise de Topîrceanu s-au reîntors postum la expeditorul lor, între manuscrisele poetului *Migdalelor amare*.

Unele scrisori ale lui Topîrceanu către Petre Locusteanu, aflate în arhiva Muzeului Lite-

raturii Române, au fost publicate inițial de Constandina Brezu² și retipărite întocmai de Al. Săndulescu în volumul de *Scriseri alese*.³

Scrisorile următoare se intercalează cronologic între cele de mai sus și acoperă perioada 1915–1919 (cînd și moare gazetarul de la „Flacăra”). Corespondența lor începuse în 1911.

Aureliu GOCI

² În revista „Tomis”, nr. 4, 1968. Scrisori din: 1913, după 8 iunie; Iași, 19 noiembrie 1914; Iași, 26 martie 1914; Iași, 25 noiembrie 1914; Iași, 5 aprilie 1916; Iași, 19 iunie 1916; Iași, luni, 4 iulie 1916.

³ G. Topîrceanu, *Scriseri alese*, 2 volume. Ediție îngrijită cu note și comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Al. Săndulescu, Colecția *Scrisitori români*, Editura „Minerva”, București, 1971.

Precum ți-am scris, vreau să scot un volum de parodii de genuri (à la manière de...). L-am transcris, îl trimit chiar acum d-lui Banu, dar până acum nu i-am găsit un titlu mai bun decât: *Pe struna altuia...* Sau: *Cu lira altuia...* Ce zici?

Înainte de 1 aprilie se dau bani scribilor de la Ministru. Nu știu dacă ești bine cu Duca să stărui să-mi dea și mie ceva, nu numai celor din București. Dacă te duci pe la București — [șters: Minister] și vezi că e rost, mult te rog să faci o petiție și pentru mine (îți dau eu timbru).

Anul trecut mi-a dat Duca 400 de lei.

Pentru no. viitoare voi căuta să-ți dau ceva mai topîrcenesc! Pînă atunci ți string mîinile cu afecțiune.

G. TOPÎRCEANU

Ți-au sosit la timp versurile astea?

[Adăugat pe verticala paginii]

Dacă faci cumva petiție, să-i pui sub iscălitură adresa mea: Str. Universității 18, Iași.

IV

[M.L.R., Mss. 55/II/7—554]

Iași, 11.III.1916

Iubite domnule Locusteanu,

Îți trimit sigur și pentru no. viitor ceva *în genul meu*. (subl. în text — n.n., A.G.) Nu uita, cînd apare revista, să-mi trimiți și mie un număr.

Am bucluc cu Ibrăileanu că de ce scriu aiurea decât la „V.R.” — dar nu mă las.

Vezi, pune la informații, dacă mai ai timp, o notiță prin care să-i anunți un volum ori două de *Critice*, pe care le scoate în curînd în editura „Steinberg”.

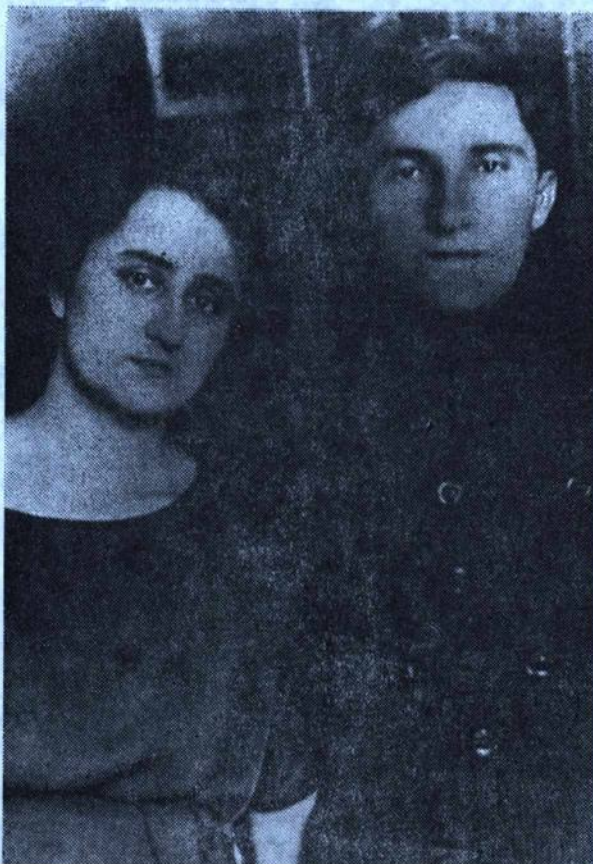
Poate l-am mai îmbuna în privința mea. Pe de altă parte chiar trebuie așa ceva, fiindcă n-a avut deloc reclamă[,] deși e cel mai bun critic al nostru de azi și unul din cei mai inteligenți oameni pe care i-am cunoscut.

Am trimis d-lui Banu caietul meu. M-am gîndit să-i dau titlul simplu de *Parodii*. Mi-e cam rușine să debutez cu un astfel de volum, cînd am atîtea bucăți originale (pe care le păstrez pentru al 2-lea volum), dar nevoia...

Uite, alături cele necesare pentru o petiție la Duca. Te rog să scrii D[umnea]ta cuprinsul; cer un « ajutor pentru tipărirea unui volum de versuri ».

E o formulă. *Mult te rog* (subl. în text — n.n., A.G.) du-te chiar azi — [șters: Luni], dacă poți, că se isprăvesc fondurile, toți dau năvală. Amintește-i că anul trecut mi-a dat 400, că am Benemerenti, c-a ars „Viața Rom[ânească”]; că noi, [i]eșenii am fost veșnic neglijați. Scrie adresa mea de aici sub iscălitura petiției. Al D[umi]tale,

TOPÎRCEANU

Alături de
Otilia Cazimir

Chestia cu Duca e mai importantă. N-o neglija te rog. Pune și pe Pătrășcanu să stăruie dacă e nevoie.

Adresa mea: str. Universității 18, Iași.

V

[M.L.R., Mss. 55/0/1 — 558]

[Carte poștală]

[Destinatar]: Domnului P. LOCUSTEANU

Sub-director al Teatrului Național

M[înăști]rea Vărativ

prin Pașcani

26.VII.1916

Iubite D[omnu]le Locusteanu,

Am fost concentrat și, cu zăpăceala plecării, acum 7 zile, n-am avut vreme să te previn.

Dacă ai să-mi comunici ceva, îți dau adresa mai jos. Sper că aici voi putea alcătui ceva pentru „Ziarul meu”. Cu Cyrano... rămîne baltă sau Dunăre!

G. TOPÎRCEANU

poste-restante
Turtucaia

VI

[M.L.R., Mss. 55/II/II — 559/1-2]

[Antet]:

„Însemnări literare”
Secretariatul de redacție
Str. Ralet 7 Iași
Iași, 21.I.1919

Iubite domnule Locusteanu,

Precum vezi, scoatem o revistă săptămînală la Iași — cu începere de la 2 februarie.

Dar ca să se vîndă primul număr și ca să prindă — revista are nevoie de reclamă — de reclamă făcută de prieteni, nu numai de cea plătită.

Demostene a plătit pînă acum vre-o 300 lei numai pentru reclama din ziare — pe trei zile. Dar cum n-avem pe nimeni pe la jurnale, inserția noastră se pune cu litere mizerabile și nu la loc potrivit. Ne-am adus aminte de felul cum ai pregătit D[umneata] apariția „Flacării”: la Informații — cu litere groase — săptămîni în șir: « cea mai bună... cea mai splendidă... cu colaborarea celor mai de frunte scriitori... ».

Așa ceva ne-ar trebui ca să nu dăm faliment.

De aceea te rugăm, d. Sadoveanu și cu mine, să ne dai dacă poți o mîină de ajutor în această privință. Vrei?

No. 1 e deja sub presă. Va fi bogat, vioi și variat — vei vedea...

Dacă te duci vre-odată pe la Ministerul Cultelor și vorbești cu d. Duca și dacă (subl. în text, n.n.) îți-ai aduci aminte de mine cumva, te rog să-i spui că d-l... Valaori m-a considerat demisionat din postul de bibliotecar al Facultății de Drept de aici și că chiria pe 16 luni în urmă, la care aveam dreptul, mi-a fost oprită (subl. în text, n.n.) în chip arbitrar — asta pe motiv că nu mi-am făcut slujba în timpul războiului... că adică în Bulgaria fiind n-am avut de plătit nici o chirie. Cum vremurile sunt atît de grele, luîndu-mi postul, au vrut să mă condamne pur și simplu la moarte — drept mulțumită c-am fost pe front.

Iartă-mă că te-am plictisit cu atîtea doleanțe. Te salut prietenește.

G. TOPÎRCEANU

CHIPURILE THALIEI

[26]

(Urmare din nr. 4(61)/1985)

Scena II

Pitacus, Asiz. Pitacus, tot timpul scenei, freacă pe jos, ridică mobilele și le aranjează.

ASIZ (intră și strigând): Ibis, Ibis!

PITACUS: Ce e? Ce strigi așa!

ASIZ: Spune-mi repede: Unde e?

PITACUS: Cine?

ASIZ: Ea!

PITACUS: Care ea?

ASIZ: Ibis, iubita mea!

PITACUS: De unde vrei să știu eu?

ASIZ: Ah! Răule! Știi! Doar a venit aici împreună cu celelalte!

PITACUS: Atunci, aici trebuie să fie! Caut-o!

ASIZ: Ibis, Ibis, am venit să te iau! Unde ești?

PITACUS: Sărac-de tine! Dac-ai ști ce te așteaptă!

ASIZ: Ce vrei să spui?

PITACUS: Nimic, nimic... Du-te și cat-o! Dar știu că, de-aș fi în locul tău, eu mi-aș vedea de treabă și aș fi mulțumit că am scăpat de belea!

ASIZ: Nu te-nțeleg!

PITACUS: Uită-te la mine! Vezi în ce hal am ajuns? Așa vei ajunge și tu! Și încă nu silit ca mine — eu, cel puțin am cedat, am această mingiere — ci de bună voie!

ASIZ: Singura mea dorință e să o am lângă mine!

PITACUS: Dacă vrei să devii sclav cu tot dinadinsul n-ai decit. Eu mă bucur! Cu cât sintem mai mulți cu atât mi-e mai ușor.

ASIZ: Ce-mi pasă mie de ce spui tu!

PITACUS: Treaba ta! Și nu-mi mai sta în drum! Nu vezi că am de lucru! Hai, dă-te la o parte!

ASIT: Unde poate fi?

PITACUS: Cat-o prin grădină! Au mai rămas vreo câteva acolo. Că pe celelalte au venit soții de și le-au luat. Dacă nu o fi printre cele risipite pe gazonul ăla, nu știu unde e!

Radu STANCA

Greva

femeilor

Comedie în 3 acte

ASIZ: Ah! Ce fior mă cuprinde la gândul că mă îndrept spre ea! O! Zei! În curînd am să-i văd chipul, am să-i ating mîinile! Ce sublimă e clipa aceasta! O gust cu atîta ardoare de parcă aş vrea să o prelungesc la infinit! O! clipă premergătoare clipei de-ntîlnire a iubitei! Pitacus, ia mantia asta! Fă ce vrei cu ea! N-o să merg la-ntîlnirea iubitei învăluit în zăbranie! Dă-mi cununa ta! Te rog!

PITACUS: Poftim, ia-o! Tot îmi stă ca un pletrol pe cap! (Fac schimbul.)

ASIZ: Şi-acum, rămil cu bine!

PITACUS (uitîndu-se lung după Asiz): Iată unul care ştiu că e nebun de-a binelea! Să te vîri de bunăvoie în jug! Naiba să-l ia! Ce mă priveşte pe mine? Mai bine să-mi văd înainte de treabă! Au! Au! Vai de mine! Ce să fie asta? Parcă mi-ar fi pătruns un cuţit în spate! Au! Au! Dar ştiu că am nişte junghiuri nemaipomenite! Au! Nici nu mă mai pot mişca! Am amorţit complet! Nu-i de mirare. După ce-am stat chireit toată noaptea pe podelele astea! Vai, mă străpunge prin şale de mi se-nvîrte casa pe dinaintea ochilor! Asta-i hexenschuss! Şi cită treabă am! Mii de furnici îmi umblă prin şira spinării! Au! Au! Ia să mă-ntind aici, poate mă mai dez-morţesc! Aşa! Parcă mi-e mai bine!

Scena III

Pitacus — intră Daphne cu Tiribambulo

DAPHNE: Aha! Iată-te, stimabile!

PITACUS: Daphne! Bună dimineaţa, mîncea-ţi-aş ochişorii!

DAPHNE: Te poftesc să fii mai cuviincios! Cred că-ţi dai seama cu cine vorbeşti!

PITACUS: Bineînţeles, cu nevasta mea!

DAPHNE: Atunci?... Mai ales că avem de lămurit o chestiune! Nu-i aşa?

PITACUS: Ce, dragă, ce?

DAPHNE: Nu fi prea familiar, ţi-o repet! Azi, mîine voi fi preşedinta consiliului de miniştri! Dă-ţi seama odată că lucrurile s-au schimbat, că trăim o eră nouă!

PITACUS: Îmi dau, îmi dau, cum să nu?!

[27]

DAPHNE: Atunci?...

PITACUS: Mă supun! Despre ce e vorba?

DAPHNE: E adevărat că ai avut neobrăzarea să-l trimiţi pe misitulă ăsta la mine?

TIRIBAMBULO: Cum? Misit, eu? Ei, la naiba!

DAPHNE: Gura! (Către Pitacus): E adevărat?

PITACUS: Să vezi cum stau lucrurile...

DAPHNE: Nu aşa! Răspunde: da sau nu?

PITACUS: Păi... să vezi...

DAPHNE: Nimic! Da sau nu?

PITACUS: Cam da!

DAPHNE: Bravo! Prin urmare, mormolocul ăsta nu minţea!

TIRIBAMBULO: Asta e prea mult! Cucoană...

DAPHNE: Gura! Aşadar, stimat soţ, dumneata îţi închipui că-ţi poţi permite să-ţi iei asemenea aere?

PITACUS: Să nu-nţelegi greşit!

DAPHNE: N-am ce să mai înţeleg! Am înţeles totul! Cred că-ţi dai seama de ce-ai făcut!

PITACUS: Da!

DAPHNE: Atunci?... Află, o dată pentru totdeauna, că aşa ceva nu trebuie să se mai întîmple!

PITACUS: Bine, bine, numai că uiţi un lucru!

DAPHNE: Anume?

PITACUS: Înţelegerea pe care am avut-o atunci cînd te-am luat de nevastă.

DAPHNE: Ce înţelegere?

PITACUS: Mi-ai spus doar limpede că, dacă te iau, o să-mi rezolvi toate deranjamentele mele financiare!

DAPHNE: Am spus eu aşa ceva?

PITACUS: Desigur!

DAPHNE: Mă rog, se prea poate! Numai că atunci eram într-o, cu totul altă situaţie: feminismul nu biruisese. Pe cînd acum...

PITACUS: Doar n-o să mă laşi în înecăcătură!

DAPHNE: Nici nu mă gîndesc să mişc un sester din locul lui!

PITACUS: Daphne, dragă Daphne, gîndeşte-te!

DAPHNE: Nimic! Ce-am hotărît rămîne hotărît!

PITACUS: Divorţez!

[28]

CHIBOTUL ÎN VÂLT

DAPHNE: Cum?

PITACUS: Da! Divorțez! Nu te-am luat de nevastă decît pentru banii ăștia blestemați! Dacă nu mi-i dai trag consecințele!

DAPHNE: Bravo! Dumneata crezi că te găsești încă în vechile moravuri? Divorțezi, nu?

PITACUS: Da! N-o să-mi pierd vremea lingă o coșofană ca tine!

DAPHNE: A! Asta e prea mult! Ei bine, domnule, află că nu voi divorța! În noul stat numai soțiile vor avea dreptul de a divorța! Trebuie să-ți dai seama că nu mai ești dumneata soțul meu, ci eu al dumitale!

PITACUS: Ajunsei și nevastă după ce-am ajuns slujnică! Tot e bine!

DAPHNE: Așa! În noul stat nu voi permite bărbatului nici un fel de obraznicii!

PITACUS: Auzi colo!

DAPHNE: În noul stat femeia își va alege bărbatul și nu invers! Ba mai mult! Voi permite femeii să-și aleagă mai mulți bărbați! Cîți va voi!

PITACUS: Nebună de-a binelea!

DAPHNE: Așa că bagă de seamă! Numai dacă eu aș vrea ai putea să divorțezi! Or, eu nu vreau! Deși nu e nimic de capul tău! Pe Juno, nici măcar n-ai fost fecior cînd te-am luat!

PITACUS: Asta-i culmea!

DAPHNE: Binevoiește deci și comunică-i mormolocului că n-o să vadă din parte-mi nici un sester!

PITACUS: Vai de mine! Sunt nevoit să-mi vind casa!

DAPHNE: Asta nu! În noul stat dreptul de proprietate al bărbatului trece asupra femeii! Atîta zestre ai avut și tu cînd te-am luat!

Sărăcia asta lucie! N-o s-o atingi cu un deget!

PITACUS: Trăznește-mă, Doamne!

DAPHNE: Așa!

PITACUS: Ei bine, află că totuși am să divorțez! Pînă cînd vei ajunge tu să proclami legile alea neroade de care-mi vorbeai, eu am și intentat acțiunea!

DAPHNE: Mă rog, n-ai decît! Vreau să văd cîți dintre judecători îți vor sta la îndemînă cînd vor afla punctul meu de vedere! Lăși-tatea, dragul meu, vă caracterizează!

TIRIBAMBULO: Din fericire numai pe cei din Androgerta!

DAPHNE: Acestea fiind zise eu am isprăvit! Merg la bale. Pitacus, pînă mă-ntorc, totul să fie în ordine! Ești un leneș și jumătate! Uite ce-i pe-aici! M-ai înțeles?

PITACUS: Da!

DAPHNE (ieșind): Atunei?...

Scena IV

Pitacus — Tiribambulo

PITACUS: Acum, ce ne facem?

TIRIBAMBULO: Vrei să spui: ce te faci?

PITACUS: Doar n-o să mă lași și tu!

TIRIBAMBULO: Ba tocmai asta am de gînd! M-am săturat de toată istoria asta! De cîteva zile umblu ca un alurît de-aici colo, mă las jignit și insultat de toată lumea, numai pentru că sunt un om bun și nu vreau să văd suferință în jurul meu! De-acum mă adresez celor în drept ca să-mi iau bănișorii!

PITACUS: Tiribambulo, doar n-ai fi vrînd să dai totul în vileag?

TIRIBAMBULO: Ai ghicit! Asta vreau!

PITACUS: În cazul ăsta sunt pierdut! Singurul lucru care mi-a mai rămas, prestigiul, mi s-a dus pe copcă!

TIRIBAMBULO: Sunt grăbit!

PITACUS: Mai ai puțină răbdare!

TIRIBAMBULO: Am avut destulă!

PITACUS: Totuși! Gîndește-te! Mă fac de risul Androgertei! Se va ști îndată motivul pentru care am luat-o pe Daphne de nevastă.

TIRIBAMBULO: Și-așa se știe!

PITACUS: Vai! Vai! Nu-mi mai rămîne decît să-mi deschid vinele!

TIRIBAMBULO: Eu mă duc!

PITACUS: Mai stai!

TIRIBAMBULO: Nici nu mă gîndesc!

PITACUS: Te rog!

TIRIBAMBULO: Salutări coanei Daphne! Auzi: eu, mormoloc!

PITACUS: Tiribambulo! Nu mă lăsa!

TIRIBAMBULO: La bună vedere!

ACUS: Mă omor!

TIRIBAMBULO: Ce? Vai de mine! Asta nu! Asta să n-o faci!

PITACUS: Ba da! Uite, pumnalul e gata! Vino și-mi dă o mină de ajutor ca să mi-l infig în puntea vinelor! Îmi îmbrac și zăbranicul! Privește!

TIRIBAMBULO: Stăpine, oprește-te! Ce ai de gînd?

PITACUS: Să mă omor!

TIRIBAMBULO: Vezi-ți de treabă! Doar nu vei vrea să transformi în tragedie comedia asta!

PITACUS: Dacă mă silești!

TIRIBAMBULO: Eu?

PITACUS: Da, tu! Cum crezi că aș suporta eu, Pitacus, comandantul oștilor din Androgerta, să stau la închisoare pentru că nu mi-am plătit datoriile? Și n-o să fiu în stare să mi le plătesc!

TIRIBAMBULO: Ce vină am eu! Îmi trebuie și mie banii!

PITACUS: Asta așa e! Dar, totuși, fie-ți milă!

TIRIBAMBULO: Am ajutat cît am putut!

PITACUS: Mai dă-mi o păsuire!

TIRIBAMBULO: Vai! Vai! Bănișorii mei!

PITACUS: Crezi că vei folosi cu ceva dacă eu voi sta în închisoare?

Casa nu o vei putea scoate la licitație! N-ai auzit ce-a spus Daphne?

TIRIBAMBULO: Mi se va face dreptate în Lagerda!

PITACUS: Mai dă-mi o păsuire! Poate reușim să facem rost de bani!

TIRIBAMBULO: Să mă mai gîndesc!

PITACUS: Haide!

TIRIBAMBULO: Bine, fie, dar e ultima!

PITACUS: Ultima!

TIRIBAMBULO: Nici o altă aminare!

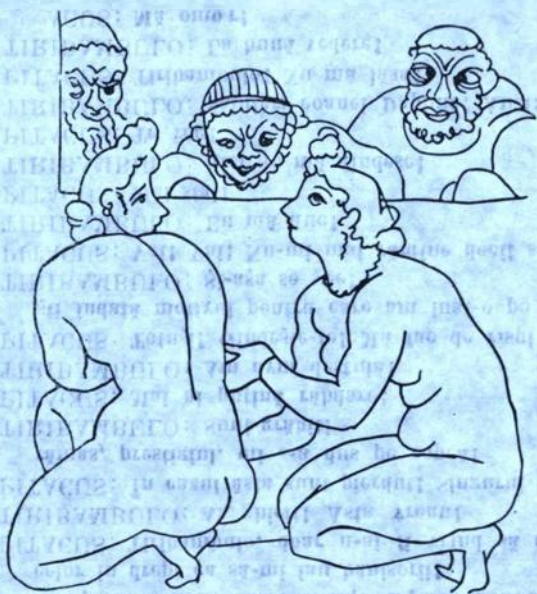
PITACUS: Întocmai!

TIRIBAMBULO (Ieșind): Ultima!

PITACUS: Ultima!

Scena V

PITACUS: Ah! În sfîrșit! Acum ce-aș putea inventa ca să cîștig timp! O! Zei! sunt totuși pierdut! Daphne e neînduplecată și n-am nici o armă cu care să o pot amenința! Nici măcar divorțul nu-mi

Desen de
André DERRAIN

mai e la îndemînă! Avea dreptate! Toți bărbații sunt niște lași! Vai! Și ce e aici! Daphne o să pice dintr-o clipă într-alta și nimic nu e la locul său! Ia să mă apuc de lucru! Poate în felul acesta, văzîndu-mă mielușel blînd, o să reușesc totuși să o îmblînzesc. Trebuie să-i fac pe voie. Sunt în mîna ei. De acum, am să joc cum îmi va cînta! (În timp ce vorbește începe să frece pe jos cu o cîrpă udă etc., etc. În fund, prin portice, se văd fetele trezindu-se și începînd un dans, a cărui lîncezeală va trebui să contrasteze cu munca grea a lui Pitacus.) Oare și la ceilalți bărbați din Androgerta tot așa să fie ca la mine! Cu siguranță că tot așa e! Vai! Ce belea pe capul nostru! Va trebui să ne resemnăm! Așa! Așa! Dansați! Pe Zeus, și ce frumoase sunt! Pe vremuri toate astea s-ar fi dat în vînt după mine! Acum nici nu mă bagă în seamă! Dar eu stau și timpul trece! Ia să frece înainte! Au! Au! Iar a-nceput!

Parcă mi-ar învîrți cineva un cuțit în oase! Nici nu mă mai pot îndoi! Au! Îmi dau lacrimile! Nu mai pot! Au! Au! Mi se rup șalele!

Scena VI

Intră Syphax

PITACUS: În sfîrșit, iată-te și pe tine!

SYPHAX: Pitacus! E cu puțință?

PITACUS: Ce?

SYPHAX: Să fi ajuns în halul ăsta?

PITACUS: Ce vrei să spui?

SYPHAX: Nu te vezi? Tu, Pitacus, fruntașul Androgertei, chircit pe jos și frecînd, ca o sclavă, podelele!

PITACUS: Asta e nimic!

SYPHAX: Te-ai umilit într-atît, încît asta e pentru tine nimic?

PITACUS: Ce vrei să faci? Androgerta e acum Ginogerta!

SYPHAX: Că ceilalți din cetate se pretează la asemenea lucruri mai înțeleg, dar că tu, Pitacus, biruatorul de la Falifantes, cuceritorul Lagerdei în atîtea rînduri, te lași călcat în picioare de niște muieri netrebnice? Nu! Pe cîntea mea, nu!

PITACUS: Îmi joc ultima carte! Trebuie să cîștig bunăvoința Daphnei. Încerc în felul ăsta! Altfel m-am dus! Tiribambulo e neînduplecat!

SYPHAX: Dragul meu, dar e de o mie de ori preferabil să cazi învins de niște încurcături financiare, decît de mina unei femei! Oricui i se poate întîmpla să aibă neplăceri bănești!

PITACUS: Crezi?

SYPHAX: Desigur! Vai, uită-te la tine, în ce hal ești!

PITACUS: Lucrez de-o noapte întreagă! Aici a fost un chef cum n-am mai văzut în viața mea!

SYPHAX: Te pomenești că ai făcut și pe bucătarul!

PITACUS: Ho! Ho! — Tu să fii sănătos! Asta e floare la ureche!

SYPHAX: Pitacus, mi se face rău cînd te aud cum vorbești!

PITACUS: Să le fi văzut pe toate întinse pe aici, strigînd cît le ținea gura! Pitacus, măslina, alta: Pitacus, fiertura, a treia: Pitacus: ambrozia, în sfîrșit: a patra: Pitacus, spală-mi degetele!

SYPHAX: Și tu? ...

Doar nu vrei să spui că le ascultai poruncile?

PITACUS: Ce puteam face? Tiribambulo...

SYPHAX: Revoltător, revoltător! Pitacus, nu te mai recunosc!

PITACUS: Ei, haide, lasă-mă acum să-mi văd de treabă! Pînă isprăvește Daphne baia, totul trebuie să fie pus în ordine aici! Și știu că muștruluielile nu le iei tu! Ci eu!

SYPHAX: Ba nici nu mă gîndesc să te las să continui în felul ăsta!

PITACUS: Haide, haide, știu eu ce trebuie să faci!

SYPHAX: Ești nebun, Pitacus!

PITACUS: Oi fi, dar lasă-mă acum!

SYPHAX: A, nu! (Începe să răvășească totul.)

PITACUS: Ce faci Syphax? Ai căpiat?

SYPHAX: Iată ce faci! Răvășesc totul! Ce? Vrei să mai stai la ordinele Daphnei?

PITACUS: Mă omoară domnul prim-ministru!

SYPHAX: Mai bine să te omoare. Vino-ți în fire, omule!

PITACUS: Acum ce mă faci? Ai răvășit totul! Vai! Vai! Trebuie să o iau de la-nceput! Mizerabile!

SYPHAX: Nu, e-așa nu mai merge! Trebuie să intru și eu în acțiune!

PITACUS: Intră, fă ce vrei, dar nu aici! Vezi-ți de drum!

SYPHAX: Într-adevăr! Trebuie să salvez Androgerta! Cu orice risc!

PITACUS: Uite ce mi-ai făcut! Aoleu! Piei din ochii mei! Unde naiba mi-ai aruncat cîrpa de praf? Și peria? Nici mătura n-o mai găsesse acum! Sunt un nenorocit! Au! Au! Și cîrcelul ăsta care mă ia mereu prin șale!

SYPHAX: Nu te mira!

PITACUS: Nici nu mă mir.

SYPHAX: De-ar da zeii să ți se urce la cap! (Iese.)

Scena VII

Intră Asiz

PITACUS: Uite-l și pe ăsta! Vii tocmăi la timp, Asiz!

ASIZ: Ce vrei cu mine? Lasă-mă, Pitacus! Lasă-mă să merg să plîng

PITACUS: Ba te poftesc să vii mai întîi să-mi dai o mîină de ajutor!

ASIZ: Cum?

PITACUS: Da! Ce te miri așa? Nu-i mare lucru ceea ce-ți cer!
 Caută-mi mătura! Nebunul de Syphax a răscolit totul pe-aiici! Și
 Daphne poate veni din clipă-n clipă!

ASIZ: Ah! Pitacus, iartă-mă! Nu sunt în stare de nimic!

PITACUS: Cînd te rog și eu o dată un lucru...

ASIZ: Nu vezi în ce hal sunt?

PITACUS: Dar ce ți s-a mai întîmplat? N-ai găsit-o pe Ibis?

ASIZ: Ba da! Am găsit-o!

PITACUS: Ei?

ASIZ: M-am aruncat la picioarele ei, i-am promis că voi accepta orice-mi
 va cere, am implorat iertare pentru fapte pe care nu le-am săvîrșit
 niciodată, în sfîrșit ce n-am făcut...

PITACUS: Ce bărbat slab!

ASIZ: Da! Recunosc, sunt slab, dar o iubesc, mă-nțelegi, o iubesc,
 încît n-aș fi în stare să trăiesc o clipă fără ea!

PITACUS: Mai există și alte femei pe lume!

ASIZ: Dar nici una ca ea!

PITACUS: Dă-o-necolo! Să vezi cîte-o să te pețească! Ești un băiat
 frumuseț, doar și ai și ceva dotă!

ASIZ: Ce crezi că mi-a răspuns cînd am implorat-o să se întoarcă
 la mine?

PITACUS: Eh?

ASIZ: Că va vedea ea ce va face. Deocamdată nu-i stau gîndurile la
 iubire! Are alte preocupări mai serioase!

PITACUS: Da ce naiba face?

ASIZ: Se pregătește, zice, să intre în Senat.

PITACUS: Asta-i nemaipomenit! Oîța aia blindă!

ASIZ: E de nerecunoscut!

PITACUS: O înțeleg pe Daphne! Femeie în toată firea, dar ciocîrlia
 aia! Ce ambiții!

ASIZ: Pitacus, i-ați înapoi-cununa! Nu mai am nevoie de ea! Dă-mi
 mantia mea!

PITACUS: Poftim, ia-ți-o!

ASIZ: Mulțumesc!

PITACUS: Cum? Și vrei într-adevăr să te duci?

ASIZ: Da, iartă-mă, nu sunt în stare să pun mîna pe nimic! Ah! Ibis,
 Ibis, nu mă mai iubești! Știu eu! Asta e: nu mă mai iubești! Aș fi

fost în stare să-ți aduc la picioare stelele cerului, m-aș fi făcut bucu-
 ros selavul tău numai să te fi-ntors la mine! Dar tu, tu n-ai venit!
 N-ai venit! (Iese.)

PITACUS: Eh! Tot e bine că nu sunt singurul care sufăr! Țasta e fiert
 de-a binelea! Aoleu! Daphne! Ea e! Vine încoace! Dacă o să mă
 găsească aici și-o să mă vadă în ce hal am lăsat totul m-am pri-
 copsit! Mai bine să mă ascund undeva! Pînă o să-i mai treacă din
 furie!

Scena VIII

Intră Daphne, Merope, Clotis — Corul femeilor

DAPHNE: De unde știți?

MEROPE: Tot orașul vorbește!

DAPHNE: Dacă e numai un zvon?

CLOTIS: Ar fi de mirare!

DAPHNE: Ei, fetelor, ia veniți încoace!

CORUL FEMEILOR: La poruncă!

DAPHNE: Să ne păstrăm calmul!

MEROPE: Eu una n-am astîmpăr!

CLOTIS: Parc-aș sta pe cărbuni aprinși!

DAPHNE: Liniștești-vă!

CORUL: Dar ce s-a-ntîmplat?

DAPHNE: Fetelor, avem război! (În clipa asta Syphax se vede furi-
 șindu-se în dosul unei coloane.)

CORUL: Ce? Cum? Aa!

MEROPE: Toemai cînd ne așteptam mai puțin!

CLOTIS: Ni s-a dus pe copcă biruința!

DAPHNE: Vă interzic să cobiți! Asta e treabă pentru bărbați!

MEROPE: Doar nu vei vrea să mergem noi să înfruntăm oștile duș-
 mane?

CLOTIS: Asta e! Lagerdanii au aflat de cele ce se petrec aici și vin
 să ne cotopească!

DAPHNE: Trebuie să găsim o soluție!

MEROPE: Bucuria bărbaților!

DAPHNE: Ei ne vor salva!

CLOTIS: Să-ți iei gindul! Al meu cînd a auzit despre ce e vorba a început să sară într-un picior strigînd: acum să te văd, acum să te văd!

DAPHNE: Vrei să spui că bărbații vor refuza să ia armele?

CLOTIS: Da! Mă iau după al meu!

MEROPE: Și-al meu a făcut la fel!

CORUL: Aoleu! Ce-o să se-ntîmple?

Dușmanii vor năvăli aici,

O să dea peste noi,

O să ne batjocorească,

Iar bărbații vor sta cu mîinile în sîn

Și vor ride cu gura pînă la urechi!

DAPHNE: Liniște!

MEROPE: Mi-e teamă că va trebui să renunțăm la cele dobîndite!

DAPHNE: Al înnebunit? Cum vorbești așa? Îți dai seama ce spui?

CLOTIS: Teamă mi-e și mie că Merope are dreptate! Să ne grăbim să cedăm bărbaților! Haideți! Cît mai e timp!

DAPHNE: Clotis! Odată cu capul așa ceva nu trebuie să se întîmple!

CORUL: Vai! Vai!

DAPHNE: Dar țineți-vă firea, fetelor! Nu sunt eu aici?

CORUL: Ce e de făcut, ce e de făcut?

DAPHNE: Cred că am găsit!

MEROPE: Nu!?!

CLOTIS: Spune repede: ce anume?

DAPHNE: Da! Da! Am găsit! Cît timp sunt în fruntea voastră și cît timp mai avem în mînă scrisoarea lui Pitacus, fetelor, să nu vă temeți! Puterea e la noi!

CORUL: Ce vrei să faci, ce vrei să faci?

MEROPE: Bărbații vor refuza să meargă la război!

CLOTIS: Asta e sigur!

DAPHNE: Chiar dacă ordinul va fi dat de Pitacus?

CORUL: Cum? De Pitacus?

DAPHNE: Răspundeți la ceea ce vă întreb: credeți că bărbații vor refuza să pună mîinile pe arme chiar dacă ordinele de chemare vor fi semnate de căpetenia lor veche, Pitacus? Ei?

CORUL: Aaa!

MEROPE: Dacă i-ar chema Pitacus ar fi altceva...

CLOTIS: Cu prestigiul de care se bucură printre ei...

MEROPE: Vechii camarazi îi vor da ascultare!

DAPHNE: Ce v-am spus: cît sunt în fruntea voastră și cît timp am în mînă pergamentul lui Pitacus să nu aveți nici o grijă!

CORUL: Unde e? Unde e?

DAPHNE: Cine?

CORUL: Scrisoarea! Spuneai că o ai în mînă!

DAPHNE: Ei, nu fiți proaste! Giștelor! Cînd spun că o am în mînă înseamnă că o am la mine (O scoate din sîn.) Iat-o!

CORUL: Hura! Hura!

MEROPE: Crezi însă că Pitacus se va învoi?

CLOTIS: Asta e întrebarea!

MEROPE: Eu sunt sigură că nu!

DAPHNE: Eu sunt sigură că da!

CLOTIS: Ei fi știind tu ce spui!

DAPHNE: Absolut! Am o armă care nu dă greș cînd e vorba de Pitacus!

CLOTIS: Mă bucur cînd te văd atît de optimistă!

MEROPE: Eu, dacă nu trecea Clotis pe la mine, era cît pe-acî să-i spun soțului că regret tot ceea ce s-a întîmplat și sunt de acord să revenim la vechea formă de guvernămînt a căminului nostru conjugal.

DAPHNE: Să n-aud nici măcar că gîndești așa ceva! Biruința noastră trebuie să fie veșnică! Și-acum să ne grăbim să-l căutăm pe Pitacus! Fetelor, aduceți-mi-l aici! De unde puteți! Răscoliți totul! În curînd regimul nostru va inserie în palmaresul lui triumfal și o victorie pe cîmpul de luptă! Veniți! (Ies.)

Scena IX

SYPHAX: De nechezut! Tii! De nechezut! Acum unde să-l găsesc pe Pitacus? Dacă e adevărat că Lagerda ne-a declarat război — ceea ce nu-mi prea vine să cred — atunci acesta e cel mai minunat prilej pentru ca să recucerim puterea! Bărbații din cetate sunt lecuiți, după cum văd; spalma femeilor e destul de mare. Asta înseamnă că nu stau pe roze pe la casele lor. Revolta bărbaților mocnește. Acum e clipa să declarăm noi o grevă! Greva bărbaților! Tii! Cum

de nu ne-a trecut așa ceva prin minte? Trebuia să căutăm un pri-
leț de război cu cineva! Să vezi cum le mai trecea pofta femeilor
de grevă! Numai de nu ar face iarăși Pitacus vreo prostie! Ah!
scrisoarea aia blestemată! Va rămâne veșnic ca o pată pe istoria
noastră! Verba volant, scripta manent! Să-l caut și eu! Dar cu
prudență, ca nu cumva să dea nebunele peste mine! Am avut noroc
mai-nainte că erau foarte preocupate și nu m-au zărit. Altfel...
(Iese.)

Scena X

Intră Pitacus

PITACUS: Pină-acum am scăpat! M-am furișat prin grădină! Ce
naiba vor fi vorbit aici de s-au adunat grămadă? Cu siguranță
Daphne le-a arătat halul în care sunt toate lucrurile și au hotărât
împreună pedeapsa care mi se cuvine. Ah! Syphax, blestematule,
tu ești de vină pentru tot ce-o să mi se-ntimple!

Scena XI

Intră Daphne, Merope, Clotis — Corul femeilor

CORUL: Iată-l!

PITACUS: Hait! M-au dibuit!

DAPHNE: Pitacus, unde mi-erai?

PITACUS: S-a zis! M-am ars!

DAPHNE: Pitacus!

PITACUS: Da! (Aparte): Acum i-acum! Să vezi ce săpuneală-mi
trage! (Tare): Da!

DAPHNE: Vino mai aproape!

PITACUS: Ține-mă, Zeus!

DAPHNE: Și mai aproape! Așa!

PITACUS: Sunt mort pe jumătate! Ei, acum fie ce-o fi!

DAPHNE: Ascultă, dragă Pitacus!

PITACUS: Cum? Cum ai spus?

DAPHNE: Dragă Pitacus!

PITACUS: Sunt treaz sau visez?

DAPHNE: Trebuie să-l iau cu binisorul!

MEROPE: } Se-nțelege!
CLOTIS: }

PITACUS: Mai spune o dată!

DAPHNE: Dragă Pitacus!

PITACUS: Poruncește, nevestico!

DAPHNE: Ziceai că ai niște încurcături! Știi la ce mă refer!

PITACUS: Vai de mine! Doar nu vrei să discutăm chestiunile noastre
particulare în public?

DAPHNE: Nici nu-mi trece prin gând!

PITACUS: Așadar?

DAPHNE: Să ne-ntoarcem la oile noastre! Uite — mi-am zis — nu
se cuvine să nu-ți dau o mină de ajutor!

PITACUS: Totuși visez!

DAPHNE: Și m-am gândit: aranjez eu totul!

PITACUS: Daphne, ești neprețuită!

DAPHNE: Așa! Însă, pentru binele pe care ți-l fac, trebuie să-mi
răspunzi și tu la fel!

PITACUS: Sunt gata să-ndeplinesc tot ce-mi ceri!

DAPHNE: Ce v-am spus, fetelor?

CORUL: Hura! Hura! Suntem salvate!

MEROPE: Trăiască Daphne, nebiruita noastră conducătoare!

CLOTIS: Daphne, neîntrecutul nostru diplomat!

CORUL: Daphne! Daphne, Daphne!!

DAPHNE: Așadar, Pitacus, nu uita! Am să-ți cer un lucru de o
deosebită însemnătate. În schimb eu sunt gata să-ți ajut în Ches-
tiunea aceea care te încurcă atât!

PITACUS: Îți repet: sunt gata la ordinele tale!

DAPHNE: Așa-mi place: ostășește!

PITACUS: Ascult!

DAPHNE: Nu e încă momentul să-ți spun despre ce e vorba! Deo-
camdată, mulțumește-te cu atât! Ești un om salvat!

PITACUS: Nu-mi vine să-mi cred urechilor!

DAPHNE: Așa! Nu uita că pergamentul tău mai e în mâinile mele!
Prin marea?...

PITACUS: Nu uit! Nu uit! Doar de bunăvoie l-am făcut!

DAPHNE: Așa! Merg să pregătesc cele de cuviință! Iar voi, fetelor, mergeți și liniștiți orașul! Lucrurile s-au aranjat, Merope și Clotis aveți din parte-mi misiunea să anunțați că toți cei ce vor sabota acțiunile noastre împotriva dușmanului vor fi aspru pedepsiți! În curind va lua ființă un tribunal special, „Tribunalul femeilor“, și toți sabotorii și răspinditorii de zvonuri false vor fi citați în fața lui!

CORUL: Hura! Hura! Trăiască Tribunalul femeilor!

Scena XII

Pitacus — Syphax

PITACUS: A naibii istorie! Unde dai și unde crapă! Tocmai când mă așteptam să mă ia de urechi și să mă ciomăgească, mă primesc cu toatele ca pe un pușor nevinovat! Să nu fi văzut ce-am lăsat pe-aici? Cu neputință! În orice caz, se petrece ceva deosebit. Altfel nu m-ar fi luat atât de cu binișorul. Tare aș vrea să știu care e pricina pentru care s-au potolit atât de repede nebunele! În sfârșit! Principalul e că eu am scăpat de o grijă. O! Zeus! Cum să-ți mulțumesc că mi-ai stat într-ajutor? Ah! Iată-l pe Syphax!

SYPHAX: Te căutam!

PITACUS: Ai cu mine ceva?

SYPHAX: Da, ceva foarte însemnat!

PITACUS: Ce anume?

SYPHAX: Nu ne aude nimeni pe-aici?

PITACUS: Cred că nu. Dar de ce?

SYPHAX: E un secret deosebit!

PITACUS: Ei, nu mai spune, ia zi! Despre ce e vorba?

SYPHAX: Dragă Pitacus, mi se pare că a sunat ceasul eliberării bărbaților!

PITACUS: Nu mai spune! Cum așa!

SYPHAX: Da! Da! În orice caz, dacă e adevărat ceea ce se vorbește, atunci avem prilej unic de a răsturna tirania femeilor!

PITACUS: Ard de curiozitate! Ce e?

SYPHAX: Totul depinde de tine!

PITACUS: Cum, iar de mine?

SYPHAX: Da!

PITACUS: Ce poate fi? Am ajuns să cred că sunt buricul cetății! Totul se învîrte în jurul meu! Iar eu nu sunt decît o blată fată-n casă!

SYPHAX: Ai fost! De-acum ai iar prilejul să redevii marele Pitacus, oșteanul nebiruit de la Falifantes!

PITACUS: Nu mai da meru tiroale castronului cu elogii! Spune-mi ce s-a-ntîmplat? Nu vezi că mor de curiozitate?

SYPHAX: Ei bine, iată! Auzind probabil de cele petrecute în Andro-gerta, de răscoala femeilor și despre capitularea bărbaților, Lagerda ne-a declarat război!

PITACUS: Nu!!

SYPHAX: Ba da! Adineauri, trecînd pe aici, am observat un consiliu al femeilor. M-am furișat după niște coloane și am auzit totul. Abia mi-am rămas în piele de bucurie cînd am auzit de cele ce se întîmplă! Cum dracul nu ne-a dat nouă în gînd așa ceva? Dacă porneam războiul în timpul grevei femeilor nu mai aveam acum atîta bătaie de cap!

PITACUS: Minunat, minunat! Ha! Ha! Se-ntoarce roata! Ne mai vine și nouă apa la moară!

SYPHAX: Sunt fericit că te văd atât de entuziasmat! Pentru că totul depinde de tine!

PITACUS: A! Da! Ai mai spus-o! Dar nu-nțeleg cum!

SYPHAX: Cu toate-acestea e simplu de-nțeles!

PITACUS: Totuși sunt nedumerit!

SYPHAX: Iată! Bărbații din cetate, după experiența pe care au îndu-rat-o cu femeile, refuză să pună mîna pe arme în condițiile existente.

PITACUS: Bine și fac!

SYPHAX: Nu-i așa? Atunci femeile au hotărît să te silească pe tine să-i aduni pe toți sub drapel. Cu prestigiul tău de comandant al oștilor, e sigur că la chemarea ta vor răspunde toți!

PITACUS: Numai că eu nu-i voi chema pînă cînd situația nu se schimbă. Aha! Se-ntoarce roata! Bravo, Lagerda! Bună idee ai avut!

SYPHAX: Așa te vreau! Cu toate că Daphne susținea morțiș că are ea o armă cu care te va sili să pornești lupta cum și cînd vrea ea. Bagă de seamă! Te caută pentru ca să te convingă.

PITACUS: Aoleu! Aoleu! Asta e! Nu mai vorbi! Taci! Abia acum înțeleg giugiulele lor!

SYPHAX: Dar ce e?

PITACUS: E că nu mă mai caută! M-au găsit! Și eu prostul le-am promis totul! Ai venit prea tirziu!

SYPHAX: Nenorocitul, nu!

PITACUS: Ba da! Așa e! Aoleu! Aoleu! Știu acum care e arma: blestematul de Tiribambulo! Să vezi: mi-a spus Daphne că-mi rezolvă toate înecăcăturile dacă eu îi promit că îi voi da ajutor într-o anumită chestiune.

SYPHAX: Nu ți-a spus despre ce e vorba?

PITACUS: Bine-nțeles că nu!

SYPHAX: Ticăloasa! Ți-a smuls întii promisiunea!

PITACUS: Acum ce mă fac?

SYPHAX: Ce? Reziști pină la urmă!

PITACUS: Cum așa? Imposibil! Tiribambulo îmi stă pe nervi!

SYPHAX: Șmecheră Daphne! Nu ți-a spus despre ce e vorba, te-a dus cu preșul! Păi bine, omule! Dacă e război cu Lagerda cine te mai silește să-ți plătești datoriile? E război și pace!

PITACUS: Hura! Hura! Așa e! Ai dreptate! Dar am promis, ce mă fac! Am promis! Trebuie să țin seama de onoarea mea!

SYPHAX: La dracu cu onoarea ta cînd e în joc soarta Androgerței!

PITACUS: Bine spui! Aha! Ha! S-au întors lucrurile! Nu merg la război și pace! Nu vreau! Acum să le văd pe greviste! Cînd o să dea buluc lagerdenii peste ele! Să vedem! Sau renunță la putere, sau le mănîncă șobolanii în temnițele din Lagerda! Aha! Ia să-mi pun eu din nou laurii pe frunte! Așa! Îmi vin de minune!

Scena XIII

Intră Daphne

DAPHNE: Ce e, Pitacus, ce înseamnă veselie asta?

PITACUS: A! Madam, bine că vii! Avem o vorbă noi doi! Numai o vorbuliță! O vorbuliță!

DAPHNE: Pitacus!

PITACUS: Nimic, s-a-ntors roata! Aha! Ha! S-a-ntors roata! Află că nici prin gînd nu-mi trece să-ți fac pe plac! Nu merg la nici un război! Ai înțeles? ...

DAPHNE: Da!

PITACUS: Atunci? ... Bagă de seamă, dacă nu-ți viri mințile-n cap te cumințesc eu... scorpie bătrînă ...

DAPHNE: A ...

PITACUS: Nimic! Scorpie bătrînă! Viperă fără pereche! Te-am luat de dragul sesterților tăi blestemați! Dar n-am nevoie de ei! Suntem în război cu Lagerda, prin urmare toate datoriile se suspendă de la sine. Ai vrut să mă tragi pe sfoară, ai? Nu mi-ai spus despre ce e vorba cînd mi-ai smuls promisiunea! La dracu cu ea! Ce contează onoarea mea cînd e în joc soarta Androgerței? Auzi? S-a isprăvit cu tirania voastră! Trăiască libertatea! Jos selavia!

SYPHAX: Bravo, Pitacus! Dă-i-nainte!

DAPHNE: A! Aici se ascunde misterul bucuriei lui Pitacus! Fetelor, fetelor, unde sunteți! Veniți-mi în ajutor! Inamicul nostru numărul unu e aici! Syphax e între noi!

PITACUS: Gura! Nu merg la război!

DAPHNE: Lașule!

PITACUS: Ce-ai spus? Au! Au! Iar a-nceput! Iar a-nceput! Parcă-mi trec mii de cușite prin coaste!

SYPHAX: Ce e?

PITACUS: Aoleu! M-au luat niște dureri în pîtec de văd stele verzi!

DAPHNE: Dacă nu mergi la război te arestez imediat!

PITACUS: Au! Au! Nu mai pot!

DAPHNE: Rămîi cu datoriile neplătite!

PITACUS: Marte, protectorul meu, ia-mi durerile!

DAPHNE: O să vezi tu!

SYPHAX: Mai ține-ți gura, cucoană! Nu vezi că l-au apucat durerile facerii?

PITACUS: Ce?

DAPHNE: Ce spui?

SYPHAX: Da! Astea sunt durerile facerii! Nu e de mirare doar. De cînd s-au schimbat rolurile în Androgerța, bărbații sunt născători, dacă voi, femeile, vă țineți de altele.

PITACUS: Trăznește-mă, Zeus!

DAPHNE: Naște Pitacus?

SYPHAX: Bineînțeles! Cum vrei, prin urmare, să meargă la război în așa hal?

PITACUS: Aer! Aer! Leșin! Auzi, dom'le! Eu să nasc!

SYPHAX: Dacă nu renunță imediat coana Daphne la ale ei!

PITACUS: Mă văzui și iepuroaică! Au! Au!

Scena XV

Intră Merope și Clotis

MEROPE: Daphne! Daphne!

DAPHNE: Ce e?

CLOTIS: O veste bună!

DAPHNE: Dă-i drumul!

MEROPE: Nici vorbă de război cu Lagerda! Totul a fost numai un zvon mincinos, scornit de bărbați!

PITACUS: }Ce?

SYPHAX: }

DAPHNE: Aha! Ha! Se-ntorc lucrurile! Acum să vă văd!

CLOTIS: Dar ce e? Ce s-a-ntimplat?

DAPHNE: Dumnealui a refuzat să-mi asculte ordinele! A încercat să mă saboteze! A uitat pe semne documentul olograf!

MEROPE: Să fie imediat arestat!

CLOTIS: Și dat în judecată pentru înaltă trădare!

DAPHNE: Bineînțeles că așa o să se întimpl!

SYPHAX: S-o-șterg cit mai e vreme! (Iese.)

PITACUS: Au! Au! Nici nu mă pot mișca! Syphax, nu mă lăsa!

DAPHNE: La-nehisoare cu ei!

PITACUS: Ai milă, Daphne! Ai milă! N-ai auzit? Trebuie să nasc!

DAPHNE: La-nehisoare! Poți naște și-acolo!

CORTINA

ACTUL III

Același decor, dar adaptat pentru un tribunal ad-hoc

Scena I

Merope — Clotis

MEROPE: Bine-i face!

CLOTIS: Și eu zic!

MEROPE: O să fie un exemplu pentru toți cărora le va mai arde de rebellune.

CLOTIS: Într-adevăr!

MEROPE: N-ai văzut cum le strălucea[u] tuturor ochii când au auzit de războiul imaginar?

CLOTIS: Noroc c-a fost imaginar!

MEROPE: Ai dreptate! Ne pierdeam puterea! Cu experiența pe care am cîștigat-o adineori vom ști să parăm orice lovituri viitoare din partea reacționarilor!

CLOTIS: Și când te gîndești că Daphne era sigură pe Pitacus.

MEROPE: Cine știe ce se ascunde la mijloc! Pentru că ceva e! Cum îți explici altfel siguranța ei? Vorbea parcă de o armă sigură!

CLOTIS: Deși se pare că această armă a dat greș.

MEROPE: Și încă ce greș! Dacă nu-i aduceam Daphnei dezmințirea războiului crăpa de ciudă! N-ai văzut ce roșie era!

CLOTIS: Cît despre Syphax avea un aer triumfător, ce să-ți spun, soro, să-nnebunești nu alta!

MEROPE: Ai dreptate! Tare aș vrea să știu ce se ascunde aici! Înțeleg feminism, dar, chiar pînă acolo să-ți trimiți bărbatul la tribunal, nu-nțeleg!

CLOTIS: Lasă că bine-i face! Să vezi ce respect vor cîștiga ceilalți față de noi după judecata de azi!

MEROPE: De acord! Cu toate acestea eu aș vrea să știu la ce se referea Daphne când vorbea de arma aceea sigură.

CLOTIS: De ce ții atît de mult?

MEROPE: Pentru că mi-e teamă să nu fie adevărat ce se șoptește.

CLOTIS: Auzi colo! Se vorbește ceva în legătură cu asta?

MEROPE: De mult, soro! Mă mir că nu știi nimic!

CLOTIS: Spune repede: Ce e?

MEROPE: Lumea spune că Pitacus ar fi luat-o pe Daphne numai pentru că era virît în datorii pînă-n gît ...

CLOTIS: Taci, soro!

MEROPE: Zău așa!

CLOTIS: Nu cred! Daphne spunea înainte de grevă că s-au luat din dragoste.

MEROPE: Eu vînd ce-am cumpărat!

CLOTIS: Te pomenești totuși că e ceva adevărat! Prea nu vroia Daphne să-i vorbească de față cu noi lui Pitacus adineaori!

MEROPE: Și-apoi, la drept vorbind, nu prea-l văd pe Pitacus îndrăgostit de Daphne!

CLOTIS: De! Pitacus e într-adevăr un bărbat bine! Ce-i al omului e-al omului! Trebuie recunoscut!

MEROPE: Ce bine, dragă? Cel mai bine! Eu aș da o sută ca bărbatu-meu pentru el!

CLOTIS: Cîteodată n-o-nțeleg pe Daphne ce-a vrut cu greva asta. Înțeleg noi, dar ea, care era măritată cu fruntașul Androgertei ...

MEROPE: Pușchea pe limbă! Ginegerta vrei să spui!

CLOTIS: Aoleu, mi-a scăpat așa!

MEROPE: De, dragă, nici eu, drept să-ți spun, n-o-nțeleg! Aici nu e decît o explicație!

CLOTIS: Care?

MEROPE: Cea pe care ți-am spus-o mai-nainte.

CLOTIS: Că Pitacus a luat-o pe Daphne? ...

MEROPE: Da! Da!

CLOTIS: Să știi! Pitacus i-o fi dat cu tifla după ce-a luat-o!

MEROPE: Hi! Hi! De bună seamă! De aici greivismul ei infocat!

CLOTIS: Ha! Ha! Ha! Acum mi se luminează totul! Bietul Pitacus, rău s-a mai păcălit atunci!

MEROPE: Procesul trebuie să-nceapă dintr-o clipă-ntr-alta!

CLOTIS: Ha! Ha! Nu mă pot ține de ris! Daphne, feminista!

Ha! Ha! Asta e totul! Cu siguranță, așa e! Adu-ți aminte doar cum

alerga mai anii trecuți după el! Ha! Ha! Ha!

MEROPE: St! St! Isprăvește, soro! Ne poate auzi cineva! De-acum începe să se-adune lumea. Haide, vino să ne tragem puțin mai la o parte.

CLOTIS: Vino-n grădină! Acolo vom putea sporovăi în liniște!

Scena II

Syphax — Asiz

SYPHAX: Nu e vreme de pierdut! Trebuie să facem ceva!

ASIZ: Cu ce te pot ajuta? Eu nu sunt în stare de nimic!

SYPHAX: Nici nu mă gîndesc să-ți cer ceva! Bleg cum ești ...

ASIZ: Nu sunt eu vinovat! Eu nu doresc decît același lucru!

SYPHAX: Dacă ar fi reușit mica noastră revoltă ți s-ar fi îndeplinit și ție dorința!

ASIZ: O! Nu știu, zău! Ibis e atît de neînduplecată!

SYPHAX: Să vezi cum s-ar fi înduplecat! Bineînțeles dacă te mai iubește!

ASIZ: Vezi, asta e întrebarea: dacă mă mai iubește! Știu și eu?

SYPHAX: Curaj, curaj, nătărăule! Lumea ți-e deschisă! N-o să te împiedici de-o gîscuță!

ASIZ: Dacă Ibis nu se răzgîndește, îmi pun capăt zilelor!

SYPHAX: Bine, bine, văd eu că n-am cu cine vorbi! Și sunt foarte grăbit! În curînd vom juca ultima carte! Dacă nici de astă dată nu izbutește, ne-am ars pentru totdeauna!

ASIZ: Ce vrei să faci?

SYPHAX: Habar n-am! Deocamdată vreau să-l încurajez pe Pitacus! Prezența mea o să-i facă bine!

ASIZ: O să te aresteze grevistele dacă o să te găsească aici!

SYPHAX: Ai dreptate! Mai bine să mă feresc cît mai e vreme! Deși tot orașul fierbe! Un singur semn ar fi destul pentru ca să izbucnească revolta!

ASIZ: Partida a fost definitiv pierdută!

SYPHAX: Crezi?

ASIZ: Sunt sigur!

[49]

SYPHAX: Atunci nu-mi mai rămîne altceva decît să-mi fac bagajele
și s-o șterg! Eu nu rămîn în condițiile astea în Androgerta!

ASIZ: Toate condițiile din lume le-aș accepta să o aud pe Ibis răs-
punzînd la chemarea mea!

SYPHAX: Ești nebun!

ASIZ: Sunt îndrăgostit!

(Ies.)

Scena III

Artaxates — Coss

ARTAXATES: Vezi?...!

COSS: Ce?

ARTAXATES: Că n-a fost adevărat!

COSS: Ce anume?

ARTAXATES: Războiul ...

COSS: Hm! Crezi?

ARTAXATES: Păi, ce să fac?

COSS: Răspunde: crezi?

ARTAXATES: De, știu și eu ce să spun?

COSS: Nu evita răspunsul: crezi?

ARTAXATES: Parcă aș crede.

COSS: Eroare!

ARTAXATES: Cum așa?

COSS: Războiul va începe!

ARTAXATES: Bine, frate, dar de cînd îl tot așteptăm! Nici un semn!

Numai tu spui mereu că războiul va începe!

COSS: Toemai de aceea va începe! Nu ești bun politician!

ARTAXATES: Recunosc! Dar ...

COSS: Dar ce?

ARTAXATES: Deunăzi mi-ai dat ca sigur că Tiribambulo a adus
provocarea. Cînd colo ...

COSS: Cînd colo, ce?

ARTAXATES: Nici vorbă de așa ceva! Eu, luîndu-mă după tine,
am răspîndit vestea în oraș. Lumea mă ia peste picior acum.

COSS: Instinctul meu de politician îmi spune: în curînd, război!

[50]

ARTAXATES: Mă impresionează siguranța ta! Deși, îți mărturisesc
sincer, nu văd cum!

COSS: Ești un slab politician!

ARTAXATES: Se poate!

COSS: Ascultă ce-ți spun eu: în curînd!

ARTAXATES: Mai știi?

(Ies.)

Scena IV

Intră Daphne, cîteva figurante

DAPHNE: E gata totul?

UNA: Da!

DAPHNE: Atunci, vestiți că procesul începe! (Iese.)

ALTA: Am înțeles!

Scena V

(Figurantele execută ordinul Daphnei. Începe să se adune lumea.)

UNA: Vino, ce ești așa de moale! Pe urmă nu mai găsim nici un loc!

ALTA: Iată-mă! Nu vezi ce imbulzeală?

ARTAXATES: Aici e bine!

COSS: Crezi?

ARTAXATES: Sau poate găsim un loc mai bun?

COSS: Hm!

ARTAXATES: Ești de altă părere?

COSS: Stăm aici!

UNA: Nu te-mpinge, frate!

ALTA: Ce, ești chior, bre? Au! M-ai călcat pe bătătură!

UNA: Dă-te la o parte!

ALTA: Ce bătătură!

CORIFEEA I: Liniște! Liniște!

CORIFEEA II: Onoratul tribunal intră în ședință!

CORIFEEA I: Dacă nu faceți liniște evacuăm sala!

UNA: Evacuezi tu pe moașă-ta! Ce, parcă nu te cunosc eu cine ești?

Doar n-o să-mi dai tu ordine acum!

ALTA: Gura! Aici nu ești în piață!

UNA: Ia lasă-mă, soro! Asta e Cleo, nevasta lui Ax, marinarul! Vinde zarzavaturi în for!

CORIFEEA III: Liniște! Onoratul public e rugat să ia loc pe bănci!

UNA: Nu vezi că nu sunt? Ce, ai orbul găinilor!

ALTA: Să părăsească sala toți bărbații! Ăștia vor să facă rebeliune!

CORUL BĂRBAȚILOR: Protestăm!

CORIFEEA IV: Liniște!

UNA: Lasă că știu eu! Încă de-acasă am văzut pe bărbatu-meu rînjind cu înțeles!

ALTA: Afară cu ei! Cine a admis să fie și ei aici?

CORIFEEA I: Ședința e publică!

CORUL BĂRBAȚILOR: Așa e! Așa e! Vrem drepturi egale cu femeile!

CORUL FEMEILOR: Trăiască greva femeilor! Hura! Afară cu bărbații! N-avem loc din pricina lor!

CORUL BĂRBAȚILOR: Jos Greva femeilor!

UNA: Îi auziți? Rebeliune în toată regula!

ALTA: Lasă că o să le treacă lor pofta după ce vor vedea ce se alege de Pitacus! Moarte bărbaților!

CORUL BĂRBAȚILOR: Pi-ta-cus! Pi-ta-cus!

CORUL FEMEILOR: Daph-ne! Daph-ne!

CORIFEEA II: Liniște, liniște!

CORIFEEA III: Onoratul tribunal!

CORUL FEMEILOR: Hura! Hura! Trăiască „Tribunalul femeilor“! Trăiască Daphne, conducătoarea noastră! Trăiască Greva femeilor!

DAPHNE: Mulțumesc, mulțumesc!

CORIFEEA IV: Liniște, liniște! Începe ședința!

MEROPE: Acum i-acum!

CLOTIS: Uite-te la ea! Ca o pătlăgică de furioasă! Nu mai începe indoială!

JUDECĂTOAREA I: Acuzatul.

(Intră Pitacus.)

CORUL BĂRBAȚILOR: Trăiască Pitacus!

CORUL FEMEILOR: Huo! La moarte cu el! Huo!

JUDECĂTOAREA I: Liniște, vă rog! Acuzat, cum te numești?

UNA: Ia lasă, soro, formele astea! S-a isprăvit cu ele!

ALTA: Țasta e Pitacus!

A TREIA: Patruzeci și doi de ani!

A PATRA: De profesiune ofițer!

A CINCEA: Căsătorit, pînă în prezent, de șase ori!

JUDECĂTOAREA I: Liniște! În felul acesta nu ajungem la nici un rezultat!

UNA: Cum dracu a ajuns asta judecătoare?

ALTA: Te miri?

UNA: Bineînțeles! Ce, n-o cunosc eu? Asta e Melitta, castravegioaica!

JUDECĂTOAREA I: Acuzat, ridică-te!

UNA: Frumos bărbat!

ALTA: Zic și eu!

JUDECĂTOAREA I: Ca să nu pierdem vremea: știi pentru ce ești acuzat!

PITACUS: Nu!

JUDECĂTOAREA I: Atunci procurorul îți va citi actul de acuzație.

UNA: Ia te uită! Yacca, lăptăreasa, procuror!

YACCA: Se trimite în judecata Tribunalului special Pitacus, soțul Daphnei, conducătoarea grevei femeilor...

CORUL FEMEILOR: Ura! Ura!

YACCA: Pentru următoarele culpe: una: sabotaj împotriva ordinei publice. Recunoști culpa aceasta?

PITACUS: Nu!

DAPHNE: Martore am întreaga adunare! Am însărcinat pe acuzat să facă curățenie în această încăpere. Priviți! Totul e răvășit! În loc să frece parchetele și să șteargă praful, acuzatul a sfișiat perdelele, a distrus scaunele, cu un cuvînt a sabotat acțiunea de refacere pe care o ordonasem!

CORUL FEMEILOR: La moarte! La moarte!

CORUL BĂRBAȚILOR: Ha! Ha! Ha! Asta e acuză?

YACCA: Culpa numărul doi: Atentat la siguranța statului. Recunoști culpa?

PITACUS: Nu!

DAPHNE: Împreună cu ciinele de Syphax, dușmanul grevei femeilor, au încercat să mă asasineze!

CORUL BĂRBAȚILOR: Păcat că n-au izbutit!

CORUL FEMEILOR: La moarte cu el, la moarte cu el!

DAPHNE: Pe cînd ieşeam din baie am fost atrasă aici de nişte ţipete nemaipomenite. În paranteză fie spus, iată un nou motiv de acuză: scandal! Cînd dau să intru, acuzatul, aţîţat de Syphax...

CORUL FEMEILOR: Huo! Huo!

CORUL BĂRBAŢILOR: Trăiască Syphax!

DAPHNE: S-a repezit la mine şi a încercat să mă asasineze!

CORUL FEMEILOR: La moarte cu el! Jos bărbaţii! Trăiască Greva femeilor!

YACCA: Culpă a treia: Răspindire de zvonuri false! Recunoşti culpa? PITACUS: Nu!

DAPHNE: Am martori oraşul întreg! Acuzatul a răspindit zvonul că cetatea Lagerda ne-ar fi declarat război! Aceasta cu intenţia vădită de a crea diversiuni în liniştea publică şi de a provoca panică! În felul acesta, acuzatul spera să aducă prejudicii biruinţei greviste şi să ştirbească din marea popularitate de care se bucură mişcarea noastră de eliberare!

CORUL FEMEILOR: Hura! Trăiască Greva femeilor! Daph-ne! Daph-ne!

YACCA: Acesta este actul de acuzare! Onoratul tribunal e lămurit?

JUDECĂTOAREA I: Perfect lămurit!

YACCA: Acuzat, ai ceva de spus?

PITACUS: Aş vrea să mă apăr!

JUDECĂTOAREA I: Se respinge!

CORUL FEMEILOR: Hura! Hura!

CORUL BĂRBAŢILOR: Huo! Huo!

UNUL: Lăsaţi omul să se apere!

UNA: Ca să îndruge minciuni! La-ă că ştim noi ce poame sunteţi!

UNUL: Asta e democraţie?

UNA: O să vezi tu acasă!

JUDECĂTOAREA I: Completul judecătoresc al Tribunalului special e gata să asculte acum, după depoziţia martorilor ...

CORUL BĂRBAŢILOR: Unde-au fost că noi nu i-am văzut?

JUDECĂTOAREA I: Linişte!... martorilor, aşa, e gata să asculte rechizitoriul acuzatoarei publice!

CORUL FEMEILOR: Hura! Hura!

CORUL BĂRBAŢILOR: Nemaipomenit! Asta e tiranie! Jos cu tirania!

JUDECĂTOAREA I: Pentru cea din urmă oară somez Corul bărbaţilor să facă linişte; în caz că nu înţeleg nici această somaţie, le reamintesc că documentul olograf prin care se învederează capitularea lor necondiţionată faţă de Revoluţia femeilor e pus de către Daphne pe biroul Completului juridic. Cred că nu convine părţii ce s-a constituit în apărarea acuzatului să dau citire acestei scrisori, pe care sus-numitul a trimis-o cetăţeniei Daphne. Reamintesc, de asemenea, de angajamentele pe care le-a luat fiecare bărbat faţă de femeii, nu demult! În faţa zeilor şi-n faţa Comitetului de conducere al Grevei femeilor.

UNUL: Ce angajamente! Că eraţi bete turtă cînd le-am luat!

CORUL FEMEILOR: Huo! Huo! Afară cu ei! Afară!

CORUL BĂRBAŢILOR: Protestăm! Protestăm! Avem drepturi egale cu femeile!

JUDECĂTOAREA I: În urma faptului că nici această somaţie nu a fost respectată, cer gărzii înarmate a Grevei femeilor să evacueze imediat Corul bărbaţilor!

CORUL FEMEILOR: Bravo! Bravo! Aşa le trebuie! Bravo!

UNA: Ia te uită, soro, la castravegioaica asta ce teribilă e!

ALTA: Dă-o dracului de scilfosită! Face de ris mişcarea noastră de emancipare!

CORUL FEMEILOR: Huo! Afară! Imediat, afară!

CORUL BĂRBAŢILOR: Protestăm, protestăm! Jos tirania!

JUDECĂTOAREA I: Ordon gărzii civile a grevei să imprăştie pe la casele lor pe turbulenţi!

CORUL FEMEILOR: Bravo! Hura!

UNUL: Aveţi noroc că sunteţi înarmate!

ALTUL: Proştii de noi, ne-am lăsat dezarmaţi!

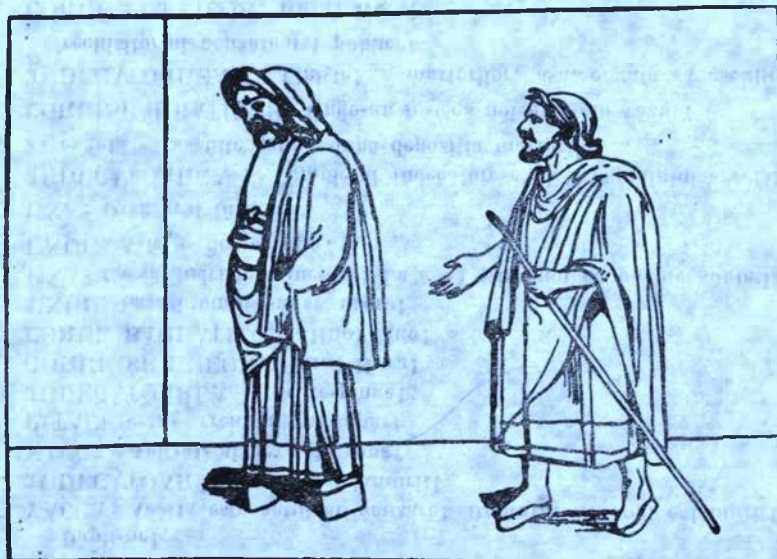
CORUL FEMEILOR: Astea sunt ameninţări! Jos rebelii! Afară cu ei! Afară!

CORUL BĂRBAŢILOR: Vrem drepturi egale!

CORUL FEMEILOR: Afară!

(Bărbaţii sunt evacuaţi.)

JUDECĂTOAREA I: Aşadar ... unde-am rămas? Da! După ce am

ascultat depozițiile martorilor și am restabilit ordinea, dăm cuvîntul acuzatoarei publice!

CORUL FEMEILOR: S-auzim, s-auzim!

YACCA: Onorat tribunal!

UNA: Ia te uită, bre, ce se mai umflă lăptăreasa-n pene!

ALTA: Cine-o fi numit-o în postul ăsta?

UNA: Cine, mai întrebi?

ALTA: Doar nu cumva știi?

UNA: Ba bine că nu!

ALTA: Ia spune-mi!

UNA: Daphne, dragă, Daphne a numit-o! Nu era oare Yacca lăptăreasa ei?

ALTA: Așa e, mi-amintesc!

UNA: Și nebunele care fac scandalul ăsta ce crezi că de ce urlă așa?

ALTA: De ce?

UNA: Sunt plătite de Daphne!

ALTA: Uite-așa, soro, se compromite o ideologie minunată. Ajung să o conducă mahalagioaice ca Daphne! Pfui! Sunt scîrbită!

UNA: Ce să mai zic eu?

ALTA: Într-adevăr! Tu care ai suferit pentru Greva femeilor!

UNA: Nu-i așa? N-am ajuns nimic! Nici măcar un os de ros n-am primit! Și asta pentru că pe vremuri Pitacus mi-a făcut și mie curte! O! Tempora! Frumoase vremuri, dragă!

ALTA: Nu se mai întorc ele!

YACCA: Onorat tribunal! Iertați-mi pauza, dar sunt cuprinsă de emoțiune! Stînd aici în fața acestei instanțe, văd cum istoria se deslășoară în fața ochilor mei! Înainte sclavia, acum libertatea! Înainte tirania bărbaților, acum libertatea femeilor!

UNA: Ce n-aș da să se mai întoarcă!

ALTA: Drăguț băiat mai era Pitacus!

UNA: Lasă-l că mai e!

YACCA: Monștrii reacțiunii caută însă cu tot prețul să readucă epoca aceea neagră, epoca aceea de mizerie de care fiecare femeie își aduce aminte cu groază. Rușine lor!

CORUL FEMEILOR: Bravo! Bine le-o zice!

YACCA: Pe unul din acești monștri îl avem acum în fața noastră!

Fără pic de rușine el și-a recunoscut toate culpele de care e acuzat!

PITACUS: Cum! Ce! Protestez!

JUDECĂTOAREA I: Liniște! Gardiene, readuceți la tăcere pe acuzat!

UNA: Prea e lată de tot!

ALTA: Te miri? Cu colărițele nu e de mirare că am ajuns aici!

YACCA: Am ascultat, de asemenea, depozițiile pe care martora Daphne...

CORUL FEMEILOR: Daph-ne, Daph-ne! Hura! Hura!

YACCA: ... o veche și neobosită luptătoare pentru drepturile femeilor, le-a făcut în fața tribunalului. Să recunoaștem cu toatele că aceste depoziții ne-au îngrozit!

CORUL FEMEILOR: Așa e!

YACCA: Am auzit cum acuzatul a sabotat acțiunea de reconstrucție a cetății, cum, cuprins de furie și la îndemnul inamicului grevei numărul unu, Syphax...

CORUL FEMEILOR: Huo!

YACCA: A răvășit totul în această încăpere. Urmele acestei barbarii, cu adevărat masculine, se mai văd și acum. Priviți și vă îngroziiți de ce a fost în stare să facă!

CORUL FEMEILOR: O-o-o-o!

UNA: În definitiv era casa lui!

ALTA: Absolut!

YACCA: De asemenea, am auzit că acuzatul a atentat la viața cetăței Daphne, ridicînd mătura asupra ei. Delictul acesta este aproape incalificabil! El dovedește că martirajul femeilor a fost greu. De aceea, să ne gîndim ce s-ar fi întimplat dacă mătura s-ar fi coborît asupra victimei!

UNA: Ei, nu i-ar fi stricat nițel masa!

ALTA: E cît o bute doar!

YACCA: În sfîrșit, onorat tribunal, am auzit cum acuzatul a răspîndit zvonuri false în oraș, sperînd în felul acesta să creeze diversiuni. Cînd noi eram în cele mai bune raporturi de prietenie cu Lagerda, cetatea vecină, deși acolo mai stăruie încă regimul retrograd al tiraniei bărbaților, acuzatul a încercat să strice aceste raporturi, strigînd cît îl lua gura că, ispitit de ideea că cetatea nu e apărută, lagerdani ...

Scena VI

Intră citeva femei

FEMEILE: Vin, vin, vin ...

CORUL: Ce? Cum?

DAPHNE: Cine?

FEMEILE: Lagerdani! Vin de-adevărat! Uitați-vă la noi! Abia am scăpat din mîinile lor!

DAPHNE: Liniștiți-vă! E numai un zvon!

FEMEILE: Ce zvon! Că i-am văzut cu ochii noștri! Vin cu sutele înarmați! Se apropie! Ne-au batjocorit! Uitați-vă în ce zdrențe am scăpat!

DAPHNE: Liniște!

CORUL: A! A! A! (Se împrăștie care-ncotro.)

FEMEILE: Nu mai e nici o scăpare! Numai bărbații ne mai pot scăpa!

DAPHNE: Fetelor, fetelor, păstrați-vă firea! Doar nu vreți să distrugeți ce-am clădit cu-atîta greutate!

FEMEILE: Să ne închinăm bărbaților! Veniți! Altfel ajungem sclave în Lagerda!

DAPHNE: Să nu faceți așa ceva! Să nu vă închinați bărbaților!

MEROPE: Ia mai taci din gură! Ție-ți convine pentru că ai tîni destui ca să te răscumperi cînd o fi la o adică! Dar nouă!

CLOTIS: Să mergem cît mai e vreme! Nu ții să fii sclavă în Lagerda! Mai bine aici sofului meu!

(Ies care-ncotro.)

DAPHNE: Stați! Stați! Fetelor, distrugeți „Grevă femeilor“.

CORUL FEMEILOR: Dă-o dracului de grevă!

DAPHNE: Yacca, și tu mă părăsești? Aoleu! Vă duceți cu toatele! Aoleu! Rămîn singură! Aoleu! Ce se va alege de mine? (Iese.)

Scena VII

Intră Syphax

SYPHAX: Ai auzit, Pitacus?

PITACUS: Syphax, hura! Sunt salvat! S-a spart „Grevă femeilor“!

SYPHAX: Mulțumită ție, prietene!

PITACUS: Nu-mi vine să-mi cred ochilor! Hura!

SYPHAX: Era ultima noastră nădejde!

PITACUS: Dar cum ai reușit! Ce-ai făcut?

SYPHAX: Ce? L-am trimis pe Tiribambulo după Lagerdani! Cînd am văzut că totul nu era decît un zvon i-am cerut cămătarului ajutor. I-am promis pentru asta dublu decît îi datorai tu!

PITACUS: Prin urmare ...

SYPHAX: Tiribambulo trebuie să vină dintr-o clipă-ntr-alta! Dacă le plătim suma, trupele lor se vor retrage! Să mai așteptăm încă pînă cînd toate femeile se vor supune bărbaților!

PITACUS: A mai rămas vreuna?

SYPHAX: Nu cred!

PITACUS: Ce facem cu Tiribambulo? De unde scoatem acum cei patru mil de sesterți?

SYPHAX: Plus cei două mii pe care îi datorezi tu!

PITACUS: Se-neurcă lucrurile! N-ai putut să te tirgăiești puțin?
SYPHAX: Imposibil! Trebuia urgent spartă „Greva femeilor“! Până
ce nu te condamnau!
PITACUS: Ai dreptate!
SYPHAX: Să căutăm o soluție!
PITACUS: Nu ne mai rămâne decât să-i respingem pe lagerdani cu
armele!
SYPHAX: Ar fi murdar! După ce ne-au venit în ajutor!
PITACUS: Cam scump ajutor!
SYPHAX: Ce să-i faci?

Scena VIII

Intră un ostaș

SYPHAX: Ei, ce e?
OSTAȘUL: Lagerdani au ajuns la porțile cetății! O delegație a lor
în frunte cu Tiribambulo cere să vorbească cu șefii cetății. Femeile
când au auzit despre ce e vorba m-au trimis aici.
SYPHAX: Prin urmare suntem recunoscători oficial!
OSTAȘUL: Bineînțeles! Când i-am pus nevastă-mi pumnul-n bot,
mi-a încheiat și sandalele! Ei, ce fac?
SYPHAX: Lasă-i să intre!
PITACUS: Mi se pare că de astă dată Lagerda ne-a luat-o înainte.
SYPHAX: Nu mă așteptam să ajungă atât de repede aici! Cum dracu
au făcut de s-au grăbit în așa hal?
PITACUS: Tiribambulo e isteț! A știut că numai în felul ăsta ne
poate sili să plătim! Blestematul!
SYPHAX: Acum nu mai putem face nimic! Suntem înconjurați!
PITACUS: La naiba! De unde să scoatem cei șase mii de sesterți?

Scena IX

Intră Daphne

DAPHNE: Vi-i dau eu!
PITACUS: Ce? Cum?
SYPHAX: Daphne, tu?

[59]

DAPHNE: Da!

PITACUS: Vezi-ți de drum! Cu tine avem altă răfuială! În curind
o să convocăm un tribunal special pentru ca să discute situația
ta! Prefer să ne declarăm învinși de lagerdani decât să iau un ses-
tert de la tine!

DAPHNE: Pitacus! Dragul meu! Rogu-te, primește-i!

PITACUS: Piei din ochii mei!

DAPHNE: Syphax, convinge-l tu să-i primească! Uite, ți-i dau și
nu-ți cer în schimb decât un singur lucru!

PITACUS: Nu vreau s-aud nimic!

SYPHAX: Ce ceri, Daphne?

DAPHNE: Să nu desfacă Pitacus căsătoria! Accept orice condiție
îmi cere, am să fiu un mieluleț fără pereche, îi dau toți banii pe
care îi mai am numai să nu intențeze divorțul. Prefer o condam-
nare decât să mă fac în halul ăsta de ris! Toți vor ști, din cetatea
Androgertei până în fundul Asiei, că m-a luat numai pentru banii
mei! Te rog, Pitacus!

PITACUS: Nimic!

DAPHNE: Vai de mine! Vai de mine! Mor!

PITACUS: Să nu te aud văitându-te! Ai înțeles!

DAPHNE: Înțeles, dragule!

PITACUS: Atunci? ... Liniște!

SYPHAX: Și totuși, Pitacus, gîndește-te la propunerea Daphnei!

DAPHNE: Gîndește-te!

PITACUS: Am hotărît! Sunt neînduplecat!

DAPHNE: A! Nenorocita de mine! De-acum s-a sfîrșit!

PITACUS: Să nu te mai aud!

Scena X

Reintră ostașul

OSTAȘUL: Tiribambulo!

SYPHAX: Da' iute de picior mai e omul ăsta!

PITACUS: Nu e de mirare!

OSTAȘUL: Să intre?

PITACUS: Acum i-acum! Ce să fac?

[60]

SYPHAX: Totul e pierdut! Pentru prima oară Androgerta e învinsă și încă fără luptă!

PITACUS: Ce e mai trist e că asta tocmai de păduchioșii ăia de lagerdani și în timpul vieții mele! Daphne!

DAPHNE: Da, dragule!

PITACUS: Vei fi o soție ascultătoare?

DAPHNE: Ca un mieluşel!

PITACUS: N-o să te mai răzvrătești niciodată!

DAPHNE: Niciodată!

PITACUS: Orice dorință a mea îți va fi ordin?

DAPHNE: Ordin!

PITACUS: Dacă îți poruncesc că pină diseară trebuie să pregătești un ospăț pentru mine și prietenii mei? ...

DAPHNE: Îl pregătesc!

PITACUS: Bineînțeles mâine în zori totul urmînd să fie în ordine în casă!

DAPHNE: Se-nțelege!

PITACUS: Cu bucătăria o să te ocupi tu?

DAPHNE: Numai eu!

PITACUS: Cu frecatul podelelor?

DAPHNE: Tot eu!

PITACUS: Cu născutul?

DAPHNE: Tot eu!

SYPHAX: Alci va trebui să mai colaborezi și tu, Pitacus!

PITACUS: Ei bine, atunci primesc propunerea ta!

DAPHNE: O! Zei, fiți lăudați!

PITACUS: Dar cu o condiție încă!

DAPHNE: O primesc!

PITACUS: Odată cu banii îmi predai și scrisoarea aia blestemată!

Să piară orice urmă a slăbiciunii mele!

DAPHNE: S-a făcut! (Îi dă banii și scrisoarea.)

PITACUS: Ostaș! Ia banii aceștia și du-i lui Tiribambulo! Spune-i din parte-mi că-l salut!

OSTAȘUL: Să nu-l mai poftesc înăuntru?

PITACUS: Nu! Apariția lui n-ar mai avea nici un rost!

OSTAȘUL: Înțeleg! (Iese.)

PITACUS: Iar tu, Daphne, aleargă și pregătește-mi baia!

Scena XI

Intră Asiz

SYPHAX: Bravo, Pitacus! Ai fost admirabil! Iar Androgerta îți va rămîne recunoscătoare pentru tot ce-ai făcut pentru ea!

PITACUS: Dragul meu, mă simt ca un nou născut! Ia te uită! Încă nu mi-am zvirlit mantia asta îndoliată! Ei, la naiba cu ea!

ASIZ (intrînd): Prieteni! Prieteni! În sfîrșit! O, cît de fericit sunt!

SYPHAX: Ce e? Ce s-a-ntimplat?

ASIZ: Ibis! Ibis!

SYPHAX: Ei, ce e cu ea?

ASIZ: S-a-ntors la mine! A revenit în dragostea pe care am ținut-o cu atîta grije împrejurul ei!

SYPHAX: Ei! Nu ți-am spus eu! A fost destul ca să dea-napoi celelalte și s-a cumințit și ea!

ASIZ: Nu-nțeleg ce vrei să spui!

SYPHAX: Păi, e simplu! După ce grevistele au renunțat la pretențiile lor s-a-ntors și ea la tine!

ASIZ: Dar nu e vorba de așa ceva!

PITACUS: Dar ce e atunci?

ASIZ: Ibis mi-a cerut să accept condițiile ei! Nu eu i-am cerut ceva din parte-mi!

PITACUS } :Ești nebun?

SYPHAX }

ASIZ: De fericire!

PITACUS: Cum, mă, imbecilule, nătărăule, acum cînd toți bărbații au redevenit stăpîni, tu accepți să te faci sclavul unei femei? Și încă de bunăvoie!

ASIZ: Aceasta a fost dorința mea de totdeauna să fiu sclavul ei!

SYPHAX: Ferește-mă, Zeus, de o pacoste ca aceea care a dat pe capul acestui tînăr!

ASIZ: Pacoste? Nu știi ce vorbești, Syphax! Fericire! Asta e ceea ce a dat peste mine!

SYPHAX: Frumoasă fericire să fii sclavul unei femei!

ASIZ: Dar nu-nțelegi că nu sunt sclavul unei femei, ci sclavul ei, al lui Ibis?

PITACUS: Parcă nu e și ea femeie ca toate celelalte!

ASIZ: O! Nu! Ibis e deasupra tuturor femeilor! Ea e asemenea numai

astrelor cerului! Asemenea numai zeițelor!

SYPHAX: Iertați-l, dacă-l auziți, olimpianelor!

ASIZ: Cu frumusețea ei nu se poate asemăna cu nimic! Cu bună-tatea ei, de asemenea! Dar ce spun eu: Ibis e unică, așa cum e unică Anadyomena, cum e unică Pallas Athena!

PITACUS: De ce n-ai adus-o atunci cu tine s-o vedem și noi?

ASIZ: A alergat mai întâi la ai săi ca să le vestească nunta!

SYPHAX: Am vorbit atita despre ea și nici măcar n-am văzut-o!

PITACUS: Mai bine! Poate că nu-l mai înțelegeam atunci deloc. Așa cel puțin ne lăsăm îmbătați de beția lui!

ASIZ: Adio, prieteni! Vă las! O, Pitacus, era să uit! Mantia aceasta ți-o dăruiesc! Nu mai am nevoie de ea!

PITACUS: Nici eu!

ASIZ: Atunci lă cu ea ce știi: Adio!

PITACUS: Du-te sănătos!

SYPHAX: Iată unul pentru care nu mai există nici un leac!

PITACUS: Bine că nu suntem ca el!

SYPHAX: Într-adevăr, bine! Cînd toată cetatea își scutură lanțurile el se ferecă de bunăvoie în ele!

PITACUS: Mai știi! Poate că aceasta e cu adevărat izbînda femeilor!

SYPHAX: Să nu filosofăm!

Scena XII

Intră Leones

PITACUS: A! Iată-l și pe dumnealui! Bine că te arăți, stimabile! Nu te mai văzusem de mult!

LEONES: Stăpîne!

PITACUS: Iar ești beat!

LEONES: Ce să fac?

PITACUS: Am să-ți arăt eu îndată! Ticălosule! Din pricina neghiobiei tale s-au întîmplat toate! Dacă ai fi fost mai dibaci nu se-nîmpla nimic!

LEONES: Eu n-am nici o vină!

PITACUS: Nu! Dar scrisoarea asta, ai?

LEONES: Tu mi-ai dictat-o!

PITACUS: Dar nu ți-am spus să i-o și dai Daphnei în mină! Trebuia

să o amăgești doar!

LEONES: Iartă-mă!

PITACUS: Voiam să te liberez. De-acum te-ai lins pe bot de așa ceva!

LEONES: Aoleu! Vai de mine!

PITACUS: Bețivule!

SYPHAX: Lasă-l, Pitacus! Mai bine dă-mi scrisoarea aceea și vino s-o distrugem!

PITACUS: Poftim, ia-o!

SYPHAX: În sfîrșit, te am, pergament blestemat! Tu ești vinovat de toate emoțiile prin care am trecut! Măcar să văd ce a conținut! Cu ce ne-ai amărit atita! (Citește): Cum? Cum? Sunt treaz? Visez?

PITACUS: Ce e? Ce e?

SYPHAX: Omule, ce scrie aici? Tu ai dictat asta?

PITACUS: Desigur! Dar ce e?

SYPHAX: Ascultă: Soție nebună, dacă nu vii pînă la apusul soarelui pune-ți ștreangul și lasă în pace bărbatul tău!

PITACUS: Trăznește-mă, Zeus! Scrie acolo așa ceva?

SYPHAX: Dacă nu au înnebunit ochii mei, da!

PITACUS: Să văd!

SYPHAX: Privește!

PITACUS: Soție nebună, dacă nu vii pînă la apusul soarelui, pune-ți ștreangul și lasă în pace bărbatul tău!

SYPHAX: Ai dictat tu asta?

PITACUS: Nici gînd! Cu siguranță bețivul ăsta de Leones mi-a făcut-o! Era turtă cînd l-am pus să-mi facă scrisoarea!

LEONES: Iertare!

SYPHAX: Ce iertare? Meriți să fii biciuit pentru asta! Auzi, domnule! Să scrie el asemenea lucruri și noi să credem că cine știe ce e înăuntru!

PITACUS: Nemaipomenit! N-ar fi trebuit decît să deschidem scrisoarea și toată comedia asta s-ar fi sfîrșit încă de la început!

LEONES: Noroc că n-ați deschis-o. Pentru că, tot timpul cît voi v-ați încurcat și descurcat pe scena asta, eu am ținut-o într-un chef. Și vă rog să mă credeți, pe deasupra am tras și un pui de somn de-o să-mi aduc aminte de el cît voi trăi!

CORTINA

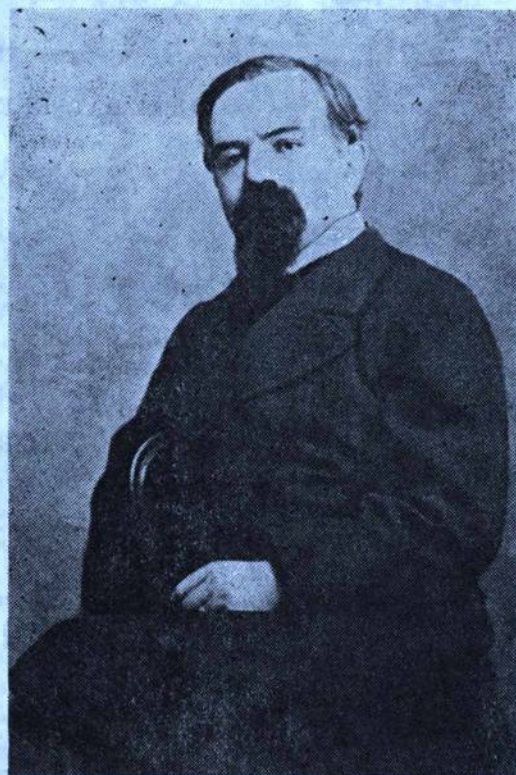
(Text ales și stabilit de Ioana LIPOVANU)

MAIORESCIANA

EPISTOLARIUM

ÎN ULTIMA VREME AU IEȘIT MEREU LA iveală alte și alte manuscrise maioreștiene, care au contribuit substanțial la completarea unor lacune, alteleori chiar la corectarea unor erori din biografia marelui critic (unele foarte importante, cum este, de pildă, aceea cu privire la doctoratul de la Giessen).

Ocupîndu-ne de alcătuirea ediției de *Opere*¹ maioreștiene și a celei a *Jurnalului*², completat pînă acum de *Epistolarul* aflat la Biblioteca Academiei R.S.R. (4 voluminoase tomuri), semnalat în urmă cu 15 ani de Marta Anineanu (cf. *Din corespondența lui Titu Maiorescu*, în „*Studii și cercetări de bibliologie*“, XI/1969, s.n., pp. 145—151), am ajuns să epuizăm, cum era și firesc, conținutul acestor tomuri. Ele nu acopereau însă în întregime marile lacune existente în însemnările zilnice ale lui Maiorescu (tomul IV al *Epistolarelor* de la B.A.R. se încheie la 25 ianuarie 1869, iar lacunele se înscriu între 12 iulie 1859 și 5/17 ianuarie 1866 și între 9/21 octombrie 1866 și 18 aprilie 1870, cînd se reiau însemnările zilnice). Volumul al VI-lea al acestei ediții oglindește o perioadă de trei ani și jumătate din tinerețea lui Maiorescu (între 27 și 30 de ani). Pentru completarea imaginii acestui moment, în care se încadrează lacuna dintre *Epistolarul* IV de la B.A.R. (25 ianuarie 1869) și reluarea însemnărilor din jurnal (18 aprilie 1870), se impunea cercetarea manuscriselor despre care se știa, în general, că se află la Muzeul Literaturii Române, dar despre care nu dăduse nimeni relații mai amănunțite.

Din acestea, revista „*Manuscriptum*“ a publicat unele fragmente: Rodica Iovan, *În jurul unui divorț. Scrisori și acte*, V (1974), nr. 2(15), pp. 120—127; N. Manolescu, *Caietele moralistului*, VII (1976), nr. 4(25), pp. 28—42; C. Popescu-Cadem, *Noi acte de familie*, VIII (1977), nr. 1(26), pp. 157—167; V. E. Mașek, *În intimitatea teoreticianului*, XI (1980), nr. 2(39), pp. 94—101; *O demonstrație. Ca aplicare a logicii; Definiția prieteniei*, XIII (1982), nr. 3 (48), pp. 96—109. În 1980, ocupîndu-se de aforismele maioreștiene din ms. 11659 de la Muzeul Literaturii Române (loc. cit.), V. E. Mașek semnală totodată și existența celor 5 epistolare de la Muzeu, considerînd că aforismele sînt «piesa cea mai reprezentativă a acestei colecții (alături, desigur, de cele cinci *Epistolare*, acoperînd perioada 1869—1882)». Aceste cinci epistolare nu puteau fi decît cel de-al cincilea tom

¹ Ediția, îngrijită de subsemnata și de Domnica Filimon, apare la Editura „Minerva“, începînd din anul 1978 (vol. I, 1978; vol. II, 1984; vol. III în pregătire).

² Îngrijită de aceleași editoare, apare la aceeași Editură „Minerva“: vol. I, 1975; II, 1978; III, 1980; IV, 1983; V, 1984; VI, sub tipar.

«...voi scrie bucuros articolul despre România»

I

JUSTIZRAT KREMNITZ

Wallstr. 7, Berlin

[Dep. tel.]

Jassy, Sonnabend, 9/21. August [1869],
nachmittags fünf Uhr

Heute Sonnabend nachmittags 5 Uhr einen dicken Jungen bekommen. Alles wohl¹ und fidel.

TITUS

II

JUSTIZRAT KREMNITZ

Berlin, Wallstr. 7 und. 8²

Jassy, Sonntag, 10/22. Aug. 1869

Gestern, Sonnabend, früh war Cläre recht³ gliederzerschlagen und ärgerlich, daß es noch⁴ nicht komme und sich Papa so verspäten müßte. (Im Laufe der⁵ letzten 3 Wochen hatten wir schon zweimal unnütz zu Hebamme geschickt zur großen...⁶ unserer Jassyer Bette.) Siehe⁷ da, um 9 Uhr früh, beginnt plötzlich der berühmte Wasser Sturz. M-e Rickert kommt (die Wilhelm⁸ bekannte Haupthebamme aus unserer⁹ Gebäranstalt) und meint, nun müsse es lesgehen, obgleich noch keine Wehen¹⁰ waren (aber in der Nacht von 1—4 hatte es welche gegeben). Um 2 1/2 Uhr Mittag kommt Dr. Flaischlen zum Wiederantrittsbesuch; da gab es schon Wehen, aber so, daß Cläre sich noch ganz lustig mit unterhielt, und Flaischlen das Kind erst spät erwartete. Nun muß man bedenken, daß Clara besonders tapfer dabei¹¹ ist und mit freudiger Ungeduld die Geburt erwartete. Nach 3 fing es ernster an, um 1/2 4 kamen die heftigen Schmerzen, um 5 der¹² dicke Bengel, bloß so dick, daß er vom Druck ganz¹³ cyanotisch war und erst nach heftigem Bespritzen mit kaltem Wasser zu schreien begann.

al *Epistolarului* de care vorbea Maiorescu: «Pentru timpul intermediar între jurnalul 2 (caiet verde) şi acest jurnal 4, vezi volumele 2, 3, 4 şi 5 *Epistolarium*, legate în 4°, şi la nr. 3 jurnalul [în] 4° gros, legat în piele neagră verzie, cu lacăt galben, ian. 1866 — aug. 1871 (şi apoi 10 mai 1883 — 19 fevr. 1885)» (cf. Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, I. (1855—1880), Bucureşti, Editura „Socec“, 1937, p. 120, nota). Cum am văzut, la B.A.R. se află numai patru tomuri (ce-i drept, voluminoase, dar patru). Rămînea de descoperit, deci, cel de-al cincilea. În acest

scop am solicitat conducerii Muzeului Literaturii Române îngăduinţa de a cerceta fondul de manuscrise aflat acolo (avînd în această acţiune sprijinul Editurii „Minerva“). Am putut constata astfel că acest fond, nici măcar bănuît din afară, era un bogat tezaur de manuscrise maioresciene. Pe lângă cel de-al cincilea *Epistolar* de care vorbea Maiorescu (de fapt, 5 caiete de corespondenţă — în ciorne, fiecare de cite circa 100 de file, scrise pe ambele feţe, în total deci 1000 de pagini, pe care Maiorescu avea, probabil, intenţia să le lege într-un singur tom — al cincilea, ca şi pe cele precedente), două carnete de însemnări şi citeva documente din care

¹ Inițial: *gesund*.

² Modul dezordonat în care scrie misiva (începutul este scris în caiet, peste citeva pagini, multe ştersături, amănunte înghe-suite între rînduri) trădează emoția lui Maiorescu la nașterea fiului său, care avea să dispară atît de curînd în urma unei boli, pe atunci necruțătoare (difterie). Începutul este semnalat cu cuvintele: «Anfang. Zur Anfüllung des telegraphischen Geburts»

³ Inițial: *das*.

⁴ Inițial: *doc*.

⁵ Inițial: *von*.

⁶ Ms. indescifrabil; poate: *Erleichterung*.

⁷ Inițial: *Um 9 Uhr früh*.

⁸ Inițial: *Vor*.

⁹ Inițial: *dem*.

¹⁰ Inițial: *rechten*.

¹¹ Inițial: *bei diesen/ist*.

¹² Inițial: *Uhr kam*.

¹³ Inițial: *bloß*.

entru „Unsere Zeit“...»

Epistolarium.

28/Jan 1869. I. — Apr. 1870

I

CONSILIER DE JUSTIȚIE KREMnitz,
Wallstr., 7 — Berlin

Dep[reșă] tel[egrafică]

Iași, sîmbătă, 9/21 august [1869],
după-amiază, orele cinci

Astăzi sîmbătă după-amiază orele 5 căpătat un flăcău dolofan. Totul bine și vesel.

TITUS

II

CONSILIER DE JUSTIȚIE KREMnitz,
Berlin, Wallstr. 7 și 8

Iași, duminică, 10/22 august 1869

¹ Indescifrabil

Ieri, sîmbătă dimineața, Clara se simțea de-a dreptul zdrobită și necăjită că nu mai vine odată și că papa a trebuit să întirzie atîta. (În cursul ultimelor trei săptămîni trimiseseam deja de două ori după moașă degeaba, spre marea...¹ paturilor noastre de la Iași). Cînd, ce să vezi, la orele 9 dimineața a început deodată cunoscuta pierdere a apei. Vine m-e Rickert (moașa șefă de la maternitatea noastră pe care Wilhelm o cunoaște) și-și exprimă părerea că acum trebuie să se întîmple, cu toate că nu erau încă dureri (dar în timpul nopții, de la 1—4 fuseseră ceva dureri). La orele 2 1/2 la amiază vine dr. Flaischlen la a doua consultație; acum erau deja dureri, dar numai atît, încît Clara a stat cu el de vorbă încă foarte veselă, așa că doctorul aștepta copilul abia mai tîrziu. Trebuie să ne gîndim însă că în asemenea împrejurări Clara este deosebit de curajoasă și că aștepta cu o nerăbdare plină de bucurie nașterea. După 3 a început mai serios, la 3 și jumătate au venit durerile mai violente, la 5 grăsunul de ștregar, ba chiar atît de gras încît, din cauza presiunii, era vinăt tot și abia după puternice stropiri cu apă rece a început să țipe.

revista „Manuscriptum“ a publicat un număr de file, se mai află aici sute de pagini manuscrise, fotografii, afișe din epocă etc.

Toate aceste manuscrise vor îmbogăți edițiile de opere ale lui Maiorescu despre care am vorbit mai sus. Deocamdată însă prezentăm aici cîteva din scrisorile aflate în *Epistolarium* I (ms. nr. 11654), care pun în lumină un moment de mare tensiune din viața tînărului profesor universitar. El are de înfruntat acum nu numai adversitatea semenilor săi, ci și pe aceea a soartei. Asistăm astfel, la distanță de peste un veac, la zbuciumul omului a cărui personalitate se afirmase cu putere atît de

curînd (Maiorescu se afla în pragul vîrstei de 30 de ani). Îi putem urmări în aceste pagini frămîntarea sufletească după demiterea jignitoare din directoratul Institutului Vasilian, cînd, datorită animozităților politice din sînul corpului profesoral ieșean, este pus sub anchetă, sub pretextul că lipsise nemotivat de la cursuri la Universitate, în iarna 1869—1870. De fapt, dîndu-și seama că și-a pierdut auzul la urechea stîngă și îngrijorat de soarta celei sănătoase, el lasă totul baltă și pleacă la Berlin, în speranța — zadarnică dealtfel — a leuirii. Procedul josnic folosit împotriva-i îl dezgustă și este hotărît să-și dea demisia din învățămînt,

Montag früh. All right. ¹⁴ Keine Fieberspur, der Junge ¹⁵ schon häufig das ¹⁶ Weinge, was bei Clärle vorhanden war, mit starken Zügen getrunken. Wilhelms Hochzeitsbrief angekommen. Clärchen heiter und fidel. Alles wie verdreht — um den kleinen Mensch. ¹⁷

Der hat übrigens noch sein ¹⁸ geschwollenes Gesichtchen, und in Folge dessen kleine mongolen ¹⁹ Augen und noch dazu ²⁰ recht rot (Livia war ganz weiß und großäugig gewesen). Reizender Kleiner Mund, ganz gelöste Zunge, die sich ²¹ lebhaft nach der Brust herausstreckt, — aber meine Nase wieder, meine dicke Nase! Ich begreife gar nicht, wozu die Natur mit solcher Zähigkeit an diesem monströs schlechten Witz forthat. Mein Großvater, mein Vater, ich u. meine Kinder — alle im... ²² geschwollen. Übrigens begründet sie darin seine Theorie der Entstehung der Arten teilweise auch auf dieser Repetierung eines abnorm. stark entwickelten Körperbestandteils. Wenn so fortgeht, gründen wir noch eine... ²³ Menschenrace — Kennzeichen: recht großmütige Nasen.

Zum Troste ²⁴ war ich ja auch so häßlich, daß meine Mutter nach 1 Jahr nach meiner Geburt sich genierte, mich zu zeigen, u. habe doch eine zierliche Frau bekommen. Also immer unverfroren ²⁵!

Kommt der Brief noch vor Papa's Abreise an! Dann bitte ich recht sehr, daß folgende 2 Bücher

1) Fortlage; 8 psych. Vorträge (eben erschienen)

2) Stiedenroth, Psychologie (von Goethe empfohlen, also alt, wohl nur bei einem Antiquar zu finden. Harqart, Weber [?]) mir mitgebracht werden, Sonst per Post als Paquet mit Drobitsch.

Übermorgen telegraphiere ich ²⁶ nach Berlin, um ²⁷ Papa's Abreisetag ²⁸ von Czernowitz, damit ²⁹ ich ihn auf ³⁰ Diligence von der Grenze (Mihaileni) bis her abonniere. Großes ³¹ Gedränge und man muß sich vorher ³² umtun. Von Czernowitz bis Mihaileni (Grenze) ³³ wird Papa einen Fiaker mieten ³⁴ (5—10 Fl.). Dieser Weg dauert 5 1/2—6 Stunden. Die rom. Diligence fährt von Mihaileni jeden Nachmittag um 5 Uhr, so daß bequem von Czernowitz ³⁵ zurecht kommt.

In Czernowitz im Hotel „Zum Schwarzen Adler“ findet der liebe Papa noch einen Brief von mir vor.

In Krakau, nach dem jetzt veränderten Plan, kommt man nachmittags 5 an und bleibt bis nach 10; so daß man Zeit hat, sich die Stadt ³⁶ anzusehen und ein wenig zu ruhen.

Alle ³⁷ warten ³⁸ mit großer Seelenlücke auf Papa's Ankunft.

TITUS

deşi acest lucru însemna pentru el un act de renunţare foarte dureros. Este însă — după cum se ştie — destituit, reintegrat curînd de Carp, pentru ca în anul următor, ministrul de Culte de atunci, Christian Tell, să-l considere demisionat, «deoarece — cum spune Maiorescu însuşi — ca deputat, n-am vrut să cer concediu (şi, probabil, nici nu l-aş fi obţinut)» (cf. *Însemnări zilnice*, I, ed. cit., pp. 178—179). La aceasta se adaugă, tot acum, şi neînţelegerile dintre el şi sora sa, Emilia, care se căsătoreşte în vara anului 1870 cu muzicianul Wilhelm Humpel. Căsătoria cu acesta era pentru fratele mai mic prilej de îngrijorare cu privire la viitorul nesigur,

din punct de vedere material, al surorii dragi, ştiută fiind afecţiunea ce nutreau unul pentru altul încă din copilărie, şi care, dealtminteri, a învins şi aceste neînţelegeri. Îndurerat de tot ce i se întîmpla, se simte înstrăinat, surghiunit pe meleaguri care se dovedeau atît de potrivnice. Ecourile acestor sentimente le aflăm în scrisorile adresate rudelor de la Berlin ale soţiei sale. Confidenţii cei mai apropiaţi îi sînt socrii şi mai ales cumnatul său, medicul Wilhelm Kremnitz, care se va căsători curînd cu viitoarea scriitoare Mite Kremnitz (născută Bardeleben), cu care se va stabili, din 1875, în România. W. Kremnitz a fost medic primar

¹⁴ Inițial: Alle wohl/normal.
¹⁵ Inițial: da Kind.
¹⁶ Inițial: ge trunken.
¹⁷ Inițial: Ben gel/Alle.
¹⁸ Inițial: etwas
¹⁹ Inițial: ge schlitzte.
²⁰ Inițial: ist
²¹ Inițial: sich immer.
²² Cuvînt indes cifrabil în ms.
²³ Cuvînt indes cifrabil în ms.
²⁴ Inițial: Übrigens.
²⁵ Aici Maiorescu adaugă nota: «Cläre meint, sich einmal beim Anblick unseres der zeitigen Univ. rektors versehen zu haben».
²⁶ Inițial: sende ich noch eine Depesche.
²⁷ Inițial: worin ich.
²⁸ Inițial: um den Tag der Abreise.
²⁹ Inițial: bitte
³⁰ Inițial: von hier abon.
³¹ Inițial: Es ist
³² Inițial: einige Tage.
³³ Inițial: zur Grenze.
³⁴ Inițial: in Czernowitz.
³⁵ Inițial: wenn, wann von/aus Czernowitz nach/erst nur alle [?] früh fortkommt/fortreis man bequem.
³⁶ Inițial: ein wenig Krakau.
³⁷ Inițial un pasaj anulat: «Se viel Auswärtiges! Inwendig geht es gut/prächtigt zu, gut. Clara und Kind sind voll kommen wohl».
³⁸ Inițial: Alles wartet/Wir warten

Luni dimineată. *All right*. Nici urmă de febră, băiatul bea deja des, cu înghițituri puternice vinișorul oferit de Clara. Sosit anunțul de nuntă al lui Wilhelm. Clărchen veselă și zglobie. Totul parcă se învîrtește în jurul omulețului.

² Indescifrabil.

³ Aici, Maiorescu adaugă nota: « Clara crede să se fi născut odată, din greșală, la chipul rectorului de atunci al Universității noastre »; el fusese rector al Universității din Iași.

⁴ A. R. C. Fortlage (1806—1881), filosof german, hegelian, discipol al lui Schelling, profesor la Universitatea din Heidelberg, apoi la cea din Berlin și, în cele din urmă, la Universitatea din Jena. Publicase în 1832, la Heidelberg, *Lacunele sistemului hegelian*; în 1843, la Berlin, *100 de teze de psihologie ș.a.*

⁵ Lecțiune incertă.

De altfel, are încă obrăjorul său umflat, și, drept urmare, ochi mici mongolici și, pe deasupra, mai e și destul de roșu (Livia a fost albă complet și cu ochi mari). Gură mică, drăgălașă, limba complet dezlegată, care se îndreaptă cu vioiciune spre sin, — dar iarăși nasul meu, nasul meu borbănat! nu înțeleg de ce natura face mereu, cu asemenea tenacitate, gluma asta monstruos de proastă. Bunicul meu, tatăl meu, eu și copiii mei — toți umflați la [nas]. De altfel, ea își întemeiază teoria genezei speciilor, în parte, pe această repetare a unei anormale și puternice dezvoltări a unei părți componente a trupului. Dacă merge tot așa, punem bazele unei noi ...² rase — semn distinctiv: nasuri cît se poate de generoase.

Drept consolare, eu eram tot așa de urît, încît maică-mea, la un an de la nașterea mea, se jena să mă arate și cu toate acestea mi-am luat o soție plină de grație. Deci, cu curaj, înainte³!

De-ar sosi scrisoarea încă înainte de plecarea lui papa! Atunci rog frumos să-mi aducă cu el următoarele două cărți:

1) Fortlage⁴, *8 prelegeri de psihologie* (abia apărută)

2) Stiedenroth, *Psihologie* (recomandată de Goethe, deci veche, deci de găsit numai la vreun anticar. Harqart, Weber⁵ [?]) Dacă nu, prin poștă, în colet cu Drobitsch.

Poimîine telegrafiez la Berlin pentru ziua plecării lui papa din Cernăuți, ca să-i rezerv locul la diligență de la graniță (Mihăileni) pînă aici. [E] Îmbulzeală mare și trebuie să te interesezi dinainte. De la Cernăuți pînă la Mihăileni (graniță), papa va închiria o birjă (5—10 fl[orini]). Drumul acesta durează 5 1/2—6 ore. Diligența românească pleacă de la Mihăileni în fiecare după-amiază la orele 5, așa că ajungi comod, la vreme potrivită, de la Cernăuți.

La Cernăuți, dragul de papa găsește încă o scrisoare de la mine la hotelul „Zum schwarzen Adler“.

La Cracovia, după orarul schimbat acum, se ajunge la 5 după-amiază și se stă pînă după 10; așa că ai vreme să vizitezi orașul și să te odihnești puțin.

Toți așteaptă cu mult dor sosirea lui papa.

TITUS

la Spitalul Brâncovenesc și medicul casei domnitoare (a și rămas în România pînă la moarte, fiind înmormîntat la Sinaia). Personalitatea Mitei îl impresionează încă de pe acum în mod deosebit pe Maiorescu (Mite n-avea decît 17 ani), iar scrisoarea pe care i-o adresează formulează cu cincisprezece ani mai devreme teoria impersonalității artistului, pe care criticul o va dezvolta abia în studiile *Comediile d-lui I. L. Caragiale*, *Poezii și critici*, *Contraziceri?*, *Asupra personalității și impersonalității poetului*. După cum se știe, Mite a jucat un rol important și în viața lui Eminescu. Cu Maiorescu se va afla mai tîrziu în relații foarte intime, al căror

rod va fi chiar un fiu. Soarta va face ca acesta să se aplece la București cu armatele germane de ocupație cînd Maiorescu se va stinge din viață. Maiorul Kremnitz își va însoți astfel tatăl pe ultimul său drum.

În această perioadă, intuind că va fi îndepărtat din învățămînt (și va fi pentru multă vreme: 13 ani), Maiorescu se ocupă tot mai intens de avocatură, care îi asigură, ce e drept, un venit mult mai mare decît profesoratul, dar îl și obosește pînă la istovire.

Un moment luminos al perioadei respective este acela al nașterii unicului fiu legiuit al lui

III

HERRN PROF. C. MICHELET,

Berlin

Jassy, 4/16. Dez. 1869

Hochgeehrter Herr Professor,

In der Tat hatte ich Ihren ersten Brief, den Sie nach Bucarest adressiert ³⁹, nicht erhalten und erfahre erst jetzt von ⁴⁰ einem ⁴¹ Denkmal für Hegel.

Ich beeile mich, Sie zu bitten, meinerseits beiliegende 20 ⁴² Taler zu diesen ⁴³ Zwecke anzunehmen ⁴⁴. Auch habe ich die ⁴⁵ Sturdza's in ⁴⁶ Kenntnis gesetzt, und von ihnen ist ⁴⁷ ein Beitrag jedenfalls zu erwarten. Ob in unserem für die ⁴⁸ Teilnahme an ausländische Denkmäler (und gälten sie selbst Hegel ⁴⁹) so wenig vorbereiteten Lande sich mehr wird erzielen lassen, steht freilich ⁵⁰ dahin.

Ich benütze die Gelegenheit, hochgeehrter Herr, Ihnen für die freundliche Erinnerung zu danken, die Sie mir bewahrt haben ⁵¹, und bitte Sie den Ausdruck meiner ausgez. Hochachtung zu genehmigen ⁵².

IV

DEN ELTERN KREMnitz

Berlin

Zu Weihnachten 1869

Liebste Verwandtschaft ⁵³ (neu eingefaßte Anrede zur Gesamtbeziehung des alten Stammes und der neuen Prof. reiser[?] ⁵⁴), da ich am 3. Jänner 5 Uhr ⁵⁵ früh Euch aus dem besten ⁵⁶ Morgenschlaf stören werde, bitte ich, das Ausbleiben des besten ⁵⁷ üblichen ausführlichen Weihnachtsbriefes ⁵⁸ zu entschuldigen. Die berühmte Betrachtungen über alle Familienmitglieder, welche seit ⁵⁹ 9 Jahren mich (ich will nicht sagen außer Euch) bei dieser Gelegenheit erfreut haben, indem sie mir Euer ⁶⁰ Bild lebhafter vergewärtigten, werde ich diesmal unterlassen müssen ⁶¹. Mama's Verwaltungsgrundsätze und Erziehungssorgen für Ernstchen vergängliche Beinkleider, Papa's wundersame medikamentöse Experimente, leider nicht in anima vili, sondern an sich selbst, ... ⁶² Mama Le Prêtre's ewig blühendes Aussehen — eine Ironie auf die gegenwärtige Generation, Helenens orthographische Merkwürdigkeiten in den Briefen über Hochzeitreise ⁶³ (« bougis » — usw. usw.) welche ein ⁶⁴ sicheres Zeichen der ⁶⁵ holden Gedankenlosigkeit einer glücklichen Zeiterwöcherin[?] waren; Hermanns Leidenschaft für Patente Faux-cols ⁶⁶, Wilhelms gediegene Zukunftsorgen, als wäre er die unglückliche ⁶⁷ Mutter von

Maiorescu, Liviu, o făptură plină de vioiciune, de o inteligență ieșită din comun, care însă va încălzi prea puțină vreme viața tatălui său, căci va dispărea înainte de a împlini trei ani. Scrisorile prin care Maiorescu îi anunță nașterea sînt de o factură aparte, pline de incitare, dar și de umor. Cu acest prilej, tatăl zugrăvește în culori foarte sugestive tabloul vieții calme de familie care se desfășura mai ales seara, în contrast cu cel abia schițat al tumultului ocupațiilor din timpul zilei: procese, pleoarii, prelegeri, ședințe ale „Junimii”, activități literare ș.a.

O altă scrisoare, aceea adresată hegelianului Carl Michelet, profesor de filosofie la Universitatea din Berlin, prin care Maiorescu își aduce contribuția la ridicarea monumentului lui Hegel, probează că fostul student la Berlin, care făcuse o impresie adîncă unor personalități din lumea științifică berlineză, nu dispăruse din memoria acestora nici după un deceniu.

Altă misivă, adresată lui Rudolf Gottschall, redactorul publicației „Unsere Zeit“ de la Leipzig, unde Maiorescu mai publicase cîteva articole, dezvăluie colaborarea sa la gazete străine, de prestigiu.

³⁹ Inițial: von dem Sie erwähnen.
⁴⁰ Inițial: aus Ihrem/ dem/ nach Jassy letzten adressierten.

⁴¹ Inițial: vom einen dem Hegel.

⁴² Inițial: einem vorläufigen/ beiliegende 15/10/20.

⁴³ Inițial: jenem.

⁴⁴ Inițial: Für/ meinerseits.

⁴⁵ Inițial: sofort bei Empfang den/ Herr.

⁴⁶ Inițial: telegraphiert/ davon.

⁴⁷ Inițial: Seite.

⁴⁸ Inițial: einem /für das Verständnis.

⁴⁹ Inițial: einem.

⁵⁰ Inițial: allerdings.

⁵¹ Inițial: den Sie mich behalten.

⁵² Semnătura lipsește din ms.

⁵³ Inițial: Liebsten Verwandte.

⁵⁴ Inițial: frische Prof. [?]

⁵⁵ Inițial: in der.

⁵⁶ Inițial: aus dem besten angenommensten.

⁵⁷ Inițial: der/ meines besten.

⁵⁸ Forma inițială greu de descifrat.

⁵⁹ Inițial: nach/ ich.

⁶⁰ Inițial: nach/ Euch/ man [?]/ alle.

⁶¹ Inițial: mündlich/ persönlich vortragen/ und/ die/ Ihre/ geben.

⁶² Ms. indescifrabil.

⁶³ Inițial: ihre.

⁶⁴ Inițial: mir.

⁶⁵ Inițial: des.

⁶⁶ Ultimele două cuvinte foarte greu de descifrat în ms.

⁶⁷ Inițial, alt cuvînt, indescifrabil.

III

DOMNULUI Prof. C. MICHELET⁶,
Berlin

Iași, 4/16 dec. 1869

Mult stimate domnule profesor,

Într-adevăr, n-am primit prima dumneavoastră scrisoare pe care ați trimis-o la București⁷ și abia acum aflu de un monument pentru Hegel.

Mă grăbesc a vă ruga să primiți alăturatii 20 de taleri în acest scop. I-am pus și pe Sturdzești în cunoștință de cauză, și în orice caz este de așteptat o contribuție de la ei. Rămîne, firește, de văzut dacă în țara noastră, atît de puțin pregătită pentru participarea la ridicarea unor monumente în străinătate (chiar dacă e vorba de Hegel), se va obține mai mult.

Mă folosesc de această ocazie, mult stimate domn, pentru a vă mulțumi pentru amicala suveniră ce mi-ați păstrat și vă rog să primiți expresia alesei mele stime.

[Semnătura lipsește la sfîrșitul scrisorii]

IV

PĂRINȚILOR KREMnitz,
Berlin

De Crăciun 1839

Mult iubite rubedenii (formulă de adresare proaspăt înjghebată pentru relația globală a vechiului trunchi și a noilor mlădițe profesoriale), pentru că la 3 ianuarie, orele 5 dimineata, vă voi trezi din somnul cel mai dulce al dimineții, vă rog să scuzați absența celei mai bune, obișnuite amănunțite scrisori de Crăciun. Vestitele considerații despre toți membrii familiei care de 9 ani m-au (nu vreau să spun cu excepția voastră) bucurat cu această ocazie, evocîndu-mi mai viu imaginea voastră, va trebui să nu le mai fac de data aceasta. Principiile administrative ale mamei și grijile educative pentru nădragii efemeri ai lui Ernstchen, miraculoasele experimente medicamentoase ale lui papa, din păcate nu în *anima vili*⁸, ci în sine...⁹ înfățișarea veșnic înfloritoare a mamei Le Prêtre — o ironie la adresa generației actuale, ciudățeniile ortografice ale Helenei din scrisoarea despre voiajul de nuntă (« bougis »¹⁰ ș.a.m.d., ș.a.m.d.) care erau o dovadă sigură a grațioasei lipse de atenție din partea unei fericite abia trezite din somn[?]; pasiunea lui Hermann pentru brevetul gulerelor false¹¹, marile griji pentru viitor ale lui Wilhelm, de parcă ar fi nefericita mamă a

În fine, alte scrisori sînt adresate: profesorului brașovean Ioan Meșotă, fost coleg cu Maiorescu în clasa întâi gimnazială la Brașov, colaborator al „*Convorbirilor*“, ale cărui traduceri cu caracter didactic au fost tipărite de „Junimea“; lui Iacob Mureșanu, ziarist și poet brașovean, văr cu poetul Andrei Mureșanu, căruia îi dă vești despre tînărul Miron Pompiliu, viitor junimist, abia poposit pe meleagurile ieșene, iar ultimele, rectorului Universității din București și profesorului Șt. Miclă, rectorul Universității din Iași, în legătură cu absențele nemotivate pentru care se afla în anchetă. (A se vedea și E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, București, 1940, pp. 347—349 și C. Popescu-Cadem, *Acuzat și acuzator într-un proces universitar* (1870), în „*Manuscriptum*“, XI, 1980, nr. 3(40), pp. 146—152, care nu prea cred în gravitatea bolii, dar aceasta, cum rezultă din scrisorile aflate în *Epistolar*, era, din păcate, foarte reală și definitivă.)

În afară de aceste scrisori, ne propunem să revenim în paginile ospitaliere ale revistei „*Manuscriptum*“ cu alte piese maioreștiene reprezentative.

Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU

⁶ Profesor de filosofie la Universitatea din Berlin, membru de frunte al Societății filosofice de orientare hegeliană din Berlin (al cărei membru devenise și Maiorescu în timpul studiilor sale universitare din marea capitală), redactorul revistei „*Der Gedanke*“.

⁷ Inițial: *de care amintiri*. Scrisoarea la care răspunde Maiorescu este datată 5 decembrie 1869 și originalul ei se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R. (cota: S. 76/XV).

⁸ Esența răului. (lat.)

⁹ Indescifrabil.

¹⁰ Corect: *bougies* (= luminări).

¹¹ Cele două cuvinte greu de cuvenit în ms.

7 unversorgten Kindern, Georgs kriegerische Abenteuer⁶⁸ mit gemieteten Droschkenpferden, u. Ernstchens Verhältnis⁶⁹ zum geistreichen Schwanger oder seinem jeweiligen Nachfolger — für all dieses wird also der Nachwelt die⁷⁰ schriftliche Kunde mangeln.

Dafür habe ich vieles in Berlin persönlich⁷¹ abzumachen. Zu allererst muß⁷² ich mir von Agnesen den Gruß u. Kuß holen⁷³, den sie in Ihrem gestern angekommene Brief für die anderen austellt, aber⁷⁴ für mich vergessen hat; wenn sie⁷⁵ nicht mehr in Berlin ist, reise ich ihr darum nach Stettin nach, und begrüße auch Hermann, aber verlassen wird nichts⁷⁶. Alsdann gilt's Euch⁷⁷ bei Bardelebens einzuheimeln, was hoffentlich uns so naturgemäßer⁷⁸ geschieht, als ich diesmal⁷⁹ medizinisches Opfer⁸⁰ in Berlin auftrete und meinem⁸¹ vielgewandter Schwager ein schlechtes linkes Ohr ergebnst unterbreite. Übrigens — Scherz bei Seite — die Frage ist da⁸² man sich nämlich bekanntermaßen nicht auf beide Ohren zugleich schlafen legen kann, so ist in⁸³ Lage eines normalen Familienvaters, dem ein 4 monatlicher Schreihals blüht, bei Nacht eine sehr kötzliche, er mag sich wenden⁸⁴ wie er will. Dagegen ich lege nicht jetzt⁸⁵ mit Beharrlichkeit⁸⁶ nur auf die rechte Seite, u.⁸⁷ nun kann man's Nachkomme noch so energische Angriffe auf die Gehörorgane seiner Mitmenschen machen, ich schlafe ungestört den Schlaf der Gerechten. Er hat wirklich viel für sich.

Zuletzt bleibt mir in Berlin die Aufgabe, mein philologisches⁸⁸ Gewissen endgültig zu beruhigen. Es sind nun nach gerade 4 1/2 Jahre⁸⁹, her, seit ich die Fräulein Mite und Thea Bardeleben kennen lernte. Aber ich bin nicht ein⁹⁰ Haarbreit weitergerückt in der Entzifferung ihrer ganz wunderbaren⁹¹ Eigennamen. Bei Miten oszilliere⁹² ich noch immer zwischen Mathilde und Aurelie, allerdings eine ergibige Amplitude, und Thea schwebt mir bald als Dorothea bald als Theo-dora vor — ein unerträgliche Zustand.

Na, heuer⁹³ soll dem eine Ende gemacht werden⁹⁴.

Aber wie gesagt, alles beim⁹⁵ Wiedersehen!

TITUS

V

S[EINE]R HOCHWOHLGEBOREN DEM HERRN Dr. LUCAE

Berlin, Wilh.str., 50

Berlin, 5/17. Jänner 1870

Ew. Hochwohlgeboren

bitte ich um die Erlaubnis, bei meiner Abreise von Berlin nochmals meinen verbind-

⁶⁸ Initial: Hel-
dentaten/ Reisea-
benteuer.

⁶⁹ Initial: inte-
ressantes.

⁷⁰ Initial: jede.

⁷¹ Initial: münd-
lich/ persönlich.

⁷² Initial: kann

⁷³ Initial: per-
sönlich.

⁷⁴ Initial: nur
für alle.

⁷⁵ Initial: sie/
Agnes.

⁷⁶ Initial, cuvint
indescifrabil.

⁷⁷ Initial: muß
ich mich.

⁷⁸ Initial: zweck-
mäßig.

⁷⁹ Initial: mich.

⁸⁰ Initial: Opfer-
samen.

⁸¹ Initial: ein-
fuhre und die.

⁸² Initial:

« vüßte ich nur,
daß nicht auch
das gesunde rechte
später in Mitleidens-
schaft gezogen wird,
würde ich mir [ms.
ind.] soll ich's denn
wirklich [adaos
marginal indesci-
frabil] ».

⁸³ Initial: ob
nicht [?]

⁸⁴ Initial: mich
welche Seite [ms.
ind.]

⁸⁵ Initial: jetzt[?]

⁸⁶ Initial: aner-
kennenswertes.

⁸⁷ Initial: Ohr
schlafen.

⁸⁸ Anterior, două
variante indesci-
frabile.

⁸⁹ Initial: Jahre
her.

⁹⁰ Initial: einen.

⁹¹ Initial: rät-
selhaften.

⁹² Initial:
schwanke.

⁹³ In subsol:

« Heuer ist wohl
österreichisch?
Mag's Miten zur
Erinnerung dienen
an jenes [anterior:
der] böhmische Bad,
wo sie ihre schöne
Jugendzeit mit Kip-
fel u. Apfelnkuchen

12 « *Äst an este oare [expresie] austriacă? Să-i slujească Mitei drept amintire a acelei stațiuni din Boemia, unde își umplea frumoșii ani ai tinereții cu chifle și plăcintă cu mere — conform descrierii ». (Nota autorului.)*

lichsten Dank abzustatten für die ⁹⁶ umsichtige und minutiöse Untersuchung und den ⁹⁷ ärztliche Rat, der mir zuteil wurde.

Mit ausgezeichnete Hochachtung ⁹⁸

Dr. T. MAIORESCU

Prof. an. der Univ.

VI

Dr. KREMNITZ,

Berlin, Auguststraße 5

[Dep. tel.]

Myslowitz, Dienstag, 18 Jänner 1870

Schicke deutsches Attest von ⁹⁹ Papa legalisiert über Ohrenleiden während des ganzen Monats Dezember.

TITUS

VII

HERRN HOF RAT Dr. RUDOLF GOTTSCHALL,

Redakteur von „Unsere Zeit“,

Leipzig, bei F. A. Brockhaus

Jassy, 12/24. [Jänner 1870]

Ew. Wohlgeboren

habe ich die Ehre auf Ihre Anfrage vom 13. d.Z. [zu] antworten, daß ich den erwänten Aufsatz über Romänien für „Unsere Zeit“ ¹⁰⁰ gerne schreiben werde, ihn aber allerdings erst in 3 Monaten einliefern kann, da für ¹⁰¹ die nächsten 6 Wochen all meine freie Zeit ¹⁰² anderwärtig in Anspruch genommen ist.

Mit ¹⁰³ vorzüglicher Hochachtung

Ihr ergebenster

Titus ¹⁰⁴ MAIORESCU

VIII

DEN ELTERN KREMNITZ

Berlin

Jassy, Sonntag, den 18/30 ¹⁰⁵ Jänner 70

Liebste Eltern,

Heute Pegasus ¹⁰⁶ Brief an uns u. die Livia, vor 3 Tagen Mama's, und alles was ¹⁰⁷ von Euch kommt, so ¹⁰⁸ liebeswarm u. wohltuend, daß meine ¹⁰⁹ kaum erlangte Fertigkeit wieder in Schwanken kommt. Ich habe meinen Clärchen u. der Livia soviel u. alles ins Einzelne von Euch erzählt, daß wir uns hier ¹¹⁰ wie in der Verbannung vorkommen u. alle an einer Art Katzenjammer von genossenen Familien u. ... champagner ¹¹¹ leiden. Wie gern möchten wir doch nur auf ¹¹² ein kleines Weilchen mit Euch zusammenplaudern! Aber so schliessen wir uns hier ¹¹³ möglichst allein ab und suchen aus uns selbst ein volles Leben zu bilden.

6 Uhr abends ¹¹⁴, gleich nach Tisch, wird Barbiton[?] gewaschen, gebräuht und zu Bett gebracht, eine reizende Stunde, während deren er alles in ¹¹⁵ Bewegung hält durch seine neckische Weise. Mit mir, nun er mich wieder kennt, bindet er immer an, indem er mir zunickt und mir zugrunzt, vorläufig seine einzige Redeweise. Um 7 wird musiziert, Clärchen begleitet, Liva singt, ich klimpere mit oder blase oder höre zu, Clärchen hat mir dazu einer großen amerik. Schaukelstuhl ¹¹⁶ geschenkt bei meiner Ankunft und darin bin ich sehr zu Hause. Um 8 oder 1/2 9 trinkt Clärchen ihre 3 Tassen Tee

ausfülltelaut Beschreibung.»

⁹⁴ Initial: ge

⁹⁵ Initial: dam/
dies (?)

⁹⁶ Initial: Ihre.

⁹⁷ Initial: für.

⁹⁸ Initial: vor-

züglicher Hochachtung Ew.

Hochwohlgeboren ergebener.

⁹⁹ Initial: ab[er]

¹⁰⁰ Initial: «den [eine] die fragliche Abhandlung über die Romänien gerne/unter dem Fürsten Carl v. Hohenzollern schreiben werde».

¹⁰¹ Initial: ich.

¹⁰² Initial: anderwärtig/zu sehr.

¹⁰³ Initial: Empfangen, Herr Hofrat, den Ausdruck meiner.

¹⁰⁴ Initial: Prof.

¹⁰⁵ Initial: Donnerstag, den 15/27.

¹⁰⁶ Initial: kamein.

¹⁰⁷ Initial: ist.

¹⁰⁸ Initial: ist.

¹⁰⁹ Initial: das/die.

¹¹⁰ Initial: doch.

¹¹¹ In ms. nu se poate descifra începutul cuvintului.

¹¹² Initial: immer.

¹¹³ Initial: denn.

¹¹⁴ Initial: «Man macht sich aus Berlin doch [ms. ind.] ein Bild von einem[r Lande] Stadt, wo absolut jede Abernging mangelt. Abends».

¹¹⁵ Initial: entzückt [?]

¹¹⁶ Initial: Schaukelfauteuil.

mea grațitudine pentru consultația atentă și amănunțită, precum și pentru recomandarea medicală primită.

Cu aleasă stimă,

Dr. T. MAIORESCU
prof. la Universitate

VI

Dr. KREMnitz,
Berlin, Auguststraße 5

Dep[eschă] tel[egrafică]

Myslowitz, marți, 18 ianuarie 1870

Trimit certificate german legalizat de papa pentru boala de urechi pe întreaga lună decembrie.

TITUS

VII

DOMNULUI CONSILIER AULIC Dr. RUDOLF GOTTSCHALL,
redactor al [revistei] „*Unsere Zeit*“,
Leipzig, la F. A. Brockhaus

Iasi, 12/24 [ianuarie 1870]

Stimate domn,

La întrebarea dumneavoastră din 13 crt. ¹³ am onoarea a vă răspunde că voi scrie bucuros articolul despre România pentru „*Unsere Zeit*“, dar nu-l pot preda în nici un caz mai înainte de trei luni, intrucit, pentru următoarele șase săptămâni, tot timpul meu liber este ocupat cu altceva.

Cu aleasă stimă

al dumneavoastră profund devotat,

Titus MAIORESCU

VIII

PĂRINȚILOR KREMnitz,
Berlin

Iasi, duminică, 18/30 ianuarie 70

Mult iubiți părinți,

Astăzi scrisoarea înaripată pentru noi și Livia, acum trei zile aceea a mamei, și tot ce vine de la voi, atât de afectuos și plăcut, încît iscusința mea abia dobîndită începe iarăși să se clatine. Le-am povestit lui Clärchen a mea și Liviei atîtea și totul în amănunt despre voi, încît ni se pare că aici sintem surghiuniți și suferim cu toții de un fel de mahmureală după ce ne-am înfruptat dintr-un [ospăt] al familiei, cu șampanie ¹⁴. Ce bucuroși am fi să putem sta la taifas cu voi măcar pentru o clipă! Dar așa ne închidem aici, pe cît posibil singuri, și căutăm să ne plăsmuim o viață plină din noi înșine.

La orele 6 seara, imediat după masă, este spălat Barbiton [?] ¹⁵, alăptat și băgat în pat, o oră fermecătoare, în timpul căreia totul este în mișcare, datorită firii lui neastîmpărate. Cu mine, acum, cînd mă cunoaște iarăși, leagă mereu, deocamdată, unicul său fel de conversație, dînd din cap și gungurind. La 7 se face muzică, Clärchen acompaniază, Livia cîntă, eu zdrăngănesc împreună cu ele la pian, sau cînt la flaut, sau ascult. Clärchen mi-a dăruit un balansoar mare american la sosirea mea și mă simt foarte bine în el. La 8 sau 9 fără un sfert Clärchen își dă pe git cele trei cești de ceai de parcă n-ar fi nimic, Livia își înghite cu greu laptele, eu învălui

¹³ Scrisoarea lui Rudolf Gottschall se află la B.A.R., cota S.80(2)/XIII și este adnotată de Maiorescu: « Răspuns afirmativ și propus peste trei luni, la 12/24 ianuarie 70 ».

¹⁴ Lecțiune incertă.

¹⁵ Vechi instrument muzical grec, cu a cărui denumire se vede că și poreclise Maiorescu feciorul. Dealtfel, ms. greu de descifrat.

herunter, als ob gar nichts wäre, Livia¹¹⁷ würgt¹¹⁸ ihre Milch u. icht hülle¹¹⁹ diese Genüsse in aromatische Tabekswolken, dann knappern wir noch alle mit der gehörigen Weise an Papa's Baumkuchen. Noch ein halbes Stündchen spielt Livia mit uns irgend¹²⁰ ein Fröbel'sches Spiel, Stäbchen, Ringe¹²¹, Flechten, und geht dann mit Weltschmerz zu Bett. Endlich¹²² kommt unsere Stunde, Clärchens u. meine, wir lesen Erckmann-Chatrion (Histoire d'un paysan...¹²³) und um 11 löscht die Freudenlampe aus.

Das ist der Familienabend. Der Tag¹²⁴ gehört den Geschäften, Clärchen muß sehr emsig hinter¹²⁵ allem her, um¹²⁶ bis 2 Uhr fertig zu werden, Haus und Hof, Bade und Keller, Garten, Wäsche, Küche, alles wird inspiziert u. geregelt, eine ganze Verwaltungsarbeit, dann wird mit Livia gelernt, dann Klavier¹²⁷ gespielt, dazwischen¹²⁸ der ewige Junge, den ich aber noch nie habe schreien hören, ein reizender Kartoffelkopf. Ihr wißt gar nicht, wie Clärchen mit rastloser Liebenswürdigkeit und, als¹²⁹ letzte und wichtige Errungenschaft des Lebens, mit Ruhe¹³⁰ und Umsicht der Erziehung u. dem Hause vorgreift¹³¹. Während dessen habe ich Klienten, Plaidoyers¹³² lit. Arbeiten od. Vorlesungen, teils Handwerker — teils erfreuliche geistige Arbeit. Alles gut u. schön, wenn nicht die Sehnsucht nach Euch wäre. Hoffentlich bin ich im Sommer gescheuter u. unternehme nicht so viel, wiediesmal; überhaupt ein großer¹³³ Fahler, den ich habe. Alles sollte geschehen, Ohr, Musik, Gläserkatalog, Besorgungen, Schiffbauerdamm, Konzerte, ...¹³⁴, Charitébesuchen; u.¹³⁵ so wird kein voller Taler¹³⁶ eingenommen, sondern immer nur 30 einzelne Groschen. Na, nächstes Mal verständiger¹³⁷. Der Mensch hofft ja immer Verbesserung.

Mama¹³⁸ wird hoffentlich¹³⁹ jetzt schon wohler sein. Sie hat sich gesorgt um mein stilles Wesen, aber ich habe mich auch gesorgt um ihre Abspannung. Die großen überregten Augen! Auch¹⁴⁰ Dein Brief ist noch erregt¹⁴¹, liebe Mama. Es ist nur ein halber Bogen mit weniger Zeilen, aber viel durchblitzende Unruhe, wegen Elsens Heiserkeit, meine Reisekälte, u.¹⁴² noch wegen der Möglichkeit, daß mir nur hier mit Kohlendampf ersticken¹⁴³, 2 Seiten u. 3 Todesängsten¹⁴⁴ — eine luxuriöse Weltauffassung.

Die Wirklichkeit ist viel glätter, als man sich denkt, liebste Mama, u. der Omnibus des Lebens trottet seinen ausgefahrenen Weg weiter von der Dorotheenstraße nach Charlottenburg zum Mausoleum.

Ich küsse Euch alle innigst und danke nochmals für die liebe Berliner Zeit. Meine Sachen waren so ausgezeichnet gepackt, wie ich es noch nie erlebt, u. Stück für Stück dachten wir an¹⁴⁵ Mama's sorgsame Hand, die auf¹⁴⁶ die innere Fläche küßt
Euer ergebenster

¹¹⁷ Inițial: wir Knabe.

¹¹⁸ Inițial: trinkt.

¹¹⁹ Inițial: ver.

¹²⁰ Inițial: Allen.

¹²¹ Inițial: oder.

¹²² Inițial: Dann.

¹²³ Ms. indescifrabil; poate: Fortsetzung.

¹²⁴ Inițial: Morgen gehört.

¹²⁵ Inițial: arbeit.

¹²⁶ Inițial: wann.

¹²⁷ Forma inițială greu de descifrat.

¹²⁸ Inițial: oder ge.

¹²⁹ Inițial: mit großer Ruhe.

¹³⁰ Inițial: großer.

¹³¹ Lectiune nesigură.

¹³² Inițial: Pro.

¹³³ Inițial: Fehler.

¹³⁴ Ms. indescifrabil; varianta anterioară: mit Wilhelm plaudern.

¹³⁵ Inițial: de omnibus aliquid u. doch.

¹³⁶ Forma inițială greu de descifrat.

¹³⁷ Inițial: besser.

¹³⁸ Inițial: Bis.

¹³⁹ Inițial: jetzt wohl/schon.

¹⁴⁰ Inițial: mit den müden strengen Brauen.

¹⁴¹ Inițial: Zeiten großer Ablegung.

¹⁴² Inițial: Aufenthalt.

¹⁴³ Inițial: « irgend ein verdorbener Magen dazwischen, ich glaube Helenens ».

¹⁴⁴ Ms. greu de descifrat; lectiune nesigură.

¹⁴⁵ Inițial: alle.

¹⁴⁶ Inițial: ich.

¹⁶ Manuscris greu descifrabil. Scriitorii francezi Émile Erckman (1822—1899) și Alexandre Chatrian (1826—1890) au scris împreună povestiri, romane, piese de teatru al căror subiect este viața din Alsacia de altădată.

Clara Maloreescu

¹⁷ Noua adresă a cumnatei sale Helene, căsătorită cu prof. C. Bardeleben.

¹⁸ Manuscris indescifrabil.

la spital; și astfel nu te alegi măcar cu un taler întreg, ci mereu doar cu 30 de groși amărâți. Ei, data viitoare mai înțelept. Omul trage mereu nădejde într-o îmbunătățire.

Mama va fi fiind, sper, mai bine acum. Ea a fost îngrijorată de comportarea mea tăcută, dar și eu am fost îngrijorat de oboseala ei. Ochii mari, supraexcitați! Și scrisoarea ta, scumpă mamă, este încă plină de emoție. Este doar o jumătate de coală, cu puține rinduri, dar străfulgerată de multă neliniște, pentru răgușeala Elsei, pentru răceala mea din timpul călătoriei, și, în plus, pentru posibilitatea ca nu cumva să mă sufoc aici cu aburul de cărbune, două pagini și trei temeri de moarte — o concepție luxuriantă despre lume.

Realitatea este cu mult mai simplă decât ne închipuim, mult iubită mamă, iar omnibusul vieții își urmează mai departe traseul său bătut, de la Dorotheenstraße până la Charlottenburg la mausoleu ¹⁹.

Vă sărut cu căldură pe toți și mulțumesc încă o dată pentru timpul petrecut atât de plăcut la Berlin. Bagajul meu a fost atât de grozav împachetat cum nu mi s-a mai întâmplat în viață și, bucată cu bucată, ne gândim la mina grijulie a mamei, pe care o sărută în palmă —

al vostru profund devotat

TITUS

aceste plăceri în nori aromatici de tutun, apoi mai ronțaim cu toții, în modul cuvenit, la cozonacul înalt al lui papa. Încă o jumătate de ceas Livia joacă cu noi vreun joc de Fröbel, bețe, inele, combinații, iar după aceea se duce cu melancolie la culcare. În fine, ne vine și nouă ceasul, al lui Clärchen și al meu, citim Erckmann-Chatrian (*Histoire d'un paysan...* ¹⁶, iar la 11 se stinge veioza).

Aceasta este seara familiei. Ziua aparține treburilor, Clärchen trebuie să se ocupe cu multă hărnicie de toate ca să fie gata până la orele 2, casă și curte, baie și pivniță, grădină, rufe, bucătărie, totul este inspectat și orinduit, o întreagă muncă administrativă, apoi învață cu Livia, apoi se cîntă la pian, între timp flăcăul nelipsit, pe care eu însă nu l-am auzit niciodată tipînd, cu un cap drăgălaș ca un cartof. Voi n-aveți habar cum se preocupă Clärchen, cu neobosită amabilitate și, ca o ultimă realizare a vieții, cu liniște și prevedere de educație și de casă. În timpul acesta eu am clienți, pledoarii, lucrări sau prelegeri literare, în parte muncă meșteșugărească, în parte muncă spirituală, plăcută. Toate bune și frumoase, de n-ar fi dorul de voi. Să sperăm că la vară sînt mai isteț și nu mă mai apuc de atîtea lucruri ca data aceasta; de altfel, acesta este un mare cusur al meu. Totul trebuia făcut, ureche, muzică, catalogul paharelor, tirguiele, Schiffbauerdamm ¹⁷, concerte ... ¹⁸, vizite

¹⁹ Traseu în Berlin.

MAIORESCIANA

GRUNDZÜGE DER LOGIK FÜR GYMNASIEN [III]

B. Schlüsse im engern Sinne (Syllogismi)

§ 21

Diese Schlüsse kennzeichnen sich im Gegensatze zu den unmittelbaren Folgerungen durch wenigstens zwei Praemissen und durch einen aus deren Zusammenfassung sich ergebenden Fortschritt im Denken. Dabei heisst jene Praemisse, die vorausgesetzt wird und an welche erst eine andere sich anschliesst, der Obersatz (propositio major), während die sich anschliessende Untersatz (propositio minor) genannt wird.

Gibt es nur zwei Praemissen, so heisst der Schluss ein einfacher, gibt es mehr Praemissen, ein zusammengesetzter.

1. Einfache Schlüsse

Die einfachen Schlüsse werden in solche eingetheilt, die nur zwei, und in solche, die drei Hauptbegriffe enthalten.

§ 22

a. Einfache Schlüsse mit zwei Hauptbegriffen (hypothetische Schlüsse in einfachster Form).

Da diese nur Ein Subject und Ein Praedicat enthalten, so wird der Schlusssatz durch die Betrachtung der Natur ihrer Verbindung (also des Praemissenurtheils) vermittelt. Zu solchen Praemissen/Urtheilen eignen sich die hypothetischen; denn wird vorausgesetzt, dass, wenn ein Subject gesetzt, auch ein Prädicat gesetzt sei (Obersatz), und daran die Behauptung angeknüpft, dass das Subject gesetzt sei (Untersatz) so wird daraus geschlossen, dass auch das Praedicat sei (Schlusssatz).

$$\begin{array}{l} a \sim b \text{ wenn } a \text{ ist, ist } b; \\ \cdot < a \text{ nun ist } a; \\ \hline < b \text{ also ist } b. \end{array}$$

Diese Form, wobei überhaupt aus der Setzung des Subjects des Obersatzes im Untersatze geschlossen wird auf Setzung des Praedicats des Obersatzes im Schlusssatze heisst der modus ponens.

Wird ferner ebenso vorausgesetzt, dass, wenn ein Subject ist, es mit einen bestimmten Praedicate verbunden ist (Obersatz), dagegen aber behauptet, das Praedicat sei nicht (Untersatz), so wird daraus (Vergl[ei]che § 15 und das drittletzte Gesetz in § 12) auf die Aufhebung des Subjects geschlossen (Schlusssatz).

$$\begin{array}{l} a \sim b \\ < - b \\ \hline < - a \end{array}$$

Titus Livius Maiorescu

1858

ELEMENTE DE LOGICĂ PENTRU GIMNAZII [III]

B. Silogisme în sens strict (Syllogismi)

§ 21

Aceste silogisme se caracterizează în opoziție cu inferențele imediate prin cel puțin două premise și printr-un progres în gândire care se obține din rezumarea acestora. În cazul acesta, premisa fixată inițial și la care se adaugă o altă premisă, se numește *propoziția majoră* (propositio major), pe când cea care se adaugă este numită *propoziție minoră* (propositio minor).

Dacă are numai două premise, silogismul se numește simplu, dacă are mai multe premise, compus.

1. Silogisme simple

Silogismele simple se împart în silogisme care au numai două noțiuni principale și silogisme care au trei noțiuni principale.

§ 22

a. Silogisme simple cu două noțiuni principale (silogisme ipotetice în forma cea mai simplă).

Pentru faptul că acestea conțin numai un subiect și un predicat, concluzia este mijlocită prin considerația referitoare la natura legăturii (deci la natura judecății premiselor). Judecăți de genul acesta sînt cele ipotetice; căci, presupunîndu-se că, dacă este acceptat un subiect, atunci este acceptat și un predicat (propoziția majoră), la care se adaugă afirmația că subiectul este acceptat (propoziția minoră), atunci de aici se conchide că și predicatul este acceptat (concluzia)

$$\begin{array}{rcl} a \sim b & \text{dacă } a \text{ este, este } b; \\ \cdot < a & \text{or, este } a: \\ \hline < b & \text{deci este } b. \end{array}$$

Această formă în care din acceptarea subiectului propoziției majore în propoziția minoră se conchide în genere la acceptarea predicatului din propoziția majoră în concluzie se numește *modus ponens*.

Dacă presupunem în continuare că, dacă este un subiect, el este legat cu un anumit predicat (propoziția majoră), și afirmăm dimpotrivă că predicatul nu este (propoziția minoră), se conchide de aici (compară § 15 și a treia lege din urmă în § 12) la respingerea subiectului (concluzia).

$$\begin{array}{rcl} a \sim b & & \\ < -b & & \\ \hline < -a & & \end{array}$$

Die Art der Ableitung, wobei aus der Aufhebung des Praedicats des Obersatzes im Untersatze geschlossen wird auf die Aufhebung des Subjects des Obersatzes im Schlusssatze, heisst der modus tollens.

Ebenso ist es bei diesen Schlüssen, wenn Praemissen und Schlusssatz zusammengesetzte Urtheile sind. Im Besonderen wird jener || hypothetische Schluss mit zwei Hauptbegriffen dessen Obersatz ein disjunctives Urtheil im engsten Sinne ist, aus welchen modo tollente geschlossen wird, Dilemma (cornutus) genannt. [Enthält die Disjunction zwei Glieder, so heisst der Schluss ein Dilemma im engern Sinne, weiterhin ein Trilemma, Polylemma, die letzteren auch Dilemmen im weitem Sinne genannt.]

$$\begin{array}{c} s \sim p \text{ od}[er] \pi \text{ od}[er] p \\ < - p - \pi - p \\ \hline \cdot < - s \end{array}$$

{Wenn diese Welt nicht die beste ist, so hat Gott eine bessere zu schaffen entweder nicht gewollt, oder nicht gewusst, oder nicht gekonnt;
er hat dies aber gewollt (wegen Allgüte)
und gewusst (wegen Allweisheit)
und gekonnt (wegen Allmacht);

Also ist nicht: diese Welt nicht die beste, d.h. sie ist die beste (Nach Leibnitz). Mit der Form:

$$\begin{array}{c} - s \sim - p - \pi - p \\ \cdot < p \text{ und } \pi \text{ und } p \\ \hline < - (-s) = s \} \end{array}$$

Anmerkung 1. Mit Beziehung auf das in § 12 Gesagte würden sich für diese hypothetischen Schlüsse folgende Gesetze ergeben:

- der Obersatz ist nur universell (siehe Anm[erkung] 2);
- der Untersatz ist ein Existenzialsatz, modo ponente positiv, modo tollente von entgegengesetzter Qualitat mit dem Obersatze;
- der Schlusssatz ist ein Existenzialsatz, modo ponente hat er gleiche Qualitat mit dem Obersatz, modo tollente hebt er das Subject auf.

Anmerkung 2. Bei diesen hypothetischen Schlüssen, kann der Obersatz ein particuläres Urtheil nicht sein: denn wenn das Praedicat nur mit einem Theile des Subjectsumfangs verbunden ist, so folgt weder (modo ponente) aus der Setzung irgend eines Theiles des Subjectsumfangs gewiss die Setzung des Praedicats — da ein Theil konnte gesetzt werden, mit dem das Praedicat nicht verbunden ist —, noch (modo tollente) aus der Aufhebung des Praedicats die Aufhebung eines Theils des Subjectsumfangs überhaupt.

§ 23

b. Einfache Schlüsse mit drei Hauptbegriffen.

Die einfachen Schlüsse mit drei Hauptbegriffen bestehen aus drei vollständigen Urtheilen, welche entweder kategorisch oder hypothetisch sind, wonach der Schluss ein kategorischer oder ein hypothetischer heisst.

$$\begin{array}{ll} m < p = \text{alle } m \text{ sind } p, & m \sim p, \text{ wenn } m \text{ ist, ist } p; \\ s < m = \text{alle } s \text{ sind } m: & s \sim m, \text{ wenn } s \text{ ist, ist } m; \\ s < p \text{ folglich sind alle } s \text{ auch } p. & s \sim p, \text{ also wenn } s \text{ ist, ist } p. \end{array}$$

Modul deducției în care se conchide din respingerea predicatului propoziției majore în propoziția minoră la respingerea subiectului propoziției majore în concluzie se numește *modus tollens*.

Același lucru se petrece cu aceste silogisme dacă premisele și concluzia sînt judecăți compuse. În particular, silogismul ipotetic cu două noțiuni principale, a cărui propoziție majoră este o judecată disjunctivă în sensul cel mai restrîns, din care se conchide *modus tollens*, se numește *dilemă* (cornutus). [Dacă disjuncția conține doi membri, silogismul se numește dilemă în sens restrîns; mai departe trilemă, poli-lemă, ultimele fiind numite și dileme în sens extins.]

$$\begin{array}{l} s \sim p \text{ sau } \pi \text{ sau } p \\ \hline < -p - \pi - p \\ \hline \cdot < -s \end{array}$$

{Dacă această lume nu este cea mai bună, atunci Dumnezeu n-a creat una mai bună sau pentru că

n-a vrut, sau
n-a știut, sau
n-a putut;

dar el a vrut acest lucru (datorită bunătății totale)

și a știut (datorită atotștiinței)
și a putut (datorită atotputinței);

deci nu este [adevărată judecata]: lumea aceasta nu este cea mai bună, adică ea este cea mai bună (după Leibniz). Cu forma:

$$\begin{array}{l} -s \sim -p - \pi - p \\ \cdot < p \text{ și } \pi \text{ și } p \\ \hline < -(-s) = s \end{array}$$

Nota 1. În legătură cu cele spuse în § 12 obținem pentru aceste silogisme ipotetice următoarele legi:

propoziția majoră este numai universală (vezi nota 2);
propoziția minoră este o propoziție existențială, *modus ponens* pozitiv,
modus tollens de calitate opusă propoziției majore;
concluzia este o propoziție existențială; *modus ponens* are aceeași calitate
cu propoziția majoră, *modus tollens* respinge subiectul.

Nota 2. În cazul acestor silogisme ipotetice propoziția majoră nu poate fi o judecată particulară; căci dacă predicatul este în legătură numai cu o parte din sfera subiectului, atunci din acceptarea unei părți din sfera subiectului nu decurge cu certitudine acceptarea predicatului (*modus ponens*) — căci poate fi acceptată o parte cu care să nu fie în legătură predicatul —, și nici din respingerea predicatului nu decurge respingerea unei părți din sfera subiectului în genere (*modus tollens*).

§ 23

b. Silogisme simple cu trei noțiuni principale.

Silogismele simple cu trei noțiuni principale constau din trei judecăți complete, care sînt fie categorice, fie ipotetice, conform cărora silogismul se numește categoric sau ipotetic.

$$\begin{array}{ll} m < p = \text{toți } m \text{ sînt } p, & m \sim p, \text{ dacă este } m, \text{ este } p; \\ s < m = \text{toți } s \text{ sînt } m: & s \sim m, \text{ dacă este } s, \text{ este } m; \\ \hline s < p, & \text{deci toți } s \text{ sînt } p \end{array} \quad \begin{array}{l} s \sim p, \text{ dacă este } s, \text{ este } p. \end{array}$$

Was indessen hiebei von den kategorischen gilt, gilt auch von den hypothetischen Schlüssen, daher nur erstere besonders betrachtet werden.

Dabei heisst jener Begriff, der im Ober- und Untersatz vorkommt, terminus medius (der vermittelnde Begriff; im obigen Beispiele m); derjenige, welcher im Ober- und Schlusssatz vorkommt, terminus major (p); jener endlich, der im Unter- und Schlusssatz vorkommt, terminus minor (s).

Die von der verschiedenen Stellung des terminus medius abhängige Form heisst Figur des Schlusses. Es kann folgende Stellungen des terminus medius geben:

1	2	3	4
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S,

wonach man also vier Figuren erhalten kann. Kommt der terminus medius in einer Praemisse als Subject und in der anderen als Praedicat vor, so nennt man diese Figur die erste; kommt er in beiden als Praedicat vor, so heisst diese Figur die zweite; kommt er in beiden als Subject vor, die dritte.

Erste Figur

Die erste Figur umfasst die Verbindung 1 und 4 der obigen Stellungen; da aber keine der beiden Praemissen einen Vorrang vor der andern hat, so kann die Verbindung P M M S auch geschrieben werden M S P M, welche Verbindung sich¹ von der ersten nur dadurch unterscheidet, dass Praedicat und Subject ihre Stellen vertauscht haben. Daher bedarf die vierte Verbindung keiner besonderen Betrachtung.

Nimmt man auch Rücksicht auf die Beschaffenheit der Praemissen hinsichtlich der Qualität und Quantität (welche Beschaffenheit modus heisst) und auf die Sätze (§ 12):

1. worin der ganze Umfang enthalten ist, ist auch ein Theil enthalten,
2. wovon der ganze Umfang ausgeschlossen ist, ist auch ein Theil ausgeschlossen, so erhält man für die erste Figur die 4 modi

nach 1.		nach 2.	
$A \cdot M < P$	$A \cdot M < P$	$E \cdot M < - P$	$E \cdot M < - P$
$A \cdot S' < M$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$	$E \cdot M < - P$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$
$A \cdot S' < P$	$I \cdot \frac{1}{s} < P$	$A \cdot S < M$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$
		$E \cdot S < - P$	$\frac{1}{s} < - P$

Diese 4 modi führen mit Rücksicht auf die Qualitäts- und Quantitätszeichen der Praemissen und der conclusio beziehungsweise die Namen:

Barbara, Darii, Celarent, Ferio.

Anmerkung 1. Für die erste Figur liessen sich (siehe jedoch den Anhang des § 12) folgende Gesetze aufstellen:

Der Obersatz ist immer universell affirmativ² und negativ; der Untersatz ist immer affirmativ³ universell oder particulär; der Schlusssatz ist gleicher Qualität mit dem Ober-, gleicher Quantität mit dem Untersatze.

^{2 3} Inițial, pozitiv
șters cu creionul
înlocuit cu affir
mativ.

Zweite Figur

Mit Rücksicht auf die Sätze (§ 12):

1. ein Umfangstheil ist ausgeschlossen von dem, was vom ganzen Umfange ausgeschlossen ist,
2. was vom ganzen Umfange ausgeschlossen ist, ist auch von seinem Theile ausgeschlossen, erhält man hierbei die 4 modi:

În acest sens, ceea ce este valabil despre silogismele categorice, este valabil și despre cele ipotetice, de aceea ne ocupăm în mod special numai de primele.

În cadrul acestora, noțiunea care apare în propoziția majoră și cea minoră se numește *terminus medius* (noțiunea care mediază; în exemplul de mai sus m); cel care apare în propoziția majoră și concluzie se numește *terminus major* (p); în fine, cel care apare în propoziția minoră și concluzie se numește *terminus minor* (s).

Forma care depinde de poziția diferită a termenului mediu se numește *figura* silogismului.

Pot exista următoarele poziții ale termenului mediu:

1	2	3	4
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S,

din care se pot obține deci patru figuri. Dacă termenul mediu apare într-o premisă ca subiect și în cealaltă ca predicat, figura se numește I; dacă apare în ambele ca predicat, figura se numește a II-a, dacă apare în ambele ca subiect, figura se numește a III-a.

Figura I

Figura I cuprinde combinațiile 1 și 4 din pozițiile de mai sus, cum însă nici una dintre cele două premise nu are o prioritate față de cealaltă, combinația P M M S poate fi scrisă și M S P M, care se deosebește de prima numai prin faptul că subiectul și predicatul și-au schimbat locurile. Din această cauză, combinația a IV-a nu necesită o tratare specială.

Dacă se ia în considerație și alcătuirea premiselor din perspectiva calității și cantității (alcătuire care se numește *modus*) și pe baza propozițiilor (§ 12):

1. ceea ce conține întreaga sferă, conține și o parte din aceasta,
2. ceea ce exclude întreaga sferă, exclude și o parte a acesteia, se obțin pentru figura I cele patru moduri.

după 1.		după 2.	
$A \cdot M < P$	$A \cdot M < P$	$E \cdot M < -P$	$E \cdot M < -P$
$A \cdot S' < M$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$	$A \cdot S < M$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$
$A \cdot S' < P$	$I \cdot \frac{1}{s} < P$	$E \cdot S < -P$	$O \cdot \frac{1}{s} < -P$

Aceste patru moduri, ținând cont de caracteristicile calitative și cantitative ale premiselor și, respectiv, ale concluziei, poartă denumirile: *Barbara*, *Darii*, *Celarent*, *Ferio*.

Nota 1. Pentru figura I pot fi stabilite (vezi și adaosul la § 12) următoarele legi:
Propoziția majoră este întotdeauna universal afirmativă și negativă;
propoziția minoră este întotdeauna afirmativă universală sau particulară;
concluzia este de aceeași calitate cu propoziția majoră și de aceeași cantitate cu propoziția minoră.

Figura a II-a

Având în vedere propozițiile (§ 12):

1. o parte a sferei este exclusă de ceea ce exclude întreaga sferă,
2. ceea ce este exclus de întreaga sferă, este exclus și de o parte din această sferă, obținem cele patru moduri

nach 1.		nach 2.	
$A \cdot P < M$		$E \cdot P < -M$	
$A \cdot P < M$	$0 \cdot \frac{1}{s} < -M$	$E \cdot P < -M$	$I \cdot \frac{1}{s} < M$
$E \cdot S < -M$		$A \cdot S < M$	
$E \cdot S < -P$	$0 \cdot \frac{1}{s} < -P$	$E \cdot S < -P$	$0 \cdot \frac{1}{s} < -P$

Diese 4 modi führen beziehungsweise die Namen:

Camestres, Baroco, Cesare, Festino.

Dritte Figur

Mit Rücksicht auf die Sätze (§ 12):

1. Wechselbegriffe können für einander gesetzt werden,
2. worin der ganze Umfang enthalten ist, ist auch sein Theil enthalten,
3. wovon der ganze Umfang ausgeschlossen ist, ist auch sein Theil ausgeschlossen, erhält man hierbei die 4 modi:

nach 1.	
$A \cdot M < P$	$E \cdot M < -P$
$A \cdot M < S$	$A \cdot M < S$
$I \cdot 1/s < P$	$0 \cdot 1/s < -P$
$\left(\begin{array}{c} M = 1/s \\ \text{dem Umfange} \\ \text{nach} \end{array} \right)$	

nach 1. und 2.

$$\begin{array}{l} A \cdot M < P \text{ (also auch } 1/M < P) \\ I \cdot 1/M < S \left(\begin{array}{c} 1/M = 1/s \\ \text{dem Umfange nach} \end{array} \right) \\ I \cdot 1/s < P \end{array}$$

nach 1. und 3.

$$\begin{array}{l} E \cdot M < -P \text{ (also auch } 1/M < -P) \\ I \cdot 1/M < S \text{ (} 1/M = 1/s \text{ dem Umfange nach)} \\ 0 \cdot 1/s < -P \end{array}$$

Diese 4 modi führen beziehungsweise die Namen:

Darapti, Felapton, Datisi, Ferison.

[Welche Gesetze liessen sich demnach (wie in der Anmerkung 1.) für die zweite und dritte Figur aufstellen? welche zusammenfassend für alle drei?]

Anmerkung 2. Aeltere Logiker suchten (zur Erweisung der Giltigkeit) die modi der zweiten und dritten Figur durch Veränderung der Praemissen auf modi der ersten Figur zu reduciren.

Diese Reduction ist auf gewisse Weise durch die Benennungen angezeigt. Es bezeichnet nämlich der Anfangsbuchstabe eines modus der zweiten und dritten Figur den modus der ersten Figur, auf welchen er reducirt werden soll, z.B. Camestres auf Celarent, Darapti auf Darii, u.s.w. Ferner zeigt im betreffenden Namen der Buchstabe s die conversio simplex an, p die conversio per accidens, m die Umstellung der Praemissen, c die Zurückführung auf das contradictorische Gegentheil für diejenigen Urtheile, deren Zeichen A, E, I, O jenen consonanten unmittelbar vorangehen (wobei die andern Consonanten unberücksichtigt[t] gelassen werden*).

* S—vult simpliciter verti, P—verte per accid.
M—vult transponi, C—per impossibile duci.

după 1.		după 2.	
	A. $P < M$		E. $P < -M$
A. $P < M$	O. $\frac{1}{s} < -M$	E. $P < -M$	I. $\frac{1}{s} < M$
E. $S < -M$		A. $S < M$	
E. $S < -P$	O. $\frac{1}{s} < -P$	E. $S < -P$	O. $\frac{1}{s} < -P$

Aceste 4 moduri poartă denumirile corespunzătoare:
Camestres, Baroco, Cesare, Festino.

Figura a III-a

Ținând cont de propozițiile (§ 12):

1. noțiunile substituibile pot fi înlocuite una cu cealaltă,
2. ceea ce conține întreaga sferă, conține de asemenea și o parte a acestei sfere
3. despre ceea ce este respins de întreaga sferă, este respins de asemenea și de o parte a acestei sfere, se obțin cele 4 moduri:

după 1.	
A. $M < P$	E. $M < -P$
A. $M < S$	A. $M < S$
I. $1/s < P$	O. $1/s < -P$
(M = 1/s) după sferă	
(M = 1/s) după sferă	
după 1 și 2.	
A. $M < P$	
I. $1/M < S$	
I. $1/s < P$	
(1/M = 1/s) după sferă	
după 1 și 3.	
E. $M < -P$	(deci și $1/M < -P$)
I. $1/M < S$	($1/M = 1/s$ după sferă)
O. $1/s < -P$	

Aceste 4 moduri poartă denumirile corespunzătoare:
Darapti, Felapton, Datisi, Ferison.

[Ce legi s-ar putea stabili deci (ca la nota 1.) pentru figura a II-a și a III-a?
Care sint legile corespunzătoare pentru toate trei figurile?]

Nota 2. Logicienii mai vechi au încercat (pentru a le demonstra valabilitatea) să reducă modurile figurilor a II-a și a III-a la modurile figurii I prin transformarea premiselor. Această reducere este indicată în mod precis prin denumirile respective. Litera de la începutul denumirii unui mod din figura a II-a și a III-a desemnează modul primei figuri la care trebuie să fie redus, de exemplu: *Camestres* la *Celarent*, *Darapti* la *Darii* ș.a.m.d. În afară de aceasta, litera s, indică în denumirea respectivă *conversio simplex*, p — *conversio per accidens*, m — inversarea premiselor, c — reducerea la opusa contradictorie pentru judecățile ale căror semne A, E, I, O preced nemijlocit aceste consoane (pe cînd celelalte consoane nu sint luate în considerație) *

* S — vult simpliciter verti, P — verte per accid.
M — vult transponi, C — per impossibile duci.

{ Datisi $M < P$ soll auf Darrii $M < P$ zurückgeführt werden.

$$\frac{1, 2, 3, \quad 1/M < S}{1/S < P} \quad \frac{1/S < M}{1/S < P}$$

1. $a(M < P)$ bleibt (da t bedeutungslos): $\frac{M < P,}{1/s < P}$
 2. statt $i(1/M < S)$ die conv[ersio] simpl[ex] (wegen des folg[endens]S): $\frac{1/s < P}{1/S < P}$
 3. $i(1/s < P)$ bleibt: _____

Ebenso ist es, wenn Praemisse und Schlussatz zusammengesetzte Urtheile sind.
 Ist der Schlussatz ein zusammengesetztes Urtheil, so führt der ganze Schluss den Namen darnach.

$m < p$ und π

$\frac{\text{sowol } s \text{ als } \sigma < m}{\text{sowol } s \text{ als } \sigma < p \text{ und } \pi,}$ ein conjunctiver Schluss im weitern Sinne.

$\frac{m < -p - \pi}{s < m}$ ein remotiver Schluss im engsten Sinne.
 $s < -p - \pi,$

Ist dies nicht der Fall (denn aus zusammengesetzter Praemissen folgt nicht immer ein zusammengesetzter Schlussatz) so werden im Besondern die Schlüsse, deren Obersatz ein disjunctives Urtheil ist, unterschieden in solche, die modo ponendo tollens, und in solche, die modo tollendo ponens schliessen.

$\frac{S < p \text{ oder } \pi \text{ oder } p}{S < p}$
 $S < -\pi - p$

$\frac{S < p \text{ oder } \pi \text{ oder } p}{S < -\pi - p}$
 $S < p$

Grundzüge

der
Logik

für
Gymnasien.

$$\begin{array}{lcl} \{ \text{Datisi} & M < P & \text{trebuie redus la Darii} \\ \{ 1, 2, 3 & \frac{1/M < S}{1/S < P} & \frac{M < P}{1/S < M} \\ & & \frac{1/S < P}{1/S < P} \end{array}$$

1. a($M < P$) rămîne (căci t este lipsit de semnificație): $M < P$,
2. în loc de i ($1/m < S$) *conversio simplex* (din cauza lui
S care urmează): $\frac{1/s < M}{1/S < P}$
3. i ($1/s < P$) rămîne: _____

La fel este și cînd premisa și concluzia sînt judecăți compuse.
Dacă concluzia este o judecată compusă, atunci întregul silogism își trage denumirea de la aceasta.

$$\frac{m < p \text{ și } \pi}{\text{atît } s \text{ cît și } \sigma < m} \quad \text{un silogism conjunctiv în sens extins}$$

$$\frac{\text{atît } s \text{ cît și } \sigma < p \text{ și } \pi}{\text{atît } s \text{ cît și } \sigma < p \text{ și } \pi}$$

$$\frac{m < -p - \pi}{s < m} \quad \text{un silogism remotiv în sens restrîns.}$$

$$\frac{s < -p - \pi}{s < -p - \pi}$$

Dacă nu este cazul (căci din premise compuse nu rezultă întotdeauna o concluzie compusă), atunci, în cazuri speciale, silogismele a căror propoziție majoră este o judecată disjunctivă se împart în silogisme care conchid în modul *ponendo tollens* și care conchid în modul *tollendo ponens*.

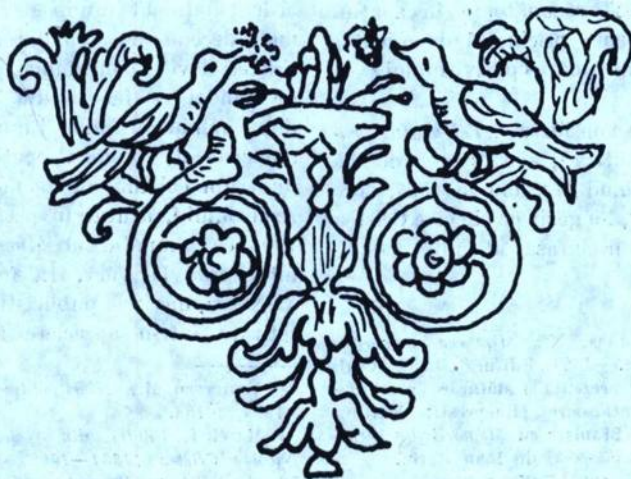
$$\frac{S < p \text{ sau } \pi \text{ sau } p}{S < p}$$

$$S < -\pi - p$$

$$\frac{S < p \text{ sau } \pi \text{ sau } p}{S < -\pi - p}$$

$$S < p$$

(Transcriere și traducere de S. ALEXANDRU)

ARHIVĂ SENTIMENTALĂ

Nicolae CRISTEA

Scrisorile memorandistului

A ÎNCERCA SĂ DEFINEȘTI CONFIGURAȚIA frământatului secol al XIX-lea transilvănean, fără să fixezi contribuția publicisticii românești la împlinirea unor deziderate naționale fundamentale, rămîne o întreprindere hazardată, cu atît mai mult cu cît pînă acum nici măcar memorialistica perioadei memorandiste nu a fost decît parțial antologată.¹

Elogiind pe «laboriosul și meritatul redactor Nicolae Cristea», cum în trei numere din „*Observatorul*” anului 1883 o făcea istoricul, devenit președinte al Academiei Române, Gh. Barițiu, el, întemeietorul „*Gazetei Transilvaniei*” și președintele „*Astreii*”, dădea o apreciere ce își dovedește astăzi împlinita valoare; aceasta, cu atît mai mult cu cît ea venea din partea celuiiași publicist renumit care, cu ani în urmă, deschisese împotriva lui Nicolae Cristea, tînărul, pe atunci, redactor al „*Telegrafului român*”, o campanie de presă răsunătoare în spațiul ziaristicii transilvănene, pricinuită de orientările politice divergente ale «pasivismului» și «activismului».

Ioan Slavici, care considera „*Telegraful român*” drept foaie politică², avea să recunoască la rîndul său că, venind la Sibiu în 1884, spre a conduce „*Tribuna*”, l-a găsit pe Nicolae Cristea între fondatorii noului cuirasat al luptei patrioților transilvăneni.

Situat mereu în centrul inițiativelor de interes ardent național în anii acerbilor lupte din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, Nicolae Cristea devenea nu numai prestigiosul minutor de condei ce făcuse din „*Telegraful român*”, după opinia lui Mihai Eminescu, foaia cea mai modernă de peste Carpați³, ci, totodată, și unul din cei mai de seamă oameni politici ai Ardealului⁴, acuzat în procesul de la Cluj din 1894 ca semnatar al *Memorandului* și întemnițat apoi la Văcz. În formularea istoricului V. Netea, meritele publicistului sibian sînt resintetizate într-o apreciere superlativă, Nicolae

¹ Polverejan, S., Cordaș, N.: *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1897)*, Editura „Dacia”, Cluj, 1973, p. 299. Interes ar prezenta o alăturare a stufoaselor *Amintiri din închisoare* (București, Editura „Minerva”, 1972) de V. Braniște cu *Memorii din închisoare de la Szeghedin (1894—95)* de Ioan Rațiu.

² Slavici, I., *Amintiri*, 1967, EPL, p. 258.

³ Eminescu, M., *Scriseri politice și literare*, I, București, 1905, p. 158.

⁴ Matei, I., *Figuri din vechea ziaristică ardeleană; Nicolae Cristea (1834—1902)* în „*Telegraful român*”, 22 iulie 1934, nr. 30, p. 12.

Cristea fiind considerat « cea mai înaltă figură de gazetar ardelean din secolul al XIX-lea, adevărată pildă de onestitate, de abnegație și eroism profesional »⁶. Este o apreciere cu totul remarcabilă, mai ales că ea se cere raportată la realitățile Transilvaniei secolului al XIX-lea când, în mod necontestat, ziaristica figura ca cea mai importantă formă de manifestare patriotică a condeierilor români, între care George Barițiu, Aurel Mureșan ori Valeriu Braniște se bucură, de mult timp deja, de un prestigiu deosebit.

Fără să fie singurele documente valoroase rămase de la Nicolae Cristea și încă nepublicate, cele 12 epistole, expediate între 18/30 iulie 1894 și 13/25 decembrie 1894 din închisoarea de la Vác, nu pot rămâne fixate în sfera unui interes strict familial. Ca precisă radiografiere a frământărilor lăuntrice și a consecvenței fermități morale, notațiile epistolare ale lui Nicolae Cristea completează golul iscat în biografia publicistului între declarațiile făcute la Cluj în timpul procesului⁷ din mai 1894 și începutul jurnalului⁸, nici acesta tipărit pînă azi, dar punctînd ultimii șapte ani, poate cei mai dramatici, sub raport omenesc, ai vieții lui.

Înțelese cu întregul lor cuprins adînc, așa cum epistolierul român le formulase, solicitîndu-le, fiicei Maria și ginereului, avocatul Ioan Ivan, puterea de a descifra printre rînduri ceea ce el dorea să transmită familiei, dar n-o putea face explicit din cauza asprei cenzuri, scrisorile lui Nicolae Cristea « spun » mai mult decît litera textului lor succint. Mențiunea de la sfîrșitul celei dintii epistole: « Închei fără să am pretențiunea că v-am scris tot ce ar fi trebuit să scriu » este un lămuritor avertisment în acest sens și o cheie a decodării unor sensuri tîlcuite în slovă. Sensurile sibiline, profetizante, întreșute în canavaua notației, sporesc interesul lor literar, nutrit de tehnica alegorică a comunicării, în care se conturează nu numai

întîmplările, ci chiar succinte portrete, pigmentate admirativ ori, dimpotrivă, satiric.

După admonestările publicistului în zilele procesului, un nou incident cu jandarmii, în gara din Sibiu, la plecarea spre Vác, va fi aplanat prin căința celui « ce rostise vorbe aspre », din cîte afirmă aceeași scrisoare. Vădînd o plăcere a rememorării evenimentelor politice, îndeosebi din anii studenției sale germane, epistolierul stabilește similitudini semnificative. După cum afirmă el, « la Pesta m-a surprins curiozitatea publicului. Îmi aduc aminte de 1863, cînd eram în Berlin ».

Aparent lejer-turistică, descrierea din prima epistolă a sexagenarului călător, revenit în metropola europeană, înfloritoare în ultimele decenii de dualism austro-ungar, se încarcă apoi cu o vag camuflată nemulțumire față de cei care-l primiseră cu suspiciune.

Scrisorile trimise din Zürich de fiul memorandumistului, student în Elveția la Politehnică, consemnau ecoul stîrnit în alte țări europene de drasticul verdict cu care se încheiase procesul Memorandului: « Pe mine — mărturisea strălucitul tînăr român — cît și pe colegii mei, ne-a supărat mult condamnarea, la care credeam foarte puțini. Românii de aici sînt foarte entuziasmați și mi-au arătat multă amabilitate și fraternitate din cauză că tata este între martirii naționali »⁹. Dincolo de durere, răzbate mîndria fiului care se interesează atent de felul cum evenimentul fusese primit în Transilvania.

Abia sosit la locul detenției, Nicolae Cristea scrie pe rînd celor dragi, îngrijorat mai ales de situația lor materială grea. Poate tocmai de aceea, cele dintii impresii par menite să-i liniștească. La data primei epistole, în 18/30 iulie 1894, în închisoare intraseră șapte memorandumiști, lor urmînd să li se adauge ceilalți patru. « Poate sosesc astăzi — *cumpănește memoria-listul* — și vom fi atunci unsprezece. »

Nevestele patrioților români ținuseră să-și urmeze soții, dar orice aparență idilică privind fie și numai șederea lor la Vác se șterge curînd. Prin scrisori, Nicolae Cristea încearcă să pregătească sufletește pe Elefteria, soția sa și mama a cinci copii, pentru încercarea la care urma să fie supusă. « Mama va veni aici — se menționează în aceeași misivă a tatălui către fiica sa, Maria —, însă nu va fi prea încîntată de loca-

⁶ Netea, V., *Discuții asupra ziarelor și ziaristilor ardeleni*, în *Pentru Transilvania (Pămîntul și Oamenii)*, f.a., p. 213.

⁷ Vezi: *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte și date*, Vol. I—II, Buletinul Justiției, Cluj, 1934.

⁸ Cristea, N., (*Jurnal*): conține 269 file dactilografiate și păstrate în fondul I. Matei al Arhivei Bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, Sibiu.

⁹ Epistolă a lui Nikolaus, datată 31 mai 1894.

« Amorul părintesc nu cunoaște nici

I

Vác 18/30 VII 1894

Iubiții mei,

După lungă călătorie fatigioasă, sîmbătă la zece oare înainte de amiază, am ajuns la destinațiune. Călătoria și primirea în institut au fost de așa, cum nu am să mă plîng, afară că cea dintîi a fost repetitivă și cum am zis fatigioasă, dar nu supărătoare. În Pesta m-a surprins curiozitatea publicului. Îmi aduc aminte de 1863 cînd eram în Berlin. Era revoluțiune în Polonia rusească, și se întîmpla de soseau grupe de poloni internați în Berlin. Cetățenii Berlinului nu-și arătau curiozitatea, față cu dinșii în măsura în care am observat-o la pestani față de noi. Unii și-au permis chiar și observări. Li s-a părut că prea în mare comoditate suntem transportați. Le-ar fi plăcut să ne aducă altfel, Pesta s-a schimbat foarte mult în 24 de ani. Oamenii însă se vede că nu pot ținea pas cu progresul dezvoltării cetății. Noi suntem șapte pînă acum. Mai așteptăm patru. Poate sosesc astăzi și vom fi atunci unsprezece. Astăzi voi termina cu corespondențele și apoi mă voi apuca de lucru, distrăgător și folositor. Mama va veni aici, însă nu va fi prea încîntată de localitatea unde vine. Cuartire se capătă cu anevoie. Doamnele Barcian și Comșa caută mereu și cea dintîi abia a găsit ce a găsit. Încîntată nu se vede a fi. D-na Barc va fi plecat astăzi acasă.

Dacă veniți la B-esta, repeziți-vă și pînă la noi. Aici avem și comoditate destulă. Se înțelege, nu ca acasă. Tratatamentul, între marginile regulamentului, cit se poate de prevenitor. N-aveți să fiți îngrijorați deloc. Mîncarea și beutură, afară de apa de

litatea unde vine. Cuartire se capătă cu anevoie. Doamnele Barcian și Comșa caută mereu și cea dintîi abia a găsit ce a găsit. Încîntată nu se vede a fi. Doamna Bar[cian] va fi plecat astăzi acasă». Dorul de cei dragi se adaugă lipsei de libertate și sărăciei, care, memorialistic, sînt indirect semnalate, din chiar primele zile de detenție. Se știe că — împreună cu Coriolan Brediceanu și Dimitrie Comșa — Nicolae Cristea era situat — după cum își amintea Valeriu Braniște — între deținuții săraci, starea materială critică impunînd un ajutor suplimentar, astfel că la salariul fix de 100 florini se adăugau 50 florini «din considerare la familiile numeroase»⁹. O asemenea dramatică realitate nu-l demoralizează pe memorandistul sexagenar, dar îi stîrnește un umor sarcastic în fața exagerărilor, insinuante, cu care presa oficială a statului lovea în sărăcia demnă a politicianilor

români întemnițați. Dealtfel, chiar și după ieșirea din închisoare, el ține legătura cu vătenii precizînd, la 4 septembrie 1895, în jurnalul său: «Alaltăieri și înainte cu o zi am avut ocazia să vorbesc cu d-na Patița din Alba Iulia. Dînsa îmi spunea că sînt disperați oamenii noștri din Vác. Tot alaltăieri dimineată am primit o epistolă anonimă în care pe lîngă alte mizerii mi se scrie că sufăr fiindcă nu au ce le trebuie».¹⁰ Perseverent în interesul față de soarta camarazilor lui aflați în închisoare, el prezintă problema aceasta unor politicieni ca V. Mangra, simțindu-se iritat de lipsa preocupării celor în drept pentru martiriul românesc.

Neobosit în munca sa cărturărească, Nicolae Cristea conturează, epistolar, imediat după intrarea în temniță, intenția de a-și valorifica din plin răgazul de care aici va dispune, începînd din chiar acea zi: «Astăzi voi termina cu corespondențele și apoi mă voi apuca de

⁹ Braniște, V., *Amintiri din închisoare*, ed. cit., p. 270.

¹⁰ Cristea, N., (*Jurnal*), p. 41.

depărtări, nici lăcate ...»

beut, sunt bune. Banii să fie, apoi de trăit ne-am ști noi face trai bun, adecă ne-am ști îmbunătăți traiul.

Geandarmul, cu care avusei și vorbe aspre la gara Sibiu, s-a căit ce a făcut. După ce a aflat că-mi este ginere se excuza mereu și zicea că trebuia să-i spui că ce-mi ești și apoi nu era nici o vorbă. De mai multe ori a revenit asupra întâmplărei și mereu își exprima părerea de rău că s-a întâmplat.

Închei fără de [a] ave pretensiunea că v-am scris tot ce ar fi trebuit să scriu. Voi mai scrie și de altă dată.

Vă sărut pe amândoi și așteptînd scrisoare de la voi, sunt al vostru părinte.

NICOLAE

II

Vác 5 Aug[ust] 1894

Iubiților,

Ieri nu am putut scrie. Trimit [blancheta cerută] cu subscrierea mea. Dacă ați pute face ceva, bine, dacă nu, după ce voi veni acasă, vor lua toate altă față. Nu am să fac lucruri mari nici atunci, sper însă [că] voi preface unele idei în bani.

Cît pentru cele scrise de Miți observ că și eu am știut de cele ce mi-a scris. Am auzit de la colega Patița. Nu face nimica. Toate se vor face bine, numai sănătate se dea D-zeu. Fratelui Nicolae îi voi scrie cît mai curînd.

lucru distrăgător și folositor». Activitatea sa aici va fi bogată, desigur, din moment ce la capătul unei cariere de ziarist, cu care a traversat unul dintre cele mai frămîntate momente din istoria românească a Transilvaniei, abia în cele 8 luni de închisoare se va concentra să conceapă, sub titlul *La țintă*, un studiu politic de o mare acuitate și energie. În el se sintetizează liniile directe ale doctrinei din care se nutrise între anii 1865–1883 toate articolele de fond accentuat combative din „*Telegraful român*” și de la „*Tribuna*”. Dealtfel, chiar și cea mai afectuoasă epistolă, prilejuită de aniversarea Mariei și datată 13/25 august 1894, luminează destinul de gînditor doctrinar al lui Nicolae Cristea, conștient de adevărul că ideile nu pot fi îngrădite de nici un fel de prizonierat.

Subsumînd o opinie, formulată în presa timpului și selectată de el ca definitorie, anume că «politica statului național unitar nu se va mai susține mult. Acest stat și-a trăit traiul

și Ungaria va trebui cel mai aproape să stea față în față cu chestiunea naționalităților»¹¹, ziaristul transilvănean uimește și azi prin clarviziunea sa politică.

Între amintirile consemnate epistolar, una coboară în timp pînă la perioada studenției sale germane. Era în anul 1863, cînd la 27 octombrie, Franz Iosif I emitea — cum însuși împăratul ținea să se precizeze — din «castelul nostru de desfătare de la Schönbrunn», legea cu privire la înfăptuirea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei, cu ceilalți locuitori ai Transilvaniei. Prevederile acestui act constituțional anunțat să intre în vigoare obligatoriu și fără amîinare vor fi curînd apoi încălcate — spre amărăciunea fostului student, la Lipsca, al profesorului Treitschke, a cărui interpretare greșită referitoare la evenimentele vieții sociale românești din Transilvania de la mijlocul secolului al XIX-lea, Nicolae Cristea a corec-

¹¹ Jurnal, p. 413.

Eu altă lipsă nu am acum decît de albituri. Voi scrie Mamei să-mi trimită, dacă nu poate veni să-mi aducă. Astăzi scriu și dinsei.

Vă sărut și vă aștept. Al vostru părinte,

NICOLAE

III

Vác 13/25 Aug[ust] 1894

Miți scumpă

În ziua aniversării nașterii tale, îți scriu fericitarea [*sic* !] pentru ziua ta onomastică. Scriu din depărtare și din închisoare.

Amorul părintesc nu cunoaște nici depărtări[,] nici lăcate și zăvoare.

Pe el nu-l opresc din cale nici vighetorii înarmați. Ca și cugetele, ca și ideile, neoprit străbate acolo, unde are să străbată. Acel amor părintesc dar, și peste mări și peste țări, îți exprimă dorința ferbinte, ziua onomastică se o petreci veselă dimpreună cu iubitul tău bărbat, acum și la mulți ani, bucurîndu-ne de darurile ce vi le-a dat și vi le va mai da D-zeu și pe deasupra și de acele, în care, cu ajutorul ceresc și pe lingă puținică răbdare și resignațiune, neplăcerile, din cauza mea îndurate, se vor strămuta în plăceri sigure, pentru toți aparținătorii familiei noastre în mic și mare.

Să dea D-zeu.

Al tău și al vostru părinte

NICOLAE

IV

Vác 14/26 Sept[embrie] 1894

Miți scumpă!

Am primit astăzi scrisoarea de la mamă-ta. Scrisoarea m-a atins cît nu se poate de neplăcut. Deci dacă nu ați scris pînă acum amicului meu[,] să nu mai scrieți.

tat-o cu rigoare științifică și într-o manieră cu adevărat academică. Aflind din ziarele citite cu consecvență exemplară și în lunile de detenție că un fost coleg de la Lipsa era acum însărcinat cu compunerea noului cabinet ministerial, în epistola din 13/25 decembrie 1894, politicianul român face haz de necaz nu atît pe seama sărăciei ce-l încolțea de mult timp, ci pe aceea a deosebirii simptomatice între modurile lor deosebite de-a concepe împlinirea vieții: «Mi-e teamă — *pare să se amuze epistolierul, ale cărui resurse de optimism se dovedeau inepuizabile* — să nu mă cheme și pe mine în cabinetul său. Poate-și va fi uitat de cînd ascultam, acum 31 de ani trecuți la v. Treitschke istoria universală. Iar dacă nu, *honores mutant mores*». Era tocmai cursul care la capitolul consacrat românilor fusese rectificat de profesor, potrivit sugestiilor formulate în scris de studentul Nicolae Cristea, dar nu înainte ca în fața colegilor lui să fie anunțată deschis greșala comisă. Punînd adevărul înainte de toate, studentul

transilvănean, ce ținuse la universitatea germană conferințe despre viața și istoria românilor, a luat în piept furtunile istoriei cu temeritatea atitudinii și cu dîrzenia din privirea ce luminează toate fotografiile ajunse pînă la noi.

Întrezărit doar în notația epistolară fulgurantă, vizionarismul pe care se întemeiază toate inițiativele lui cu caracter social, cultural, ori politic va fi explicit formulat în solitara confesiune a jurnalului. Cu liniștea cumpătată a articulării unor gânduri esențiale, în 1897 el conchidea: «Chestiunea națională a românilor din Ungaria și Transilvania este o chestiune de viață pentru întreg neamul românesc». ¹²

Într-un larg sens umanist, el pleda în favoarea conlucrării națiunilor din sud-estul Europei în condițiile luptei popoarelor subjugate din imperiul bicefal, căci memorandistul sibian credea cu tărie că numai buna înțelegere ar putea

¹² Jurnal, p. 82.

Acuzații în procesul
Memorandului (Nicolae
Cristea — primul
din stînga, jos).

Voi scrie eu, dacă voi mai scrie. Mă grăbesc a vă scrie aceasta fără motivare. E și timpul prea scurt. N-am cînd să mă concentrez și poșta pleacă.

Mai sunt trei zile pînă la 1 Octomvre. Nu e mult. De ajuns însă ca să se schimbe seceta cea mare și să curme strigătele desperate de «rămas pe drumuri» etc. etc.

Pe aici plouă și e rece. Încolo toate ca și mai-nainte. Vă sărut al vostru

NICOLAE

P.S. Adrian va primi un ajutor de 80 fr.

[Adresa pe plic]
MAGHYAR KIR. POSTA
ZART — LEVELEZO — LAP

Czim Domnului
Dr. Ioan Ivan
advocat
Medgyes

asigura puterea și echilibrul necesar. Vizînd pe politicienii unguri ai timpului, Nicolae Cristea nota în jurnal într-un autentic dicteu al gîndului: «De ar fi ungurii oameni cu minte ar veni ei la români și ar zice între noi să nu mai fie neînțelegeri și conflicte căci sîntem avizați unul la altul, și ei nesiliți să ne ofere autonomie. Aceasta pentru ei nu formează nici un pericol. Din contră, prin ea ne-ar lega pe noi și pe cei ai Regatului strîns de ei. Românii știu prețui situația, ei văd de unde vine pericolul pentru sine și pentru unguri». ¹³ Nici un alt deziderat național nu i s-a părut publicistului transilvănean de la sfîrșitul veacului al XIX-lea mai clar așezat în matca fireștilor împliniri logice ale istoriei ca unirea tuturor românilor pe care — așa cum spunea el cu energică încredere — «dacă n-o vom obține azi, om căpăta-o mîine». ¹⁴

Liceul de stat din Sibiu unde Nicolae Cristea fusese elev și apoi profesor, era, ca dealtfel

multe școli ungurești cu elevi români, din anii frămîntării memorandiste, un puternic focar al tinerilor patrioți transilvăneni, participanți la manifestările de simpatizare cu politicienii condamnați la Cluj și întemnițați apoi.

În anuarele liceului se consemnează frecvent răbufnirile vulcanice ale elevilor români, simptom sigur al unor răsturnări politice care nu mai puteau întîrzia mult timp. La 1899—1900 în anuar se consemnează eliminarea a 13 elevi dintre cei 39 ai clasei terminale, a VIII-a, cu o listă avînd între primii pe N. Cristea — nepotul memorandistului, O. Goga — poetul de mai tîrziu, Ioan Lupaș — viitorul istoric, supranumit «Iorga al Transilvaniei», și alții.

Nu poate surprinde, de aceea, faptul că, tocmai în casa familiei Cristea, fiicele memorandistului ce nu putuse să-și vadă visul împlinit, aveau să aranjeze *steagul național* cu care la Sibiu s-a sărbătorit Unirea de la 1 decembrie 1918.

¹³ Jurnal, p. 25.

¹⁴ *ibidem*, p. 25.

Anca SĂRGHIE

Văcz 1/13 Oct[ombrie] 1894

Miți scumpă!

Am băgat prea târziu de seamă eroarea cu cambiul de vi-am trimis. Mamă-ta mi-l trimisese, și împregiurarea aceasta m-a indus în eroare. Celelalte două le-am trimis de-a dreptul la Sibiu. Pe păr. Bobeș l-am provocat se-mi scrie despre Hodoș. Acesta a putut face datorie 2 milioane. Îmi pare rău de el, că e maestru bun, dar el are se dea seamă de ce a făcut. De altmintrelea astfel de lucruri îndeobște se exagerează. Voi crede ce-mi scrie păr. Bobeș. Mamă-ta nu va avea nici un necas din cauza lui Hodoș.

Mulțumesc încă o dată pentru prăjituri, slănină, salam etc. etc. De celelalte voi mai încurca-o pină una altă. Aștept să-mi sosească cei 5000 fr. publicați ziarele maghiare și atunci vă trimit bani și vouă tuturor. Pe „*Pester Lloyd*” l-am imbiat cu excompt, de 50%, dar nu vrea să intre în Geșeft.

Eu sunt sănătos, după cum se poate în temniță. *À propos de madame Staël* = Holstein a noastră... Are să mai meargă cum merge, pină va da și dinsa de al ei Bonaparte.

Îmi pare bine că Ivan are mult de lucru. Vă sărut pe amîndoi.

NICOLAE

VI

Văcz 6 Oct[ombrie] n. 1894

Miți scumpă!

Văd din epistola ce am primit astăzi de la tine, că scrisorile noastre s-au petrecut pe drum. Sunt încitva neliniștit că întîrzie răspunsul așteptat. Cred însă că pină la 1 Octomvrie a.c. tot are să urmeze. Într-aceea despre ceea ce-mi scrii că a scris Felicia, se poate. Aștept pe mine sau poimîne pe Diamandi, care, așa mi s-a scris, că are să se întoarcă de la Viena pe aici. Și Sihl. are să ne cerceteze, reintorcîndu-se din Italia. Despre doamna Barcian nu scriu, fără că s-a dus cu soru-sa, contesa Delacotte, la Craiova, de unde s-a repezit la București să vadă cum este așezată băieta Adelina în Asil. Azi a sosit aici.

De la Nicolae aștept să-mi scrie. El va primi ajutor de la 1 Octomvrie. Azi i-am scris și lui, că am aflat că scrie la Mediaș și Sibiu fără să-și tragă bine seama ce scrie și cum scrie și l-am dojenit să fie blind și cu tact în corespondența sa. Cred că de aici încolo își va trage seama cum scrie. Tu însă, ascultă-mă pe mine și nu lua vorbele lui așa pe cum le scrie. Îi știi firea, că e grabnic la minie și la supărări. Dar, pe cum îi vine de iute așa îi și trece. Eu cred că după epistola ce i-am scris lui astăzi, nu vă va mai scrie așa aspru, sau cum a scris.

Cît pentru celelalte, cred că am răspuns în epistola ce ați trebuit să o primiți. Și dacă ar fi să se întîmple ceva mai remarcabil mine, poimîne, îndată voi și scrie, ca să fiți în curentul lucrurilor. Vă sărută pe amîndoi și vă dorește al vostru părinte

NICOLAE

VII

Văcz 10/10 1894

Iubiții mei,

Tocmai am primit două pachete. Încă nu știu ce este în ele că acum le desface inspectorul. Însă *ab invisis* vă mulțumesc pentru surprinderea neașteptată. După ce vom mulțumi mai *ad rem*.

Primiți dar încă o dată mulțumitele mele provisorie pînă voi fi în pozițiune a mulțumi definitiv. Vă sărută al vostru

NICOLAE

P.S. Polițele trimis[e] la SIBIU ieri

NICOLAE

VIII

Vác 7/19 X 1894

Miți scumpă!

Răspund de o dată, la epistolă și la corespondență. Nicolae mi-a scris și mie. Comedia din 14/26 Sept[embrie] a.c. trebuia să lovească și în mine. Căci pe mine mă amărașc consecuențele comediei mai mult.

Mie amicul nu mi-a scris, deși e demult de cînd i-am scris și i-am fost arătat și adresa.

Nicolae trebuie că a scris. Cel puțin pe mine așa m-a informat, că scrie. Eu însă pînă acum nu am scris. Am așteptat răspunsuri favorabile din alte părți și ocasiune să vorbesc cu vre-o persoană de influență în cestiune de bani. În cele din urmă, însă văd că n-are se-mi rămină altceva decît să scriu. Voi scrie.

Am primit mărcile. Dintre sticle nu s-a spart nici una. Toate a[u] fost excelente...!

P[e] mad. Staël nu ai găsit-o.

Aceasta a fost o literată franceză, care pentru scrierile ei Napoleon I a dat-o din Franța afară. Se amesteca și în politică (a scris între altele: *Considérations sur la Revolution française*).

A noastră n-a scris nimica. Nici nu va scrie niciodată. Pe Tocile nu prea crește literatură de nici un soi.

Tulipanul e frumos, dară el nu dă miros. Ea însă tot vrea să figureze între factorii politici.

Warum in die Ferne schweissen

Wen das Gutte liegt so nah. *

Știi acum cine e?

Vă sărut al vostru părinte

NICOLAE

IX

Vác 17/29 X. 1894

Iubite Ioane!

Azi am primit epistola ta și corespondența de la Miți deodată. Și eu vă scriu într-una scrisoare.

Ei, ce să-i faci necazului?

E rău cu rău, dar mai rău fără de rău. Vom mai vede ce va mai fi, dar de desperat nu trebuie să desperăm. Vă va surprinde optimismul meu, cel puțin, optimism la aparență. Însă trebuie să știi și să știți, că eu *Alios vidi ventos, aliasque procellas*. Și că eu știu, că numai «după dulceață [vine] venin — după nor senin».

M-a bucurat ideea voastră de a veni aici. Dacă se poate și veți veni mi-aș permite și o rugare: Sunt un prăpăditor mare de mere și pe aici sunt foc de scumpe.

Aduceți-mi vre-o cîteva de cele pătule. Colegii meu au și îmi dau, nu mă pot plinge. Însă tot de la alții... mie-mi vine greu. Apost. Paul zice că «mai bine este a da decît a lua». Ca preot mi-ar fi mai convenabil, dacă nu pot da, cel puțin, să nu tot iau de la alții.

Cred că corespondența despre primirea telegramei și a banilor ați primit-o. Vă sărută al vostru părinte

NICOLAE

*«De ce să ne ducem
atît de departe, cînd
binele este atît de
aproape!»

X

Văcz 3/15 Noiembrie 1894

Miți scumpă!

Ieri am scris la Sibiu, că cu sfatul lui Diamandi nu mă pot impretini. Acum după ce am plătit atita amar de bani la asigurațiune, nu-mi vine să le dau cu piciorul. Am scris mai departe, că dacă altceva nu va fi cu puțință, mai curînd aş fi aplesat a lua în contribuțiune fondul de pensiune... Am adaus însă că aceste nu sunt cuvîntul meu din urmă. Ascult şi părerea Voastră şi apoi mă voi decide la cuvîntul din urmă.

Mercuri am primit de la Nicolae ştirea că n-a primit decît 100 fr. pe Noemvre şi că se află în strimtoare de bani pentru fel de fel de trebuințe. M-a supărat grozav impregiurarea aceasta neaşteptată.

Eu credeam că el este prevăzut cu cele necesare, presupunînd că a primit [o] sută de florini pe luna aceasta. Cînd se leagă necazul de om, se ține lanț. Despre Adrian, îmi scrie mama, că fiind la Braşov a regulat, încît cu el nu va mai fi necaz. De altmîntrelea banii, aşa ştiu, că nu lui i s-au trimis, ci cumnatului Duşoiu. Aşa am fost dispus eu.

Mere mi-a trimis de la Sibiu foarte bune şi frumoase, dar pentru consumul meu cam puține. Merele sunt elementul care mă susțin[e]. Aşa, dacă mi-ați aduce şi voi me veți îndatora foarte mult.

Beata Cheți veni! În adevăr o compătinesc. Dar ce să-i faci, dacă are rude aşa de scumpe?

Aş mai scrie. Credeți-mi, însă, că mai mult acum nu pot. Pe altă dată. Vă sărut pe amîndoi! Al vostru părinte

NICOLAE

XI

Văcz 21 Noiembrie
3 Decembrie 1894

Iubiților Ioan şi Miți!

La epistola voastră din urmă nu v-am răspuns mai curînd. Am tot aşteptat după o dispozițiune sufletească mai bună. Eram oarecum îngrijorat şi de cele ce aveau să se întîmple în Sibiu.

Cu cele ce mi-ați scris despre asigurațiune sunt înțeles pe deplin, cu atît mai virtos, cu cît şi eu eram condus de aceleaşi idei cînd v-am scris că poate ar fi mai bine a lua pensiunea în contribuțiune. Vă va fi venit curios cugetarea mea în felul cum vi-am scris-o. Ce e drept eu nu am motivat cu nimica părerea mea, dar e şi mai greu de motivat la o distanță aşa mare, cum e cea ce ne desparte fisiceşte.

Apoi motivarea în scris îşi are şi ea fatalitățile. Îndeobşte e prea scurtă şi neînțeleasă sau rea înțeleasă, iar explicarea ulterioară îi lipseşte. M-a mîngăiat şi mulțumit

a) O formație artistică a primei asociații din țara noastră a tinerilor meşteri români înființată de Nicolae Cristea, în 1887, la Sibiu:

b) Casa în care s-au ținut dezbaterile procesului Memorandumului, în zilele 7—25 mai 1894.

mult hotărîrea de a scoate afacerea casei din ghiarele lui Stăvoiu etc. Eu sunt încă în rele doage bănești. Cu toate aceste sperînd a sosi acasă înainte de terminarea procesului, cred că voi găsi vre-o ușe de scăpare ca să nu se facă casa de vânzare, cel puțin acum nu, cînd prețurile realităților sunt devaluate. Brașovul are să [i]ese din letargia, în care se află astăzi și atunci tot petecul de loc folosibil va avea căutare și preț mai mare decum are astăzi. Nu știu ce rezultat veți fi obținut de la nenea. Văd că de ce l-a rugat mama, și pentru ce m-am rugat eu, nu de el, n-a putut face nimica. Și așa sunt silit a suplini eu la Zürich cu ce n-a putut el izbuti să mă ajute. Se vede că ambadorul are mai multă trecere decît « nenea ».

Lui Adrian i-am scris. Sunt curios dacă pleacă sau a plecat Diamandi cu fiu-seu la Nizza, și de ce suferă tînărul D. Nu va suferi de p[ri]ept, căci eu îl știam sănătos.

Sofron am înțeles că a primit o lecțiune numai ca pentru fapta lui și pentru că apoi se mai umflă și în pene prin „*Tribuna*“. E obrăznicie clasică ce scrie el din tufă. Pare că el și celălalt sunt Atlanții care poartă globul pămîntului pe umeri. Ce și-a căpătat Sofron știu că nu va pune pe cuieriu din fundul casei. De asemenea i s-a dat și „*Tribunei*“ să înțeleagă că nu va face rău dacă va mai slăbi din dragostea cu laudele eroilor de după gard. Eu zic că pentru Vaț [sic!] e timpul prea înaintat ca să mai veniți. Mi-ar fi plăcut dacă ați fi putut veni, pentru că ce am fi vorbit într-o zi nu se poate scrie într-o 1/2 de lună. Însă timpul acum nu e statornic ca vara. Și apoi nu mai e mult. Acuși viu eu acasă. Sunt îndestulit dacă vor veni merele. Fiți sănătoși! Vă serută al vostru părinte

NICOLAE

XII

Vács 13/25 XII. 1894

Iubiții mei Ioane și Miți!

Veți fi tot făcînd la judecăți și veți fi întrebînd, ce poate fi cauza de nu vă mai scriu? N-am încăt. Trebuie să mărturisesc adevărul: ziua pînă ce timpul permite, mă peumblu prin curte; iar seara, mai bucuros cetesc decît scriu. Și apoi ce se va scriu? Că sunt sănătos și că de poimîne încolo mai sunt trei luni pînă-mi [i]ese terminul să viu la voi și acasă. De celelalte, ce ar mai fi de scris, mă cuget mult și-mi bat capul, dar dacă n-am bani, mi se găte și înțelepciunea.

D-zeu e bun, poate-mi dă și bani și atunci veți vede cum mi se va dezlega și limba și condeiu. Vă mulțumesc pentru fericități (și celal.) cu ocasiunea onomastice mele. Tot odată și gratulez, Ioane, la opul cel nou, pofîndu-ți succes strălucit. Mi-au sosit multe fericități [sic!] din toate părțile. Am cetit în „*Tribuna*“ că unele s-au mai sechestrat. Ve să zică nu toate au ajuns la mine.

Nu știu ce e adevărat, din știrea despre sistarea salariului. Aceasta, adevărîndu-se, ar fi o calamitate nouă și foarte simțită. Numai nu înțeleg cum ar pute ministrul să se amestece în afacerile biserice noastre. Mai ales însă, nu înțeleg, ce l-ar pute motiva să-mi dicteze pedeapsă nouă preste cea a curții cu jurați de la Cluj. Mi-ați face un serviciu pentru care v-aș și mulțumi, să ne deslușiți; ce e adevăr din toată treaba aceasta și pe ce se reazimă, dacă nu e numai faimă lipsită de teme. Ziarele afirmă cu toată hotărîrea, că cu compunerea cabinetului ministerial va fi însărcinat colega de odinioară din Lipsca. Mi-e teamă să nu mă cheme și pe mine în cabinetul său. Poate-și va fi uitat de cînd ascultam, acum 31 de ani trecuți, la v. Treitschke, istoria universală. Iar dacă nu, *honores mutant mores*. Ce să vă mai scriu? De Dr. Braniște? Îngrijește „*Tribuna*“ de el. Vă sărut pe amîndoi și vă doresc tot binele și sărbători fericite la casă că nu vă mai scriu înainte de Crăciun. Azi dimineață am făcut expedițiune mare la Sibiu gratulînd totodată la onomastica mamei Eleuteria. Al vostru părinte

NICOLAE

ARHIVĂ SENTIMENTALĂ

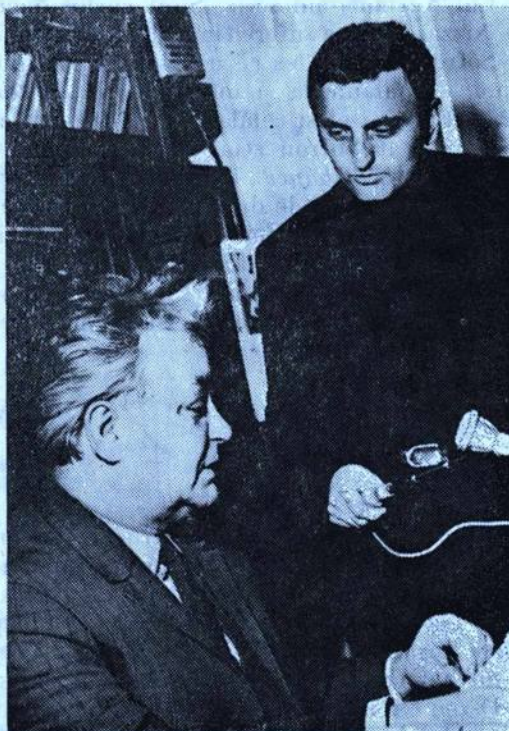
Iosif PERVAIN

Temeiul notorietății

FĂRĂ ÎNDOIALĂ DESTINUL A FOST NE-darnic, și profesorul Iosif Pervain a dispărut mult prea devreme din mijlocul atîtor oameni care l-au iubit, l-au ascultat, l-au urmat. Căci, da, a fost un om cu adevărat celebru, unul dintre cei mai cunoscuți oameni pe care i-a avut Clujul nostru de după al doilea război mondial.

Cel mai interesant lucru pe care-l putem discuta acum, la ora cînd ni-l amintim, este temeiul acestei notorietăți. În pofida uriașei sale erudiții, a unui potențial stilistic de invidiat și a unei rare capacități de sinteză, Iosif Pervain a scris puțin și a publicat și mai puțin. Este, în fapt, ceea ce se numea oarecînd un *scriptor unium liberum*: cartea *Studii de literatură română*, apărută la Cluj în 1971. Din prefața zgircită a acestei cărți, aflăm că remarcabilul istoric literar a colaborat, anterior, la reviste cu profil universitar sau cultural ca: „*Daçoromania*“, „*Țară nouă*“, „*Studii literare*“, „*Tribuna*“, „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai*“, „*Revista de istorie și teorie literară*“ și altele. Tot aici își confesează un crez de exeget pasionat al trecutului cultural transilvănean, reclamîndu-și-i ca dascăli pe Gheorghe Bogdan-Duică și Dimitrie Popovici. Pentru întreaga suflare intelectuală din țară, Iosif Pervain trecea drept un cunoscător fără pereche al problemelor Școlii Ardelene, despre care însuși G. Călinescu i-a solicitat nu o dată ajutorul.

Dar nu aici trebuie să căutăm celebritatea extraordinară a lui Iosif Pervain, căci fațada sa cărțurărească este mai degrabă simplă, austeră, în orice caz, cu nimic deosebită de a atîtor alți autori de istorie literară. Dincolo de această fațadă, în existența concretă a

omului, s-a desfășurat o aventură spirituală cum rar se mai poate imagina în vremea noastră. Om pentru alți oameni și creator înăscut, Iosif Pervain și-a petrecut viața învățîndu-i pe alții. În detrimentul propriei opere? Desigur, dacă prin operă înțelegem doar cărțile sau articolele tipărite. Dincolo, însă, de litera scrisă, Iosif Pervain a răspîndit pe cale orală o imensă operă istorico-literară, poate cea mai insolită din vremea noastră. Firește, în primul rînd, de la catedră, de unde a purtat prin meandrele literaturii noastre moderne — pe care, pas cu pas, o analiza într-o largă strategie comparativistă! — atîtea generații de studenți. Și nicidecum profesorul n-a avut vreun curs tipărit, litografiat, dactilografiat, scris de mînă sau schițat măcar. Totul era liber, oral, oratoric, pasionant de oratoric, fără a-și însemna măcar

Nicolae Bălcescu și Transilvania

Cartea a patra
Unitatea Națională
aprilie 1899 - Iulie 1899

I

S-a afirmat de mai multe ori, cu toată dreptatea, că Nicolae Bălcescu este una dintre inteligențele cele mai cutezătoare ale culturii românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Semeția sa intelectuală își asociase un suflet generos, posedând rare disponibilități spre fervoarea cu care romanticii de elită s-au devotat marilor idealuri sociale și naționale din timpul lor. Exista în acest suflet mai mult decît o scinteie de titanism, înțeles — în cazul lui Bălcescu — drept o chemare nestinsă de luptă împotriva spiritului vechi, feudal, observabil în instituțiile contemporane anacronice, în modul de a gîndi al protipendadei, în obișnuința de a trăi « bătrînește » etc. Cu un astfel de potențial sufleteesc, Bălcescu putea și trebuia să se străduiască pentru mai binele poporului român, stăpînit în vremea sa de satrapi otomani și de împărați habsburgi.

Spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea, un istoric sas, Schlötzer, tipărește o carte despre germanii din Transilvania (*Über die Deutschen in Siebenbürgen*), care s-a bucurat de atenția binevoitoare a marelui Herder. Intemeindu-se pe conaționalul său Martin Felmer, Schlötzer se ocupă și de originea poporului român, precum și de formarea limbii române, pe care o socotește, justificat, de sorginte latină. Aruncîndu-și ochii asupra unei hărți a ținuturilor care formează actuala Romînie, Schlötzer spune: « *Alle dieses Länder waren auch in andere Perioden eine Einheit, und erbitten gemeinschaftlichen, meistens unerwünschte Schicksal* ». Adică pe românește: « cele trei țări — Transilvania, Moldova și Țara Românească — sînt sortite parcă de la natură unei singure stăpîniri politice ».

Ideea lui Schlötzer, preluată de la Felmer, de la unii umanisti italieni, de la cronicarii moldoveni din secolul al XVII-lea și de la Dimitrie Cantemir, a fost dusă mai departe de Budai-Deleanu. În lucrarea sa intitulată *De originibus populorum Transilvaniae* (*Despre originea popoarelor din Transilvania*), autorul Țiganiadei își clădește,

unele titluri mai complicate de cărți germane, latine, maghiare, franceze, ca să nu mai vorbim de miile de titluri din literatura română. Totul din memorie, unde erau imprimate, parcă, pe banda unui calculator electronic, fără cea mai mică eroare, fără o virgulă măcar. Cunoștea formatul, numărul de pagini, culoarea copertei originale și semnele tipografice cardinale ale fiecărei cărți din literatura noastră modernă. Stîrnea entuziasmul și pasiunea înfocată a studenților vrednici, dintre care nu puțini i-au devenit discipoli. Fiindcă nici profesorul nu s-a sfiit să le pretindă știința de carte, încît cine a trecut prin Facultatea de filologie din Cluj și l-a avut dascăl pe Iosif Pervain, este sigur că a știut cel puțin o materie: istoria literaturii române moderne. Dincolo de unele episoade ricanate ale relațiilor sale cu studenții

întîmplători, el a fost un dascăl cu adevărat mare, un memorabil dascăl.

S-ar putea crede, așadar, că faima lui Iosif Pervain a fost răspîdită de studenții săi, deveniți profesori pe tot întinsul Romîniei. Este și nu este așa...

Concomitent cu lecții de la catedră, Iosif Pervain a desfășurat o a doua școală, un uriaș curs paralel, cu sute și sute de doritori să intre în tainele acestei captivante și misterioase științe care este istoria literară. Locul cursurilor putea fi oriunde: de preferință în cabinetul său înșesat de cărți și hîrțoage, dar și pe stradă — era un peripatetic împătimit! —, la cafelele, la conferințe publice, în tren, la hotel, oriunde și oricînd, iar cursantul putea fi unul singur sau o sală arhiplină. Aici, în această unică ipostază, s-a consumat cea mai bună

pe ideea lui Schlötzer, propria sa teorie cu privire la unirea românilor în cuprinsul unui stat unitar.

Aceeași teorie s-a ivit, pare-se independent de Budai-Deleanu, și în gândirea social-politică a scriitorilor aparținând generației de la 1848. Atestări în acest sens există numeroase, din perioada de pregătire a revoluției și din viforita anilor 1848—1849. Mai mult ca în epoca anterioară, cînd Școala Ardeleană izbuteste să dinamizeze conștiința politică a românilor de pretutindeni, asistăm acum la o serie neîntreruptă de acțiuni organizate în favoarea luptei de unitate națională. Participă la ele, cu o însuflețire neprecupețită, intelectuali din toate țările locuite de români. În fruntea lor se găseau Mihail Kogălniceanu, Alecsandri, Costache Negri și Alecu Russo, din Moldova; Eftimie Murgu, din Banat; Bariț, August Treboniu Laurian, Bărnuț și Timotei Cipariu, din Transilvania; Heliade Rădulescu, Iancu Văcărescu, C. A. Rosetti, Grigore Alexandrescu, și mai cu seamă Nicolae Bălcescu¹, din Muntenia. Fost și elev al lui Eftimie Murgu, de al cărui verb înflăcărat fusese repede cucerit, Nicolae Bălcescu nu a pierdut niciodată din vedere importanța stringerii tuturor patrioților luminați sub flamurile aceluiasi stindard. În planurile făurite de el pentru dubla noastră eliberare, socială și națională, un rol de seamă trebuia să li se acorde transilvănenilor. Din această cauză, Bălcescu stabilește de timpuriu legături cu Gheorghe Bariț, iar cînd nevoile o cer călătorește însuși în Ardeal; contribuie apoi la îndocrinarea revoluționară a lui Laurian, împreună cu care editează revista „*Magazin istoric pentru Dacia*” și acceptă bucuros inițiativa difuzării unor scrieri ale sale și la românii de dincolo de Carpați. Rînd pe rînd, Bariț tipărește, în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”, *Puterea armată și arta militară...* (1844 și 1846), *Cuvînt preliminaru despre isvoarele istoriei românilor* (1845) și *Despre starea soțială a muncitorilor plugari* (1846). Din filele lor răsărea, imperativ, nevoia ca românii să lupte pentru o reformare politică și socială a vieții lor publice și îndemnul ca ei « să se întemeieze în patriotism și curaj și să cîștige statornicie în caracter ».

În iunie 1848 a izbucnit în Țara Românească incendiul. Valurile mîniei populare au încercat să măture de la putere vechea stăpînire. Nicolae Bălcescu s-a situat în fruntea mișcării și a îndeplinit în revoluție sarcini uriașe, pe măsura minții sale temerare și a caracterului său neînduplecat. El a înțeles, mai degrabă decît alții, că principala misiune a guvernului provizoriu, din care făcea parte, era să transforme cauza revoluției într-o « convingere ce trebuie sădită în sufletul poporului și-n urmă a pune acestuia arma în mînă, spunîndu-i: „Acum că ai o credință, fii gata să mori

¹ Conferința de față s-a difuzat la postul de radio Cluj în ziua de 27 iunie 1969, ora 15, într-o emisiune dedicată aniversării a 150 de ani de la nașterea lui Bălcescu.

parte din energia fără hotare a lui Iosif Pervain, căci acest soi de activitate a fost pasiunea vieții lui. Dacă întreaga desfășurare orală, ca istoric literar, i-ar fi fost înregistrată, am avea acum cea mai impresionantă carte din cîte se pot naște într-o disciplină umanistă. Căci aici spiritul dascălului a rupt zăgazuri, creînd conexiuni, viziuni și interpretări neîntrezărite pînă la el. În asemenea momente, întreaga-i ființă concentrată într-un trup mai degrabă scund și robust, era încărcată parcă cu dinamită, ochii negri și fascinanți îi scăpărau sub două arcade de luptător în ring, iar părul, totdeauna des și vilvoi, devenea parcă o pădure de țepi aspri. Și nu ierta nimic și pe nimeni, dintre cei care nu fac cinste spiritului uman,

așa cum nu-și precupețea laudele la adresa talentului și hărniciei.

De cine, oare, ne amintește acest memorabil portret? Desigur, de Socrate, căruia îi semăna și la alcătuirea trupească. Este ultimul (?) socratian român, în cel mai pur înțeles al cuvîntului, care s-a hotărît să însămînteze floarea miraculoasă a culturii direct în sufletele oamenilor, prin viu grai, fără intermediarul hîrtiei.

...Ultimele zece generații de studenți îi ziceau « Bătrînul ». Și, totuși, cînd ne-a părăsit nu avea decît 66 de ani. Vîrsta la care a murit Gheorghe Șincai, cu care ne plăcea să-l comparăm, ca statură, temperament și comportament științific. Va avea, oare, un urmaș pe măsura sa?

Ioan CHINDRIȘ

Cu profesorul Augustin
Z. N. Pop, într-un grup
de doctoranzi (1969).

pentru ea!“ Asemenea rinduri nu au putut să rămână fără ecou printre cititorii români din Transilvania. Nici nu au rămas, pentru că sufletește oamenii de aici erau însetați după vorba care să le sporească avântul spre zori de viață nouă. Izvoditor de cuvinte magice, Bălcescu li se oferea — salvator — într-un moment de răscruce.

După înăbușirea mișcării revoluționare din Țara Românească, Bălcescu se refugiază în Transilvania. Fusese încă aici în mai 1848, ca să ia parte la marea adunare de pe Cîmpia Libertății. Din impresiile încercate atunci se va naște în 1851 cuvîntarea ținută la Paris despre *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*. De la un capăt la celălalt, discursul este un imn intonat întru slava celor care nu s-au sfiit să rostească răspicat dezideratul unirii românilor transilvăneni cu frații lor munteni și moldoveni. (Citez) « Zi de 15 mai 1848! Zi de lumină, de libertate și de mărire română, te pomenim și te serbăm cu drag! Tu minunași lumea și arătași că nația română e matură, vrednică de libertate, vrednică de a intra în frăția cea mare a națiilor. În analele române altă zi nu strălucește mai frumos decît tine și cea asemenea ție, soră-ta iubită, ziua de 11 iunie 1848, a poporului român din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o, zi măreață! Căci întiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzînd celor ce vorbeau de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: „Noi vrem să ne unim cu Țara!“ Minunată destăinuire [...] Numai poporul și poezii [...] avură la 1848 conștiința întâmplărilor viitoare, numai ei cetiră și destăinuiseră aceea ce era scris în fundul inimii fiecărui român: *mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea națională* ».

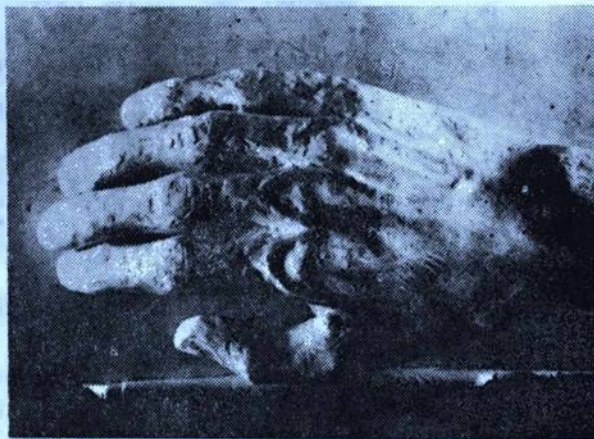
Entuziasmul care a generat *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848* își împlinește zodia în *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, în celebra carte a IV-a, al cărei prim paragraf este o evocare rapsodică a Transilvaniei. Regretînd că nu o pot reproduce în întregime, transcriu doar începutul evocării cu acordurile ei de *Cîntare a României*: « Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările semănate de Domnul pre pămînt. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat [...], unde sînt adunate și așezate cu mindrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea ni le aduce aminte ». Ardealul, conchide Bălcescu, « e cea mai frumoasă parte a Daciei Fericite (Dacia Felix), dragă țară a Cezarilor ». Convingerea aceasta încălzise și inima lui Ion Budai-Deleanu, dar la Bălcescu ea devine, în condițiile vremurilor post-revoluționare, un puternic ferment de activare a luptei poporului român pentru unitatea sa națională.

Între frunte și mână

**FILE DE
ALBUM**

G. BACOVIA

„*Manuscriptum*“, revistă de incontestabil prestigiu în domeniul cercetării și în cel al valorificării vestigiilor glorioase ale « scripturelor » noastre clasice și moderne, și-a făcut întotdeauna un punct de onoare din a descoperi și a da la lumină, de obște, pagini, nu o dată surprinzătoare, aparținând unor nume care-au ilustrat cu strălucire literatura națională.

De astă dată, « grupajul Bacovia » dezvăluie o ipostază mai puțin cunoscută a poetului neasemuitelor culori crepusculare care-i poartă numele: aceea de grafician, dominând cu aplomb hirtia nu cu pana cuvintului — cum a făcut-o și cum este știut de toată lumea — ci cu penița grafice, supunându-se altui semn tutelar. Prin urmare, unul dintre « ceilalți Bacovia », transpunându-și în desen solitudinea ultimilor ani de viață, transfigurându-și nervii de iarnă ai virstei, decantându-și umorul și umoarea cu mordanța caricaturistului hîrșit, cu autoritatea profesională a unui creator pentru care artele aferente sunt numai limbaje paralele ale unei structuri unice și unitare în diversitate: conceptul de existență prin estetic.

Firește, nu-i o noutate pentru nimeni că un număr impresionant de artiști ai cuvintului au fost și artiști ai penelului: fie practicat cu statut de artă autonomă, fie minuit pe margini de texte, într-un răstimp de meditație în căutarea cuvintului care să exprime adevărul și căpătînd de la condeiu nesupravegheat o clipă un răspuns la o întrebare neformată sau la un dubiu metafizic de necuprins în vorbe, glosat metaforic...

Arghezi și Baudelaire, Hugo și Macedonski, Delavrancea și Victor Ion Popa — ca să pomenesc, evocați de hazardul creionului, cîțiva clasici numai — au lăsat posterității mărturii remarcabile, stîrnind nu arareori cititorului regretul că nu și-au consacrat, în chip susținut programatic, și artei plastice inzeestrările geniului.

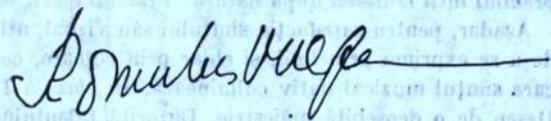
În toamna lui 1980, cînd pregăteam volumul omagial bibliofil *PLUMB, Poezii, 1916, Ediția Centenar*, tipărită de Editura „Cartea Românească“ în septembrie 1981,

spre a celebra aniversarea poetului, de la a cărei naștere (4/17 septembrie 1881) se împlineau o sută de ani, am investigat la Biblioteca Academiei în căutarea unor desene aparținându-i, pe care intenționez să le folosesc pentru a ilustra volumul. Din păcate, fondul era sărac și nu cuprindea decât puține și ne semnificative transpuneri, copieri în creion ori în tuș, pe calc sau pe hîrtie pelur, ale unor portrete de tip didactic, calcomanii din *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, de I.-Aurel Candrea și de Gh. Adamescu (București, 1931), un fel de exerciții de desen, destul de naive, oricum inutilizabile pentru volumul omagial așa cum îl concepusem.

Nu știam atunci despre desenele pe care le oferă și pe care le prezintă acum Gabriel Bacovia, fiul poetului, dar nici ele, prin conținutul lor, mai degrabă satiric, n-ar fi răspuns proiectului meu grafic.

Locul lor, al acestor exerciții pentru mina stîngă a poeziei, este aici, în „*Manuscriptum*”, și, desigur, la o viitoare editare (reeditare) critică a operei *omnia*, într-o cuvenită *addenda*.

Pînă atunci însă — orînduite între fruntea « măștii » cu zîmbet, frunte traversată de condeiul păzitor, condeiul venei cu vină, mărturie ultimă pentru care suntem red-evabili Miliței Pătrașcu, și mina muncită de condeiul pe care-l păzește, mulaj datorat lui M. Grigorescu —, iubitorii scrisului bacovian le pot contempla, dobîndind o nouă rațiune de prețuire a artistului, care, părăsind convenția semnului scris, s-a-ntors, prin grafică, la convenția grafismului, a liniei libere a începuturilor, linia care-și căuta litera și expresia altfel concentrată.

Desenele tatălui meu

Privesc desenele tatălui meu, și, deseori, îmi pun întrebarea: Cum pot să le-nțeleg și să le interpretez oare? Să țină ele locul unor poezii imposibil de scris sau sunt niște semne ale epuizării limbajului poetic? Oare Bacovia a stat în fața hîrtiei cu mușenia unei lebede (acesta ar fi putut fi un vers semnat și de el) și, atunci, acel mecanism al scrierii lui să nu se mai fi declanșat?

Opera bacoviană răsare brusc, pentru a apune într-un nesfîrșit și tînguitor crepuscul. Cele mai multe desene aparțin acestei vîrste, cînd tatăl meu uitase aproape cu desăvîrșire verbul (erau anii unei tăceri adînci, ai transcrierii sincopate și substantivale a lumii). Ultimele lui manuscrise sunt uscate, laconice, cuvintele par nervuri. El parcă a scris pe frunze cu esențe rare, iar țipătul lui se integrează naturii. Un limbaj al altui regn.

Bacovia spunea: « Dacă nu-i, / Cu cine vorbi, / Se scrie / ». Și cînd nu se mai scrie, se desenează — am adăuga noi. Îți amintești deodată că în liceu aveai media zece la desen, și ce bine-i să încerci să faci din nou chipuri și peisaje care te obsedează. Să desenezi idei « fără a spune un cuvînt ». Iată un alt ideal.

Bacovia n-a desenat multe femei ca Baudelaire, n-a creat imagini plastice complicate, ci explicite. Și-a corectat cu creionul vechi portrete din tinerețe, lăsînd urmașilor o imagine mai vie, s-a uitat în oglindă (*Larg ovală* ?), și-a transcris umbrele în jocul lămpii nocturne. În firele înclîoite

ale bărbii, în privirile șterse se ascunde începutul morții. Caligraf și stilist, poetul a desenat, după fotografii, câteva portrete de scriitori, unele cu o corectitudine înghețată, pe măsura sufletului său de mag solitar. Linie pasivă, delicată, aflată cu radiera, paloare, stângăcie. Spontaneitatea e absentă. Și-a desenat puțini scriitori amici ca o răsplată a lungilor sale tăceri, a firii eliptice în conversații. Teama de absolut, de dezagregare și-a pus pecetea în portret, prin închiderea grijulie a liniilor.

În ianuarie 1946, poetul a desenat mult, cu intenție, și nu ca un act ludic pe marginea textelor. Când n-a mai scris, a desenat mult, multe portrete sînt datate 1946—1947. Ca, de exemplu: EMINESCU, GALACTION, Gh. ȘTEFAN CAZACU și altele.

Prin 1950, optica lui Bacovia se modifică, devine naiv-sarcastică, grotescă uneori. Desenul GOŁOWSKI, un personaj cocoțat în virful unei marmori... Faima lui? — Un demagog politician liberal. Nu cumva acolo, în virf, ar fi locul poetului, nu al gogomanului? Pînă și numele îi este o caricatură. Jos, în iarbă, iscălitura poetului: adică el e un nimic, un zero într-o societate obtuză. Dar domnul cu perciuni, meditativ, suspicios din fața tablei negre pe care scrie $1 + 1 = 2$, cine poate fi? E inspirația, batjocura? Tipul scrie fleacuri și are remunerația mare, e în slujba curții. E deci, aici, un desen cu mesaj.

Grafica bacoviană vine să dezvăluie una din preferatele preocupări ale sale, preocupări adiacente, înlesnind cunoașterea spiritului său acid, a umorului sarcastic și oarecum surprinzător în raport cu tonalitatea lirică atît de particularizată a creației sale. Bacovia a desenat mult, divers, fără să-și illustreze însă poezia. Poate că în el trebuia să moară pictorul — pentru a nu stînjiți geniul poetic. A desenat pentru a-și aduce aminte că a avut nota 10 în liceu; la desen, la muzică, la gimnastică. Pe unul din pereții CASEI BACOVIA din BACĂU, este un pastel. Un car cu patru cai, un țăran cu biciul. Nu se grăbește să ajungă undeva, nu dau turcii... la pas, ziua e lungă, există apoi acel mline, poimline... Nostalgie din 1950 după tinerețea lacustrului tîrg. Este o imagine de pe strada Bacău-Piatra pe care a locuit Poetul? Sau poate că este imaginea unui tîrg din stele!

Se cunoaște bine faptul că, încă din gimnaziu, Bacovia s-a remarcat la desen. În 1899, a luat premiul întâi la desen după natură. Premiul oferit de către Tinerimea română. Avea 18 ani.

Așadar, pentru satisfacția simțului său vizual, atît de artistic, Bacovia simțea plăcerea și nevoia de a se exprima prin linii, și chiar prin culoare, ceea ce amplifică sinteza lirică a creației sale, la care simțul muzical nativ culminează. În clasa a IV-a gimnazială, desenează în tuș pe Eminescu. Desen de o deosebită măiestrie. Datorită talentului acesta, a fost numit și profesor de desen la școala normală de băieți din Bacău, apoi și la școala comercială din Bacău și la gimnaziul al cărui elev fusese, azi — Liceul „George Bacovia” din Bacău.

Așa se face că ne-au rămas peste 130 de desene ale poetului, în tuș, creion, peniță, acuarelă, guașă, aflate, azi, o parte la secția de stampe a Academiei, o parte la Casa „Bacovia” din Bacău, o parte la Muzeul „Bacovia” din București, și o parte în colecția noastră personală.

În ultimele săptămîni de viață, a desenat o serie de portrete ale soției și ale subsemnatului. Din cîteva linii, schița și reda ceea ce era mai caracteristic subiectului. Ca și muzica, pe care a cultivat-o (dar, despre acest lucru, într-un alt articol) la vioară, pînă în anii tîrzii, ca și poezia, desenul completa ceasurile lui de reverie, de recreații, de plăcere.

București, 18 aprilie 1981

Gabriel BACOVIA

PRECIZARE. În revista „Manuscriptum” nr. 3(60)/1985, în articolul *Iconografia lui Rebreanu*, s-au strecurat două greșeli, și anume:

1) Numele adevărat al graficianului — trecut eronat — Virgil SÂNDOIU, este Virgil CONDOIU, fost profesor de desen la Școala superioară de comerț din Ploiești, între anii 1926—1930.

2) În ceea ce-l privește pe cel numit, tot din greșeală, DALL, este vorba de SELL, cunoscut caricaturist-portretist, cu bogată activitate publicistică și expozițională în anii 1925—1929.

Fac aceste rectificări, pentru a nu se perpetua o informație greșită pe care, iată, a reluat-o și revista „Amfiteatru”, nr. 11(239), noiembrie 1985, (unde e trecut tot Virgil Săndoiu), și care poate fi extinsă și în alte publicații.

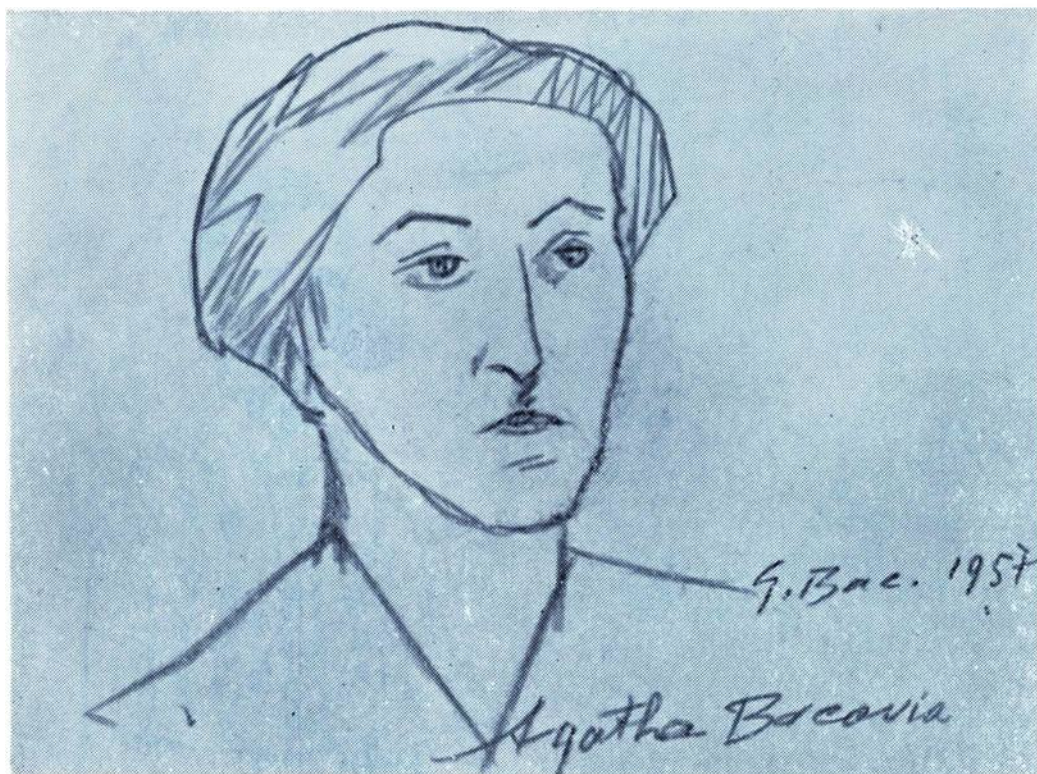
Silvan IONESCU

« O noapte de sineală din vremi
voievodale ...
Plecuse voievodul în lupte blestemate »

« De-atîtea nopți aud plouînd,
Aud materia plîngînd ...
Sînt singur ... »

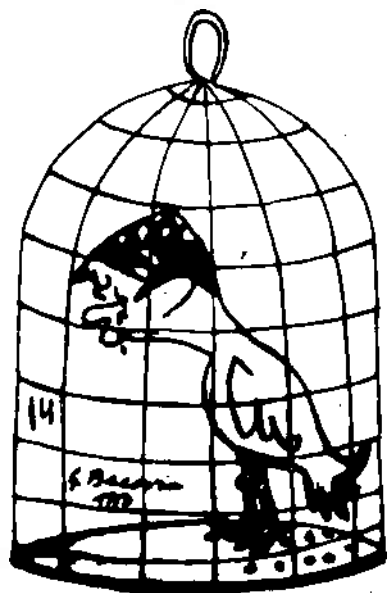
« Cu plînsul meu pe coarde
Te-aștept ea și-n trecut. »

« Verde crud, verde crud . . .
Mugur alb și roz și pur,
Vis de-albastru și azur,
Te mai văd, te mai aud! »

«Aurora violetă
Plouă rouă de culori —
Venus, plină de fiori
Pare-o vie violetă.»

«Cînd orice se vinde
Cînd orice e marfă —»

«La geamul tău, în spaima nopții, ca un prelung final,
Voi repeta că anii trec mereu mai greu, și mai brutal.»

« — Adio, pusti, și fior.
Va fi, poate-odată, amor. »

« Veacul m-a făcut
Atât de cult
Încît mă uit
Peste oameni. »

«Un haos vrea să mă ducă
De unic uitînd și de număr —»

«Zadarnic flaute cîntă
În aste zile păgîne —
La vînt s-au dus aspirații
Nimic nu rămîne . . .»

Pius SERVIEN

«Mă încînt la unele ore cu vechi închipuiri...»

[PAGINI DE JURNAL, III]

8.11.54

...Cu toate aceste m-a depărtat, m-a deslegat. Farmecul sufletesc a dispărut. Ce rămîne? un sex care mă vrea? Și, în restul vremii, totul e numai de ochii lumii, și nici un suflet ori bunătate pentru mine, — ceva otravă? Dar chiar cele trupești nu mai sunt la fel — și toate mai rele și periculoase, dacă sufletul se redeșteaptă mai sensibil, mai neliniștit — în această atmosferă atît de diferită de speranțele ce mi se daseră, de credința că era prietenie și iubire, nu numai o iubire sexuală și restul neînțelegeri, lipsă de inimă și bunătate.

Rămîne să tac — să caut alte vasale și alte chipuri, care vor avea în orice caz, și ele, ceva grație în ochii mei. Eu cu așa ochi le văd și le am văzut, «*départ à l'aube*», și cîte altele: cu cită induioșare, gingășie, le văd, și cîte grații împrumut acestor modele lirice.

Ea, să o las cu firea ei, și de ochii lumii — să-i dau cîte ceva cînd pot, și fără a mă chinui — depărtîndu-mă cît pot, și cînd pot. Românul învață și desvăță; să mă desvăț.

Ce suflet meschin, care se ocupă atît (și mincinos) de cea mai pîrlită opinie publică — și nu ține la stima mea — care n-a făcut nimic pentru a-mi ușura viața și munca, dar se dă peste cap pentru a plăcea, țâțelor, pînă și în satele [pe] unde trece!

Or, ce vanitate timpită, cînd n-a făcut nimic bun în viață, și vede că-mi merge rău din pricina ei, să dea zor înainte cu deciziile ei, să nu admită nici o schimbare.

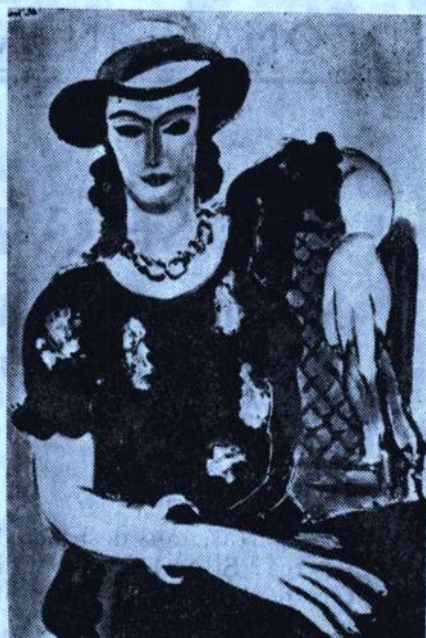
Geloasă ori nu, mi-a făcut atîta rău, și tot umblă dupe aprobarea țâțelor, — și le minte și acelor, numai să fie compătimită, și chiar de mă arată lor ca cine știe ce răufăcător.

Prea mult urăște în toate această anaidă. Cîteva frumoase, dar la ce se reduc? sex — și toate cele verticale, meschine și fără nici o bunătate sau frumusețe. Răspunde la gîdilituri, la teama de ochii lumii, la complimente — dar nici un suflet pentru bunătate adevărată, iubire adevărată.

Mă încînt la unele ore cu vechi închipuiri, care trăiesc un moment numai fiindcă memoria doarme în acel moment. De gîndesc iar, ori recitesc ceva din cele scrise (parte așa mică din cîte m-au îndurerat și scîrbit), ce rămîne?

10.11.54

Am încercat în toate felurile să o păstrez și să dreg. Tot mai rău a fost. Cîte vorbe rele — și adevărate (și ce suflet urît) ori alte minciuni. Ce a rămas: baba Iaga — mereu rea față de mine, în atîtea, și care m-a istovit și chinuit.

Reproduceri după
Henri MATISSE.

Ce rămîne? Să deschid ochii, și să-i privesc numai fața. Să n-o mai văd cu ochi care, fie și în întuneric, căutau imagini lirice — și cu cîte chinuri, în acești trei ani. Să văd baba mincinoasă și fără inimă și fără minte, care numai de ochii lumii și de interesele lor de aventuriere meschine se preocupă — și a putut lovi și iară lovi în atîta iubire, în așa sfere înalte care niciodată nu trebuiau să se pogoare pînă la uneltirile lor.

Să privesc numai fața.

Să nu mai vorbesc de nimic intim — să mă port ca cu doica lui, ce mi-ar fi impusă (cum au fost) — și nici o aluzie la alte relații între noi. Dar mereu liniștit.

Cît rămîne cu acest suflet, cît nu dreg nimic în un mod care să o lege (iar nu cîteva zile de minciuni pentru a mă apuca din nou), cît nu-mi arată în scrisori ceva suflet, — să nu o mai ating (ceea ce aducea zile și mai negre). Întîi să se schimbe și să am garanții (dar acestea nu se vor produce, și de aceea să socot că suntem despărțiți.)

Ce pot face încă, pentru a fi sigur că am făcut totul, e să-i dau un nou răgaz — gîndind la greutățile ce poate că le are. Nici aceasta nu e lucru sigur, de vreme ce nu știu cum trăiește, din ce se ajută. Stă toată ziua de umblă pe la țate, ori se joacă cu ele, ori mă chinuiește.

De ă, oricît ar suferi, nu trebuie să mă mai ocup decît de foarte departe, și, la nevoie, deloc. Cît m-a istovit de-a lungul anilor — cîtă incapacitate de a se conduce, chiar în această situație, cînd îmi făcea scene anul trecut în loc să facă ce era necesar pentru a crea mai bune speranțe de a vedea pe π ... De ani, nu și-a văzut de propriul echilibru. Totul a fost pe spinarea mea — adăogîndu-mi cele mai periculoase oboseli. (Chiar aseară și azi dim. am gustat iarăși ce am tot răbdad de un sfert de veac — din lipsa unei cămări unde să mă pot închide singur.)

11.11.54

Pictură și L.L. L.S.

Luati o pînză de 12 franci. Pictați-o cu ocră galben. Desenați pe pînză un triunghi. Pictați o casă. Pictați portretul Doamnei T. — Toate acestea sînt L.S. (Limba Special).

Dar acesta: trasați o linie care să fie frumoasă. (Cum pictura greacă s-a servit de ea ca de o carte de vizită pe care o dai confratelui ca să te cunoască. Zeus și Apollo?) Acesta este L.L.

Aici — sau, cum am arătat în E. (*Estetică*), în muzică etc. — încă de la primii pași, distincția L.L. și L.S. se impune, cu condiția să vedem clar.

24.1.55

Să nu mai vorbesc cu nimeni. Scrisori.

Dacă A mă dorește, să vie aici. Dar eu să tac, și să mă socot despărțit, cît și-a călcat cuvîntul de a mă asculta; știu însă că nu se poate întoarce cu adevărat, nu s-a adevărit nimic, și ce este nu-mi priește; dar să tac.

Cînd voi fi paralizat, tot o să tac. De ce să nu tac de acum? Să scriu (cum face și P. ori Beethoven).

18.2.55

Îngîmfată, egoistă, încăpățînată — minte și inimă puțină — sucită; nici în car, nici în căruță, nici în teleguță — fire nefericită, geloasă în toate felurile, ce începe nu isbutește — ceea ce face, mereu de ochii lumii: fericirea ar fi să stea în capul tuturora, să fie lăudată în tot ce face — dar n-are în ea fericire proprie, și cu așa fire nu poate găsi fericirea. Atunci trebuie să dovedească mereu că e vina altora: îngîmfarea o împiedică mereu să-și dea vreo vină sieși, să aibă vreo remușcare sau vreo recunoștință. Toate le strîmbă și le falsifică spre a ajunge la capitole de roman negru, unde e mereu victima, unde are un rol splendid, dar nenorocit din vina altora.

A vrut să mă cucerească, fie că s-a deșteptat sexul (și aceasta poate e adevărat: toate sucirile și încăpățînările de necrezut, nici în căruță, nici în teleguță, vanitatea, ochii lumii...) A umblat după mine, cu speranța să mă capete și să aibă și ea pe cineva măgulitor în ochii lumii. Eu am luat-o iute, înainte de a se deștepta suceala, încăpățînarea — și a simțit în viață ce nu simțise, a podidit-o și încîntat-o viața sexuală, și și-a uitat prostiile și mizeriile pentru un timp. În aceasta a fost un model liric deosebit. Eu mereu încîntat pînă la uimire de corpul feminin, încrezător și optimist cum nu se poate — dealtfel într-un moment chinuit al vieții mele — am încîntat-o crezînd-o dreaptă, pură (din mărinimie, și fiindcă mă aștepta, nu putea fi decît a mea) plină de generozitate, „caritate“ (aci un fel de joc de cuvinte asupra ocupațiilor ce le-a avut un timp: dar unde unii intră de generozitate, altele pot căuta o meserie ca să scape de urîta tiranie din casă și să aibă totuși ce mînca, o ocazie de a întîlni soți eventuali și a le apărea într-o lumină deosebit de bună și atrăgătoare, o ocazie poate de a împărăți asupra unui popor de răniți, de oameni fără nici o putere... *In eodem prato bos herbam quaerit, cane leporem*, fiecare dupe firea lui).

Tăcută, sensibilă, cu oarecare simț artistic, podidită de iubire sexuală (în care era perfectă) — lăsîndu-mă să pictez cu închipuirea unui Fliegende Hollander care crede că a ajuns la port, și cu modul încîntător și uimit ce-l am cu femeile — și acestea cu atît mai vii cu cît eram despărțiți, turburați, ea lacomă de o lume nouă pentru ea, eu de asemeni de lăcomia și noutatea ei — ea încîntată în îngîmfarea ei, gata să-și atribuie orice merite, de imnurile ce le cîntam și le asculta în tăcere, de încîntarea poetului și pictorului ce au găsit un model — și totodată, și chiar acesta era începutul, mila pentru așa ființă bună, dreaptă, pură, generoasă, fără urmă de interes (acesta părea dovedit de faptul că nu-i rămăsese nimic în mînă) ea le asculta toate, în rai în ce privește sexul, și în ce privește vanitatea... Văzîndu-mă cu așa ochi, crezînd că succesele mele ca poet etc. — nici nu se mai gîndea la ochii lumii: i se părea că deîndată ce va afla lumea, o va fericir-o și o va crede regină. Aceasta putea crede și din vorbele mele, cari ficeau și înălțau peste orice alta femeia ce a dat de un asemenea noroc. Dar în mintea mea mă gîndeam la cu totul altă preamărire și fericire, decît în ochii țătelor și mătușilor de care zicea că visase să scape pentru totdeauna. Eu o crezusem, și așa îmi zicea, că fugea de ei spre o lume nouă,

...aici păream a ne înțelege de minune, dar era o mare neînțelegere: eu, cu desgustul de lume al artistului, ea dînd vina pe lume de lunga viață nefericită ce o avusese, și pictîndu-mi lumea ei cu culori destul de negre pentru a explica mereu nevinovăția și nefericirile ei.

Atunci, teatrul era cu totul pentru mine. Eu eram ochii lumii, eu reputația ce trebuie cucerită cu orice preț, eu Caterina mințită de Potemkin.

Dar, odată reîntoarsă în mijlocul lumii, și văzînd că aceea nu judecă lucrurile cum le judecam eu și ea, și întreabă de nuntă, situație, conformitate cu idealuri de aceste — această ființă care nu trăiește de conștiința ei, ci de ochii altora, a început să se îndoiască și să încerce să cîștige pe ambele tejghele: să mă cîștige pe mine, și lumea ei de întotdeauna. Și aceasta a început să mă turbure, sfișie, desguste, de vreme ce se sfișia închipuirea ce îmi făcusem, și începeam să văd pe Potemkin la lucru. Nu mai eram acela pentru care se joacă teatrul, ci acela care trebuie să colaboreze din culise la minciunile pentru lume, și care vede firea adevărată: teatru, văzut din culise; lipsă de sinceritate — cele înalte ce le credeam între noi, puse în unul din talerele cîntarului, și ades întrecute de celălalt taler etc.

Ea înțelegea, cîrpind lucrurile pentru lume, și deschizîndu-mi astfel ochii, să păstreze și „soțul“ și să-l închine îndestul lumii, și năzuințelor celor mediocri. Lucru imposibil de milenii. Și mereu își pierde fața cea de teatru — și apărea în ochii mei la fel cu lumea mediocră în care a trăit; și cu totul alta decît se arătase pentru a mă cîștiga. Așa cum e ea, ce aveam cu ea?

Acum reîncepe teatrul pentru ochii lumii și de mine nu-i mai pasă în nici un fel. Sunt numai o unealtă pentru teatrul ce vrea să-l joace. Ce se petrece între ea și mine poate fi oricum — dar lumea trebuie să afle ceea ce se cuvine pentru a demonstra că această ființă are dreptul să fie admirată și compătimită. E nenorocită? nu din vina ei, dar fiindcă un om urît și rău, imoral, crud, o nenorocește. Și așa ajunge la concepția unui om ce l-ar putea omori, și juriul o va achita: sper, *magna cum laude*.

Își face de cap, umblînd după ochii lumii, și fără vreun țel sau bucurie ce ar veni de satisfacerea propriei conștiințe: aceasta îi lipsește. Pe mine mă consideră ca o posesie, un sclav, ce nu servește cum îi trăsnește ei prin cap; Își face de cap cît poate în ce o privește, și fața de mine, dar rău se simte. Și cum vina, țapul ispășitor, sunt eu; cel care trebuie. [...]

14.5.56

Să fac ce pot să nu înăspresc relațiile. Nici o vorbă în acest sens. Nu prinde bine nimănui.

Ce am de spus, îi spun în scris, cumpănit, fără întîrziere, mai puțin, fără controversă. Despre mine, nimic, numai despre cărțile mele, or despre ea, or alte nimicuri. Nimic despre sentimentele mele oricare ar fi, nimic serios despre mine, nici o destăinuire de nici un fel (nici direct, nici prin mine).

Pot inspira teamă prin poziții strategice luate fără teamă, cu omenie. Să fac ce vreau și ce pot, fără a spune un cuvînt dinainte, fără a amenința. Fără a sfătui, a fost cu totul degeaba.

Nu a fost și nu poate fi un leac pentru mine. Mi-a canonit mintea și închipuirea. A distrus totul de-a lungul anilor, n-a adus vreodată vreo alinare, dimpotrivă. Rană peste rană. Nu de la ea pot aștepta ceva? De o vedeam cum o văd rămîneam străin, cum am fost un an. M-a chinuit, dinadins sau nu; dar un leac n-am găsit niciodată, am încercat și căutat degeaba. De tăceam mereu, de nu schimbam o vorbă, rămîneam aproape străin, și în pace. Singura cale și de-acum înainte.

Dacă îmi văd drumul și îl țin, pot să mă lecuiesc singur. Cu ea, o perdeam de relații plăcute pentru ea, dar eu depărtat pentru totdeauna. Altfel stric mai rău; și nu mă vindec.

(Text ales și stabilit de Artur SILVESTRI)

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

Ramiro ORTIZ

SEMINAR
DE
LITERATURĂ ITALIANĂ
Biblioteca

București, 13 Dec. 1930
Alina Bărbulescu
Sos. Bonaparte 10/10

În corespondență cu C. N. NEGOIȚĂ

Care Sig. Negoită, avendo bisogno
urgente del ms. pronto per la
stamp. dei primi 19 cundi del
Paradiso, Le prego comunicare
mi dove sono. Nel caso non si
trovi al Seminario, Le prego
date disposizioni perché
mi sia consegnato al più presto,
giacché l'editore ne ha
bisogno per cominciare la
stamp. fino al suo ritorno
(non si affretti!) ho trovato
uno studente che la sap-
plisce. Mi risponde subito
dandomi sue notizie e mi
cresce suo

Ramiro Ortiz.

RAMIRO ORTIZ (1879—1947) RĂMINE, fără nici un fel de îndoială, unul dintre cei mai competenți istorici italieni care a investigat cu acribie și pasiune relațiile culturale și, mai ales, literare stabilite în decursul secolelor între România și Italia.

Datorită faptului că a fost titularul catedrei de limba și literatura italiană a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București,

în răstimpul 1909—1933, a avut prilejul să apropie creațiile literare italiene tineretului studios din România, cât și marelui public, prin intermediul articolelor răspindite cu dărnicie în cele mai importante reviste literare de la noi. Timp de două decenii și ceva, cât a fost oaspetele poporului român, Ramiro Ortiz a stabilit durabile prietenii¹ cu profesori, scriitori și studenți, care i-au facilitat cunoașterea temeinică și nuanțată a limbii, literaturii și culturii române.

Așa se explică existența unui mare număr de scrisori, expediate de Ramiro Ortiz, din țară și din străinătate, lui Gheorghe Bogdan-Duică, Ovid Densusianu, Mihail Dragomirescu, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, G. Călinescu, Nina Façon, Mia Frolo, Ion Petrovici, Liviu Rebreanu, Claudiu Isopescu, Octav Minar, Irina Singer, Titus Dinulescu, I. Valerian, I. E. Torouțiu, C. N. Negoită, Perpessicius și multor alora.

Toate aceste misive conțin prețioase informații de istorie literară atât de necesare întregirii imaginii literaturii române din deceniile doi și trei ale secolului nostru.

O parte din scrisorile amintite aici au fost utilizate în articole și studii de dimensiuni ce

¹ Menționăm două din aceste prietenii despre care s-a și scris: cea cu G. Călinescu și C. N. Negoită: *O prietenie literară: G. Călinescu—Ramiro Ortiz*, în *Almanahul literar* pe anul 1969, pp. 259—260, și cea cu I. E. Torouțiu și Dumitru D. Panaitescu, *O prietenie literară: Ramiro Ortiz—I. E. Torouțiu*, în „*Manuscriptum*”, 2, nr. 3(4), 1971, pp. 164—170 (*Scriitori străini în arhive românești*)

au apărut în presa de specialitate din ultimii douăzeci de ani, iar altele, puține la număr, au fost publicate integral în volume de documente literare.²

În cele ce urmează publicăm scrisorile lui Ramiro Ortiz către unul dintre cei mai apropiați studenți și colaboratori ai săi, C. N. Negoită (1905—1973), devenit un strălucit profesor de limba și literatura italiană, precum și un serios istoric literar.³

[Antet]

SEMINAR

DE

LITERATURĂ ITALIANĂ

Biblioteca

Caro sig[nor] Negoită,

Avendo bisogno urgente del m[anoscritto] pronto per la stampa dei primi 19 canti del Paradiso, La prego comunicarmi dove sono. Nel caso che non si trovi al Seminario, La prego dare disposizioni perchè mi sia consegnato il più presto, giacchè l'editore ne ha bisogno per cominciare la stampa. Fino al suo ritorno (non si affretti!) ho trovato uno studente che la supplisce. Mi risponda subito dandomi Sue notizie e mi creda Suo.

Ramiro ORTIZ

Bucureşti, 13 Set[embre] 1930

Şos[eaua] Bonaparte, 10

[Antet]

SEMINAR

DE

LITERATURĂ ITALIANĂ

Biblioteca

Dragă domnule Negoită,

Avind nevoie urgent de manuscrisul gata de tipar al primelor 19 cînturi din *Paradisul*⁴, vă rog comunicaţi-mi unde sint. În cazul că nu se află la Seminar, vă rog a da dispoziţii ca să-mi fie adus cît mai curînd, deoarece editorul are nevoie pentru a începe tipărirea. Pînă la întoarcerea dumneavoastră (nu vă grăbiţi!) am găsit un student care vă suplineşte.

Bucureşti, 13 septembrie 1930

Şoseaua Bonaparte 10

² Misivele lui Ramiro Ortiz către Ovid Densusianu, şapte la număr, în *Scrisori către Ovid Densusianu*, vol[um] 2. Ediție îngrijită, introducere, note, tabe cronologic și indici de Liviu Onu, Ileana Virțosu și Maria Rafailă, Sub redacția lui Liviu Onu, București, Editura „Minerva”, 1984, pp. 249—254 (*Documente literare*).

³ C. N. Negoită (1905—1973), profesor, publicist, istoric literar, eseist și eminent traducător. A colaborat la următoarele reviste: „Florile Dundrii”, „Revista noastră”, „Roma”, „Lumea”, „Bazar săptămînal”, „Credința”, „Cuvîntul liber”, „Adevărul literar și artistic”, „Viața Românească”, „Viața literară”, „Universul literar”, „Reporter”, „Vremea”, „Azi”, „Faple”, „Aurora”, „Dreptatea”, „Bilete de papagal”, „Curentul”, „Curentul literar”, „Comentar”, „Ramuri”, „Contemporanul”, „Cronica” și multe altele. A publicat broșurile *Mercur* și *Venus*. București, Editura Cartea Românească, [1931], 28 p. (*Cunoștințe folositoare*. Seria A, nr. 26); *Bomba atomică*, București, [Tipografia „Ideea”], 1946, 32 p. și cartea pentru copii — *Clopoștii fermecați*, *Povestiri pentru copii*. București, Cugetarea — Georgescu Delafras, S.A. [1946], 100 p. (*Cartea copilului*, nr. 34). A tradus din Guido da Verona — *Cîntecul de todeauna și de niciodată*. București, Editura „Cugetarea”, [1933], 278 p., în colaborare cu Zaharia Stancu; Massimo Bontempelli — *Copilul cu două mame*. Roman. București, [Adevărul, 1936], 272 p. (Romane captivante); F. M. Dostoievski — *Eternul sof*, București, Editura librăriei „Colos”, [1940], 160 p., în colaborare cu Mihail Straje; Alfredo Panzoni — *Jurămintele sint fum*. București, Editura „Curentul”, S.A.R., [1943], 32 p. (Lectura pentru toți, nr. 22); Guido Milanese — *Ankh, fată de rege*. Roman. București, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1943], 299 p.; *Din lumea cea străveche*, Culegere și traducere de C. N. Negoită. București, f.a. 1945, 64 p. (Viața copiilor. Biblioteca pentru copii și tineret, nr. 1.)

⁴ Se referă, desigur, la Dante Alighieri — *Divina Comedia*. Traducere de G. Coșbuc. *Paradisul*. Ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz. București, „Cartea Românească”, [1932], 295 p.

Răspundeți-mi imediat, dându-mi știri despre dumneavoastră și credeți-mă al
dumneavoastră,

Ramiro ORTIZ

[Verso]

Domnului C. N. Negoită / Universitatea regală pentru străini — Perugia, Palatul
Gallenga, Piața Fortebraccio—Italia

Următoarele patru epistole ale lui Ramiro Ortiz sînt expediate din Padova, orașul unde s-a
stabilit, după plecarea din România, și unde a rămas pînă la încetarea din viață.

Padova, 29 Dic[embre] 1942, XXI

*Con più vivi ringraziamenti ricambio di tutto cuore i più fervidi auguri a te ed ai
tuoi cari anche a nome della mia signora.*

Ramiro ORTIZ

[Verso]

/ Ramiro Ortiz — Padova, Via Giordano Bruno, 176 B; / Signor C. N. Negoită —
Milano, Via Copernico, 6.

Padova, 29 decembrie 1942, XXI

Cu cele mai vii mulțumiri îți trimit din tot sufletul cele mai călduroase urări ție și
celor dragi ai tăi, de la mine și de la soția mea.

Ramiro ORTIZ

[Verso]

Ramiro Ortiz — Padova, Strada Giordano Bruno, 176 B / Domnului C. N. Negoită —
Milano, Strada Copernico, 6.

Trebuie precizat că în anii 1942—1943, eseistul și istoricul literar C. N. Negoită se afla în Italia
(Roma și Milano) unde îndeplinea misiuni culturale. Așa se face că această cartolină îi este expe-
diată în orașul Milano. Amintirea magistrului său îl urmărea pretutindeni.

Padova, 12 Gennaio 1943, XXI

Via Giordano Bruno, 176 B

*Il teatro sperimentale del G.U.F. di Padova si propone di mettere in scena in una
stessa sera tre composizioni teatrali in un atto. Si è scelto: Atto veneziano di Camil
Petrescu, La settimana di redenzione di Săulescu e si vorrebbe chiuder lo spettacolo
con qualcosa di allegro. Se non sarà possibile aver nulla di più moderno, daremo il
signor Leonida alle prese colla reazione di Caragiale.*

*Mi rivolgo a te perchè voglio suggerrirmi un lavoro in un atto, molto allegro e di
sicuro affetto e soprattutto me ne procuri il testo al più presto. O se non dovrebbe
esser difficile potendo ti servire del corriere diplomatico della Legazione o di qualcuno
che vada in Romania e ne torni presto.*

Son sicuro che farai di tutto per contentarmi. E te ringrazio assai.

Tuo aff[ettissi]mo

Ramiro ORTIZ

Padova, 12 ianuarie 1943, XXI

Strada Giordano Bruno, 176 B

Dragă Negoită,

Teatrul experimental al G.U.F. din Padova își propune să pună în scenă, într-o
singură seară, trei compoziții teatrale în cîte un act. S-au ales: *Act venețian* de Camil

Petrescu, *Săptămîna patimilor* de [Mihai] Săulescu și ar vrea să încheie spectacolul cu ceva vesel. Dacă nu va fi posibil să se găsească nimic mai modern, vom da *Conu Leonida față cu reacțiunea* de Caragiale.

Mă adresez ție ca să-mi sugerezi o lucrare într-un act, foarte veselă și de efect și mai ales să-mi *procuri* textul cît mai curînd posibil. Dacă nu e greu, fă apel la curierul diplomatic al Legației sau la cineva care pleacă în România și care se întoarce repede.

Sînt sigur că vei face totul pentru a mă servi. Și îți mulțumesc mult.

Al tău, cu toată dragostea,

Ramiro ORTIZ

C. N. Negoită îi răspunde urgent fostului său dascăl, trimițîndu-i un articol referitor la literatura populară română, și propunîndu-i un text al poetului George Topîrceanu — *Dansul diavolului*, pentru teatrul experimental din Padova.

[Antet]

R. Università di Padova
Seminario di Filologia Moderna

[Padova], 16 Gennaio 1943

Caro Negoită,

Ti ringrazio moltissimo e della pronta risposta e dell'articolo sulla poesia popolare rumena che mi è veramente piaciuto. Accetto con piacere la tua proposta di far precedere i due atti rumeni del Petrescu e del Săulescu dal prologo del Topîrceanu La ballata del diavolo che puoi richiedere a Bucarest telegraficamente.

Ti accludo inoltre una lettera del Direttore del Teatro sperimentale del G.U.F. che desiderebbe avere il testo di altre opere teatrali rumene, che ti prego ugualmente di voler fare in modo che egli la possa aver al più presto. Siccome abbiamo un pofereta, mi raccomando a te (e so di raccomandarmi a una persona su cui posso fidare) perché questi testi ci pervengono in tempo utile.

Con più affettuosi saluti credimi tuo

Ramiro ORTIZ

P.S. *Se credi, puoi mettermi direttamente in corrispondenza col dott[or] A. Bajano — Padova, G.U.F. — Teatro sperimentale, Via Vesalio, 3. Se il prologo del Topîrceanu la traducesse tu, sarebbe assai meglio.*

Di nuovo tanti saluti

R.O.

Universitatea Regală din Padova
Seminarul de Filologie Modernă

[Padova], 16 ianuarie 1943

Dragă Negoită,

Îți mulțumesc foarte mult pentru răspunsul prompt ca și pentru articolașul asupra poeziei populare române care mi-a plăcut cu adevărat.

Accept cu plăcere propunerea ta de a preceda cele două acte din piesele lui Petrescu și a lui Săulescu cu prologul lui Topîrceanu — *Dansul diavolului*⁵ pe care îl poți cere de la București telegrafic.

Îți trimit o scrisoare a directorului teatrului experimental G.U.F. care ar dori să aibă și alte texte de teatru românești, pe care de asemenea te rog pe tine să faci astfel ca să le aibă cît mai curînd.

Cum sîntem puțin grăbiți, te rog pe tine (și știu că mă adresez unei persoane în care mă pot încrede) ca aceste texte să ne parvină în timp util.

Cu cele mai afectuoase salutări, crede-mă al tău,

Ramiro ORTIZ

⁵ Nu putem preciza dacă l-a tradus și l-a trimis lui A. Bajano.

În arhiva lui C. N. Negoită se mai află o fotografie a citorva membri ai Seminarului de limba și literatura italiană în vizită la Comana, iar pe verso se poate citi: « *Al signor Constantin Negoită, ricordo della gita del nostro Seminario a Comana, Ramiro Ortiz, 21 Maggio 1931* ». (Domnului Constantin Negoită, amintire din excursia Seminarului nostru la Comana, Ramiro Ortiz, 21 mai 1931).

Originalele acestor scrisori se păstrează în arhiva doamnei Maria Negoită, soția lui C. N. Negoită, care a avut amabilitatea să le transcrie, să le traducă și să mi le pună la dispoziție. Îi exprim întreaga mea grațitudine și pe această cale. (N.S.)

P.S. Dacă crezi, te poți pune direct în corespondență cu doctorul A. Bajano — Padova — G.U.F. Teatrul experimental, Strada Vesalio 3. Dacă ai traduce tu prologul lui Topîrceanu ar fi foarte bine. Din nou multe salutări.

R. O.

Ga. Uff. Prof. Ramiro Ortiz
Ordinario di Lingue e Letteratura nella R. Università

[Padova, 25 Dicembre 1943]

Coi più vivi ringraziamenti ed auguri per l'Anno Nuovo.

[Verso]

Signor C. N. Negoită, Bucarest, Strada Bucegi, 34, Romania / Ramiro ORTIZ

Cu cele mai vii mulțumiri și urări pentru Anul Nou.

[Verso]

Domnului C. N. Negoită, București, Strada Bucegi, 34, România / Ramiro ORTIZ

Aici se termină relațiile epistolare ale lui Ramiro Ortiz cu fostul său discipol, C. N. Negoită, care îi va purta o permanentă simpatie intelectuală de-a lungul anilor.

Nicolae SCURTU

PUNCT • CONTRA • PUNCT

I. L. CARAGIALE

și

BOBĂRNACUL

Preciul Abonamentului

Pe un an 10 fr
Pe șase luni 5 "

Redacția și Administrația

la Tipografia Săratu Mahăleşcu
Strada Lipăni No. 11-13

II. *Materiale din „Bobărnacul” în scrierile caragialiene posterioare anului 1879.* Să ne referim, pentru început, la câteva anecdote prezente în scrierile de după 1879 ale lui I. L. Caragiale, care își au varianta *princeps* în „Bobărnacul”.

Iată, de pildă, hazlia anecdotă despre un tenor fluierat și huiduit de public, căruia îi declară cu aplomb: «Doamnelor și domnilor, știți dumneavoastră câtă leafă mi se dă mie ca să vă cînt? Trei sute de franci pe lună. Nu cumva poftiți să vă cînt ca pentru trei mii?» (B 14). În *Cronica teatrală* din ziarul „*Voința națională*” (8 octombrie 1885), I. L. Caragiale reia această anecdotă dezvoltînd trama ei epică, iar, în „*Moftul român*” (7 februarie 1893), o republică sub forma unei scurte schițe umoristice și dîndu-i titlul *Un tenor scăpătat* !... În „Bobărnacul” (B 20), s-a publicat o anecdotă cu un țigan care furase de la nașul său o tîgaie și, luîndu-l gura pe dinainte, își mărturisește, fără să vrea, furtul. Cu mici modificări stilistice, gluma este reluată peste ani, în „*Moftul român*” (nr. 12, din 1893).

Cu titlul *Aritmetica lui Ișic* (B 16), „Bobărnacul” tipărește un hazliu dialog școlăresc, reprodus ulterior, cu mici renovări stilistice, la rubrica *Școala română* din „*Moftul român*” (nr. 8, din 1893), avînd titlul *Ora de aritmetică* (O I, p. 318).

În „Bobărnacul” (nr. 14), se dă o anecdotă în legătură cu stabilirea emblemei societății studentești „Adevărații nepoți ai lui Traian”.

După dezbateri furtunoase, «cel mai inteligent membru al societății» se scoală și zice: «Propun deci și prin urmare să adoptăm emblema: *Bustul lui Traian călare!*» În 1889, în ziarul „*Constituționalul*” (anul I, nr. 32, din 23 iulie/4 august 1889), a apărut un articol intitulat *Cronică fantastică*, semnat *Falstaff*. Sub acest pseudonim, au fost publicate, în „*Constituționalul*”, mai multe materiale identificate, ulterior, ca aparținîndu-i lui I. L. Caragiale. Articolul amintit mai sus n-a fost totuși, pe cîte știm, semnalat de nimeni. În el se urmărește relatarea hazlie a dezbaterilor aprinse de alegerea unei embleme pentru societatea „Românismul”, înființată, chipurile, de B. P. Hasdeu. S-au făcut tot felul de propuneri, pînă la urmă un participant spune: «Ei! eu propun, prin urmare, să adoptăm, ca emblemă a „Românismului”, *Bustul lui Traian călare!* !». (Strînsa filiație dintre anecdota apărută în „Bobărnacul” și articolul din „*Constituționalul*” e, cu totul, evidentă!... De aceea putem conchide că anecdota dă girul paternității caragialiene articolului și... viceversa!)

Istoria licențioasă intitulată *Un ticălos*, publicată în „Bobărnacul” (B 20), este preluată și șlefuită stilistic de I. L. Caragiale pentru a o face să apară, sub titlul *Istoric*, în primul număr al „*Moftului român*” (24 ianuarie 1893). E semnificativ faptul că, în primul număr al „*Moftului român*”, I. L. Caragiale a retipărit atît schița *Leonică Ciupicescu* din „*Calendarul*

Claponului“, cît și istorioara *Un ticălos* și citeva spirituale reflexii etnologice prelucrate, ambele apărute anterior în paginile „*Bobârnacului*“!...

Dar „*Bobârnacul*“ i-a servit lui I. L. Caragiale nu numai ca depozitar al unor anecdote proprii la care revine ulterior, ci și ca sursă importantă a unor idei și sugestii pentru scrierile lui viitoare! Astfel, în articolul-program al „*Bobârnacului*“ (B 14), redacția declara cu umor: «Principiile noastre sînt cunoscute în deajuns pentru ca să nu mai fim siliți a răspunde întrebărilor ce ne fac răuvoitorii». În articolul *Spanacul și Bomba* din „*Moftul român*“ (6 iunie 1893), recunoaștem aceeași idee exprimată aproape cu aceleași cuvinte: «Principiile d-sale sînt destul de cunoscute ca să mai avem nevoie a le da cu de-amănuntul aici» (O III, p. 214).

În „*Bobârnacul*“ (B 23), cu titlul pedantic *Din carnetul amorului*, se dau citeva notații «aforistice» glumețe despre dragoste, din care cităm prima parte: «Pe oceanul vieții, amorul e o călătorie într-un vas destul de mic, ca să nu încapă decît două inimi; dar destul de mare ca să conțină o fericire întreagă...». Oare aceste rînduri nu constituie o anticipare a versurilor *Pe oceanul vremii* din „*Moftul român*“ (nr. 15, 1893) din care cităm aici un fragment: «Un an, de cînd cu tine pe-al vremii ocean/ Plutind, viața-mi pare un cîntec... O, ce an! / Ce an de fericire!... / O, timp, Saturn!... Rentinerește visul, iubirea noastră mare — / Un vas sub cer albastru și pe-o albastră mare!». Ținîndu-se seama că *Din carnetul amorului* a apărut în numărul 23, din 31 martie 1879, ultimul număr al „*Bobârnacului*“ din etapa a doua de apariție, se mai poate susține, întemeiat, că acest număr n-ar fi putut fi redactat de I. L. Caragiale, deoarece, în acel timp, scriitorul se afla, împreună cu Titu Maiorescu, la Viena?

În „*Bobârnacul*“ (B 19), sub titlul *Din notițele unui călător*, se dădeau citeva reflecții etnologice umoristice: «În Germania e bine să călătorești; în Italia — să locuiești; în Spania — să iubești; în Engliera — să cugești; în Elveția — să te plimbi; în Franța — să trăiești; în Turcia — să dormi; în România — să faci politică!». În „*Moftul român*“ nr. 1 (la 24 ianuarie 1893), reflecțiile de mai sus capătă următoarea nuanță comică: «În genere, națiunile mari au cîte un dar sau vreo meteahnă specifică: englezii au spleenul, rușii nihilismul, francezii *l'engouement*, ungurii șovinismul, spaniolii morgia, italienii vendetta, românii au Moftul»

(O III, p. 200). Peste 6 ani, în schița *Slăbiciune*, publicată în „*Universul*“ din 1 octombrie 1899, I. L. Caragiale va relua scheletul ideii comice de mai sus, pe care îl îmbracă într-un nou veșmînt stilistic: «Parizienii au aperitivul, vienezii fanfara, ploieștenii politica... Dar bucu-reștenii?... Muscalul!» (O 2, p. 444).

Aerul de «familie» al unor texte din „*Bobârnacul*“ cu acela din scrierile caragialiene posteroare anului 1879 poate fi lesne sesizat, chiar la o cercetare sumară!... Anecdota cu actorul obligat, prin huiduieli și fluierături, să-și ceară scuze publicului insultat (B 21) poate fi alăturată, ca o completare, anecdotei *Chestie personală*, din *Carnetul unui vechi sufleur* (O 4, p. 25); anecdota intitulată *La un examen de istorie* (B 15) este foarte apropiată de aceea din „*Moftul român*“ (nr. 4, din 7 februarie 1893), în care examinatorul, întrebînd o candidată cît a durat războiul de 30 de ani, capătă un răspuns la fel de absurd ca și acela din poanta anecdotei din „*Bobârnacul*“. Ideea umoristică de la baza istorioarei *Un fiu procopsit* (B 20) este depănată, în alt context și cu altă tramă epică, în articolul caragialian *Știe carte băiatul lui Papuca!* (O 4, p. 182), apărut în ziarul „*Constituționalul*“ din 2 august 1889. (Dealtfel, în textul articolului, prima frază a anecdotei începea cu vorbele: «Tot așa de procopsit era și băiatul lui Nastratin Hogeal...».) De multe ori, o anecdotă sau o mică notație comică din „*Bobârnacul*“ își lasă impresia unei secvențe anticipative, care ar putea, totuși, completa, fără stridențe, o scriere ulterioară caragialiană!... Iată, de pildă, următoarea glumă tristă: «I se anunță unui inspector finanțiar că s-a aprins casieria din județul X... Știu, zice dinsul, casierul își dă socotelile, pînă să nu i le cer!» (B 18). Oare aceste rînduri n-ar fi putut fi incorporate firesc în dialogul despre inspectorii financiari și casierii controlați de ei, din discuția de început a schiței *Inspecțiune* (O 2, p. 183), publicată de I. L. Caragiale în 1900, în „*Universul*“?... Sau, iată un „moft“ din „*Bobârnacul*“ (B 17): «Se spunea unui rău platnic, că cine-și plătește datoriile se îmbogățește: „Mofturi, zise dinsul; astea sînt mofturi, pe cari le-au născocit hoții de creditori!“» Nu pare a fi, acesta, *avant la lettre*, un crîmpei din articolul *Moftul român* din primul număr al publicației cu această titlatură (O III, p. 198)?

(Va urma)

I. CREMER

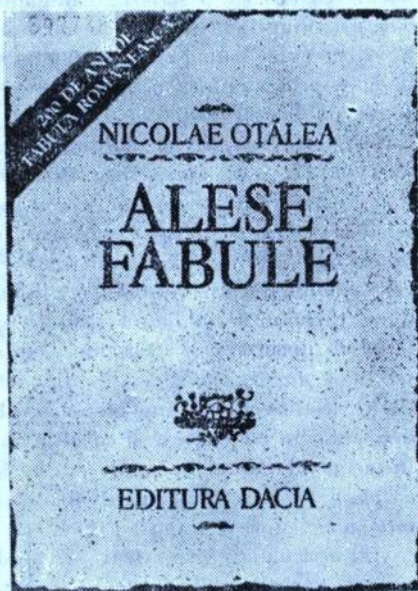
CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Rubrica noastră din acest număr are în vedere cîteva «premiere» istorico-literare, bineînțeles o mică parte a celor ce-ar merita să fie semnalate și discutate.

Ne-am oprit la două cărți: Nicolae Oțălea, *Alese fabule*, ediție de Mircea Popa, și Mihai Berza, *Pentru o istorie a vechii culturi românești*, ediție de Andrei Pippidi.

P.C.

—
Z
D
—
T
Z
E
Σ

ÎNCEPUTURI BELETRISTICE ACUM 200 DE ANI¹

Prin două articole publicate în 1976 și 1978, cel din urmă reproduc și în *Tectonica genurilor literare*, (Editura „Cartea Românească”, 1980), Mircea Popa a introdus în literatura română un autor absolut necunoscut, pe bănățeanul Nicolae Oțălea «practicant crăieștilor de cămară veniți din Denta» și cartea sa *Alese fabule*, ieșită la Iosif Kurzböck din Viena, în 1784. O asemenea descoperire, aruncînd înapoi, pînă în anul răscoalei lui Horia, apariția primei opere românești de caracter beletristic (dacă exceptăm culegerea semifolclorică numită *Cîntece cîmpenești* cu glasuri românești din 1768 și ocazionala *Odă la moartea Mariei Tereza* a lui Molnar Piuaru din 1781) constituie un eveniment de senzație, care s-ar fi convenit să stîrnească ecouri durabile, chiar și dincolo de cercul îngust al specialiș-

tilor. Nu s-a întîmplat așa, poate și fiindcă articolele lui Mircea Popa, deși explicate și cuprinzătoare, nu puteau substitui contactul cu cartea însăși, singură în măsură să confere substanță și plauzibilitate comentariilor. Iată însă că acum, în 1985, același eminent cercetător ne oferă bucuria ediției integrale; și încă a uneia care, pe lîngă traducerea interpretativă, cuprinde reproducerea fotografică a textului și un studiu de un deosebit interes, aducînd multe elemente noi față de articolele din 1976 și 1978.

* Cine a fost Nicolae Oțălea? În pofida eforturilor de a depista măcar vagi indicii, personalitatea cărturarului bănățean rămîne deocamdată enigmatică. Faptul că Mircea Popa a renunțat la ipotetica identificare cu căpitanul austriac Hora von Oztellowitz, folosit de imperiali pentru întocmirea hărții raialei Hotinului, mi se pare justificată: argumentele *pro* erau cu totul șubrede. Ceea ce putem ști pentru moment despre Oțălea rezultă din cartea sa, dar e puțin, e foarte puțin lucru, din cauza impersonalității genului în care lucra: în fabulă, se știe, schemele epice circulă de la autor la autor, iar modul de a le scenariza e, la rîndul său, puternic marcat de stereotipii și recurențe. Nici «cuvîntul înainte», de care scriitorii se servesc de obicei spre a lua atitudine față de text ori, spre a-i sugera cititorului cheia de lectură adecvată, (dacă nu țîntește, deopotrivă, la ambele lucruri) nu e mai generos în confidențe. «Cuvîntul» nu cuprinde nici o aluzie de ordin istoric, nici o trimitere, fie chiar oblică, la statutul personal său în contextul istoric: în anul de pomină al marilor răscoale țărănești, Oțălea se situează într-un soi de *no man's land*, în împărăția intemporalului, nelocalizabilă altundeva decît în memoria colectivă a pildei și simbolisticii animaliere.

Și, totuși, o precizare există, care merită reținută: «practicantul» din Denta recunoaște originea esopică a cărții sale, atribuindu-și

¹ Nicolae Oțălea, *Alese fabule*, ediție îngrijită și prefată de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1985.

Însă paternitatea formulării «moralelor»: «eu alta întru această carte nu am făcut, numai ce o am înturnat în rumânie și la fieștecare fabulă din gios o învățătură scurtă am adăugat». Trebuie oare să luăm această declarație în litera ei sau s-o considerăm o protestare a modestiei, eventual — dat fiind climatul cultural «închis» și suspicios al anului 1784 — ca o formă de auto-apărare, de declinare a răspunderii prin postarea autorului în umbra marilor modele? E, așadar, Oțălea un simplu traducător, care a redat în românește una dintre nenumăratele culegeri esopice răspândite în sec. XVII și XVIII, limitându-se, precum o spune, doar să adauge, «învățătura din gios»? E, mai degrabă, un compilator care a tradus (ori/și prelucrat) fabulele după mai multe izvoare? Pentru a răspunde acestor întrebări au trebuit întreprinse cercetări delicate și stăruitoare, cu atât mai anevoioase, cu cât e de presupus că bibliotecile noastre nu conțin toate publicațiile necesare. Rezultatele obținute pînă acum de Mircea Popa, deși nu rezolvă toate problemele, sînt interesante și surprinzătoare.

În primul rînd, colegul nostru din Cluj a găsit principala sursă (probabilă) a lui Oțălea în hogata culegere esopică: *Fabulae variorum auctorum* de Isac Nicolai Neveleti (Frankfurt, 1660). În această ediție se află 85 din cele 90 fabule ale volumului românesc (72 aparținînd lui Esop, 3 lui Fedru, 10 lui Abstermius). 5 fabule nu există însă la Neveleti; în plus, nici ordinea sumarului nu e aceeași, cum nu e nici în alte 30 de diverse culegeri consultate de M.P.; îndeosebi, nici una dintre antologiile menționate nu începe cu bucata simbolică, luată din Fedru, prin care acesta îi ia la vale pe înțelepții «cu nas de o palmă lung», ce se consideră atâteștiutori, disprețuind atât «fabulele cele mici ale lui Esop», cît și «scrisorile cele mari ale poeticii».

Mai tulburător e un alt fapt: 3 din cele 5 fabule care lipsesc din Neveleti au fost găsite de Mircea Popa într-o ediție franceză a lui François Foppens: *Esop en belle humeur ou dernière traduction et augmentation de ses fables en prose et en vers* (Bruxelles, 1700). Compararea textului românesc și a versiunii franceze, exemplificată pe cazul fabulelor *De Mercurie* și *De graure și de cuc*, e concludentă: versiunea românească pare efectiv o traducere fidelă a textului francez. Faptul acesta e prin sine însuși revelator: nu numai că el complică sar-

cina depistării izvorului lui Oțălea (de va fi fost unul singur!), dar sugerează și o relație directă cu literatura franceză, puțin atestată în cazul Transilvaniei.

Foarte spinoasă rămîne problema unuia dintre cele două texte cu izvor nedescoperit, *De lupii izgoniți*, «cea mai derutantă fabulă a întregului volum», cum notează Mircea Popa. În adevăr, fabula — și e unica în această situație — iese din chenarul referențial al antichității fictive, trimițînd nici mai mult, nici mai puțin, decît la Parlamentul britanic, o instituție puțin compatibilă cu rînduielele unui stat absolutist, fie el și de tipul despotismului luminat, ca acela în care trăia Oțălea. Parlamentului și nu împăratului, îi reclamă lupii o vizuină într-o pădure nelocuită, pentru doi dintre ei. După ce «sfetnicii» iau «a lor poftă în socotință», deci supun cererea dezbaterii, conform normelor constituționale, ajung la concluzia că nu e bine să le satisfacă cererea, de teamă că lupii se vor înmulți și pînă la urmă «toată țara nu ar avea hodină de ei». Mi se pare de neocolit ipoteza că textul acesta, de rezonanță luministă, pune problema altui izvor decît Foppens și ulterior acestuia, încă nedescoperit. A lucrat deci Oțălea cu un model sau cu mai multe? Am impresia că Mircea Popa înclină spre alternativa din urmă și sînt înclinat să-i dau dreptate. Oricum ar sta lucrurile, contribuția cărturarului lui bănănean se concretizează, cel puțin, în selectarea fabulelor, implicit în alcătuirea sumarului, apoi în «învățăturile din gios», și, bineînțeles, în tălmăcirea românească. Chiar și atât nu e puțin lucru într-un stadiu de incipiență literară; s-ar putea să fie însă vorba și de mai mult.

Unde mă despart, în oarecare măsură, de Mircea Popa ca și de Georgeta Loghin, autoarea excelentei monografii: *La Fontaine în literatura română*, e în evaluarea filosofiei care traversează culegerea lui Oțălea. Cred, anume, că specificitatea ei «luministă» e, cu rare excepții, foarte problematică. Maxime de tipul: «înțelepciunea minții totdeauna întrece ințimea și tăria trupului», ori: «binele obștii trebuie mai tare decît cel osebit a se socoti», ori: «lucrurile omenеști cu împreunarea cugetelor cresc iară cu neînnărvirea se risipesc» etc. au un caracter prea general ca să le putem atribui unei orientări ideologice strict circumscrise. La fel, maximele «critice» ținesc în metehne care nu sînt ale unei vremi și ale unei

comunități, ci ale oamenilor de oriunde: « Mulți se îmbogățesc cu osteneala altora », « Cei scumpi toate poftind, toate pierd », « Izdarea cade adeseori în capul izdătorului », « Nice odată acelora vina să să bage, cari nu știu de zmin-teală ce ei fac, ci acelora cari pre ei i-au crescut ». Nu văd în aceste sfaturi « tendința orientării către un nou comportament, care să poată asigura angajarea individului în imediat, în istorie » (Georgeta Loghin), nici dovada unui « rol însemnat al fabulelor, la inculcarea noilor idei avansate ale epocii » (Mircea Popa). În linia lor majoră, pildele lui Oțălea ilustrează o morală a bunului simț, cu rădăcini în anti-chitatea greacă și în *Biblie*, proprie tuturor civilizațiilor patriarhale în care subsistă o mică producție de mărfuri. Ceea ce mi se pare fra-pant e tocmai componenta pragmatică a acestei etici mijlocii, fără intransigențe de vreun fel: opunându-se imaginii idealizate a ceea ce omul ar trebui să fie și ar trebui să facă, din unghiul religiei ori al filosofiei, unele dintre recoman-dările lui Oțălea izvorăsc dintr-un examen lucid al raporturilor umane reale, așa cum ele se petrec efectiv în lumea noastră imperfectă: « Stăpînul mai mult vede cu un ochi decît șerbu cu amîndoi » (optică a proprietarului!); « Omu trebuie dinaintea celui mai tare să să ferească » (altfel spus: « Fuga e rușinoasă dar sănătoasă »); « Darurile toate lucrurile grele le fac ușoare » (fabula arată că nu e bine să te duci cu mîinile goale la avocatul pe care vrei să-l angajezi pentru un proces!); « Așa curînd soția credincioasă prin altul să uită » (deci: nu credeți naiv în promisiunile de fide-litate eternă!); « Nimene să afle care pentru alții să voiască a muri » (mefiență față de vor-bele mari!).

Merită atenție și modul de a scrie al lui Oțălea. Caracterele arhaice și dialectale ale lexicului, existența unor particularități morfo-sintactice (anteplasarea calificativului, substituirea con-junctivului prin infinitiv etc.), senzația de silnicie a limbii, frapantă uneori, estompată alteori (ceea ce, probabil, nu e fără legătură cu natura izvorului străin de care autorul s-a servit) nu anulează totuși o impresie de an-samblu pozitivă: stilul cărturarului bănățean, e, în genere, cursiv și inteligibil, la jumătatea drumului între registrul popular al oralității și registrul livresc al cărturării școlite la Viena și Roma. În orice caz, un glosar ar fi fost de mare folos volumului.

Descoperirea cărții lui Oțălea și elucidarea (în cea mai mare parte) a izvoarelor ei constituie o frumoasă performanță în istoria literară. Ea confirmă calitățile unui cercetător harnic, ta-lentat, însuflețit de o vie pasiune exploratorie și de o exemplară tenacitate ardelenescă, de la care avem încă multe de așteptat.

—
Z
C
—
T
Z
E
Σ

MIHAI BERZA; UN « DEBUT » POSTUM¹

În „Biblioteca de filosofie a culturii româ-nești“, animată de Valeriu Răpeanu, care și-a cîștigat prin titlurile apărute pînă acum un prestigiu binemeritat, situîndu-se fără îndoială printre cele mai inspirate inițiative editoriale ale ultimilor ani, a apărut de curînd o culegere postumă din scrierile istorice ale lui Mihai Berza, îngrijită și prefațată de Andrei Pippidi. E un eveniment pe care țin să-l consemnez, fie și fugar, deoarece nici timpul, nici disponibi-litățile de spațiu nu-mi permit deocamdată altceva.

Mihai Berza a fost unul dintre istoricii noștri de seamă, un mare profesor și organizator al vieții științifice, un om de aleasă distincție și

¹ Mihai Berza, *Pentru o istorie a vechii culturi româ-nești*, Culegere de studii editată, cu o introducere și note, de Andrei Pippidi, București, Editura Eminescu, 1985.

generozitate, un spirit luminos și, în buna tradiție a cuvîntului, un european. Paradoxal totuși, deși a scris mii de pagini, a plecat dintre noi fără a lăsa vreo carte (dacă exceptăm un compendiu de cronologie antică și medievală, absolut irelevant, alcătuit la 22 de ani). De-a lungul anilor, a amînat mereu sorocul întocmirii volumului (ori volumelor), dezamăgindu-i pe cei ce-l iubeau ori îl admirau, și aceasta în pofida faptului că un editor de inimă îi ținea, pe cît știu, un loc în plan. Își făcea desigur scrupule exagerate. Probabil mai era și gîndul ce-l va fi obsedat, că scăpase la un moment dat trenul, că nu mai putea recupera o întîrziere produsă dintr-un calcul greșit sau din nebăgare de seamă, căreia însă scurgerea timpului îi dăduse, tot mai mult, un caracter irevocabil. Să debuteze la 60 ani? Ori la 65? Berza era prea mîndru în modestia lui ca să se mai supună unor reguli ale jocului la care, în calitate de profesor și director de institut, îi supunea pe alții. În plus, în ultimii 10—15 ani, a fost unul dintre cei mai ocupați oameni, angajat într-o multitudine de sarcini, strivitoare chiar pentru un tînr. Prea darnic cu cei ce-l solicitau, căci nu știa să refuze și se complăcea în a servi obștea, Berza s-a epuizat literalmente în cele mai felurite, uneori neașteptate și din păcate, marginale activități. Cînd să-și mai ofere, în asemenea condiții, presupunînd că nu i se atrofiase resortul ambiției de «autor», tihna și reculegerea necesare întocmirii unor volume?

Iată că acum, la 7 ani după dispariția-i cu care încă nu ne-am obișnuit, grație lui Andrei Pippidi, unul dintre ultimii săi discipoli, dar printre cei mai înzestrați și, probabil, mai consonanți ca deschidere intelectuală și stil, avem, în fine, o carte de Mihai Berza. Volumul cuprinde studii și conferințe axate pe o tematică largă: istorie românească medievală și modernă, probleme ale Sud-Estului european, evocarea unor momente istorice capitale și a unor mari cărturari (Neculce, Cantemir, Iorga ș.a.), chestiuni de metodologie. E un sumar care pune în lumină varietatea preocupărilor lui Berza fără să accentueze pe lucrările de erudiție și detaliu.

Opțiunea mi se pare fericită. Ea va permite nu atît specialiștilor, cît cercurilor largi ale publicului intelectual să ia contactul cu o operă atașantă și seducătoare, opera unui învățat, dar deopotrivă, a unui cugetător și a unui poet.

În adevăr, Berza știa, ca puțini alții, să releve adîncimile și deschiderile oricărui subiect, să atribuie faptelor nu numai locul într-o serie, ci și semnificația lor transcendentă, interpelarea pe care, provocator ori insinuant, o adresează continuu spiritului nostru. Pare a fi fost, de aceea, în largul lui mai ales în studiile sau comunicările cu caracter sintetic. Pe lîngă ascuțimea spiritului critic și cunoașterea exhaustivă a izvoarelor, izbea la el, în aceste lucrări, capacitatea de a construi panoramic, conjugînd viziunea ansamblului cu culoarea detaliului, ca și puterea de a sugera, dincolo de litera textului, problematizîndu-l, scoțîndu-l din liniaritate, punîndu-l sub noi perspective. Cei care am avut privilegiul să-l ascultăm îi regăsim acum, cu satisfacție (iar cei ce nu l-au cunoscut o vor face cu plăcută surpriză) forța mlădioasă a elocvenței. Ea vine din adecvarea ritmului frazei la sinuozitățile gîndului și la momentele semnificative ale narației, din grija, niciodată degradată în artificiu, a rostirii frumoase, a găsirii cuvîntului propriu și expresiv, din atenta, deși pentru cititor imperceptibilă pregătire a efectului. Eleganța și altitudinea intelectuală erau, în cazul lui Berza, expresia unui stil, nu numai al scriiturii, ci și al personalității. De aici sentimentul de armonie, limpezimea senină ce se desprinde din fiecare pagină a sa.

Andrei Pippidi a pregătit cu competență, cu devotament și iubire această ediție, echilibrată și exemplară în toate compartimentele... Îndeosebi studiul introductiv e admirabil. El reface cu amănuntul întregul itinerar al existenței și carierei lui Berza, aplecîndu-se cu înțelegere, peste cele știute ori numai legitim prezumate, menajînd însă — cum se și cuvenea — cifrul secret al omului, pe care nici celui mai îndemînat biograf nu-i este dat să-l decodifice. Descrierea operei și evaluarea ei, în contextul intențiilor, al determinărilor vieții, dar și al dezvoltării istoriografiei românești și universale, sînt făcute cu același talent și cu aceeași măsură: în prim-plan apar desigur realizările, fără a fi însă omise limitele și neîmplinirile, care intră în alcătuirea și-n adevărul oricărui destin.

Vreau să sper că recuperarea lui Mihai Berza, a acestui mare istoric, atît de risipitor cu darurile și cu știința sa, se află de-abia la început. E un început excelent, de care avem dreptul să ne felicităm.

Rubrică realizată de Paul CORNEA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(iulie—septembrie 1985)

A

BĂRNUȚIU (Simion)

Chindriș (Ioan) — Simion Bărnăuțiu istoric al filosofiei. [Fragmente din *Istoria filosofiei*]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 124—127.

B

BLAGA (Lucian)

Popa (Mircea) — Lucian Blaga inedit. „*Transilvania*“, 14, nr. 7, iulie 1985, p. 45, col.1—2 (*Patrimoniu documentar*). [Se publică două traduceri ale lui L. Blaga din *I. K. Schuller — Martin Opitz in Weissenburg* și *Christian Heyser — Abschied eines römischen Colonisten von Dacien, als solches auf Aurelians [Befehl den Gothen preisgegeben wurde.*]

C

COȘBUC (George)

Chivu (Gh.) — Traducând *Divina Comedie*. Proiectele unei ediții. [Cîntul I]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 138—147.

E

EMINESCU (Mihai)

Vatamaniuc (D.) — Pagini germane. [Despre psihologia popoarelor, III]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 96—102.

F

FÎNTÎNERU (Constantin)

O întâlnire cu prof. Gheorghe Marinescu. „*Argeș*“, 20, nr. 8(168), august 1985, p. 11, col. 3—5 (*Memorii și memorialiști*).

G

GALSWORTHY (John)

Mihăilă (Rodica) și Țugui (Pavel) — Scrisori către Mărgărita Miller-Verghy [12 iulie

1923; 28 iulie 1923; 14 octombrie 1923; 31 octombrie 1923; 2 decembrie 1923]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 162—170.

H

HEINE (Heinrich)

Bucur (Marin) — II. Heine în traduceri necunoscute. „Transilvania“, 14, nr. 9, septembrie 1985, pp. 45—47, col. 1—2.

HUGO (Victor)

Macarie (Victor) — O scrisoare inedită despre înmormântarea lui Victor Hugo [1 iunie 1885 — fragmente]. „Convorbiri literare“, 91, nr. 8(1188), august 1985, p. 14, col. 4.

I

ISTRATI (Panait)

Chișu (Lucian) — Panait Istrati inedit. [Manuscrise și iconografie]. „Analele Brăilei“. Supliment editat de ziarul „Înainte“, iulie 1985, p. 25.

L

LESNEA (George)

Ilisei (Grigore) — Cu George Lesnea despre Octav Băncilă. — interviu. „Convorbiri literare“, 91, nr. 8(1188), august 1985, p. 3, col. 1—4.

LOCUSTEANU (Petre)

Goci (Aureliu) — Liviu Rebreanu la Teatrul Național din Craiova [Scrisoarea lui P. Locusteanu către L. Rebreanu din 1 decembrie 1911]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 45—47.

M

MESNARD (Pierre)

Băileșteanu (Fănuș) — Entuziasm și reticență. [Scrisori ale lui Pierre Mesnard către L. Rebreanu: *Poitiers*, 7 octombrie 1937; *Alger*, 8 decembrie 1937; *Alger*, 4 octombrie 1938; *Alger*, 25 iunie 1939. Traducere de Corina Coșoiu]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 70—78.

MICU (Samuil)

Corodi (Vasile) — Un prețios document de epocă. *Cuvinț la îngropăciunea domnului. Dimitrie Vidrai, birăului celui mare de la Bălgrad, de Samuil Clain, zis în anul 1795, luna lui iunie, zile 18.* „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 112—123.

R

REBREANU (Liviu)

Bacăru (Livia) — Despre tălmăcirea *Cavalerilor* lui Mikszath Kálman. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 27—29.

Barbu (Ștefan) — Biblioteca scriitorului. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 81—86. [Se publică numeroase dedicații autografe către Liviu Rebreanu].

Dimiu (Claudia) — Traduceri din dramaturgia lui Gerhart Hauptmann [*Blana de biber*]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 16—26.

Ene (Ileana) — O prietenie de o viață. Liviu Rebreanu în dialog cu Mihail Dragomirescu [15.II.1910; 25 februarie 1910; 14/15 aprilie 1910; marți 9 mai 1910; Buda-

- pest—Kolozvar, 17 august 1910; 7 noiembrie 1910; 20.IX.1920; Madrid, 22.V. 1929; București, 16 iunie 1938]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 45—47.
- Goci (Aureliu) și Popovici (Violeta)—Scrisori din arhiva M.L.R. Liviu Rebreanu în dialog cu Lucian Blaga [16.III.1924 și 1.VII.1929]; Theodor Capidan [București, 31.XII.1936]; Ion Chinezu [București, 23 noiembrie 1934; 9.II.1936 și 31 iulie 1939]; Mircea Dem. Rădulescu [vineri, 25.VI.1926]; Emil Ocneanu [Valea Mare, 13 decembrie 1936 și f.z., f.l., f.e.]; Marin Simionescu-Rîmniceanu [9.XI.1914; 5.XI.1916; 30.I.1928 și f.l., f.a.]; Mihail Sevastos [Valea Mare, 15.II.1931]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 49—56.
- Ilin (Stancu) — Misterul unui pseudonim. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 9—16.
- Liu (Nicolae) — Debuturile literare în lumina corespondenței autografe, I—II. „Steaua“, 36, nr. 7 iulie 1985, pp. 48—50 și „Steaua“, 36, nr. 8, august 1985, pp. 50—51 [Scrisori către O. Tăslăuanu: f.z., f.l., f.a.; Octavian Goga: 5 aprilie 1909; Emil Girleanu: 28 aprilie 1909; Mihail Dragomirescu: Prislop, 28 aprilie 1909; f.z., f.l., f.a.; 21 octombrie 1909, 16 ianuarie 1910; Gh. Bogdan-Duică: 23 septembrie 1912].
- Pop (Marius) — «Colțul cel mai nobil» [Scrisoare către Cezar Petrescu: f.z., f.l., f.a. „Orizont“, 36, nr. 37(909), 13 septembrie 1985, pp. 4—5.
- Popa (Mircea) — Avanscena Calvarului. În dialog cu Caton Theodorian [marți, 13 septembrie 1916; miercuri, 14 septembrie 1916; 22 septembrie 1916; vineri, 30 septembrie 1916; sîmbătă 29 octombrie 1916; miercuri, 9 noiembrie 1916; vineri, 18 noiembrie 1916]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 39—44.
- Pietraru (Ștefan) — Rebreanu și Brașovul. „Astra“, 20, nr. 9(168), septembrie 1985, p. 11, col. 1—4 [Scrisori către Adolf Heltman: București, 27 februarie 1930 și 24 aprilie 1931].
- Rebreanu (Puia Florica) — Un prieten de familie. În dialog cu Ludovic Daus [București, 15.XII.1928, precum și dedicația pe volumul *Frământări*, datată București, 1.IX.1912]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60) 1985, p. 48. [Scrisoarea se publică numai în facsimil]. Rebreanu (Puia Florica) — În dialog cu editorii săii din Austria și Cehoslovacia. Protocolar și ferm [Scrisori către soții Kojecky, Sopper și o autorizație acordată casei editoriale „Kompas“ din Bratislava]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60) 1985, pp. 57 — 60. Rebreanu (Puia Florica)— Pe meridianele lumii. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60) 1985, pp. 68—69.
- Scurtu (Nicolae) — Întregiri la dialogul epistolar al scriitorului [Scrisori către Mihail Dragomirescu: Văcărești, 6.V.1910; București, 6.II.1930; Muza Germani — Ciomac: București, 9.X.1923; Mircea Dem. Rădulescu: București, 13.VII.1926]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 79—80.
- Scurtu (Nicolae) — Referent la „Casa Școalelor“. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 86—87.
- *
- Gheran (Nicolae) — Felicitări din partea mamei. [Zece scrisori ale Ludovicăi Rebreanu către L. Rebreanu, din anii 1910—1943]. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 88—91.
- Raus (Valentin) — Scrisorile lui Emil Rebreanu. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 92—93.
- Rebreanu (Puia Florica) — Scrisoare Fanny Liviu Rebreanu către Ambasada română din Anglia. „Manuscriptum“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 94—95.

S

SABIN (Mihai)

- Sorianu (Vlad) — Mihai Sabin (1935—1975). „Ateneu“, 22, serie nouă, nr. 9(190), 1985, p. 8. [Versuri inedite: *Fabulă*; *Voi pleca, fiule*; *Moartea poetului*; *Nu vă speriați*; *Despre înțelnirea mea cu un soldat*; *Acest turnir*; *Nu mă vindec*, [mamă, de nenoroc

Vine un om cu o glugă; E o celulă în noi care nu poate fi înșelată; În ce pământuri e coborât].

SCHESĂUS (Christian)

Togan (George) — Umanistul patriot. [*Ruinele Panonice. Despre Transilvania*]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 103—111.

SERVIEN (Pius)

Silvestri (Artur) — Un renașcentist printre moderni. [Pagini din *Jurnal*: 18 aprilie 1953—31 august 1953]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 148—158.

SORBUL (Mihail)

Iliescu (Ion) — Scrisori Sorbul—Rebreanu [*Lugoj, 11 februarie 1923; Lugoj, 20 martie 1924, f.z., f.l., f.a.J.* „*Orizont*“, 36, serie nouă, nr. 39(911), 27 septembrie 1985, p. 3, col. 1—4.

T

TEODORESCU-BRANIȘTE (Tudor)

Darie (C.) — Contribuții la profilul personalității lui Nicolae Iorga. Începuturile literare. „*Tribuna*“, 29, nr. 35(1497), 29 august 1985, p. 5, col. 1—4.

W

WISE V. (Alice)

Băileșteanu (Fănuș) — Entuziasm și reticență. [Alice V. Wise către L. Rebreanu: 8.10.1929; 19.03.1930; 28 mai 1930; 6 noiembrie 1930; 19 decembrie 1930]. „*Manuscriptum*“, 16, nr. 3(60)/1985, pp. 61—67.

N. SCURTU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: N. BĂLCESCU (163); D. CANTEMIR (33, 39, 50, 51); M. EMINESCU (7, 18); Pierre EMMANUEL (192); Titu MAIORESCU (131, 137, 143, 150, 151); Ramiro ORTIZ (173); Sylvia PANKHURST (25); G. TOPÎRCEANU (104); Romulus VULPESCU (168).

FOTOGRAFII: Otilia CAZIMIR (107); Nicolae CRISTEA (152, 157); N. IORGA (27, 30); Clara MAIORESCU (141); Titu MAIORESCU (129, 140); Ramiro ORTIZ (177); Iosif PERVAIN (162, 165); Radu STANCA (109); Mihail SORBUL (57, 58, 62, 66, 71, 81, 85, 89, 92, 95); G. TOPÎRCEANU (104, 107).

PLASTICĂ: André DERRAIN (112); Vincent VAN GOGH — Creangă de migdal înflorit (19), Odihnă la cîmp (20), Migdal înflorit (21); Constantin LECCA — Portretul Cleopatrei Lecca (31) și Portret de fată (32); Henri MATISSE (170); SILVAN — Mihail SORBUL (97); D. SKVORTOV — Eminescu, ghips (17); Jean Al. STERIADI — Mihail SORBUL (98); Gheorghe VRABIE — Eminescu (7).

Piesa Greva femeilor de Radu Stanca a fost ilustrată cu reproduceri după volumul: *Histoire générale du théâtre, Paris, 1929, aflat la Biblioteca Facultății de filologie clasică a Universității din București.*

● **The remember of the classics** (editorial) ● **Mihai EMINESCU**: *German Pages — About the psychology of the peoples*, V — student notes from his studies in Berlin and Vienna (Foreword, transliteration and notes by *D. VATAMANIUC*; translation by *Alexandru SURDU*); *Eminescian Iconography* (Archeological essay on some photos by *Răzvan THEODORESCU*); Some of Conrad Ferdinand MEYER's poems (Transliteration, translation and introductory note by *G. PINTEA*); Editing problems of the poet's German manuscripts (Findings and suggestions by *Alexandru SURDU*); *Addenda* — N. IORGA, Sylvia PANKHURST and the „Pro Eminescu“ committee: «*I hope to continue my translation of Eminescu . . .*» — new documents about the poet's statue in Constantza (presented and annotated by *Petre ȚURLEA*); Attempts to rehabilitate a Muse (Notes by *Barbu BREZIANU*) ● *The Revelation of the Document* — **D. CANTEMIR**: *The History of the Ottoman Empire, Foreword* (II) — manuscript discovered in the documentary archives of Harvard University (Commentary by *Virgil CÂNDEA*; text established, notes, variants and translation by *Dan SLUȘANSCHI*) ● *Centenary — Mihail SORBUL*: *Words of prayer* — said to the „Playwrights' Rotunda“ at Podul Dîmboviței (*Paul EVERAC*); *The American Woman* — play in three acts and an epilogue — 1961 (Text established and preamble by *Angela SORBUL*); «*Tomorrow I must leave for Rome*» — correspondence with Mihail DRAGOMIRESCU (Presentation by *Pavel ȚUGUI*) ● **G. TOPÎRCEANU**: «*. . . we're editing a weekly magazine in Jassy . . .*» — letters to Petre LOCUSTEANU (transcribed and commented by *Aureliu GOCI*) ● *Thalia's Faces* — **Radu STANCA**: *The women's strike* — comedy in 3 scenes, II (Text established by *Ioana LIPOVANU*) ● *Maioresciana — Epistolarium*: «*. . . I shall gladly write the article about Romania for "Unsere Zeit" . . .*» — letters from the Romanian Literature Museum archives (Introductory word, texts chosen and established, translation and notes by *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*); *Elements of Logics for gymnasiums* (III) *The theory of syllogisms* — followed from no. 3 (56)/1984 (Transcription and translation by *S. ALEXANDRU*) ● *Sentimental archives* — **Nicolae CRISTEA**: «*The fatherly love knows neither distances nor locks . . .*» — letters of a memorandist (Introductory words by *Anca SĂRGHIE*); **Iosif PERVAİN**: *Nicolae Bălcescu and Transylvania* — broadcasting conference (presented by *Ioan CHINDRIȘ*) ● *Album Leaves* — **G. BACOVIA**: *Between hand and head* (Tabloid by *Romulus VULPESCU*); *The drawings of my father* (Documentary specifications by *Gabriel BACOVIA*) ● *Romanian writers in foreign archives* — **Pius SERVIEN**: «*I am enchanted of the hours when my old souvenirs come back to me . . .*» — diary pages (established by *Artur SILVESTRI*) ● *Foreign writers in Romanian archives* — **Ramiro ORTIZ**: in correspondence with C. N. NEGOIȚĂ (Documentary by *Nicolae SCURTU*) ● *Point-counter point* — **I. L. CARAGIALE** and the magazine „Bobârnacul“ („The Fillip“), II (New historical-literary contributions by *I. CRÉMER*) ● *The book of literary history — Mentions*: Literary beginnings of 200 years ago; Mihai BERZA — A posthumous „debout“ (book reviews by *Paul CORNEA*) ● *Bibliographical Index* ● *Iconography* ● *Summary* (in English, French, German and Russian) ● **Pierre EMMANUEL** in Roumania (*Calinic ARGATU*) ●

● **Le souvenir des classiques** (éditorial de la revue) ● **M. EMINESCU**: *Pages allemandes* — *La psychologie des peuples*, V — notes de cours de la période des études à Vienne et à Berlin (Préface, translittération et notes par **D. VATAMANIUC**; traduction par **Alexandru SURDU**); Iconographie Eminescu (Essai archéologique inspiré de quelques photographies par **Răzvan THEODORESCU**); Poésies de Conrad Ferdinand MEYER (Translittération, traduction et note introductive par **G. PINTEA**); Problèmes de l'édition des manuscrits allemands du poète (Remarques et suggestions par **Alexandru SURDU**); *Addenda* — **N. IORGA**, **Sylvia PANKHURST** et le Comité „Pro Eminescu”: « *J'espère pouvoir continuer ma traduction d'Eminescu...* » — nouveaux documents concernant la statue du poète à Constantza (présentés et annotés par **Petre ȚURLEA**); Essai de réhabiliter une Muse (Notes par **Barbu BREZIANU**) ● *Révélation du document* — **D. CANTEMIR**: *Histoire de l'Empire Ottoman*, Préface (II) — manuscrit découvert dans les fonds documentaires de l'Université Harvard (Commentaires par **Virgil CÂNDEA**; texte établi, notes, variantes et traduction par **Dan SLUȘANSCHI**) ● *Centenaire* — **Mihail SORBUL**: *Propos commémoratif* — prononcé à la „Rotonda des Auteurs Dramatiques” de Podul Dimboviței (**Paul EVERAC**); *L'Américaine* — pièce en trois actes et un épilogue — 1961 (Texte établi et préambule par **Angela SORBUL**); « *Demain je dois partir pour Rome* » — correspondance avec **Mihail DRAGOMIRESCU** (Présentation par **Pavel ȚUGUI**) ● **G. TOPÎRCEANU**: « ... on publie une revue hebdomadaire à Iassy ... » — lettres adressées à **Petre LOCUSTEANU** (transcrites et commentées par **Aureliu GOCI**) ● *Les visages de Thalie* — **Radu STANCA**: *La Grève des femmes*, comédie en 3 actes, II (Texte établi par **Ioana LIPOVANU**) ● *Maioresciana* — *Epistolarium*: « ... J'écrirai volontier l'article pour „Unsere Zeit” concernant la Roumanie ... » — lettres des archives du Musée de la Littérature Roumaine (Propos introductif, textes choisis et établis, traduction et notes par **Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU**); *Eléments de Logique pour les gymnasiums* (III). *Théorie des silogismes* — suite du numéro 3 (56)/1984 (Transcription et traduction par **S. ALEXANDRU**) ● *Archives sentimentales* — **Nicolae CRISTEA**: « *L'Amour des parents ne connaît ni distance, ni serrure...* » — épîtres d'un mémorandiste (Propos introductif par **Anca SĂRGHIE**); **Iosif PERVAİN**: *Nicolae Bălcescu et la Transylvanie* — conférence radiophonique — présentée par **Ioan CHINDRIȘ**) ● *Feuilles d'album* — **G. BACOVIA**: *De la main au front* (Tablette par **Romulus VULPESCU**); *Les dessins de mon père* (Présentation documentaire par **Gabriel BACOVIA**) ● *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* — **Pius SERVIEN**: « *Je me réjouis des heures enchantresses où mes vieux souvenirs reviennent...* » — pages des journal (**Artur SILVESTRI**) ● *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* — **Ramiro ORTIZ**: en correspondance avec **C. N. NEGOIȚĂ** (Documentaire par **Nicolae SCURTU**) ● *Point-contrepoint* — **I. L. CARAGIALE** et la revue „Bobârnacul” — „*La Chiquenaude*”, II (Nouvelles contributions historico-littéraires par **I. CREMER**) ● *Le Livre d'histoire littéraire* — *Mentions*: Commencements littéraires il y a 200 ans; **Mihai BERZA** — Un « début » posthume (**Paul CORNEA**) ● *Fichier bibliographique* ● *Iconographie* ● *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe) ● **Pierre EMMANUEL** en Roumanie (**Calinic ARGATU**) ●

● **Die Erinnerung der Klassiker** (Leitartikel der Zeitschrift) ● **M. EMINESCU**: *Deutsche Blätter* — Einleitende Gedanken Über die Völkerpsychologie, V — Konspekte aus Wiener und Berlineruniversität (Vorwort, Transliteration und Anmerkungen von *D. VATAMANIUC*; Übersetzung von *Alexandru SURDU*); Bilder von Eminescu (Archeologischer Essai über eines Foto von *Răzvan THEODORESCU*); Aus Dichtungen von Conrad Ferdinand MEYER (Transliteration und Vorwort von *G. PINTEA*); Einige Frage über den Verlag der deutschen Handschriften des Dichters (Feststellungen und Vorschläge von *Alexandru SURDU*); *Addenda* — N. IORGA, Sylvia PANKHURST und das Komitee „Pro Eminescu“: «Ich hoffe meine Übersetzung aus Eminescu fortzuführen...» — Neue Dokumente betreffs Eminescus Bildsäule von Constanța (Vorstellung und Anmerkungen von *Petre ȚURLEA*); Rehabilitation — Versuche einer Muse (Anmerkungen von *Barbu BREZIANU*) ● **Offenbarung des Dokuments** — **D. CANTEMIR**: *Geschichte des Osmanischen Reich*, Vorwort (II) — Handschrift gefunden im Archiv der Universität Harvard (Erläuterungen von *Virgil CÂNDEA*; Feststellung des Textes, Anmerkungen, Variante und Übersetzung von *Dan SLUȘANSCHI*) ● **Centenar** — **Mihail SORBUL**: Erinnerungswort bei „Rotonda Dramaturgilor“ von Podul Dimboviței (*Paul EVERAC*); *Die Amerikanin* — Theaterstück in drei Akte und ein Epilog — 1961 (Feststellung des Textes und Vorwort von *Angela SORBUL*); «Eben Morgen muss ich nach Roma gehen» — Briefwechsel mit Mihail DRAGOMIRESCU (Vorstellung von *Pavel TUGUI*); **G. TOPÎRCEANU**: «... ich hatte eine Wochentlichezeitschrift in Iassi...» — Briefe an Petre LOCUSTEANU (Überschreibung und Anmerkungen von *Aureliu GOCI*) ● **Thalias Gesichte** — **Radu STANCA**: *Streit der Frauen* — Komodie in drei Akten, II (Feststellung des Textes von *Ioana LIPOVANU*) ● **Maioresciana** — *Epistolarium*: «... dass ich den erwähnten Aufsatz über Rumänien für „Unsere Zeit“ gerne schreiben werde...» — Schriftstellern aus dem Archive von Rumänischen Literatur Museum (Vorwort, Auswahl und Feststellung der Texte, Übersetzung und Anmerkungen von *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*); *Grundzüge der Logik für Gymnasien* (III). *Die Lehre von Schlüsse* — Nachfolge aus nr. 3 (56)/1984 (Überschreibung und Übersetzung von *Alexandru SURDU*) ● **Sentimentalische Archiv** — **Nicolae CRISTEA**: «Elternsliebe hat keine Gränze und Schlosser...» — Briefe eines Memorandist (Vorwort von *Anca SĂRGHIE*); **Iosif PERVAİN**: *Nicolae Bălcescu und Siebenbürgen* (Vortrag bei Rundfunk vorgestellt von *Ioan CHINDRIȘ*) ● **Albumsblätter** — **G. BACOVIA**: *Zwischen Hand und Stirne* (Tablette von *Romulus VULPESCU*); Die Zeichnungen meines Vaters dokumentarische Vorstellungen von *Gabriel BACOVIA*) ● **Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archive** — **Pius SERVIEN**: «Ich freue mich bei einiger Stunde mit alter Hirngespinnste...» — Journalblätter (Vorstellung von *Artur SILVESTRI*) ● **Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archive** — **Ramiro ORTIZ**: in Briefwechsel mit C. N. NEGOIȚĂ (Dokumentar von *Nicolae SCURTU*) ● **Punkt-Kontrapunkt** — **I. L. CARAGIALE** und die Zeitschrift „*Bobârnacul*“, II (Neue historisch-literarischen Beiträge von *I. CREMER*) ● *Das historisch-literarischen Buch* — *Bemerkungen*: Literarische Anfänge seit 200 Jahre; **Mihai BERZA** — Ein postumer «Debüt» (Rezensionen von *Paul CORNEA*) ● **Bibliographische Zettelkartei** ● **Ikonographie** ● **Inhalt** (in englisch, französisch, deutsch, russisch) ● **Pierre EMMANUEL** in Rumänien (*Calinic ARGATU*) ●

● В память классиков (редакционная статья) ● М. ЭМИНЕСКУ: *Немецкие страницы* — О психологии народов, V — курсовые записки на занятиях в Вене и Берлине (Предисловие, транслитерация и примечания Д. ВАТАМАНЮК; перевод Александру СУРДУ); Иконография Эминеску (Архсологический очерк по поводу нескольких фотографий Рэзван ТЕОДОРЕСКУ); Из стихов Конрада Фердинанда МАЙЕРА (Транслитерация, перевод и вступительная заметка Г. ПИНТЯ); Вопросы издания немецких рукописей поэта (Установления и внушения Александру СУРДУ); Addenda — Н. ЙОРГА, Сильвия ПАНКХЭРСТ и Комитет «Про Эминеску»: «Надеюсь продолжать мой перевод Эминеску...» — новые документы в связи с памятником поэту в Констанце (представление и аннотация Петре ЦУРЛЯ); Попытки реабилитации Музы (Заметки Барбу БРЕЗЯНУ) ● Открытие Документа — Д. КАНТЕМИР: *История османской империи, Предисловие* (II) — рукопись, открытая в документальных фондах при Университете в Гаварде (Комментарии Вирджил КЫНДЯ; установление текста, примечания, варианты и перевод Дан СЛУШАНСКИ) ● Столетие — Михаил СОРЕБУЛ: *Слово воспоминания* — высказанное в «Родовде драматургов» при Подул Дымбовицей (Паул ЭВЕРАК); *Американка* — пьеса в трёх действиях и с эпилогом — 1961 (Текст под редакцией и с предисловием Анджела СОРЕБУЛ); «Завтра же должен поехать в Рим» — переписка с Михаилом Драгомиреску (представление Павел ЦУГУЙ); Г. ТОПЫРЧАНУ: «... мы издаём еженедельный журнал в Яссах...» — письма к Петре Локуштяну (перепись и аннотация Аурелио ГОЧ) ● Образы Талии — Радун СТАНКА: *Забастовка женщин* — комедия в трёх действиях, II (Текст под редакцией Иоана ЛИПОВАНУ) ● Майореску — Эпистолярный: «... буду рад написать статью о Румынии для «Унзере Цайт»...» — письма из архива Музея румынской литературы (Вступительное слово, избранные и установленные тексты, перевод и примечания Джорджета РЭДУЛЕСКУ-ДУЛГЕРУ); *Элементы логики для гимназии* (III). *Теория силлогизмов* — продолжение из нр 3(56)/1984 (Перепись и перевод С. АЛЕКСАНДРУ) ● Сенциментальный архив — Николае КРИСТЯ: «Родительская любовь не знает ни расстояния, ни замков...» — письма мемуариста (вступительное слово Анка СЫРГИЕ); Иосиф ПЕРВЭН: *Николае Бэлческу и Трансильвания* (Выступление по радио, представленное Иоан КИНДРИШ) ● Страницы альбома — Г. БАКОВИЯ: *Между рукой и лбом* (Эскиз Ромулус ВУЛПЕСКУ); *Рисунки моего отца* (Документальные уточнения Габриел БАКОВИЯ) ● Румынские писатели в зарубежных архивах — Пиус СЕРВИЭН: «Порай пленяю сам себя давними мечтами» — страницы журнала (под редакцией Артура СИЛВЕСТРИ) ● Иностранные писатели в румынских архивах — Рамиро ОРТИЗ: в переписке с С. Н. НЕГОЙЦЭ (Документарии Николая СКУРТУ) ● И. Л. КАРАДЖАЛЕ и журнал «Нагоняй», II (новые вклады историко-литературные И. КРЕМЕР) ● Книга по истории литературы — Примечания: Беллетристические начала 200 лет тому назад; Михай БЕРЗА — Посмертный «дебют» (Рецензии Паул КОРНЯ) ● Библиографическая карточка ● Иконография. ● Оглавление (на английском, французском, немецком, русском языках) ● Пьер ЭММАНУЭЛЬ в Румании (Калиник АРГАТУ) ●

Pierre Emmanuel

în ROMÂNIA

LA 11 OCTOMBRIE 1984, S-A STINS DIN viață, în vîrstă de 68 de ani, Pierre Emmanuel, unul dintre cei mai mari poeți europeni, membru al Academiei Franceze. Numele său, situat între valorile contemporane de dimensiune universală, desemnează nu numai un scriitor, dar și o conștiință preocupată, pînă la asumarea lor, de crizele, îndoielile și nădejtile spirituale ale omului secolului nostru. Aceste frămîntări, ca și dorința vie a depășirii lor printr-o soluție de echilibru, și-au găsit ecoul în ampla operă a lui Pierre Emmanuel, operă începută cu volumul *Elégies* (1940) și continuată cu alte peste douăzeci de cărți. Amintim, dintre ele, volumele *Tombeau d'Orphée*, *Jour de la colère*, *La nouvelle naissance*, *Evangéliste*, *Le poète et son Christ*, *Prière d'Abraham*, *Visage, nuage, versant de l'âge...* Constantele acestei opere poetice se păstrează și se adîncesc în ultima carte a lui Pierre Emmanuel, *Le Grand Oeuvre*, subintitulată *Cosmogonie* (Ed. Seuil, Paris, 1984). Traducînd această carte, apărută cam în același timp în care autorul ei se stîngea din viață, poetul Ștefan Aug. Doinaș scria, cu titlu de introducere, în revista „Familia” (nr. 1/1985), p. 16): « În pofida titlului de rezonanță alchimistă [...] ciclurile cărții lui Emmanuel urmăresc, îndeaproape, Geneza. Structura ei arată limpede că autorul s-a gîndit la aceste poeme ca la o *summa* a activității sale lirice [...] Tonul lui Emmanuel este, în general, imnic, mai înrudit ca oricînd cu cel al marelui maestru al tinereții sale, Paul Claudel; dar și cu incontestabilă influență orientală, care ar putea să i se datoreze, și ea, autorului cărții *Connaissance de l'Est* ».

Pierre Emmanuel, ca altădată Keyserling sau Martin Heidegger, a fost unul dintre intelectualii care s-au apropiat cu încredere și căldură de valorile spirituale și de ceea ce am putea numi — în acest domeniu — soluțiile răsăritene. Totodată, Pierre Emmanuel a fost un prieten sincer al țării și al culturii noastre românești, stabilind legături strînse cu cîțiva scriitori de

la noi. Ne-a vizitat țara în două rînduri, în 1947 și, respectiv, în 1973. Socotim instructiv, în acest sens, să cităm din însemnarea publicată în revista „Secolul 20”, nr. 275—276/1984, de profesorul Romul Munteanu (pp. 90—91): « În 1973, scriitorul francez a vizitat pentru a doua oară țara noastră. Evoluția civilizației și a culturii românești era departe de acei ani grei de după război, ce lăsaseră asupra lui o sumbră impresie, prilejuită de prima sa călătorie în România.

Înconjurat de o mulțime de scriitori ce-i erau foarte apropiați, profund sensibilizat față de imensitatea de cărți traduse din limba franceză, Pierre Emmanuel a descoperit o altă față a României gravată adînc în memoria sa, de care mi-a vorbit de numeroase ori în atît de frumoasa lui bibliotecă de pe Rue Varrenne, cît și cu prilejul întîlnirilor de la Hamburg și Paris.

Am simțit în aceste împrejurări că Pierre Emmanuel devenise un prieten al românilor. În anul tragic al cutremurului, mulți dintre noi am primit mesaje pline de căldură de la acest poet auster, încrezător în năzuința de regăsire a purității omului, tulburată atît de *civilizația plăcerii*, cît și de trăirea în *vidul existențial*. » (sublinierile autorului).

Am ținut să reamintim aceste trăsături, definitorii atît pentru omul și scriitorul Pierre Emmanuel, cît și pentru atitudinea sa față de noi și de țara noastră, înainte de a da la lumină o însemnare autografă inedită pe care poetul a așternut-o pe o pagină din Cartea de onoare a Mînăstirii Cernica, cu prilejul vizitei sale aici, în prima zi din luna iunie 1973. Iată textul acestei însemnări:

« *Pour que le Saint Esprit réunisse tous les coeurs dans l'hospitalité oecuménique de la prière chrétienne.*

le 1-er juin 1973

Pierre EMMANUEL ».

Încredințînd tiparului acest autograf, aflat într-o Carte de onoare în care se găsesc, de asemenea, notate gînduri și impresii aparținînd lui Tudor Arghezi, A. E. Baconsky, Vasko Popa, înțelegem să restituim un document semnificativ, o urmă lăsată de un mare scriitor contemporan care a fost totodată un prieten al țării și al culturii noastre. La 3 mai ar fi împlinit doar 70 de ani...

Calinic ARGATU

- *Teatrul meu și Pa-sientia* — covorașe lucrate de M.SORBUL (1925)
 - *Marină* — desen
 - *Patima roșie* — tablou în ulei de Șt. DIMITRESCU
 - Actori ai Teatrului Național din București în piesa *Carte de vise*, 1941
 - Interior din casa lui Mihail SORBUL — ulei (detaliu) de HAT-SZEGI A. (1932)
- (Obiecte din colecția *Angela SORBUL*; reversibile color de Radu BRAUN și Octavian PLOSCARU — Studioul foto C.P.C.S.)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor :

- D. CANTEMIR — *Istoria Imperiului Otoman. Prefață, III*
- M. EMINESCU — Alte pagini germane despre psihologia popoarelor
- B. P. HASDEU — Despre coloniile romane din Dacia
- *Tudor și G. Lazăr* — studiu de Onisifor GHIBU
- G. IBRĂILEANU — Pagini de critică și estetică
- *Sadoveniana*: Scriitorul la „Casa Școalelor“
- Otilia CAZIMIR — scrisori către Al. LAPEDATU
- *Meridiane*: Björn Björnson și cultura românească
- *În dezbattere*: Valorificarea textului dramatic

COLECTIV REDACȚIONAL

FANUȘ BAILEȘTEANU

ADRIAN BOTA

DIANA CRISTEV

(responsabil de număr)

RUXANDRA MIHAILA

MANUELA TANASESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

FLOREA VLAD

(Dintr-un interviu acordat revistei „Luceafărul“, în 1962)

Dear